B.TRAVEN

kanlı yürüyüş

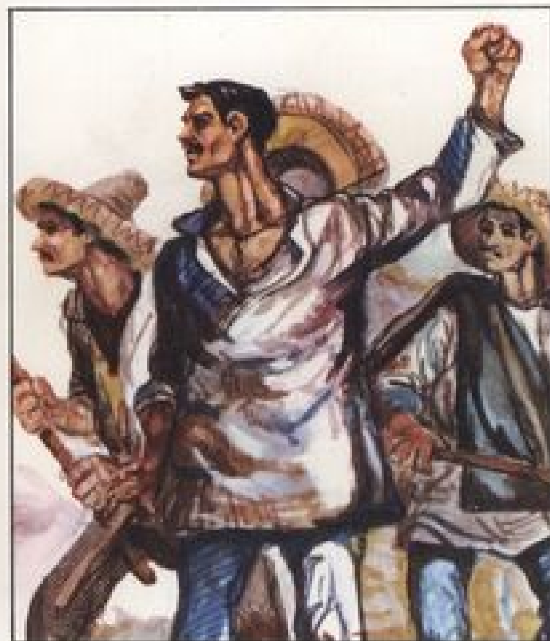

KANLI YÜRÜYÜŞ'de Meksikalı yerli halkın emeğinin sömürülmesi sergilenirken, onlar için bellibaşlı iş pazarı olan kahve çiftlikleri ve maun ağaçları kesilen çengellerdeki ilişkiler, tavırlar anlatılıyor. Emekçinin kan akıtır gibi ter akıtarak kazandığı üç beş kuruş da bu ilişkiler bütünü içinde işlevi olan memurlar tarafından nasıl dolandırıldığını gün ışığına çıkarıyor. Yerli halkın zorunlu ihtiyaçları yanı sıra, evlenme, düğün, vb... gibi geleneksel harcamalar uğruna, köleden biraz daha iyi bir durumda çalışması bile yetmiyor. Küçük hayatını bile doğru dürüst kuramayan emekçiler ordusunun yürüyüşe geçecekleri hedef somutlaşıyor önlerinde. Bu da sistemin ta kendisidir.

89-34-Y.0068-0066

B.TRAVEN

kanlı yürüyüş

ROMAN oda YAYINLARI

W1NLARI

3 basım. Ekim 1989

KANLI YÜRÜYÜŞ/B. Traven'in romaıu/Türkçesi, Gülen Aktaş/Doyuran Matbaası'nda dizilip basılmıştır/Oda Yayınları, Babıali Cad. Sıhhiye Apt. 19/3. Cağoloğlu/Lstonbul/ Telefon: 527 39 53-511 61 41.

B. TRAVEN

Türkçesi :
Gülen Aktaş

KANLI YÜRÜYÜŞ

yazar üzerine, kısaca:

Kırk yıldan beri B. Traven'in kişiliği uluslararası bir meraka ve efsaneye konu olmuştu. Milyonlarca okuyucusu vardı. En çok satan kitabı Sierra Madre Hazinesi'nin filmi Akademi Ödülü kazanmıştı. Ama yine de o, birçok yazarın ardında koştuğu ünden kaçıyordu. Onun serseri bjr Avusturyalı arşidük, cüzzamlı bir adam, ya da Kuzeyli bir kâşif olduğuna ilişkin türlü türlü tahminler yürütülüyordu. 1947'de, Sierra Madre Hazinesi filminin yönetmeni John Huston, Meksiko kentinde, Acapulco'dan çeviriler yapan Hal Croves adlı bir adamla tanıştı. Huston ve arkadaşları, bu Hal Croves'in Traven'in ta kendisi olduğuna inanmışlardı, ama onlar hiç bir şey kanıtlayamadan, adam ortadan kayboldu. Daha sonraları Meksikalı bir gazeteci buldu onu. Meksika göçmen kayıtlarını gözden geçirirken. 5 Mayıs 1890'da Şikago'da İskandinavyalı bir ana babadan doğmuş, Berick Traven Torsan adına rastlamıştı. Bir de, B. Traven'e yazılmış, telif ücretleriyle ilgili bir mektup geçirmişti eline. Ama bu izlerle ulaştığı Traven Torsan asıl yazarın yeğeniydi. Ve kendisi de dahil olmak üzere, birkaç kişinin onun gizli kalmasına yardım ettiklerini söyledi yalnız. 1967'de, Amerikalı bir yazar, o zamanlar Meksika'da yaşayan çelimsiz ve sağır bir adam olan Traven'le konuştuğunu açıkladı. Bu esrarengiz yazar, 1969 yılının mart ayında, yetmiş dokuz yaşındayken Meksiko kentinde öldü.

BİRİNCİ BÖLÜM

Tsotsil ulusundan. Chamula'lı yerli Celso Flores'in; Ishtacolcot'da, kendi köyünde bir sevgilisi vardı. İstese onu kaçırır ve hemen evlenebilirdi. Ama kızın babasına olan saygısından bunu yapmadı. Ve baba da, kabilesinin eski geleneğini sürdürerek kızını kolaylıkla ona vermedi. Aslında herhangi bir yargıç, onlarıı nikâhlarını kıyabilirdi. Ama kimse bu kararı takmayacağından, evlilik kabilece geçerli sayılmazdı.

Kız güzel, güçlü ve sağlıklıydı. Babası onun erkeğine on beş, ya da daha çok çocuk doğuracağından emindi. İşte bu yüzden babasının, kızı için iyi bir fiyat biçmesi çok doğaldı.

Celso, sevgilisini elde edebilmek için kızın babasının yanında üç yıl çalışmayı önerdi. Ama yaşlı adam, onun çok daha akla yatkın birşeyler vermesini istiyordu: altı tane büyük koyun, on beş metre beyaz par muklu kumaş, yüz kilo kurtlanmamış mısır, çiğ tütün ve iki galon aguardiente...

Kimsenin ücret karşılığı çalışmadığı Ishtacoloct'da Celso'nun bütün bunları elde etmesi olanaksızdı. Bu nedenle de Soconusco bölgesinde, köyünden yüz elli mil uzaktaki kahve üretme çiftliklerinde çalışmaktan öte yapabileceği hiç bir şey kalmıyordu...

İki yıl ağır bir işten sonra yeterince gümüş pezo biriktirmeyi becerdi. Güzel paralardı bunlar; saf gümüştüler ve hiç de kolay kazanılmamışlardı...

Bir kahve finca'smda çalışmak, monteria'da ça-

lışmak kadar beter bir iştir. Gün doğuşundan gün batanına dek durmadan çalışüır... Boş geçen birkaç pazardan başka hiç bir tatil günü yoktur. Hasat zamanı sepet basma para alınır. Ama yüz sepet topladığınız zaman canınız da çıkmış demektir... hem de nasıl!..

Capataz, ya da cabo denilen gözetimciler, sepetinizde ne kadar yeşil tane olduğunu görmek istediği zaman, o sepet işaretlenmeyecek demektir. Capataz topladığınızı yere boşaltır ve siz de bütün yaptığınız işe baştan başlamak zorunda kalırsınız. Çiftlik sahibiyse ne denli yeşil olursa olsun, bu tanelerin hiç birini atmaz. Neden yapsın ki bunu... Onun da işine bakması gerek. Beş yaşından küçük yerli çocukları ara sıra yere atılan bu yeşil taneleri toplarlar.

İşte Celso'nun iki yıllık yaşantısı bunların arasında geçmişti. Şimdi, köyüne dönerken yanında evlenebümesi için gerekli olan para vardı.

Celso'nun köyüne giden en kısa yol, aşılması en zorlu yollardan biriydi.

Niquivil ve Salvador yolundan giderek birkaç köyden geçmek zorunda kaldı. Geçtiği her köyde, köy muhtarı, köyden geçiş ücreti olarak on centavo aldı. Geçmesi gereken bir köprüye geldiğinde, köprü kullanılmayacak bir durunda bile olsa bu işlerle ilgilendiğini söyleyen bir yetkili, köprüden geçiş için yirmi centavo aldı. Kuşkusuz Celso, elinden geldiğince köylerden ve köprülerden geçmeyen bir yolu seçmeye uğraşıyordu.

Yol boyunca durmadan kaçak içki önerileriyle karşılaşıyordu. Kaçak içkiler, izinle satılanlardan daha pahalıydılar. Her yerde, karşüaştıkları delikanlıyı sarhoş etmeye ve sonra da sarhoş oldu diye hapse tıkmaya çalışıyorlardı. Böylelikle sabah ayılıp yola çıkmaya hazırlandığında üstünde tek bir centavo bile kal-

madiğini görmesi işten bile olmayacaktı. Tabiî, eğer paranızı polislerin çaldığını iddia edecek olursanız görevli memura hakaret etmekten köy içinde iki ya da üç ay parasız çalışmaya mahkûm edilebilirsiniz.

Neyse ki Celso, çiftlikteki arkadaşlarından bunları yeterince öğrenmişti. Sırf dostluk için önerildiğinde, tek bir yudum bile içki koymadı ağzına. Bilirsiniz, eski bir numaradır içki ısmarlamak... Tadmı bir kez almayagörsün insan, duramaz, içtikçe içer...

Yolda ihtiyacı olan şeyleri Celso'ya normal fiyatının iki, ya da üç katma satıyorlardı. O, cepleri parayla dolu, eve dönen bir kahve işçisi değil miydi?..

Celso, bu durumlarda da akıllıca davrandı. Üstüne yırtık pırtık elbiseler giymişti ve kahve çiftliklerinden döndüğünü de kimseye söylemiyordu. Bir bakkal, ya da muhtar ona nereye gittiğini sorduklarında, Jovel'deki patronu hesabına Huixtla'ya dört tane eşek götürdüğünü anlatıyordu.

Jovel, köyüne varmadan önce geçeceği son kasabaydı. Köyünden aşağı yukarı on iki mil uzaktaydı.

Jovel'e vardığında kendini evine kavuşmuş gibi hissetti. Eskiden her hafta, ya da en azından ayda iki kez mısır, yün, meyve, odun ve deri satmak, ya da takas etmek için annesi ve babasıyla birlikte Jovel'e inerdi.

Bir yerli kadından beş centavo'luk muz satm aldı. Sokağı geçti, alanın bir köşesinde çömeldi. Oysa oturabileceği bir sürü boş sıra vardı ortalıkta.

Ama bu banklar kasabanın uygar insanları, ladino'lar için konmuştu. Ne yazık ki bu uygarlık pek yayılmamıştı, ama yine de insanlar her sabah yüzlerini yıkamak ve tıraş olmak için zorunlu hissediyorlardı kendilerini.

Aylak bir yerli olan Celso, eğer boş sıralardan bi-

rine oturmaya yeltenseycü, polis hemen gelip onu oradan atardı. Ama kesme taşlarla döşenmiş olan alanda keyifle yan gelip yatan köpekleri bile kovmuyordu polis. İşte sonuç olarak yorgun köylülerin, alanın bir köşesine çömelmelerine ' izin veriliyordu.

Banklardan birinin üstünde iki ladino oturuyordu. Caballero deniliyordu onlara. Bir yandan sigaralarını içiyorlar, bir yandan da hükümeti eleştiriyorlardı.

Caballero'lardan biri şöyle diyordu:

«Bu kasaba, sırtlarına bir gömlek giymeye bile lâyık olmayan insanlarla dolu... Bir de sanki bütün kasabaya sahipmişler gibi poz takmıyorlar... İşte, bir de şu yere diz çöküp karınlarını muzla doyuran Chamula'lı genç gibileri var... Bir centavo'ya muhtaç gibi görünüyorlar, değil mi?.. Oysa şu anda cebinin bir köşesinde tam seksen gümüş pezo var ..»

«Bu kadar iyi nereden bilebiliyorsun?..» diye sordu öbür caballero.

«Benim kahve çiftliğimde tam iki yıl çalıştı. Adı Celso. Ishtacolcot'lu Francisco Florens'in oğludur...»

«Sahi mi... doğru mu söylüyorsun?..»

«Elbette... Ama o solucan beni hiç ilgilendirmiyor. Benim asıl bilmek istediğim, o hiç bir işe yaramayan valinin Arriaga'ya yol yaptıracağım diye cebine kaç bin pezo attığı... Tanrı bilir o yolda güvenle yolculuk etmemiz sağlanmadan daha kaç bin pezo onun cebine girecek!.. Asıl sorun...»

Hiç bir zaman yapılmayan bir yol için valinin topladığı binlerce pezo, ya da bu yolun kötü yapılması, her yağmur mevsiminden sonra onarımının gerekmesi... böylece valinin binlerce pezo toplayıp durması, öbür caballero'yu hiç ilgilendirmiyordu. Valinin yerinde olsaydı o da aynı şeyi yapacaktı kesinlikle. Ama şimdilik valinin yerinde olmadığı için para toplaya-

cak başka yollar bulmalıydı kendine. Hükümetin eleştirilmesini dinlemeyi bırakıp, alanın öbür ucunda oturan Celso'ya seslendi:

«Hey!. Sen, chamula... buraya gel!..»

Celso başmı çevirdi ve kendisini çağıranın bir ladino olduğunu görünce, yerinden fırlayarak yanma gitti. Henüz yemeye başladığı muzlar alan taşlarının üstünde, oturduğu yerde kalmıştı.

Çok geçmeden caballero'nun yanına varmıştı. Kibarca şapkasını çıkarıp şöyle dedi:

«A sus ordenes patroncito... emrinizdeyim.»

«Beni tanıyorsun, değil mi?..» dedi caballero.

«Si patroncito... elbette tanıyorum sizi. Siz don Sixto'sunuz.»

«Doğru. Geçenlerde babana iki genç öküz sattım. Borcunun ancak bir bölümünü ödedi. Sonra da sen döner dönmez borcunun gerisini bana hemen ödeyeceğine dair Cornelio Sanchez'in yanında yemin etti. Babanın bana kalan borcu tam yetmiş altı pezo, elli centavo. Hadi parayı şimdi sen ver de baban buraya kadar gelmek zorunda kalmasın. Haksız mıyım don Emiliano?..» diye sordu don Sixto, arkadaşına.

«Babanın don Sixto'ya borcu olduğunu ben de biliyorum,,» dedi Emiliano.

Bir an Celso, don Emiliano'nun bu borç konusunda birşeyler bilmesinin olanaksız olduğunu düşündü. Çünkü Celso birkaç gün önce çiftlikten ayrıldığında don Emiliano hâlâ oradaydı. Ama aynı anda bir caballero'ya karşı bir yerliye kimsenin kulak asmayacağını düşündü- Eğer bir caballero, dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü söylese bile bir yerlinin bunu gerçek olarak kabullenmesi gerekirdi. Oysaki güneşin dünya çevresinde döndüğü açıkça ortadaydı! İşte böylece her işte caballero'nun dediği olurdu. Şimdi ise,

iki caballero da aynı şeyi söylüyorlardı. İki yıldır evinden uzak olduğu için böyle birşeyden de haberi yoktu.

Asluıda bu konuda düşünmesi, ya da düşündüklerini söylemesi için ona kimse birşey sormamıştı.

Don Sixto, aceleyle konuşmaya devam etti.

«Hadi çık paraları muchacho,» dedi soğuk ve acımasız bir sesle. «Eğer vermezsen şimdi polisi çağırırım ve borca girmenin ne demek olduğunu hapiste bol bol düşünürsün artık!..»

Akrabalarının basma gelenlerden Celso, hapishanenin bir yerli için ne denli pahalı olduğunu biliyordu. Parasını hemen elinden kapıverirlerdi. Onu saklaması olanaksızdı. Bir de her şeyin üstüne borcunu ödemediğini iddia edip yol yapımında üç ay çalıştıracaklardı onu. Bir yargıç, ya da polis şefi gerekeni kendisine söyleyecek ve yerlinin yanıt vermesine fırsat bırakmadan yasanın bilmemkaçıncı maddesine göre kendisini mahkûm edecekti...

Beline sardığı kırmızı yün kuşağını çıkardı, beyaz pamuklu pantolonu aşağı kaydı. Don Sixto'nun önünde çıplak kalmıştı. Üzüntüsünden bunu farketmemişti bile. Kuşağını yavaş yavaş açtı, oyalanmakla, sanki binbir güçlükle kazandığı parayı, evlenmesini ve en azından on beş çocuk sahibi olmasını sağlayacak pezoları koruyordu. Kuşkusuz, şu anda don Sixto'nun önünde tek bir centavo'yu bile saklaması olanaksızdı.

Sonunda, kuşağını tamamen açmıştı. Paraların yere dökülmesini önlemek için çömeldi ve kollarını dizlerine dayadı. Sonra kuşağından gümüş pezoları çıkartıp onlar için nasıl ter döktüğünü düşünerek hepsini don Sixto'ya verdi.

Don Sixto, aldığı parayı teker teker sayıyordu.

Her on pezoda bir paraları toplayıp bir sağ, bir sol cebine indiriyordu. Sağ ve sol cepleri dolduktan sonra pantolonunun ön ve arka ceplerini de doldurdu.

Don Emiliano onlara bakıyor, sessizce paraları sayıyordu. Para saymak, onun için hükümetle, ya da yapılmamış yolla uğraşmaktan daha ilginçti.

Sonunda don Sixto, tam yetmiş pezo'yu cebine indirmişti. Elini bir kez daha açıp Celso'ya doğru uzattı. Yedi pezo daha aldıktan sonra, «Basta muchacho,» dedi. «Şimdi benim de sana dört real vermem gerekir. İşte, doğruluktan hiç ayrılmam. Zavallı bir yerliden tek bir centavo bile fazla almam ben. Şimdi sana bir makbuz yazacağım. Seni aldattığımı sanmanı istemiyorum. Benim dinimde namus ve doğruluk, temel yasadır...»

Celso ayağa kalktı.

Aynı anda yanlarına gelen bir polis, pantolonunu çekip kuşağını sıkı bağlaması için Celso'yu uyardı. Yoksa halkın ortasında çirkin davranışlarda bulunmaktan kendisini tutuklayacaktı. Celso'yu gerçeğe döndüren bu oldu. Son birkaç dakikada kendinden tamar men geçmişti.

Paraları cebe indiren ve neşelenen don Sixto pantolonunu çekip kuşağını bağlayan zavallı bir köylüye bağırmaması gerektiğini söyleyip polisi gönderdi.

Dudaklarında kocaman bir gülümsemeyle don Sixto, ceketinin cebinden ikiye katlanmış bir defter çıkardı, içinden bir sayfa yırttı ve üstüne iki öküz karşılığı Francisco Flores'ten yetmiş altı pezo, elli centavo aldığım belirten birkaç cümle yazdı. Sonra da yazdıklarının altma imzasını attı. Böylelikle kâğıdın üstünde herhangi bir sahtekârlık yapılmasını önlediğini düşünüyordu.

İşini bitirdikten sonra elindeki kâğıdı ve kalemi don Emiliano'ya uzattı.

«Don Emiliano, lütfen tanık olarak bunu imzalar mısınız?..»

Don Emiliano, yazının altma don Sixto'dan daha süslü bir imza attı.

«Şimdi benimle gel…» dedi Celso'ya. «Şu vergi işini halledelim de babana geçerli bir makbuz götür...»

Makbuzu mühürletmek için vergi binasının içine girip Celso'yu dışarıda bıraktı, sonra Celso ile birlikte yine alana, don Emiliano'yu bıraktıkları yere döndüler. Don Sixto, arkadaşının yanına oturarak Celso'ya kâğıdı verdi.

«İşte makbuzun hazır…» dedi. «öküzlerin parasını bana ödediğine don Emiliano da tanık oldu. Makbuzu mühürlettiğimiz için artık her şey yasalara uygun oldu. Sakın senden yasa dışı bir yolla para aldığımı sanma. Birçokları bir yerliye böyle davranmaz. Benim yerimde başka biri olaydı, mühür parasını da sana ödetirdi. Hadi muchacho, artık git, makbuzu babana ver ve işleri hallettiğini söyle. Eve giderken de sakın aguardiente satın alma... Babana, eğer başka öküz ya da eşek isterse piyasada en ucuzunu benden alabileceğini unutmamasını söyle…»

Celso'nun gözlerine bakıp babacan bir tavırla başım salladı. «Hadi, artık git, yapacak daha önemli.işlerim var,» der gibiydi.

Celso, bıraktığı yerden muzlarını toplamak için arkasını dönmüştü ki, tam o sırada bir köpeğin muzlara yaklaştığını ve tam onların yanından geçerken arka bacağını kaldırdığını gördü. Tabiî köpek, o muzları birinin yiyeceğini düşünmüyordu. Oysa Tabasco' da doğup büyümüş olsaydı, muzların köpekler için de güzel bir yiyecek olduğunu, hele özellikle başka hiç

bir şey bulamadığı zamanlar bunların ne denli nefis birşey olduğunu öğrenirdi.

Celso, artık yenmeyecek bir hale gelen muzlarına baktı ve bir tekme savurdu.

İKİNCİ BÖLÜM

Kafasına sert bir darbe yemiş gibi Celso yavaş yavaş alanın bir tarafını kaplayan kiliseye doğru yürümeye başladı.

Kilisenin yan kapısı, asker barakalarının tam karşısındaydı.

Celso, kilisenin girişinin yanmda küçük bir dükkân açmış olan kadının önünde durdu. İki yeşil mum, bir küçük gümüş yıldız ve bir küçük gümüş yürek satın aldı. Mumlardan birini yol boyunca kendisini koruduğu için Meryem Aıa'ya, öbürünü de Aziz Andres sandığı bir heykel için yaktı. Gümüş yıldızı, tanımadığı bir azize heykelinin dibine bıraktı. Zaten bütün bunları neden yaptığını da bilmiyordu. Ama kapıdaki kadın, yıldızı o heykelin dibine bırakmanın kendisine şans getireceğini söylemişti. Meryem Ana'nın geceleri yeryüzüne inerek koyduğu yerden onu alacağı umuduyla gümüş yüreği mihrabın önüne bıraktı.

Mihrabm önündeyken, aklına evleneceği kız geldi.

Bu ana dek, iki yıl kahve çiftliğinde boşuna çalışmış olduğunun farkına bile varmamıştı. Şimdi sevgilisiyle evlenebilmek, iki yıl önce kahve çiftliğine yazıldığı günlerden çok daha uzaklarda olan birşeydi. Don Sixto'ya bütün parasını hiç karşı çıkmadan, da-

hası kaçmaya bile çalışmadan nasıl verebildiğini bir türlü anlayamıyordu. Şimdiye dek bir kez bile aldatılmış olabileceği aklına gelmemişti. Ama don Sixto'yu ve onun toplumdaki yerini iyi bilirdi. Celso, ona her zaman saygı duymuştu. Ama bu saygıdan çok korkuydu belki de... Don Sixtohun polisi çağırıp, «Bu Chamula'yı hapse atın,» demesi yeterliydi. O zaman Celso tutuklanır, hapse atılır ve don Sixto, polis şefine «O domuzu serbest bırakın!» deyinceye dek hapiste kalırdı. Çünkü don Sixto, kasabada oldukça tanınmış bir kimseydi ve tanınmış kimselerin her zaman ayrıcalıkları olurdu.

Celso, taş döşemenin üstüne çöküp dua etmeye başladı:: «Ave Maria, Madré de Dios, ora pro nobis...» On kez yineledi bunu. Anlamım ya da amacını bilmiyordu. Ama annesi öylesine yinelemişti ki bunu küçüklüğünde, daha küçük bir çocukken hemen ezberlemişti. Dua konusunda bildiği tek şey buydu. Daha doğrusu annesi ona bu kadarını öğretebilmişti, çünkü onun da bildiği tek şey buydu.

Basit duası bittikten sonra, işaret parmağının ucunu başparmağının ucuna değdirdi, sonra elini dudaklarına götürüp başparmağını birkaç kez öptü. Evden ayrılırken annesinin söylediği her şeyi en ince ayrıntılarına dek yerine getiriyordu. Jovel'e geldiğinde sağsalim eve dönmesini sağladıkları için kilisede azizlere dua etmesi gerekliydi.

Çıkınım, muzları satın aldığı kadına bırakmıştı. Kiliseden çıktıktan sonra oraya uğrayıp çıkınını aldı ve yola koyuldu.

Kasabanın dışındaki son ev, bir yerli köylünün gerekli her şeyi satın alabileceği küçük bir dükkândı. Bununla birlikte, satılık çok az mal vardı. Bunlar kırık rafların üstünde duruyorlardı. Üstlerindeki toz, yıllar-

dan beri kimsenin onlara el bile sürmediğinin kanıtıydı. Aslında gelen kontrol müfettişlerine, dükkânda yasal şeylerin satüdığını kanıtlamak için konulmuştu bunlar buraya. Tabu, her müfettiş de bunu bilirdi. Kendisine çoğu kez dükkân sahibinin istediği gibi bir rapor vermesi için rüşvet olarak mordida ikram edilirdi. Eğer herhangi bir şikâyet olursa müfettiş ve öteki memurlarla aynı tabaktan ekmek yiyen yargıç da anlayışlı davranır ve gereksiz sorular sormazdı.

Mallarmm niteliği iyi olsa bile, dükkân sahibinin iyi bir iş yapması olanaksızdı. Kasabadakilerin hiç biri kendisine gereken eşyaları kasabanın dışındaki bir dükkândan almazdı. Kasabanın ortasındaki çarşıda rekabet çok daha yoğun olduğundan, fiyatlar da daha düşük olurdu.

Dükkân sahibinin yürüttüğü iş kolay, ama kazançlıydı: kaçak aguardiente satıyordu. Vergisiz aguardiente'den elde edilen kazanç, oldukça yüksekti. Hükümetin içkiden aldığı parayı, satıcı, tüketiciyle paylaşıyordu. Bu özel durumda satıcı, aynı zamanda içkinin yapımcısı da olduğu için kâr iki katma çıkıyordu.

Dükkân sahibinin alkollü içki satma belgesi yoktu. Buna pek de istekli değildi. Çünkü böyle bir belge, daha çok müfettişin dükkâna gelmesine neden olacak ve vergisiz içki satışını tehlikeye düşürecekti. Dükkân sahibi aguardiente'yi bardakla satmazdı. Çünkü bunun için bir de bar işletme belgesi gerekiyordu. Tabii vergilerini düzgün ödeyen öbür barların sahipleri de onu gammazlayabilirlerdi.

Bu akıllı tüccar, aguardiente'yi şişeler içinde satıyordu. Tabii bu şişeler de mühürlü filan değildi. Müşteriler kendi şişelerini beraberlerinde getirirlerdi. Eğer şişeleri yoksa kendilerine bir şişe satılır, boşaldıktan

sonra da yine geri alınırdı. Üstelik de şişeyle satmak, bardakla satıştan çok daha kârlıydı.

Dükkânın içinde içki içmek yasaktı. Bu yasak, ciddî bir biçimde herkese uygulanırdı. Aslında yasalar da böyle diyordu. Ama yasak olmayan birşey varsa, o da alıcıların şişeleri dışarıda boşaltmaları, sonra yeniden içeri girip doldurmalarıydı.

Evin yanında, arkasında, yerli köylerine giden yolun üstünde erkekler, kadınlar, gençler, güneşin altında ölü gibi yatıyorlardı. Çoğunun üstünde paçavralar vardı. Yağlı saçları, toz toprak içindeydi. Sarhoş kadınların etekleri, göğüslerine dek sıyrılmıştı. Sarhoş adamlar bağrışıyorlar, naralar atıp küfrediyorlar ve kimi zaman da dansediyorlardı. Sanki bütün bunlar, cehennemde ünlü bir ressamın alay etmek için yaptığı grotesk bir tabloydu: tanrı, insanları kendi suretine benzeterek yarattı.

Kasabadaki herkes, hatta çocuklar bile burada yerlilere içki satıldığım bilirdi. Bütün müfettişler de bilirdi bunu. Ama yine de herkes bilmezlikten gelirdi. Bu verimli tienda'nın sahibi, kazancını vergiyle içki müfettişleri, belediye başkanı, yargıç ya da polis şefi arasında açıkça bölüşürdü. İşte bu yüzden güçlü bir kişiydi ve herkes kendisinden çekinirdi.

Ülke iyi ve akıllı yasalarla öylesine doluydu ki, birkaçını devirip bir öbürünün üstüne basmadan bir adım bile atamazdınız. Dünyada çok az ülkenin, buranınkinden daha iyi bir anayasası ve yasaları vardır. Ve 'bu iyi yasalardan biri de, yerlilere sert içki satılmasını yasaklar. Bununla birlikte, bütün bu iyi yasaların senador'ları, diputado'ları, valileri, sendika başkanlarını, belediye başkanlarını, gizli servis ajanlarım, yargıçları, polis şeflerini, gardiyanları ve böyle bir göreve konacak kadar şanslı olan tüm insanları

borsadaki en talihli kumarbazdan daha çabuk zenginleştirmekten başka hiç bir görevi yok gibiydi.

Evine giderken Celso, penceresiz, üstü kontrplakla örtülmüş ve dışardan bakınca bir yaşlı kadının işlettiği bir şekerci dükkânı kadar masum görünen bir dükkâna geldi

Bir süre çıkınına dayanarak yol kıyısındaki tozlu çimenlerin üstüne oturdu. Niyeti, eve giderken Jovel'den birkaç armağan almaktı: babası için yeni huqrache'ler, annesine gür örgülü saçlarını bağlaması için parlak bir kırmızı kurdele ve sevgilisi için inci bir kolye.

Şimdi ise evine armağansız dönüyordu. Gözü; kaybolmuş bir sürü gibi çıplak toprağın üstünde yatan, dış dünyaya tümüyle kapalı ve tüm yoksulluklarına karşın saklamayı başardıkları insanlık gururlarının son izlerini de yitirmek üzere olan sarhoş kadınlarla erkeklere takıldı.

Celso, yalnızca armağansız değil, bir de evlenecek, parası bile olmadan dönüyordu evine. Varlıklı don Sixto için yetmiş altı pezo, elli centavo, hiç bir şey değildi. Bunun iki katını, iki saat içinde rulet masasında, ya da dominoda yitirebilirdi. Oysa Celso için yetmiş altı pezo; hem on beş çocuk, hem de kendine yeni bir dünya kurabilmesi ve yaşantısına bir anlam verebilmesi için gerek duyduğu her şey demekti.

Çıkınını dışarıda bırakıp dükkândan içeri girdi ve raflardan birinden sarkmakta olan kırmızı kurdeleyi işaret etti. Üstü öyle tozluydu ki, pis bir kül rengine bürünmüştü. Dükkân sahibi ne bu kurdeleyi, ne de rafların üstünde duran öbür şeyleri satmayı bir an olsun bile aklından geçirmemişti. Bu yüzden onların tozlanması, ya da farelerce kemirilmesi, onu hiç ilgilendirmiyordu.

Tezgâhın üstüne dayadığı kolunu kaldırmadan tembelce arkasını döndü, gözlerini kısarak kurdeleye baktı, yine aynı tembellikle gözlerini geriye çevirdi ve göz kırptı.

«Bueno, Joven... nerelisin sen?.. Ha, demek Ishtacolcot'dan... Hiç Chamula'ya benzemiyorsun!.. Belki de Monteria'dan geliyorsun ha... haksız mıyım, ne dersin?..»

«Kurdele kaç para?» diye sordu Celso.

«Şuraya bak!.. Şuraya bak!..» dedi gachupin, çok şaşırarak «Amma da inatçı olmuşsun... Bien gordo, diyebilirim. Bol bol zamanın var. Ishtacolcot kaçmayacak ya!.. Bir içki içmeyecek misin?.. Benden olsun canım!..»

Celso, arkasmı dönüp kapıya doğru yürüdü.

«•Hey., sen!..» diye bağırdı dükkân sahibi, «Nereye kaçıyorsun?.. Kurdeleyi satın alabilirsin. Senin için sekiz real olur.»

Kasabanın içinde böyle bir kurdelenin fiyatı aşağı yukarı iki real'di.

Celso, hafifçe kuşağını açtı. Geri kalan servetini ortaya çıkarmak için kuşağının hepsini açmasına hiç gerek yoktu. Artık Kuşağm kıvrımları arasından geriye kalan paraları çıkarıp saydı. Birden dükkân sahibinin kendisine baktığını farkedince kuşkulandı ve sırtım döndü. Geriye tam kırk yedi centavo'su kalmıştı.

«Kurdeleyi bana kırk yedi centavo'ya satar mısın?» diye sordu. Bu, yine de kasabada kurdeleye vereceği paranın aşağı yukarı iki katıydı.

«Hayır. Aziz José ve Santisima aşkına yemin ederim ki, yapamam bunu... Bu fiyata satamam... yoksa iflas ederim!..» Ağzındaki kürdanı dişlerinin arasında geveliyordu. Şişman ellerini tezgâhın üstüne koyarak

konuşmaya devam etti. «Ama senin için şunu yapabilirim: bir şişe içki, elli centavodur. Sana kırk yedi centavoya veririm. Görüyorsun ya, elimde olduğu zaman müşterilerim için indirim yapmak sevindirir beni...»

Celso eve armağansız, parasız ve yolda bir yerde yitirdiği çıkını da olmadan döndü. Kapıdan içeri girdi ve kendisini, ateşin önünde diz çöküp akşam yemeğini pişirmekte olan annesinin kucağına attı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ertesi gün Celso ile. bir insan gibi konuşmak mümkün olduğundan, babası iki yılda kazandığı parayı ne yaptığını sordu.

«Don Sixto aldı.»

«Doğru...» dedi babası. «İki öküz karşılığı don Sixto'ya borcum vardı. Ama bu borcumu senin kazandığın parayla ödeyeceğim doğru değü. Sen eve döndüğünde bu işi önce seninle tartışmaya karar vermiştik. Çünkü senin önce öküzleri görmen ve beğenmen gerekliydi. İlk çocuğun doğduğunda bunları armağan olarak sana verecektim, öküzleri beğenmezsen bunları don Sixto'ya geri verebilecektim. O da ödediğim parayı bana geri verecek, ya da bir eşek verecekti onların yerine. Borcum bitene ve satış işlemi tümüyle yasalara uyuncaya dek don Sixto'ya her ay altı pezo verecektim. Anlaşmamız böyleydi.»

Burada, ağaçların altındaki babasının evinde metate'nin önünde diz çöküp öğle yemeği için masa

öğütürken her şey çok basit geliyordu insana. Her şey açıktı. Mayueye'lerin çevrelediği, köpeklerin sıkıntıdan havladıkları, eşeklerin ortalıkta tembel tembel dolaştığı, hindilerin bağrıştığı, çocukların neşeyle oynadığı, her şeyin huzur içinde olduğu ve çevreyle tam bir uyumluluk gösterdiği köyünde, her şey açık, içten ve yalmdı.

Tartışmayan ve yalnız kısa buyruklar veren don Sixto'nun ağzmdan ne kadar da garip çıkıyordu sözcükler... Jovel'deki meydanda Celso, iki kaba caballero'nun önünde dururken her şey tamamen değişikti. O çevrede, bütün bu baskılar altında Celso ne yapabilirdi?.. Hiç bir neden göstermeden don Sixto parayı istese bile yine de tüm parasını verirdi. Ne Celso, ne de babası, Jovel'e gidip parayı geri istemeyi düşünmediler. Boşuna harcanmış bir çaba olurdu bu. Hele bir de heyecanlanıp don Sixto'ya kötü birşey söylediler miydi, soluğu doğruca hapishanede almaları işten bile değildi. Celso'nun babası Francisco Flores'in iki öküzü vardı ve ona iki öküzü satan don Sixto, öküzlerin parasını almış, karşüığmda da kendilerine tamamen geçerli bir makbuz vermişti. Üstelik vergi pullarının parasını da kendi cebinden vermişti. İspanyolca bilgileri hayli 'yetersiz olan Celso ile babası için, anlaşmalarının böyle olmadığını, yetkilere anlatmaları günler alacaktı. Bunlar dünyanın en iyi öküzleri olsa ve karşılığında aldıkları makbuz da dünyanın en geçerli makbuzu bile olsa, Celso'nun tüm geleceği mahvolmuştu.

Aynı gün, daha sonra Celso çıkınını aramaya gitti ve sonunda buldu. O yoldan yalnızca yerliler geçtiğinden, kimse eşyalarına el sürmemişti.

Sevgilisini aramaya utanıyordu.

Geleli, aşağı yukarı bir hafta olmuştu. Her gün

babasıyla mısır tarlasında çalışıyor, genç öküzlere kara sabanı çekmesini öğretiyordu. Köyde hemen hemen herkes onu görmüştü. Bir öğleden sonra, günbatımmdan az önoe, kızm babası Francisco Flores'in Jacal'ma geldi.

Babanın biraz arkasından da kız gelmekteydi. .

Kızm babası Manuel Laso, bahçe kapısından içeri girdi, kısa birkaç sözle sağı-solu selâmladıktan sonra alçak sedirin üstüne oturdu.

Kız, dışarıda, çitin yanında kalmıştı. Ayakları çıplaktı. Üstünde her zaman giydiği, .dizlerine dek inen, kaba, yün etekliği vardı. Boynuna da yeşil cam boncuklardan bir kolye asmıştı. Gür saçları, kırmızı bir kurdeleyle birlikte örülmüş, sonra da başının üstünde toplanmıştı. Elleriyle yüzünü örtüyordu. Ama parmaklarının arasından ilgiyle dışarısını izlemekteydi. Herkes de bunun farkındaydı. Kulübede, ya da bahçede olan hiç bir şeyin gözünden kaçmadığını millete kanıtlamak ister gibiydi.

Celso'nun annesi ateşin başından kalktı, kulübeden dışarı çıktı, konuğunun yanma gidip hafifçe elini sıktıktan sonra kızı içeri çağırmak için bahçe kapısına doğru yürüdü.

Sanki kötü birşey yapmış gibi kız, sessizce kadının yanısıra yürüyerek kulübenin içine girdi. İki kadın ateşin başına oturup konuşmaya başladılar.

Celso, evin arkasında, öküzlerin yanındaydı.

Sonra ön tarafa gelerek kızm babasını selâmladı. Tavırları öylesine ilgisizdi ki, sanki onun orada olup olmamasının Celso için hiç bir anlamı yoktu. Kıza selâm bile vermedi, dahası ona bakmadı bile... Kulübenin içinde olduğunu çok iyi bildiği halde içeri girmedi. Ama buna da fazla dayanamadı. Kulübenin kapısına dek gidip annesine bıçağını görüp görmediğini

sordu. Oysa bıçağının nerede olduğunu bal gibi biliyordu. Kulübenin içinde bir tahtaya saplı duruyordu. Gidip onu alması için kulübeyi boydan boya geçmesi gerekliydi. Yere çömelmiş kıza bir kez olsun bakmadan gidip bıçağım aldı.

İçeri girdiği anda, kız başını eteğinin kıvrımlarına sokmuş, yan gözle delikanlının her hareketini izliyordu. Koca seçiminde söyleyeceği pek bir sözü yoktu. Çünkü bu, daha çok iki babayı ve evlenecek genç adamı ilgilendiren bir konuydu. Ama yine de son iki yıldır beklediği delikanlıyı merakla izledi. On beş yaşındaydı ve ailesinin, kızlarının geleceğini artık ciddî biçimde düşünmelerinin zamanı gelmişti. Yirmi birinde, artık tozlanmış, umutsuz, evde kalmış bir kız olacaktı. Ancak bir dul olarak yeniden koca bulma şansı olabilirdi.

Celso, kulübeden çıktığında Manuel Laso, bahçenin öbür ucundan ona bağırdı.

«Hey, sen... muchacho!.. Neden gelip bir hatırımı sormadın?.. Seni bekliyorduk!..»

«Vaktim olmadı don Manuel. Artık bir çift genç öküzümüz olduğuna göre, yine gitmeden önce onları işe yarar bir hale getirmek istiyorum...»

«Gitmeden önce mi?..» diye sordu Manuel Laso.

«Nereye gideceksin oğlum?» diye sordu babası. Bu, Manuel Laso için olduğu kadar kendisi için de yeni ve şaşırtıcı bir haberdi.

«Evlenebilmem için gereken parayı kazanmak için!..» diye karşılık verdi Celso, başını bile kaldırmadan. Sesinin tonu, sanki bunu onların bilmemesine şaşırmış gibiydi.

Manuel Laso, kaşlarını çatıp mırıldandı.

«Ben senin Cafetal'dan evlenebilmek için parayla

döndüğünü sanmıştım... Anladığım kadarıyla orada iki yıl boyunca hiç durmadan çalışmışsın!..»

«Param yok don Manuel... işte bu yüzden de yine geri gitmek istiyorum...»

Celso, parayı öküzlere verdiğini belirtecek tek bir sözcük bile kullanmadı. Babası da açmadı bu konuyu. Bu, yazılı olmayan kimi yasalara karşı gelmek gibi birşey olurdu. Paranın ne olduğu, gerçekte hiç de önemli değildi, önemli olan Celso'nun damat olarak kabul edilmeden önce kızın babasının istediği armağanları verebilmesiydi. Bir ilke sorunuydu bu... Belki de Manuel Laso, sözkonusu olan paranın Francisco Flores'in yeni aldığı öküzlere gittiğinden haberi vardı. Ama bu işe burnunu sokmak ona düşmezdi. Üstelik bu, süregelen adetlere göre, Celso'nun kızın babasına ödeyecek parası olmadığı gerçeğini de değiştirmiyordu.

«İlk çocuğu doğduğu zaman bu bir çift öküzü oğluma armağan etmeye söz verdim...» dedi Francisco Flores. «Ama siz de bilirsiniz ki don Manuel, bunları Celso'ya şimdi bile verebilirim!..»

«Celso ile yaptığımız anlaşmada bir çift öküzün hiç bir önemi yok don Pacho.» diye yanıtladı Manuel Laso. «Bu öküzleri Celso'ya ilk çocuğu doğduğunda vereceğinizi söylemiştiniz. Pek yüce gönüllü olduğunuzu söylemehyim. Ama bunun, benim Celso ile yaprağım anlaşmayla en ufak bir ilgisi bile yok. Evlenmesi için gerekli olan parayı sizin yardımınız olmadan tek basma kazanmalıdır. Bu delikanlının para kazanıp kazanamayacağından emin olmam gerekir... Kızımı, hiç bir işe yaramayan, gerektiğinde para bile kazanamayan bir golfo'ya vermemi beklemezsiniz herhalde. Benim Celso'yla bir alıp veremediğim yok... karşı çıkmıyorum ona... Chamaca da yaşlı kadma

vieja'da, Celso'nun onun için uygun olduğunu söylemiş. Ama bu uzun sürmez. Uzun dönemde önemli olan, çalışma ve bir işin sonunu getirebilme yeteneğidir. İşte şimdi bunun için bu konudaki son sözümü söylüyorum. Parayı kazanman gerekli Celso... Babanın değil, senin kazanman gerekli. Benim kızımı isteyen sensin, baban değil. Sana iki yıl daha veriyorum. Eğer ben izin verseydim, kızım istediği oğlanla evlenebilirdi. Ama ben, damat olarak seni istiyorum. Ve Charnaca da seni seviyor. İşte bu yüzden parayı kazanabilmen için sana iki yıl daha veriyorum. Ama kızım iki yıldan daha fazla bekleyemez. Bunun için çok yaşlandı...»

Manuel Laso ayağa kalktı, elini Francisco Flores'e uzattı ve kulübeye bakarak bağırdı.

«Gidiyorum!»

Celso'nun annesi kapıya çıktı.

«Adiosito, don Manuel»

«Hasta luego!..» diye karşılık verdi don Manuel. «Sonra görüşürüz!..»

Yürümeye başladı.

Kız, korkmuş bir köpek yavrusu gibi gelecekteki kayınpederi Fransisco Flores'e yaklaştı ve hafifçe eğilip elini öptü.

Adam, öbür elini kızm basma koydu, «Vete con Dios, Tanrı seninle birlikte olsun... chiquita mia...»

Kafasını kaldırmadan birden dönerek küçük adımlarla babasına doğru koşmaya başladı. Çitin dışına çıktıktan sonra hafifçe düzeldi ve elleriyle yüzünü kapatarak omuzunun üstünden bahçeye baktı.

Celso, kulübenin çatışma destek olan direklerden birine dayanmış, bıçağıyla bir sopa yontuyordu. Elindeki sopaya verdiği dikkat, öküzlerin koşum takımı için bu sopanın çok önemli olduğunu gösteriyordu

sanki... Halbuki o, elindeki sopanın yararlılığını aklına bile getirmeden yalnızca yontuyordu. Kızın arkasından bakmadı ve onun bakışını da görmezlikten geldi. Çekingenlikle kızın parmaklarının arasından bakışı, yeryüzünde kendisi için tek erkeğin Celso olduğunu göstermeye yeten bir davranıştı...

Kızın babası aşağı yukarı iki yüz adım kadar uzaklaştıktan sonra Celso başını kaldırdı. Ama bir yandan da elindeki sopayı yontmaktan geri durmuyordu. Herhangi birinin kendine baktığını sezdiği an gözkapaklarını indirip hiç önemsemiyormuşçasına yeniden işini sürdürebilirdi böylelikle. Başka birini değil, yalnız ve yalnız o kızı istediğini, yapacağı on beş çocuğa ana için onu seçtiğini kimsenin farketmesini istemiyordu.

Daha küçük bir çocukken, devamlı köyde yaşadığı zamanlar, kızı birçok kez yakından görmüştü: Bir keresinde de el cura, köyün yarı yıkık kilisesinde çocukları vaftiz etmeye geldiğinde, başka bir kez de bir düğünde, dört kez birlikte dansettiklerinde ve arasıra aileler Jovel'deki pazardan dönerken karşılaştıkları sırada...

Eğer hesabmı doğru tuttuysa, kıza söylediği sözcükler yirmiyi bulmazdı. Hatta dansta bile ona yalnızca yaklaşmış ve törelere uyarak ipek kırmızı mendilini kızın kucağına atmıştı. Bu, onunla dansetmek istediğini gösteriyordu. Ona ne diyeceğini bilenüyordu. Havanın soğuk ya da sıcak olduğundan, yağmur yağacağından, susadıklarından mı söz etmeliydi?.. Aslında bunlar kızın da bildiği aptalca şeylerdi. Öyleyse neden sorsundu ki?.. Hatta, «Teşekkür ederim...» ya da, «Nasılsınız?..» demek bile çok saçma geliyordu ona... Üstelik bütün köy aylarca dedikodu yapardı bunun üstüne. Ama yine de şu ya da bu biçimde, kıza,

kendisinden hoşlandığını söylemeliydi. Yoksa, on beş çocuğunun anası olamazdı o!..

Kızm evlenmek isteyip istememesi, kızla kendisi arasındaki bir sorun değil, babasıyla onun arasındaki bir sorundu. İki erkek arasında yapılan pazarlığa kız, «hayır,» diyebilirdi. Bu, onun hakkıydı. Gelgelelim kasabadaki bütün delikanlıların durumu aşağı yukarı aynıydı. Ne o, ne de kabilesinin öbür kadınları, bir erkeği diğerinden özel bir ayırım yaparak seçecek kadar eğitilmemişlerdi. Bir erkekle diğeri arasında küçük bir ayırım, ancak onun babası tarafmdan yapılabilirdi. Bu ayırım da, sadece adamlardan birinin sarhoş, öbürünün az içki içen, bir diğerinin de aguardiente'yi ağzma bile sürmemiş olması .idi... öteki ayırımlar ise, kızm babasının değerlendirmesine göre, adamlardan birinin işini daha iyi bilmesi ve tecrübeli olması, öbürünün ise daha yetenekli olmasıydı. Kızın babasının gözünde bir başka önemli özellik de, bir delikanlının karışma on çocuk bile yapmasında yardım edemeyeceği, oysa öbürünün yirmi çocuk yapıp onları kolaylıkla besleyebilecek gibi görünmesiydi. İster kişinin ta yüreğinden, ister ezbere bilinen bir şiirden gelsin, yerli köylülerin evhliklerinde hiç bir önemi yoktu duyguların... önemli olan, dünya gerçekleriydi ve tek önemli olan nesne de buydu.

Bununla birlikte Celso'nun kızm babasıyla evliliği tartışmaya başladığı günden beri, kız, yeryüzünde kendi kaderinde yazılı olan tek erkeğin Celso olduğuna inanmaya başlamıştı. Ve eğer Celso, duygusal bir biçimde bunu anlatabilseydi, dünyanın yaratılışından beri yeryüzüne gelmiş kadınların içinde kendine en uygun olanmm o olduğunu söyleyecekti. Kilisenin, ya da sivil yargıcın hiç bir rolü bile olmadan evlenebilirlerdi. Elverir ki aileleri izin versindi. Otuz

yıllık evli bir çiftin mutlu olup olmadığını kimse bilmezdi. Evlilik mutluluğu, onların duygu ölçülerinin çok dışındaydı. Çocukları olur; yarısı ölür, yarısı da yaşardı. Yaşayanların kimileri de evlenirdi. Ancak çalışarak yaşamlarını sürdürebilirlerdi. Çünkü çalışma^ yı durdurdukları an, hatta bu çok kısa bir dönem bile olsa, yiyecekleri mısırları ya da fasulyeleri olamazdı. Birlikte huzur içinde yaşayabilirlerdi. Evlendikleri günden başlayarak kadın kocasına, yalnızca belli belirsiz tanıdığı tanrıdan çok daha fazla itaat ederdi. Kocasının sözleri ya da buyrukları; onun için ve ister aynı evde yaşasınlar ister kendi evlerinde yaşasınlar, çocukları, için değiştirilmez bir yasaydı. Tıpkı iyi bir katoliğin, Papa'nın verdiği buyrukları eleştirmeyişi ve yeni doğmalar yaratmaya hakkı olup olmadığını araş-' tırmayışı gibi kadın da erkeğinin kararlarını, ya da buyruklarını eleştirmeyi aklından bile geçirmezdi. Mısır, yün, keçi, ya da deri fazlalarını nasıl, ne zaman ve kaça satacaklarını birlikte tartışırlardı. Anlaşılırsa iyidi. Ama eğer anlaşmazlarsa, erkeğin sözü geçerliydi. Eğer bir süre geçtikten sonra kadının söylediklerinin geçerli olduğu ortaya çıkacak olursa, kadın, bunu erkeğinin yüzüne vurmazdı. Tıpkı, yağmur yağdıracağı yerde her şeyin kuraklıktan mahvolmasına gözyumduğunda, dindar kişilerin tanrıya karşı çıkmayışları gibi.

Böylece evlilik, hiç bir heyecanı olmadan sürüp gider. Bu evlilikte bir oyun yazarına, oyunun sonunda oyun yazarının hangi sorun üstünde durduğunu hiç bir seyircinin anlayamayacağı; ama seyirciler arasında kafası işleyen her kişinin tam üç saat, giydirilmiş kadın ve erkek kuklaların bir hiç uğruna dalaşmalarını izledikten sonra acı bir duyguya kapılacakları, yalnızca ilk perdede salt eğlenmek için oraya ge-

en insanların kafalarına sokulan saçmasapan sorunları işleyen neşeli bir evlilik oyunu yazması için ilham verecek hiç bir özel olay yoktur.

Başka bir adam için kendi seçtiği bir kız ne denli önemliyse, Celso için de bu kız, özellikle bu kız kendi seçmediği halde o denli önemliydi. Evlilikte alman tavırlar, duygular, bir cinsin karşı cinse karşı duydukları, zamanın egemen felsefesine, moda olan romanlara, şiirlere ve filmlere göre değişen duygusal bulgulardır. Ne çökmüş, ne de yozlaşmış, geçerli bir felsefe, tıpkı iyi ve dürüst bir roman gibi egemen olan ekonomik ve toplumsal koşullarda temehenir. Böyle olunca kişi en kısa yolu seçebilir; evlilik ve cinslerin birbirine karşı olan duygularıyla ilgili olarak insan tavrının yaşantısını çevreleyen ekonomik koşullara dayandığını söyleyebilir. Bu ilişkiler üstünde herhangi bir biçimde dinin çok az bir etkisi vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bir sabah, saat üçte Celso, eşyalarını toplayıp Jovel'e doğru yola koyuldu.

Kasabaya vardığmda, Zocalo'daki bir dükkândan beş centavo değerinde çiğ tütün yaprağı satm aldı. Annesi, kasabaya yapacağı yolculuk için kendisine bir toston yarım pezo vermişti. Dükkânın dışında, yol kıyısına oturup sigara sarmaya başladı.

Dükkânın içinde bir caballero dükkân sahibiyle monteria Agua Azul'a, içinde belgelerin bulunacağı ağır bir zarf gönderme işini konuşuyordu. Birkaç gün-

dür o yöne gidecek bir arriero arıyordu. Arriero'lar, araba yolu olmayan, ülkenin uzaktaki bölgelerine eşya taşıyan eşek sürücüleridir. Anlaşılan o gün Agua Azul'a., ya da o yakınlardaki bir yere kervan götüren hiç bir arriero yoktu. Belki iki ya da üç ay içinde bir Türk, mallarını manteria'lara götürdüğü zaman zarfı gönderme olanağı bulunabilirdi. Ama bu işin ne bugün, ne de iki-üç hafta içinde olmayacağı kesindi.

Caballero'nun önemli belgeleri monteria'ya elverdiğince çabuk göndermesi için biri gerekliydi. Herkes cengel içinde en azından on gün sürecek bir yolculuk yapmaktan çekiniyordu. Jovel'den cengele girmeden önceki son köye tam altı günlük bir yol vardı. Dinlenmek için gereken günler de eklendiğinde gidiş dönüş insanın tam kırk gününü alıyordu. Kuşkusuz kırk gün lük bir ücret isteyecekti. Bu ücret, atının ve eşyaları taşıyan eşeklerin kirası ile daha da artıyordu. Cengel de bitkin düşen bir at ya da eşek olduğu yerde yatar, hiç bir şey yemez, hatta ümitsizlikten ölebilir. Bunun yanısıra, herkes yola yalnız çıkmaktan korktuğu için yanma bir de arkadaş istiyordu. Böyle bir istek hiç de mantık dışı değildi. Elbette ki, o adamın da bir atı olması gerekliydi ve o da kırk günlük bir ücret isteyecekti.

Mektubun üstüne on centavoluk bir pul yapıştırıp, en yakın mektup kutusuna atmak, sonra da kaçmak kuşkusuz caballero'nun pek işine yaramayacaktı. Mektup, üstünde «No hay correos,» yani, «Posta ile iletmek mümkün değildir,» yazısı ile kendisine geri gelecekti.

«Dinle, don Apolinar,» dedi dükkân sahibi. «Neden mektubunu bir Chamula yerlisiyle göndermiyorsun?.. Onlara at gerekmez, sanki bir ruhu izleyen şey-

tanmışcasma koşarlar. Bir kere de koşmaya başladılar mı hiç bir at onlan yakalayamaz.»

«İşte bu hiç de fena fikir değil,» karşılığını verdi don Apolinar.

«Uzunboylu düşünmenize hiç gerek yok,» dedi dükkân sahibi. «Şurada oturan sigara saran Chamula'ya bir sorun. Ben ona kefil olabilirim. Kendisini ve babasını tanırım. Ishtacolcot'ludur.»

Önceleri Celso, kabilesindeki öteki insanlar gibi ana <üli olan Tsotsil dilini konuşurdu yalnız. Ama kahve çiftliklerine gitmeden önce iki real yirmi beş centavo karşılığında don Frisciliano'nun değirmeninde çalıştığı zaman İspanyolca öğrenmeye başlamıştı. Dört değişik kabileden gelen yerlilerin çalıştığı ve bunların birbirlerini anlamaları için İspanyolcanın gerektiği kahve çiftliğinde okula gitmemiş bir yerlinin yapabileceği ölçüde İspanyolca öğrenmişti.

Ladino'larm konuştuklarını işitmişti ama onları anlayacak kadar İspanyolca bildiğini hiç belli etmedi çünkü kendisinden söz ediliyordu.

Pueblo'da yaşayan bir yerlinin böyle şeyleri algılaması uzun sürer. Hele kendisi için bir.çıkar yaratma fırsatı bulması daha da uzun sürer. Ama kahve f inca'larında yalnız yerliler değil, kentlerin kenar mahallelerinden gelmiş ve bu çiftliklerde sadece polisten kaçmak için çalışan yırtıcı insanlarla da tanışmış olduğundan, Celso, düşünme sürecindeki uyuşukluğu yenmeye başlamıştı. Ama bundan büsbütün kurtulamamıştı. Yoksa don Sixto'nun tuzağma bu kadar kolay düşmez, kendini savunur ve don Sixto'ya parayı vermediği takdirde gerçekten hapse atılıp atılmayacağım araştırırdı. Hapishaneden korkmak, onun kurtulamadığı komplekslerinden biriydi. Durup dururken masum yerlilerin toplanıp apar topar hapislere

atıldığını ve beş para ödenmeksizin yol yapımında çalıştırıldıklarını çok görmüştü.

Ama kahve çiftliğinde az çok öğrendiği, belirli bir durumdan kendisine bir avantaj sağlayacak fırsatı yakalama durumuyla karşı karşıyaydı şimdi.

Zorlukla kazandığı deneyleri olmasaydı, şimdi hiç düşünmeden ayağa fırlar ve saygıdeğer bir tavırla don Apolinar'a mektubunu Agua Azul'a götürmek için emirlerine amade olduğunu söylerdi. Ama olduğu yerden hiç kımıldamadı. Çünkü kendisini öne süren birinin, aranılan bir kişiden çok daha az değerli olduğunu öğrenmişti.

Olduğu yerde sessizce oturup sigarasını sarmaya devam etti. Öylesine masumca hareket ediyordu ki, iki caballero taşıyıcıya verilecek ücreti hiç çekinmeden tartışıyorlardı.

«Acaba bu herif günde iki real için bu işi yapar mı?» diye sordu don Apolinar.

«İşi aşağı yukarı otuz günde bitirir. Bu da... dur bakayın... altmış real, yani yedi pezo elli centavo eder,» diye karşılık verdi tüccar.

«Hey, buraya bak Chamula!» diye bağırdı don Apolinar.

Celso ayağa kalktı. Ne beklemesi gerektiğini bilmeyen, kıçma bir tekme mi atılacağını, hapse mi gönderileceğini, bir sigara ya da içki mi ikram edileceğini, bedava bir iş mi istenileceğini ya da evinde kaç koyun beslediğinin mi sorulacağını düşünen, hiç beklemediği bir anda bir ladino tarafından çağrılan masum bir yerli gibi utangaç ve korkak bir tavırla adamlara yaklaştı.

ömründe ilk kez Celso karşısındakini ustaca aldattı. Don Apolinar'a yaklaşırken takındığı utangaç ve korkak tavır oldukça ustacaydı. Bu pazarlıkta po-

lis şefinin, jefe politico'nun, hatta vali'nin bile hiç bir sözü olmayacağını çok iyi biliyordu. Herhangi bir yetkili, hiç bir para ödemeden mektubu monteria'ya götürmesini buyurabilirdi. Ama eğer uyurken mektup üstünden çalınırsa, ya da kuşağının arasından düşüp cengelde kaybolursa, ya da ırmakta yüzerken ıslanıp içindekiler bozulursa, yiyeceği ölüm cezası bile içinde önemli belgeler ve banka çekleri olan mektubu geri getiremezdi. Mektubun yitip gitmesi ya da yağmurda ıslanıp mahvolması olanağı çok olduğundan mektubu yerine götürüp götürmediğini, hiç bir ücret almaksızın bu işi zorla yaptığı için mektubu isteyerek yitirdiğini ya da mektubun kazayla kaybolduğunu hiç kimse kanıtlayarnazdı. İçinde çok önemli belgeler olan bu mektup çok hayati bir şey olduğu için ancak isteyerek ve güvenle birine teslim edilebilirdi. İşte bu yüzden kendini ele vermemesi ve bu işten bir çıkarı olduğunu belli etmemesi için utangaç bir tavır takınmak zorundaydı.

Oturduğu yerde adamların mektup ve onun taşın-' masının zorlukları üzerine yaptıkları konuşmayı dinlerken Celso kendi kendine bir plan yaptı. Ve bir an sonra bu durumda karşılaştığı şanslı fırsatın monteria'ya önemli bir mektubu götürmekten öte hiç bir şey olmadığının farkına vardı.

İşten bıkmış olmasına ve yèni bir şey bulmak istemesine karşın başlangıçtaki niyeti kahve finca'sma dönmekti. Ama kasabada iş bulma acentelerinin bulunmadığını ve cafetal'larda işçiye gerek duyulmadığını öğrenince monteria'lara gitmenin kendisi için tek çıkar yol olduğunu düşünmüştü. Çok zor bir işti bu, hatta insanı öldürecek bir iş. Ama o ağır işten korkmazdı. Onun kaçındığı şey monteria'da iş bulmak için masrafa girmekti. İş bulan aracılar yirmi beş ile elli

pezo arası bir komisyon istiyordu. Ayrıca, iş sözleşmesi için Hucutsin'deki belediye başkanına da bir yirmi beş pezo ödemesi gerekiyordu. Yolculuk sırasında yapacağı masrafları da kendi cebinden ödemek zorundaydı. Bütün bunların sonucu olarak iş bulmasının karşılığını üç ay çalışarak ödeyecekti.

İşte şimdi, bu umutsuz durumunu düşünürken, mektup tam kucağına düşmüştü. Yürüyüşünün parasını çıkartacaktı. Monteria'larda işçiler için devamlı bir talep vardı. Şimdi ne işçi simsarlarına herhangi bir komisyon, ne de Hucutsin'de yirmi beş pezo vergi parası verecekti, Monteria'da sözleşmesiz çalışacak böylece istediği zaman, evlenmek için yeterli parayı kazandığında işi bırakabilecekti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1

«Adın ne senin muchacho?» diye sordu don Apolinar.

«Celso. Celso Flores, a sus ordenes, patroncito.»

Don Apolinar dükkân sahibinden öğrenmişti ama, yine de sordu:

«Peki nerelisin, hacia donde esta tu tierra?»

«Ishtacolcot'lu, patroncito.»

«Si senor, mas o menos dos leyuas.»

«Bu, aşağı yukarı altı mil demektir...»

«öyle sanıyorum patroncito...»

«Monteria'lara giden yolu biliyor musun? Ushumahsintla ırmağı yakınlarındaki herhangi bir monteria'ya gidebilir misin?..»

«Hayır patroncito!»

Don Apolinar, yolu anlatmaya başladı. Tezgâhm

üstünde duran bir ambalaj kâğıdını alıp üstüne bir çizgi çizdi. Celso okuma yazma bilmediğinden, don Apolinar, köy, ya da küçük kasaba olan yerlere küçük kareler çiziyordu. Daha da ötesi, her yer için belirli bir şekil çiziyordu. Örneğin kiliseyi, ya da garip bir kayayı, bir ağacı, bir mezarlığı bu yolla anlatıyordu. Böylelikle Celso yolu adamakıllı anlamıştı. Belki de seyahat eden bir tüccarın tren tarifelerini bilmesinden çok daha emindi bu yol... Böylece don Apolinar büyük cengelin yanibaşmdaki son köye dek birkaç kez kendisinin de gidip geldiği hayli çetrefil olan yolu kâğıdın üstüne çizdi. Bu köyden sonra yolu kâğıda çizmek pek öyle kolay değildi. Çünkü bundan sonra yol, patika olarak devam ediyordu. Celso'ya tüm söyleyeceği; geceyi bu köyde geçirmesi ve orada olanlardan cengeli nasıl geçeceğini öğrenmesiydi. Cengeli geçerken gerek duyacağı bütün yiyeceği yine bu köyde satın almalıydı. Çünkü cengele girdikten sonra hiç bir dükkân, kulübe, ya da insana rastlamayacaktı. Cengeli geçmek, kişinin hızma göre dokuz, ya da on iki gün alıyordu.

«İşte joven... yolun nasıl kıvrıldığını ve seni Agua Azul'a nasıl götüreceğini görüyorsun!» dedi don Apolinar. «Şimdi sana ne vereceğimizi konuşmamız gerek. Yolculuğu aşağı yukarı bir ayda tamamlayabilirsin. Olsa qlsa on beş gün gidiş, on beş gün geliş tutar. Her gün için sana iki real vereceğim. Bu, toplam yedi pezo, elli centavo eder. Eğer işi iyi becerirsen bunun üstüne sana bir de sekiz real veririm...»

Celso başını sallamadan, hiç bir şey söylemeden, hatta söylenenleri anladığını belirtecek hiç bir davranışta bulunmadan dinledi. Avantajının nerede ve nasü olduğunu anladığı zaman bir karşılık verebilirdi. Don Apolinar, böyle konuşurken Celso, don Apolinar'dan, don Sixto'ya verdiği paranın hiç olmazsa bir

kısmını geri alabileceğini düşündü. Ne de olsa don Apolinar da, don Sixto da ladino'ydular ve hesaplarını aralarında halledebilirlerdi. Ladino'lar arasında iş anlaşmaları ve ekonomik koşullar konusunda hiç bir şey bilmeden Celso, eğer bir ladino öbürü için birşey yitirdiğinde, bunu üçüncü bir ladino'dan çıkartacağını ve bütün bu karışık işlerin, kavgaların, tartışmaların ve cinayetlerin, ladino'larm yaşantılarının en güzel bölümünü doldurduğunu düşündü. Sonuç olarak eğer o, yani Celso, Apolinar'dan iyi bir ücret alırsa, don Apolinar da bu parayı başka bir ladino'dan çıkartacak ve en. sonunda don Apolinar'ın Celso'ya verdiği para, don Sixto'nun cebinden çıkmış olacaktı...

Utangaç, aptal bir suratla Celso cevap verdi: .

«Con su amable premiso... izin verirseniz patroncito, gidebileceğime inanmıyorum... Gerçekten de çok uzak orası... Cengelden korkuyorum!.. Cengel, kadınları kaçıran, Caribe olmayan ve kendi dillerini konuşmayan bütün yerlileri öldüren vahşilerle dolu!..»

«Caribe'ler iyi ve barışsever insanlardır. Senin onlara bir zararın dokunmazsa, onların da sana bir kötülüğü olmaz...»

«Ama onlar, yollarından geçen, ya da kulübelerine yaklaşan biri olursa, zehirli oklar kullanıyorlar...»

«Bunların hepsi masal; kocakarı masalı!..»

«Ama ben, yine de korkuyorum...» diye tekrarladı Celso. «Cengelde kaplanlar, pumalar ve zehirli yılanlar var. Benimse kendimi koruyacak hiç bir silahım yok!»

«Ama senin machete'in var (*)!..» diye karşı çık-

(*) Machete : Güney Amerika'da kamış kesmek için taşman ve silah olarak da kullanılan, kılıca benzer uzun ve ağır bıçak.

tı don Apolinar.

«Doğru... var patroncito..» diye cevap verdi Celso, huzursuzca. Sanki kendisinden balık oltasıyla fil avına çıkmasını istiyorlardı.

«Kimi zaman bir machete, iki tabancadan bile daha kullanışlıdır...» diye söze karıştı dükkân sahibi, Celso'yu yatıştırmaya çalışarak. «Kimi zaman kaplan tam insanın üstüne atlayacağı sırada tabanca ateş almaz... o zaman ne olacak?»

«Bueno!.. Şu anda öyle bir durumda ne yapacağımı bilemem,» dedi Celso. «Önce durumun nasıl olduğunu ve kaplanın büyüklüğünü görmem gerek!..»

Don Apolinar'la dükkân sahibi, delikanlının aptallığı ve masumluğu üstüne kahkahalarla gülüp kendilerini çok daha önemli hissettiler.

«İçki içer misin muchacho?..» diye sordu Apolinar.

Önünde koca bir şişe konyak ve bir de bardak durmaktaydı. Aynı anda: küçük bir bardağın altmış centavo olduğunu, ama kocaman bir bardak yerli mezcal'ın beş centavo olduğu aklına geldi. Aguardiente şişesini istemek için dükkân sahibine dönmüştü ki, onun da kendisiyle aynı şeyi düşündüğünü f anketti. Ne de olsa ikisi de ladino idi ve öğrencilerin, doksan yaşında bile olsa yerlileri «Tu» ve «Oye tu ven aca» diye çağırdıkları bir okulda okumuşlardı. Oysa yaşlı bir yerli, bir ladino çocuğunu daha burnunu silecek yaşta bile olmasa «Ustet» ve «Don» diye çağırmalıydı. Eve getirdiği odunlar karşılığında hakkettiği altı centavoyu alabilmek için evin sahibesinin aklma gelinceye dek bir yerlinin bütün bir öğleden sonrayı kapının önünde geçirmesi çok doğaldı. Oysa bu altı centavoyu kazanmak için odunları ta on mil uzaktan taşımıştı.

Abarrotero ile don Apolinar, aynı toplumsal ko-

şullar altında büyümüş olduklarından, dükkân sahibi, mezcal şişesini hemen eline almıştı.

Ama Celso, kibarca şöyle dedi:

«Mil gracias... patroncito... No tomo... İçki içmiyorum!»

«Bueno, bueno!..» dedi don Apolinar. Dükkân sahibi, şişeyi yeniden rafa koydu.

«Pues... Demek gideceksin muchacho!..» dedi don Apolinar, ciddî bir sesle.

«Muy lejos, demasiado lejos el camino,» diye cevap verdi Celso kendini savunurcasma. Gerçekte şimdi saldırıya geçmişti. «Çok uzak, gerçekten çok uzak. Üstelik de çok tehlikeli.»

«Bak sana ne diyeceğim muchacho, her gün için sana üç real vereceğim, üç real, her gün için otuz. yedi centavo.»

«Ya yemek patroncito? Yiyeceği nerden bulacağım.»

«Tabiî, yiyeceklerini yolda satın alacaksın.»

«Üç real'le mi patroncito? Nasıl yapabilirim bunu?»

«Sana yarım real'den belki de yalnızca bir quinto'dan pahalıya gelmez.»

«Ama o zaman işi yapmam için geriye üç real kalmıyor, patroncito con su permiso.»

Celso çok daha ezik, çok daha kibar konuşmaya başlamıştı. Görünüşe göre her geçen dakika daha aptallaşmaya, anlayışı daha da azalmaya başlamıştı. En sert polis şefi bile kendisine saygısızca davrandığını şu anda anlayamazdı. Ama en sinsi komisyoncu bile ladino'nun yerli ile değil de yerlinin ladino ile oynadığını anlayamazdı. Kendilerinin çok akıllı olduklarını düşünen dükkân sahibi ve don Apolinar da yerlinin kendileriyle alay ettiğini farketmediklerinden, oyun

çok daha ilginç oluyordu. Celso, gittikçe korkaklaşıp ezildikçe caballero'lar kendilerini tanrı gibi hissediyorlardı. Ve sonuç olarak da don Apolinar, Celso ile yaptığı anlaşmada gittikçe daha dikkatsiz oluyordu.

Don Apolinar, yirmi beş centavo önerdiğinde, yiyecek sorununun kendisini hiç ilgilendirmeyeceğini sanıyordu. Görünüşe göre gittikçe daha da aptallaşan Celso, yirmi beş centavo önerdiğinde yiyecek sorunundan hiç söz etmemişti. Bu konuyu, ancak günlük ücret üç real'e çıkartıldığında açmıştı. Üç real, günlük ücretti. Kuşkusuz, yiyecek, ücretten çıkartılamazdı.

«Bak, son sözüm şu muchacho: her gün için sana dört real vereceğim!..» dedi don Apolinar. Sesinden, pazarlığı burada kesmek istediği anlaşılıyordu.

«Ama patroncito, senorito... benim iyi efendim... izin verirseniz şunu da belirtmeliyim ki, yolculuğu iki haftada yapamam. Bir at bile iki haftada bu kadar yolu gidemez...»

Celso, neredeyse ağlayacak gibiydi. Bunları öyle söylemişti ki, sanki geçecek zamanın uzunluğundan ne kendisi, ne de at... gelgelelim yalnız ve yalnız yol sorumluydu.

Onun bu uzun karşı çıkışlarından sıkılan don Apolinar, artık Celso'nun söylediklerini pek dinlemiyordu. On beş dakika önce gidiş gelişin kırk gün süreceğinden, hatta atlı birini gönderdiğinde onun kendisine bir arkadaş isteyeceğinden ve-böylece mektubun kendilerine çok daha pahalıya geleceğinden söz edildiğini anımsadı. Şimdi her iki parayı da düşündükçe yerli kendisine öyle ucuza geliyordu ki, ona karşı iyi davranması gerektiğini düşündü. Ama hemen ticarî düşünceleri karıştı bu duyguya. Eğer Celso'ya karşı biraz iyi davranırsa delikanlının da tavrı değişirdi. Bu işi yapacak olanın iyiniyet göstermesi gerekliydi. Böy-

lece yerli yolda düş kırıklığına uğramayacak ve bütün paralan cebine atıp mektubu da götürmeden gelmeyecekti.

«Doğru... yolun uzun olduğunda haklısın muchacho,» dedi don Apolinar. «Yapabileceğimin en iyisini senin için yapacağım... Sırf senin için... Çünkü dürüst görünüyorsun. Sana otuz beş gün içinde günde dört real vereceğim. Eğer mektubu iki haftada götürürsen iki pezo da fazladan alacaksın!.. Bunu, monteria'nın senor Gerente'si don Eduardo'ya yazacağım özel bir mektupta belirteceğim. Bu mektubu da don Euardo' nun eline verirsin...»

Don Apolinar birden sustu. Çünkü, Celso'ya başlangıçta önerdiği ücretin hemen hemen iki katını verdiğini farketti. Bunun bir bölümünü geri almak istedi. Ama bunu, ücreti azaltarak yapamazdı. O zaman bütün pazarlık tehlikeye girerdi. Bu yüzden istenilen işi artırması gerekti. Böylelikle alt-üst olan ekonomik dengesi düzelecek ve o da bu işi bir zarar saymayacaktı.

Birden don Eduardo'dan söz edince, onun kendisinden ateşleri yükselen işçileri için kinin istemiş olduğu aklına geldi.

«Elbette ki Agua Azul'a götüreceğin şey, yalnızca mektup değil,» dedi çok önemsiz birşeyden söz ediyormuşçasına. Sanki bütün bu süre boyunca mektuptan başka şeylerden de söz etmişti... Mektup kaim ve ağırdı. Yürüyerek giden, yüksek tepelere tırmanan, ırmakları yüzerek geçen, cengelin ortasmda çabalayan, bir de yanında on günlük yiyecek, çaydanlık, tava, battaniye ve cibinlik taşıyan bir insanın güçlükle taşıyacağı kadar ağırdı. Yola çıkıldığında, beş kilo gelen küçük bir paket, öğleden sonra ikide susuzluktan ölen, yanan kumların üstünde ve tropik güneşin altın-

da yol almaya çalışan taşıyıcının sırtında tam otuz kilo gelir. Teksas düzlüklerini sırtında tam donatımla geçen asker, sıcak bir ağustos günü yirmi mü yürüdükten sonra fazladan bir çift bot taşımanın ne demek olduğunu iyi bilir.

«Hayır, hayır... yalnız mektup değil. Elbette ki bunu biliyorsun Celso Flores... Senin gibi güçlü bir insanı yalnızca bir mektup için göndermem... Anlıyorsun, değil mi?..»

«No lo sé patroncito,» dedi Celso omuzlarını silkerek. «Böyle birşeyi bilmiyorum!»

Şimdi oyuna gelenin kendisi olduğunu anlamıştı Celso.

Don Apolinar, fazladan yüklediği bu işi araya nasıl sokuşturacağını oldukça iyi biliyordu. Eğer bir fabrikası olsaydı, yeni bir işçiyi de işe bu yolla alırdı.

önce ücretleri belirler, sonra da işçileri bunun yalnızca çalıştıkları on saatin karşılığı olduğuna inandırırdı. İşçi bu ücretin ne denli iyi olduğunu ve böyle bir parayla ailesine neler alabileceğini düşünürken, araya şu sözleri sıkıştırırdı:

«Tabiî, günde topu topu on saat çalıştığınızı sanmayın... Tabiî böyle değil... Herkes bilir bunu... Biz, günde on dört saat, pazarları da altı saat çalışırız... Herkes bilir bunu.»

Bir yandan uzun süreden beri işsiz olduğunu, bir yandan da ailesini düşünen işçi, yeni işine bir bolşevik olduğu kuşkusunu yaratarak başlamak istemezdi. Onun için şöyle karşılık verirdi:

«Tabiî değil patron! Tabiî ki ben burada insanın günde yalnızca on iki saat çalışacağını düşünmemiştim... Tanrıya şükürler olsun ki, her gün on yedi saat, pazar günleri de on sekiz saat çalışmak zorunda değiliz!..»

İşte böylece hem patron, hem de işçi hoşnut olur, birbirlerini anlar ve böylelikle insan huzur ve uyumluluk içinde çalışır ve ülke kalkınabilir.

«Mektubun ağırlığı, sözünü bile etmeye değmez...» dedi don Apolinar. «Küçük bir paket daha taşıyacaksın. Bir an önce veririm onu sana. Sen burada bekle, ben de botica'ya bir gidip geleyim. Hemen hemen yanımızda sayılır. Yok yok... benimle gelsen daha iyi olur. Çıkınını dükkânın dışına bırak. Kimse çalmasın diye don Pedro gözetir onu. Zaten buralarda hiç bir şey çalınmaz. Sen de çok iyi bilirsin ki, bu kasabada herkes dürüsttür...»

Don Apolinar botica'ya gidip beş kilo kinin ve bin tane de jelatin kapsül ısmarladı. Boticario, bunları su geçirmez olduğunu iddia ettiği bir kâğıda sardı ve sonra hepsini birden bir kutunun içine koydu. Ama uygun bir kutu bulamadığı için paket sonunda kocaman birşey olmuştu.

«Beş kilo daha fazla taşımış, ya da onu on metre daha uzağa götürmüş... bu, bir Chamula için farketmez!.. Hissetmez bile bunu... Onlar, ağır yük taşımaya alışıktırlar...»

Taşıyıcı için beş kilo fazlalık, sağnak halinde yağan tropik yağmurdan sonra cengeldeki ırmağa sürüklenip boğulmasında, ya da kendini kurtarabilme şansını elde etmesinde büyük bir rol oynar. Kuşkusuz, eczacı, günde elli pezo bile alsa böyle bir yükü taşımaz, hatta cengele bile girmezdi. Böyle birşey yapmanın ne gereği vardı ki onun için!.. İlaca gerek duyan insanlar, satın almak için onun ayağına gelirlerdi nasıl olsa!.. Omuzlarında yeterince yük vardı zaten. Bütün gün tezgâhın arkasında müşterilerin gelmesini beklemek ve reçete yapmak için habire koşuşturmak!..

Zaten yaptığı işi de çoğu kez anlamadan yapardı. Ne de olsa o ilaçları içecek olan kendisi değildi.

Don Apolinar'la Celso, dükkâna döndüler.

Don Apolinar, tezgâhın üstüne eğilerek Celso'nun mektubu ve kininleri taşıdığını anlatan bir mektubu don Edvardo'ya hitaben yazdı.

«Bu mektupları ister çıkınına koy, ister göğsünde taşı... beni hiç ilgilendirmez. Ama sana şunu söyleyebilirim ki, bunları yitireyim ya da bir yerde unutayım deme, uyurken de çaldırma sakın. Irmakta yüzerken düşürmemeye dikkat et. Yoksa sularla birlikte sürüklenip gider. Eğer yitirirsen, yirmi yıl hapiste yatacağını da bil... Hayır hayır... bu yetişmez; hakkettiğin cezayı bulman için önce kurşuna dizdirir, sonra da astırırım. Bunlardan hangisinin gerçekleşeceğini şimdiden bilmiyorum. Ama belki de mektubu yitirdin diye askerler kafanı koparırlar...»

«Belki de mektubu yitirirsem, askerler gerçekten de kafamı koparırlar patroncito!..»

«Güzel... görüyorum ki dediklerimi kavrıyorsun!.. Şimdi bak buraya; eğer mektubu ve paketi sağsalim don Eduardo'ya teslim edersen, o da sana..» Don Apolinar hızla kafasında hesap yapmaya başladı. «Evet... don Eduardo sana... tam on iki pezo, elli centavo verecek!.. Tabiî, bu şimdi benim sana vereceğim beş pezonun üstü. Eğer mektubu on beş günden daha önce götürürsen, don Eduardo sana ödül olarak iki pezo daha verecek... Don Eduardo'ya böyle yazdım mektupta.»

«Gracias patroncito! Don Eduardo'nun bana parayı ödeyeceğinden eminim...»

Celso, içinde önemli belgelerin bulunduğu mektupla don Eduardo'ya yazılan mektubu aldıktan son-

ra sanki bir gazete kâğıdı kadar önemsizmişler gibi gömleğinin altına tıkıştırdı.

Aslında ne yaptığını çok iyi biliyordu o. Meydandan herhangi biri bütün bu olanları görmüş olabilirdi. Eğer Celso, don Apolinar'm umduğu gibi mektupları dikkat ve özenle yerleştirseydi, seyreden biri de bu zarfların içinde önemli bir para olduğunu sanabilirdi. Tabiî ki, bu durumda Celso'yu yol boyunca adım adım izleyecek, sonra da bir punduna getirip bu değerli paket için onu öldürüverecekti. Celso, kendisini kimsenin göremeyeceği bir yere varınca, mektupları yürüyüş boyunca hiç çıkarmayacağı bir yere saklardı nasılsa. ..

Kabilesinin geleneği olduğu gibi, Celso, çıkınını bir filenin içinde taşıyordu. File, evde sağlam liflerden örülmüştü. İçi bütün bir öküzün etini alacak kadar genişler, dışardan bakan birine bir buzağıyı bile içine alamayacak kadar küçük görünürdü.

Celso filesini açıp kinin kutusunu ve kendi eşyalarını içine doldurdu. Kutu, sırtını acıtmasın diye kendi eşyalarını uygun bir biçimde onun çevresine yerleştirdi.

Sonra başmı kaldırdı.

Dükkânda bir sandalyeye oturmuş, purosunu tüttüren don Apolinar, Celso'nun davranışlarını dikkatle izlemekteydi.

Cebinden beş pezo çıkartıp dükkân sahibine döndü.

«Don Pedro, şu beş pezoyu beş, on ve yirmi centavoluk yapar mısın?.. Kimse bozmayacağı için muchacho yolda büyük para kullanamaz...»

«Ancak iki pezo, elli centavo bozabüirim...» diye cevap verdi dükkân sahibi, «Geri kalanını da ellişer centavo olarak verebilirim. İlk dört gün köylerden ve

fincanlardan geçecek. Buralarda elli centavo bozdurabilir rahatlıkla...»

«Gracias, don Pedro!»

«No hay por que, birşey değil...» diye cevap verdi dükkân sahibi.

«Bueno Celso,» dedi don Apolinar. «İşte beş pezon burada. Yani sana şimdiden kırk real ödüyorum. Gerisini don Eduardo verecek. Eğer sana çek verirse, don Pedro onu burada paraya çevirir. Yarın sabah erkenden, muy tempranito, gün doğmadan yola koyulursun...»

«Con su permiso patroncito,» diye sözünü kesti Celso. «İzin verirseniz şimdi yola çıkmak istiyorum. Yalnız biraz tuz, salça, çörek, biraz kahve, piloncilo ve biraz da yeşil yaprak satın alacağım. Beş dakika sonra yola koyulurum...»

«Çok iyi, çok iyi...» diye başını salladı don Apolinar. «Görüyorum ki iki pezoluk ödülü kaçırmak istemiyorsun. Bueno... haydi yolun açık olsun...»

Don Apolinar, ona elini uzatmadı, yalnızca babacan bir tavırla omuzunu okşadı.

Celso yükünü yerden kaldırdı, sonra yere eğildi ve iki elinin başparmağını da kendisini rahatsız etmesin diye alnındaki kayışa geçirdi. Sonra ayağa kalktı ve gitmek için kapıya doğru döndü.

Don Apolinar, oturduğu yerden kımıldamadı bile...

«Bueno suerte... Şansın açık olsun!..»

«Gracias patroncito, me voy!.. Gidiyorum!..» dedi ve hızla dükkândan çıktı.

ALTINCI BÖLÜM

Celso'nun bir an önce yola çıkması, mektup için kaygılandığından değildi. Aslında rahatlıkla ertesi sabaha dek kalabilirdi. Ama o, özellikle bundan kaçmıyordu.

Don Apolinar'ın da dediği gibi iki ya da dört ay içinde Monteria'lara gidecek herhangi bir kervan yoktu. Ama insan hiç bir zaman emin olamazdı. O gece küçük bir pateche, hatta bir kervan, monteria'lara giderken buraya uğrayabilirdi rahatlıkla. O takdirde don Apolinar, Celso'yu çağıracak, mektupla kutuyu geri alacak, sıkıntıya soktuğu için kendisine yirmi centavo verecek ve mektupla kutuyu kervanın başkanına teslim edecekti. Nasıl olsa monteria'lara giden ve kendisi için fazladan bir mektupla bir kutu taşımanın hiç bir önemi olmayan sayın başkan, bu işi üç pezoya seve seve yapacaktı.

Ama bir kez Celso yola çıktı mı, don Apolinar iki saat sonra arkasından en hızlı atı bile gönderse, Celso'yu kolay kolay yakalayamazdı. Don Apolinar, atlıyı daha uzağa göndermeye kalkmazdı. Çünkü, bu kendisine çok pahalıya otururdu. Celso, monteria'lara gitmeyi ve bu parayı kazanmayı çok istiyordu.

Hızla kasabadan çıktı. Hiç kimse onun, don Apolinar'ın kendisine çizdiği yoldan gideceğine emin değildi. O yolda arkasından gönderilen bir atlı, kendisini çabucak bulurdu. İşte bu nedenle Celso, kendi bildiği yola koyuldu. Cengelin ucundaki kasabaya

sağsalim varması, sonra da öğreneceği yoldan monteria'lara gitmesi gerekliydi. Ama o son kasabaya gidene dek seçeceği yol tamamen kendisine kalmış birşeydi. Zaten Don Apolinar'm çizdiği plan olmadan da o kasabaya rahatlıkla varabilirdi.

Monteria'lara giden hiç bir Suriyeli, ya da Lüb-' nanlı kervan Jovel'den geçmedi. Onun için de Celso'yu geri çağırmak için ardı sıra kimse gönderilmedi.

Celso, cengele yaklaştıkça, kendisini bekleyen zorlukların ve tehlikelerin daha çok farkına varmaya başladı. Çünkü bu cengel, kahve ektiği ve kahve ağaçlarının arasındaki otları ayıkladığı kendi cengelinden çok farklıydı. Onlar ekili, açık patikaları olan cengellerdi. Eğer insan finca'da yaşayan köpeklerin havlamalarını belli belirsiz işitecek kadar bir kahve finca'smdan uzaklaşırsa, çiftlikler birbirine çok yakın olduğundan, öbür çiftliklerin köpeklerinin havlamalarını işitmeye başlardı.

Don Apolinar cengelden söz ettiğinde, Celso'nun aklına caffetal'lerdeki ekili cengeller gelmişti. O, kocaman cengelin finca'lar arasındaki cengellerden biraz daha büyük olduğunu düşünmüştü. Ama yine de insan yüzlerinin, seslerinin ve hareketlerinin yakın bir uzaklıkta kalacağını sanmıştı.

Ama son köye doğru yürürken, la selva grande'leri iyi tanıyan yerlilerle karşüaşmıştı. Bunların çoğu, çeşitli monteria'lara giderken bunların bir ya da birkaçından geçmişlerdi. Geceyi geçirdiği yerli köylü kulübelerinde, büyük cengelde yapılacak yürüyüşü, en ince ayrıntılarına varana dek bu tecrübeli insanların ağzından dinlemişti.

Herkes ona şöyle diyordu: «O yürüyüşü yalnız yapamazsın. Hiç kimse yalnız yapamaz!.. İşte bu yüzden monteria'lardakiler, yanlarına gelen her işçinin bir

daha oradan ayrılmayacağından emindirler...»

Ve herkes; değil bir ladino'nun, bir yerlinin bile bu yürüyüşü yalnız yapamayacağını kanıtlayacak bir sürü neden gösteriyordu. Kimileri, onun bu yürüyüşe çıkmasına büyük bir ciddiyetle karşı koyuyorlar, cengeli geçerken mahvolacağını, canlı kalsa bile bedeninin yırtıcı hayvanlar, ya da dev karmcalarca yenileceğini' söylüyordu.

Monteria'daki Agua Azul'a mektupları ve küçük kutuyu götürmek için para almıştı. Ama hiç kimseye, hatta kendi kabilesinden olanlara rastladığında bile mektuplardan söz etmedi. Yalnızca monteria'lardaki hastalar için ilaç taşıdığını söylüyordu. Biliyordu ki, hiç kimse hasta insanların ilaçlarını çalmazdı. Eğer hasta insanlar ilaçsızlıktan ölselerdi, mutlaka kötü ruhlar olarak yine dünyaya dönerler ve ilaç hırsızına dünyayı zindan ederlerdi. Bunu herkes bilir ve inanırdı.

Yolda rastladığı insanlar, kendisine cengele ilişkin korkunç öyküler anlatıyorlar ve ondan önce bu yolculuğa çıkanların edindikleri deneyleri anlatıyorlardı. Ama bu insanların hiç biri cengelden geçmemiş, dahası yanına bile yanaşmamıştı. Herkes, bir başkasının gördüMerini, ya da yaşadıklarını anlatıyordu.

Değişik insanlarca anlatılan türlü türlü öyküler Celso'da koca cengel konusunda büyük bir korku yarattı. Kuşkusuz, kimsenin Celso'yu görevinden alakoymak gibi bir niyeti yoktu. Celso'nun cengelde mahvolup olmaması, kimsenin umurunda bile değildi. Çoğu kez bu öyküleri oyalanmak, biraz heyecanlanmak ve karşısmdakinin yüzündeki anlamı seyrederek eğlenmek için anlatıyorlardı. Zaten çoğu kez hayalet öyküleri, insanların geceleri mezarlıktan geçmelerini engellemek için değil, karşısmdakinin dehşet içindeki su-

ratını seyrederek hoş bir akşam geçirmek için anlatılır.

Cengeli yürüyerek geçmek, hiç de bir tatil, ya da hoş birşey değildir. Orada karşılaşılan gerçek olaylar, insanların anlattıkları o korkunç öykülere oldukça yakındır. Celso'nun yolda konuştuğu, ya da gecelerini kulübelerinde geçirdiği yerliler, çoğu kez kendileri için doğal olan ve yapılması gereken birtakım görevleri oldukça abartmak eğilimmdedirler. Kimüeri bu yolculuğun tek basma yapüabileceğini kabul ediyorlardı. Ama zorluklar öylesine fazla ve kurtulma şansı da öylesine azdı ki, böyle bir yolculuğa tek başına çıkmamak, çok daha mantıklıydı. Monteria'lara sağsalim varma şansı ise ancak yüzde elliydi.

Kafası öyküler, öğütler ve sayısız fikirlerle dolu olarak Celso, son köye vardı. Geçirdiği son günde, kendisini nelerin beklediği konusunda azçok bir fikir sahibi olmuştu. Köy, cengele aşağı yukarı yarım günlük uzaklıktaydı. Yolun bu kısmı gerçek cengelden değil de, cengelin kıyılarından geçiyordu. Kıyıdaki bu orman, cengelin habercisi gibiydi. Ama orada, ya da burada görünen manzara, gerçek cengelin nasıl olduğunu insana anlatmaya yeterliydi. Son günkü yolculuğu sırasında Celso bir yerliye bir ladino'ya, ya da tek bir insana bile rastlamamış, yalnız birkaç yerde büyük kaplan izlerine rastlamıştı. Ve bir ağaç dalının üstünde her an sıçramaya hazır bir yaban kedisi görmüştü.

Tam öğle üzeri son köyü de geçmişti. Topu topu beş kulübeden ve bir kerpiç evden oluşan küçük bir köydü burası. Köyün hemen arkasında Celso, derinliği dizlerine varan geniş bir ırmaktan geçmişti.

Irmağın karşı yakasmda cengel görünüyordu. İlk bakışta burası sanki elli yıl önce ekilmiş, ama sonra

terkedilmiş, üstünde yabanıl otlar çıkmış bir tarla gibiydi. Yavaşça, ama belirgin bir biçimde gittikçe sıklaşıyor, karanlıklaşıyor ve daha ürkünçleşiyordu.

Hava kararmadan önce son köye varma umuduyla Celso yerlilerin arasından ayrıldı. Henüz köye varmadan, daha köpek havlamalarının işitildiği bir yerde daha dar, ama daha derin bir ırmaktan geçmek zorunda kalmıştı. Sopasına dayanarak ırmağı geçmiş, yüzmek zorunda kalmıştı. Kimse daha önce birşey söylemediği için bu ırmağın bir timsah yuvası olduğundan habersizdi. Timsahlardan haberi olmadığı için de korkusuzca karşıya geçti. Mutlaka o anda timsahlar ırmağın daha aşağı, ya da daha yukarı bölümlerinde çok daha önemli şeylerle uğraştıklarından Celso'yla tt" gilenmemişlerdi.

Celso, en sonunda son köye vardığında, oranın belediye başkanına şöyle dedi:

«Bugün, öğleden sonra cengel konusunda azbuçuk bir bilgi edindim. Korkunç bir yolculuk bu!..»

Belediye başkam bacak bacak üstüne attı, maiz yaprağına bir sigara sardı ve Celso'ya bakarak: «Bugün öğleden sonra mı?..» dedi. «Demek cengel konusunda iyi bir fikir edindin... Evet... anlıyorum... Yalnız, gerçek şu ki; orası cengel değil, pazar günleri bizim yürüyüş yaptığımız eğlence parkıdır!. Ancak buradan iki gün yol aldıktan sonra insan öyle bir bölgeye gelir ki, kendi kendine şöyle der: 'İşte dünya burada biraz sıkılaşmaya başlıyor!' Çevreni göremezsin bile... Ama korkma oğlum. Çünkü kaplanlar genellikle gündüzleri saldırmazlar. Bu, onların uyku zamanıdır. Senin gibi yakışıklı bir delikanlıyla ancak sen uykuya daldıktan sonra ciddiyetle ilgilenirler. Ama ben, cengelde kaplanla karşılaşmamış yığınla insan tamdım. Şunu da ekleyeyim ki, karşılaşanların da

bana birşeyler anlatacak halleri yoktu tabii!..»

Sigarasını ıslattı, yaktı, sonra devam etti.

«Senin hakkında hiç bir şey bilmiyorum chamula. Ama buradan bir daha geçtiğinde kaplanlarla ya da kaplanların seninle nasıl geçindiğini anlatırsın inşallah!.. Eğer seninle bir kez daha böyle dostça konuşma fırsatı elime geçecek olursa, seni de kaplanların rahatsız etmediği kişilerin arasında sayacağım...»

Pazar günlerinin geçirildiği eğlence parkı!..

Hava hemen kararmaya başlamıştı. Celso, çevresine bakındı. Hemen hemen belediye başkanının ilkel kulübesinden otuz adım kadar ileride, cengelin ağaçlardan oluşan dimdik duvarı öylesine yükseliyordu ki, yıldızları görebilmek için insanın kafasmı yukarı kaldırması gerekiyordu. Elli metre yüksekliğinde bir duvar!.. Karanlık, sıkı sıkı işlenmiş ve içinde hiç bir açıklık, hiç bir geçit olmayan duvar!..

«Yolda nelere ihtiyacın olacak chamula?..» diye sordu belediye başkanı. «Kolay kolay bozulmayacak özel çöreklerim var. Başkası işine yaramaz. Pirinç, fasulye, şeker... Biliyorsun işte; yeni çekilmiş kahvem de var... Sana taze **posele** de verebilirim.. Ama bunu yarım gün önceden ısmarlamalısın ki aldığında taze olmalı. O zaman çabuk ekşimez. Eğer sigaralarını kendin sarıyorsan, kâğıttan **çok** daha ucuz ve iyi olan taze tütün yapraklarım var. Zaten bende kâğıt yok. Tabii sana özel bir sigara kâğıdı verebilirim... Ama bu, biraz pahalı. Gördüğüm kadarıyla sigaralarını kendin sarıyorsun. Onun için kâğıda gerek duyacağını pek sanmıyorum. Her neyse... yarını da burada geçirip beklesen iyi olur. Sana güzel bir **posele** yaparız. Acelen yok, değil mi?.. İşte burada yaşam böyledir. Cengelden geçecek bir insanın acele etmemesi gerekir. Hiç bir işine yaramaz bu... Özellikle kendini grand **sel-**

va'nın ortasında hazırlıksız bulursa... Bu, çok kötü olur onun için. Acele etme... Cengelin kaçtığı filan yok, kimse köprüleri de kaldırmıyor, zaten köprü möprü de yok!..»

Belediye başkanı ayağa kalktı ve lambasını yakmak için kulübeye girdi. Kapkaranlık gece, üstlerine çökmüştü.

Kulübenin önündeki bahçede uyuşuk bir ateş yanmaktaydı. Çıkan ışık da bahçeyi çevreleyen çite dek, ortalığı görmeye yardımcı oluyordu.

Celso, yerde bir kütük parçasının üstünde oturuyordu. Bahçenin içindeki bir ağacın gövdesinden kesilmiş bir kütüktü bu. Kimse onu yontmak zahmetine katlanmamıştı. Kütüğün birçok yerinde derin izler vardı. Bunlar, bütün gün oturup machet'leriyle oynamaktan öte yapacak hiç bir şeyleri olmayan insanlarca yapılmıştı.

«Acele etme... cengel kaçmıyor ya!..»

Belediye başkanının bu sözleri karanlık gecede Celso'nun aklına takıldı. Ona göre bu sözler bir uyarı, ama aynı zamanda da sorunlarının belki de bir çözümüydü.

Son iki gündür cengel üstüne dinlediği öyküler, onu gittikçe daha çok etkilemiş ve özellikle bugün görevine tümüyle değişik bir açıdan bakmaya başlamıştı. Mektubu erken götürdüğü için alacağı iki pezoluk ödülü artık düşünmüyordu bile. Ama mektupla kutuyu monteria'ya götürmemeyi de düşünmüyordu. Söz verdiği ve üstlendiği bir işi yarım bırakamazdı o... Bununla birlikte, kendisini birden içinde bulduğu bu zor durumdan bir kaçış yolu arıyordu. Yüklendiği işin tehlikesini azaltacak bir çözüm yolu aradı kafasında,

Korunma içgüdüsü, yaşamıyla kumar oynamasına izin vermezdi. Dünyaya yalnızca bir kez geldiğini bi-

liyordu. Bundan sonra başka bir yasanını olup olmayacağı belirli değildi kafasında. Bu özel durumda sezgi gücü ona herhangi bir yol gösteremiyordu. Elindeki bu yaşamı iyice korumak ve onu mektupla birkaç gümüş pezo karşılığı değişmemek onun göreviydi, böyle hissediyordu.

Eğitilmemiş kafasıyla yaşamını gereksiz yere tehlikelere atmadan görevini nasıl yerine getireceğini bulmaya çalıştı. Bu konu, son iki gündür düşüncelerini öyle etkilemişti ki, bacakları bu süre içinde bedenini kendiliğinden taşımıştı.

En sonunda bu köye vardığında, kafasmda iki yol belirmişti. Onun asıl eksikliği; ne kendisine, ne de Apolinar'a ihanet etmeden bu iki yolu da deneyememesiydi.

Bir yerli olarak onda «gerekliliğe bağlı olarak zaman» diye bir kavram yoktu, ömründe hiç bir şey, acele hareket etmeyi gerektirmemişti. Eğer mektubu on beş gün içinde götürecek olursa bunun ödülü iki pezo olacaktı. Ama kendisine mektubu monteria'ya belirli bir günde götürmesi söylenmemişti. Zaten don Apolinar böyle bir buyruk da veremezdi. Çünkü böylesine uzun ve zorluklarla dolu bir yolculukta, birçok şey, habercinin ilerlemesini günlerce engelleyebilirdi. Kötü bir biçimde düşebilir, bir ırmağın akıntısına kapılabilir, yaralanabilir, yağmurdan kabaran ırmakların yatışması için günlerce beklemesi gerekebilirdi. Daha bir yığm neden vardı böyle ve sayılamayacak kadar çoktu bu bahaneler...

Don Eduardo'ya mektubu belirli bir günde götürmesi gerekmediğinden Celso kendisine yoldaşlık edecek birine rastlaymcaya dek burada kalabilirdi. Kendisine belirli bir gün için para ödenmişti. Eğer daha fazla gün harcayacak olursa, bu fazlalıkların parası

kendi œbinden çıkacak ve hiç bir biçimde de don Apolinar'ı kazıklamamış olacaktı.

Kendisiyle şöyle tartışıyordu:

«Ben mektuplarla kutuyu götürmeyi üstlendim. Ama eğer cengelde ölürsem mektuplar ve kutular cengelde yok olur ve sonuç olarak da ben onları don Eduardo'ya teslim edemem. Mektupları teslim edebilmem için yaşamam gerek. Canımı korumarun en iyi yolu da cengeli tekbaşıma geçmek değil, burada kalarak benimle gelecek birisini beklemek olur!..»

Mantığının en güçlü dayanağı, belediye başkanının sözleriydi:

«Acele etme oğlum... cengel kaçmıyor ya!.. Bekle biraz!..»

Belediye başkanı bir ladino'ydu ve beklemenin daha doğru olacağını söylüyordu. Tabii ki o, kendisinden çok daha iyi bilirdi. Celso her zaman bu öğütleri belediye başkanının verdiğini don Apolinar ile don Eduardo'ya söyleyebilirdi. Celso, don Apolinar'a cengelin yolunu bilmediğini açık açık söylemişti'. Onun için bu konudaki bilgisizliğine rağmen işi kendisine vermek, don Apolinar'ın seçimiydi. Ama don Apolinar mektupları ve ilaçları ona emanet ettiğine göre bu konuda sorumlu olan hiç kuşkusuz don Apolinar'ın kendisiydi.

Belediye başkam en sonunda lambayla içeri girdiğinde Celso, sanki yürümesi gereken yol; köyünden Jovel'e giden yolmuş gibi büyük bir rahatlık içindeydi.

Çıplak ayağını uzattı, ayağına batmış olan birkaç dikeni çıkardı, niguas arayarak ayak parmaklarını inceledi. Bütün bunları, ertesi günü yürüyerek değü de, yan gelip dinlenerek geçirecek bir yerlinin rahatlığıyla yaptı.

Bu sağlık görevlerini bitirdikten sonra çıkınından bir jicara çıkardı ve belediye başkanına bir parça suyu nereden bulabileceğini sordu.

Belediye başkanı akşam yemeğine dek oyalanmak için iki direğe asılı el örgüsü bir hamakta sallanıyordu.

Ayak parmaklarından biri ayakkabısından çıkmıştı. Eliyle bir yeri göstererek şöyle dedi: ı

«İşte tam şurada bir dere var. Temiz, duru, sıhhi ve buz gibi bir suyu vardır...»

Celso, karanlığa daldı. Ellerini yıkadı, yüzünü ıslattı, su kabağına su doldurarak içti, sonra içini yine suyla doldurarak az önce üstünde oturduğu kütüğün yanma gitti.

Kütüğü birkaç metre geri çekti. Böylelikle belediye başkanının akşam yemeğini yiyeceği masadan oldukça uzaklaşmış oluyordu. Çıkınını yanma çekerek el yordamıyla içinde birşeyler aramaya başladı.

Çıkının diplerinde bir yerde ekşimeye yüz tutmuş birkaç çörek buldu. Sonra siyahımtırak kırmızımsı bir et parçasıyla iyice pişirilip ezildikten soma taze muz yapraklarına sarılmış bir avuç siyah fasulye çıkardı. Bunu, kurumuş bir mısır yaprağma konmuş bir parça tuz izledi. Yemeğine bir de, her zamanki gibi birkaç yeşil yaprak da ekledi.

Bütün bunları, elde örülmüş bir bezin üstüne yığdıktan sonra ayağa kalktı ve bahçenin ortasındaki ateşe doğru yürüdü. Ateş, gece gündüz ister bir yerli, ister bir **ladino** olsun, sahibinin ihtiyacı olmadığı sürece herkesin kullanımına açıktı.

Celso, külleri eşeledi, ateşin içine biraz daha odun koydu ve birden bütün bahçe ve kulübe, parlak bir ışıkla aydınlandı. Bu aydınhgm üstünde cengelin siyah duvarı, daha da korkutucuydu.

Çörekleri ateşin üstüne bırakan Celso onları çe-

virdi, külleri üfledi ve bir kez daha çevirdi. Çörekler kızarmaya başlayınca onları ateşten çekti ve soğumasınlar diye korların üstüne koydu.

Kuru eti, çatallı bir sopanın ucuna geçirdi. Fasulyeleri muz yaprağının içine bıraktı ve yaprağı çöreklerin yanında korların üstüne koydu.

Et kızarmaya başlamıştı. Bütün yemeğini ateşin yanına serdiği küçük bezin üstüne yaydı. Eti de birkaç kez çevirdikten sonra sopadan çıkararak yemeye başladı.

Bir parça tuz alarak olduğu gibi ağzına attı. Bir lokma çörekten kopartıyor, etle fasulyeyi bununla birlikte yiyordu. Çörekler, sanki küçücük peçetelermişçesine etle fasulyeyi bunların üstüne koyuyor, sonra hepsini birlikte dürüp ağzına atıyordu.

Ara sıra derede doldurduğu su kabından bir-iki yudum alıyordu. Yemek saatlerini ağır işten kurtulup biraz dinlenmek için fırsat sayan bütün yorgun işçiler gibi, o da yemeğini inanılmayacak kadar yavaş yiyordu.

O yemeğini yerken bir yerli kızı, masanın üstünde sofrayı hazırlamaya başladı.

Sallanan, yamuk yumuk masanın üstüne tabaklar ve teneke maşrapalar konulduktan sonra belediye başkanının karısı göründü. Korkunç şişman ve hantaldı. Bir ördek gibi badi badi yürüyordu. Ayakları çıplaktı ve üstünde, yere sarkan ince pamuklu bir etek vardı. Göğüslerine dek açık bluzu gibi, eteği de lime limeydi.

Kadın dışarı çıkar çıkmaz Celso ateşin yanından kalktı, ona yaklaştı ve: «Buenas noches patrona!..» dedi. Kadın, onun sözlerine başını hafifçe sallayarak karşılık verdi ve salt birkaç laf etmiş olmak için: «Nereden geliyorsun Chamula?» diye sordu. Ama delikanlı anlatmaya başladığında o artık dinlemiyordu bile. Muchacho'nun yaşadığı yer, onun için önemsizdi. Çok

alçak, küçük bir iskemle üstüne oturdu. Ortalıkta iki sandalye vardı. Ama herhalde bu alçak iskemle, kadına normal bir sandalyeden daha rahat gelmişti. Ama oturduğu yer öylesine alçaktı ki, masanm yüzeyiyle gözleri aynı düzeydeydi. Bu yüzden tabağını kucağına almak zorunda kaldı.

Kadın yemek yemeye başladığında belediye başkanı gerine gerine esnedi, hamakta yan döndü, sonra kalktı ve sanki güzel bir uykudan sonra çok kötü bir iş yapmak zorunda kalmışçasına homurdanmaya başladı.

Belediye başkanının masasında da, ne bıçak ne de çatal vardı. Yalnız, yıllar önce gümüşe benzeyen, ama şimdi ise ovulmaktan tenekeleşmiş bir kaşık görünüyordu. Belediye başkanının karısı, tıpkı Celso gibi elleriyle yemek yiyordu. Sıcak çörekten bir parça kopardı yanma bir parça et ve biraz da pilav katarak çöreği muska böreği gibi katladı ve sonra o koca lokmayı ağzına atıverdi.

Belediye başkanı da böyle yemek isterdi aslında. Ama belediye başkanı olduğu için, ötekilerden değişik olmanm, onların kendisine saygı göstermelerini sağlamanın görevi olduğunu hissettiğinden, yemeğini her zaman cebinde taşıdığı çakısıyla yiyor, gerektiğinde de kaşık kullanıyordu. Kimsenin, hatta karısının bile kendini izlemediğini farkettiği zamanlar, o da Celso gibi parmaklarıyla yiyordu.

Hizmetçi kızlar çok arkada, karanlıkta bir yerde, yanmakta olan ateşin çevresine çömelmişlerdi. Ne yaptıkları görülmüyor, yalnızca konuşmaları ve kıkırdamaları işitiliyordu. Sesleri çok yükseldiğinde kadın onlara bağırıyordu:

«Allah belânızı versin pis orospular!. Sesinizi kesin, yoksa kafanızı koparırım... Bırakın da şurada huzur içinde bir yemek yiyelim!..»

Bunun üstüne kızlar bir süre korkup susuyorlardı. Ama çok geçmeden kıkırdamaları yine işitilmeye başlıyordu.

Sonunda kadm dayanamayıp eline ne geçerse onların üstüne fırlattı.

Yemekleri bittikten sonra altlarında 'Bayern' markaları bulunan teneke maşrapalardan kahvelerini içtiler. Bu damganın ne olduğunu, ne anlama geldiğini beş yüz millik bir alanda kimse bilmiyordu. Kimsenin ilgilendiği de yoktu zaten. Hizmetçiler, kahvelerini, Celso'nunkine benzeyen su kabaklarından içiyorlardı.

Kadm, kahvenin sonunu da yudumladıktan sonra, «Lleven!» diye bağırdı, hizmetçilerden biri koşarak geldi ve masayı topladı.

Hizmetçiler kahve kabını tam kaldırıyorlardı ki, belediye başkanı:

«Hey, Chamula... biraz kahve iç!..» diye seslendi.

Celso boşalan su kabağıyla birlikte masaya yaklaştı. Belediye başkanı, geri kalan kahvenin hepsini su kabağının içine boşalttı.

«**Gracias patroncito!**» dedi Celso gülümseyerek. Ve yeniden ateşin basma döndü, ağzına kadar dolu olan su kabağını dikkatle yere koydu.

Kahve koyuydu, ama şekerle birlikte pişirilmişti.

Kadm iskemleden kalktı. Ayağa kalkabilmesi için oldukça büyük bir çaba harcaması gerekliydi. İlkin burnu dizlerine değene dek öne eğildi, sonra kendini arkaya doğru fırlattı ve bunun verdiği hızla ayağa kalktı.

Belediye başkanı hamağına dönerek sallanmaya devam etti. Ayaklarını hamaktan aşağı sarkıttı ve ellerini de bir yastık gibi başının altına koydu. Yediği şeyleri öğütmesine uygun şeyler düşünürken mutlu mutlu gülümsüyordu. Bunu, sırf kendini iyi hissetti-

ğinden, gereklilikten ya da karısına iyi bir aşçı olduğunu belli etmek istediğinden mi yaptığı anlaşılmıyordu. Oysa hoşnutluğunun gerçek nedeni hem evinde kendini hükümdar gibi hissetmesi, hem de kimseyi hoşnut etmek zorunda olmayışıydı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Bu arada Celso da yemeğini bitirmişti. Jicarita'sını alarak dereye gitti, ellerini yıkadı, ağzını çalkaladı ve küçük kabını suyla doldurarak yeniden ateşin basma döndü. Eşyalarını toplayıp yeniden filesinin içine tıkıştırdıktan sonra kulübenin önüne yaklaştı, daha önce sarmış olduğu sigaralardan birini çıkardı, ateşten aldığı bir korla yaktı, yerde oturdu ve dünyada hiç bir derdi olmayan bir insanın rahatlığıyla sırtını sundurmanın direklerinden birine dayadı.

«Seni kim Agua Azul'a gönderdi?» diye sordu belediye başkanı lâf olsun diye.

«Don Apolinar!»

Belediye başkanı gömleğinin cebinden bir parça tütün çıkardı ve bu tütünü, sigara kâğıdı niyetinde kullanılan, ama aslında bir gazete kâğıdından hiç bir farkı olmayan bir kâğıda sardı.

Celso, belediye başkanının sigarasını yakmak için ateşten yanan bir sopa aldı ve ayağa fırladı.

«Monteria'ya giden yol berbattır. Ama kimi zaman oraya eğerli bir at ve yük eşekleriyle gitmektense yürüyerek gitmenin çok daha kolay olduğunu düşünürüm...»

Celso hiç bir şey söylemediği için, belediye başka-

ni konuşmasa, nasıl sürdüreceğini büemiyordu. Aslına bakılırsa, gerçekten önemli olan bütün ayrıntılar konuşulmuştu.

Birden, yaklaşmakta olan sesler işitti, kulaklarını dikip dikkatle dinledikten sonra: «İşte geldiler...» diye bağırdı.

Celso da işitrnişti bu sesleri. Kafasını çevirdiğinde, karanlığın içinden sıyrılmakta olan iki kişi gördü. Bir adamla bir de çocuktu bu gelenler.

«Bueno don Policarpo!.. Eşeklerini' buldun mu?» diye sordu belediye başkanı adam yaklaşınca.

«Buldum! Beşi de bir aradaydı...»

«Birşey olmuş mu?»

«Hayır, hiç bir şey olmamış... gracias!..»

Adam sundurmaya çıktı ve oturmak için masanın yanından bir sandalye çekerken Celso'yu gördü.

«Bueno Chamula, como estas?» diye • sordu Celso'ya.

Celso ayağa kalktı ve hafifçe eğüerek karşılık verdi.

«Buenas hoches patron!»

«Bu, don Policarpo. Socoltenango'lu bir tüccar...» dedi belediye başkanı. «Kendisi iki gündür burada. Yolculuk için eşeklerini hazırlıyor. Onun da niyeti monteria'lara gitmek... Sen de onunla birlikte gidebilirsin sanırım...»

Son birkaç gündür monteria'lara gidecek ve kendisini de yanma alacak biri, Celso'nun arayıp da bulamadığı birşeydi.

Ama artık o, kahve çiftliklerinde çalışan cahil bir yerli değildi. O zamandan beri değişmişti ve bunun bümcindeydi.

İçinde yaşadığı dünyayı tanımakta ilk dersi evlenmek için kazandığı parayı don Sixto'ya kaptırınca al-

mıştı. İkinci değerli dersi ise; kendisine içki satmak isteyen dükkan sahibi, annesine alacağı kurdeleye üç kat fazla para istediği zaman almıştı. Kendisinde önemli bir değişiklik de, babasından don Sixto'nun kendisinden o parayı almaya hakkı olmadığını öğrenince olmuştu.

Bu dünyada karşüıksız hiç bir şeye sahip olamayacağını ve eğer eline geçen herhangi bir fırsatı değerlendiremezse, bunu bir başkasının değerlendirip kendisini de kötü duruma sokacağmı, çok kötü sonuçlarını gördükten sonra öğrenebilmişti.

Bu acı eğitim, şimdi daha çabuk düşünmesini, «evet,» derken acele etmemesini ve 'emrinizdeyim patroncito'yu fazla kullanmamasını öğretmişti ona. Bu çabuk düşünme ve kolay kolay herşeyi kabullenmeme, don Apolinar'la yaptığı pazarlıkta ona üstünlük kazandırdığından, ileride eline geçecek fırsatlarda da bunu sürdürmeye kararlıydı. Kişiliğindeki bu değişiklikten önce, şöyle derdi: «Sizinle karşılaştığım için ne kadar şanslıyım patroncito... artık cengelde birlikte yolculuk edebiliriz!» Ama artık böylesine açık sözlü davranmanın sonucu olarak karşısmdakinin kendini sümüreceğini ve her şeyi kendi çıkarma kullanacağını biliyordu.

Belediye başkanının önerisini karşılıksız bıraktı ve bu önerini kendisine uygun düşüp düşmediği konusunda hem belediye başkanını, hem de seyyar satıcıyı merak içinde bıraktı.

Sezdirmeden don Policarpo'yu süzdü.

Don Policarpo, Celso gibi yanık tenliydi. Yine tıpkı kendisi gibi kısa, kalın kemikli ve serinkanlıydı. Tıpkı Celso gibi don Policarpo'nun da kaşlarının hemen üstünden başlayan ve Celso'da olduğu gibi onda

da yetişmemiş bir beyni olduğu kanısını uyandıran gür siyah saçları, kafasmın tam ortasında sanki şapka giymiş gibi koca bir çıkıntısı vardı. Don Policarpo'nun büyükbabalarının ve büyükannelerinin kasabadaki insanlara hizmet eden saf yerliler olduğunu ve annesinin bir **mestizo** ile evlenip, çocuklarını kasabada yetiştirdiğine insan bir bakışta yemin bile edebilirdi.

Böylelikle don Policarpo bir **ladino** olmuş, kendine bir iş kurup iki ayağının üstünde durmayı becermişti. Tsotsil, Tseltal dillerini ve İspanyolcayı çok iyi konuşuyordu. Kuşkusuz bu, yalnızca İspanyolca ya da Arapça konuşan öbür tüccarlara oranla kendi işi açısından büyük bir ayrıcalıktı. Yerli dillerini iyi konuşmakla kalmayıp, görünüş olarak **da** bir yerliye çok benzediğinden, küçük yerli köylerinde ve büyük **finca**'larda yaşayan işçiler arasında kendisine iyi müşteriler bulmuştu. Yaptığı işte dürüsttü. Ülkede dolaşan öbür Meksikalı ve **Arap** satıcılardan çok daha az kârla yetinebiliyordu. En büyük eksikliği, sermayesinin az oluşuydu. Bu yüzden de yanında fazla mal taşıyamıyordu. Büyük tüccarlar, özellikle Suriyeliler, yanlarında bir yığın eşya taşıyorlar ve bunlar da türlü türlü olduğundan müşterileri hemen çekiyorlardı. Bu büyük çapta iş yapan tüccarların karşısında don Policarpo'nun durumu oldukça kötüydü. Para kazanabilmek için durmadan çalışıyor, bir küçük köyle öbürü arasında habire mekik dokuyordu.

Bunların hiç biri Celso'yu ilgilendirmedi. Don Policarpo'nun iş koşullarına ilişkin hiç bir şey bilmiyordu. Onun gözünde don Policarpo, para kazanan bir insandı. Görünüşünde bir yerlilik sezmesine karşm, ona yine de bir **ladino** olarak saygı gösteriyordu. Don Policarpo da kendini bir **ladino** olarak göstermek istediğinden Celso onu, don Sixto'nun kendisinden yürüttü-

ğü paralan geri alacağı insan zincirinin bir parçası olarak gördü.

Celso, cesaretini topladı. Satıcının kendisine yoldaşlık önerisiyle kumar oynamayı göze alacaktı artık...

«Pardoneme, patroncito,» dedi Celso kibarca, belediye başkanına. «Özür dilerim, ama, don Policarpo ile birlikte gidebileceğimi hiç sanmıyorum...»

«Neden gidemiyorsun muchacho?» diye sordu don Policarpo.

«Anlayacağınız... dedi Celso, «don Apolinar'dan aldığım buyruğa göre ilaç kutusunu Agua Azul'a en kısa yoldan götürmeliyim. Çünkü oradaki orman işçileri çok hastaymış. Sıtmaya yakalanmışlar... korkunç ateşleniyorlarrnış... ne bileyim işte... Kutuyu istediği kadar çabuk götürebilirsem, don Apolinar bana iki -pezo ödül vereceğini söyledi...»

Don Policarpo, pazarlığa başladı. «Bu seni hiç üzmesin Chamula... aklını kullan!.. Don Apolinar'ı iyi tanırım... Benim arkadaşımdır o... Ben işleri onunla hallederim. Sana birşey söyleyeyim mi **muchacho...** neydi adın bakayım senin... Celso mu?.. Bak Celso; **monteria**'larda kazançlı bir iş yapacağımı umuyorum... öğrendiğime göre aylardır hiç bir satıcı gitmemiş oraya. Yanımda götürdüğüm her şeyi satacağımdan kuşkum yok... Tabii, sen benden ve beş eşeğimden çok daha hızlı koşarsın. Benimle birlikte gelirsen iki pezoyu yitrieceğini kabul ediyorum. Ama bu açığını ben kapatabilirim. Eğer benimle gelirsen sana üç pezo veririm...»

«Dinle Chamula...» dedi belediye başkam. «Başka hiç bir yerde üç pezoyu bu kadar kolay kazanamazsın...»

Boğazını temizledi, karanlığa tükürdü ve sonra devam etti:

«Sana yolun ne denli berbat olduğunu söylemiştim. İçerideki ruhları yakalamak için şeytan bile yalnız giremez oraya. Bütün ruhlar, sonsuza dek kalabilirler orada... Neyse, bunu kendin de göreceksin ya!.. La Culebra'nın ötesinde asü festival başlar. Akıllıysan, üç pezoyu cebine atıp don Policarpo'yla gidersin...»

Buraya, monteria'lara gitmek niyetiyle gelen herkesin yoluna devam etmesini sağlamak, belediye başkanının en büyük meraklarından biriydi. Çünkü yolculara cengelde gerekecek öteberiyi satmak, kendisinin en önemli bir gelir kaynağıydı. Bu olmasaydı bu, allanın belası yerde belediye başkanlığım kabul etmezdi. Günde iki real yirmi beş centavo aldığı Tabasco'da kalmayı yeğlerdi. Burada tavuk besliyordu, gerekli mısırı ve fasulyeyi ekecek kadar da toprağı vardı.

Don Policarpo'nun, işini düzeltebilmesi için monteria'lara gitmekten başka hiç bir çıkar yolu yoktu. Daha fazla oyalanamazdı. **Monteria**'lara birkaç aydan beri hiç bir satıcı gitmediğine göre büyük satıcılardan biri kendisine yetişebilir ve o bölgede yaşayan insanların bütün taleplerini karşılayabilirdi. Yine de yanındaki küçük çırağıyla birlikte yola çıkmayı göze alamıyordu. Celso'nun da monteria'lara gitmesi gerekliydi. Kendisini bekleyen tehlikeleri öğrendikten sonra yalnız gitme kararından caymıştı. Ama akıllıca davranarak don Policarpo ile belediye başkanını yalnız gitmek istediğine inandırmıştı. Tıpkı don Apolinar'la olduğu gibi... Bu kez de öneri ondan gelmemişti. Oysa aslında kendisinin de don Policarpo ile birlikte gitmekten başka hiç bir çıkar yolu yoktu.

Don Policarpo, ucuz bir paket sigara açarak Cel-

so'ya ikram etti. Celso, hâlâ kendi sardığı kalın sigarayı içmekteydi. Yine de kendisine sunulan sigarayı kabul edip, önü açık gömleğinin içine attı.

«Hadi inatçüık etme...» diye onu kandırmaya çalıştı satıcı. «Bütün yükümle birlikte monteria'lara gitmek istiyorum. Ama anlıyorsun ya Chamula... korkuyorum... O koca cengelden birbaşıma geçmek beni ürkütüyor. Yanında çalışan şu çocuk iyi ve akıllı bir oğlandır. Ama çok küçük... Böyle bir yolculukta insan gerektiğinde kendisine gerçekten yardım edecek biri olsun ister yanında... Bak buraya muchacho...»

Don Policarpo'nun sesi değişmiş, nerdeyse yalvarmaya başlamıştı.

«Eğer benimle Agua Azul'a dek gelirsen sana üç pezo veririm! Bir de bunun üstüne bütün yemen içmen benden olacak... Tek bir centavo bile harcamayacaksın. Elbette, yemeklerin karşılığı olarak yolda bana biraz yardrnı edeceksin. Sabahları burrito'ları aramama ve yüklememe yardım edeceksin... Hadi Celso... gel de 'Evet,' de... Kimbilir, belki birgün yine karşılaşırız, o zaman ben de sana yardım ederim.»

«Bueno patroncita...» dedi Celso. «Bueno... Seninle geleceğim. Ama bunu, sırf son zamanlarda işin iyi gitmediği için yapıyorum. Başka biri olsaydı asla yapmazdım böyle birşey... Don Apolinar'ı asla aldatamam. O çok iyi bir adam ve bana da güveniyor...»

«Sana söylemiştim...» dedi tüccar. «Don Apolinar'a her şeyi anlatırım. O da ilaçları bile bile geç götürdün diye seni suçlayamaz...»

Sonra belediye başkanına döndü.

«Don Manuel... kızlarından biri bize biraz kahve yapabilir mi?»

«Elbette canım... elbette...» diye yanıtladı belediye başkanı, sonrada bağırdı: «Hey... Chucha... allanın

belası tembel!.. Git **la patrona**'ya kahve istediğimizi söyle. Yarın gebermek istemiyorsan elini biraz çabuk tut... Hiç bir işe yaramaz insanlar... mutfağa tıküıp kalıyorsunuz... »

Sonra yine korkunç bir gürültüyle boğazını temizleyip karanlığa tükürdü.

Ertesi gün değil, ama ondan sonraki gün tüccar, çırağı sırtında çıkmıyla Celso ve don Policarpo'nun yüklerini taşıyan beş eşek, **monteria**'lara doğru yola koyudular.

Yol, belediye başkanının anlattığından en az yirmi kat daha kötüydü.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yol boyunca yapılacak işlerin en ağırı Celso'nun payına düşmeseydi, olayların gidişi böyle olmazdı.

Don Policarpo'nun kendisine verdiği yemeği hak-ketmek için Celso, elinden geldiğince çalışıyordu. Anlaşmalarına göre yol boyunca ancak gerektiğinde biraz yardım edecekti. Ama Celso öylesine istekli davranıyordu ki, yürüyüşün ikinci gününde bütün bu işleri yapmaya kendini zorunluymuş gibi hissetmeye başlamıştı. Don Policarpo da sanki patronmuş ve Celso da uşağıymış gibi buyruklar yağdırmaya başlamıştı.

İlk gecenin akşamında konaklama yerine geldiklerinde, don Policarpo'nun kendisini yere atması ve tek bir parmağını bile kımıldatamayacak halde olduğunu söylemesiyle başlamıştı bu...

«Eşeklerin yükünü indir, ben sana sonra yardım ederim!..» dedi don Policarpo.

Celso, tabii ki hiç bir yardım görmeden hayvanların yükünü indirdi.

Sonra: «Paketleri buraya getir...» buyruğunu verdi tüccar.

Küçük çırak, çok iş yapıyormuş gibi görünmek için elinden geldiğince didiniyordu. Aslmda bütün yaptığı, paketlerin iplerini toplayıp ertesi sabah kullanmak üzere bir yere kaldırmaktı.

«Eşekler için biraz ot bulmalıyız...» dedi don Policarpo.

Bu, Celso'nun machete'iyle gitmesi, birkaç taze yaprak keserek eşeklere vermesi demekti.

Don Policarpo, yemeği pişirmek için ateşi yaktı. Ama suyu getirmek, odun toplamak, kapkacağı yıkamak ve fasulyeleri yakmadan pişirmek... hep Celso'nun işiydi. Ertesi sabah eşekleri bir araya getirdi, semerlerini vurdu, paketleri yerleştirip iplerle sıkıca bağladı. Burada don Policarpo kendisine gerçekten yardım etti. Ama aslında başlangıçtaki anlaşmada Celso'ya düşen işi bu kez kendi yapıyordu. Hayvanların sırtlarına yükleri koyarken, ikisinden birinin ağır olan işi yapması gerekliydi. Bağlanacak ipleri getirmek ve bağlamaya yardım etmek, işin kolay yanıydı. Bu kez de ağır işi yine Celso yapmış, hayvanları yüklemiş ve paketleri sıkıca bağlamıştı.

Celso, ağaçlar arasında **burrito**'ları ararken don Policarpo, neşeyle kahvaltısını yapıyordu. Her şey hazırlandıktan sonra eşekler yola koyuldu ve don Policarpo da onları izledi. O zamana dek Celso'nun kahvesini içip ısınacak ve birkaç çörek yiyecek zamanı olmamıştı. Don Policarpo, Celso'nun sukabağmın içine biraz kahve koymuştu. Çörekler ateşin yanında, fa-

sulyeler ise çöreklerin üstündeydi. Celso, ancak şimdi yemeye başlamıştı. Yemeğini bitirdikten sonra üstüne toprak atarak ateşi söndürdü, ağır paketini sırtlanıp hızla yola koyuldu. Sonunda, küçük kervana yetişmişti. Çoğu kez hayvanlardan ikisi ya da üçü ağaçlara ve. kayalara çarparak yüklerini düşürdüklerinden yeniden yüklemek gerekiyordu. Çoğu kez de don Policarpo'nun dikkatsizliği yüzünden hayvanlardan biri üstündeki yükle birlikte yol kıyısındaki ağaçların arasına dalıyordu. Kuşkusuz, sonra da Celso'nun eşeği araması gerekiyordu. Eşeği bulduğunda ya paket yok olmuş ya da ters dönmüş oluyordu. Celso paketi yeniden tek basma yükleyemiyordu. Onun için paketi eşeğin üstünden alıyor ve don Policarpo'nun öbür hayvanlarla beklediği yere kadar paketi sürüklüyor ve satıcının yardımıyla yeniden eşeğin sırtına yüklüyordu.

O zaman da beklemekte olan hayvanlar sabırsızlanıyorlar ve don Policarpo da onları yalnız basma tutamıyordu. İşte böylece önde hayvanlar, arkada don Policarpo yollarına devam ediyorlar, sonunda da hayvanlar dayanamayıp kendilerini yere atıyorlardı. Eşeklerden birinin yükünü sırtlanmış olan Celso, don Policarpo'ya yetişmek için koşmak zorunda kalıyordu. Bundan soma Celso, geldiği yoldan geri dönüyor, kendi yükünü sırtlanıyor ve gelirken eşeği de birlikte getiriyordu.

Ama burada da, cengelde de Celso'nun kişiliğindeki değişim sürdü. Çok geçmeden, don Policarpo'nun sonuna dek kendisini sömürmek istediğini ve o yorulurken kendisinin sırtından geçindiğini anlayan Celso' da bir değişiklik daha oldu.

Sol koluyla ağaçlardan yaprak kesemediğini belirtti. Bu yüzden hayvanların beslenme işini tüccara

yıktı. Artık hayvanları yüklerken ipleri Celso, getiriyok, yüklemeyi ise don Policarpo yapıyordu. Bütün yürüyüş boyunca Celso kervanın önüne geçerek eşeklerin kendüerini daha iyi izlediğini iddia etti. Bir bakıma doğruydu bu... Eğer don Policarpo'nun yanındaki eşeklerden birinin yükü düşerse, bunu don Policarpo, çırağının yardımıyla yeniden yüklüyordu. Ama Celso' nun yanındaki eşeğin yükü düşerse, Celso don Policarpo'nun kendisine yetişmesini bekliyordu.

Bu işbölümü don Policarpo'nun pek hoşuna gitmemişti. Onun için bir gece konaklama yerine varıp eşyaları indirdikten sonra şöyle dedi:

«Bana kalırsa Celso, ağaçlardan yaprak kesmek için sol kolunu pekâlâ kullanabilirsin... Sanırım sol kolun da sağ kolun kadar güçlü!..»

«Denerim patron,» dedi Celso ve o akşam, oldukça fazla yaprak topladı.

O akşam ateşin çevresinde oturup yemeklerini yedikten sonra sigaralarını içerken Celso konuşmaya başladı.

«Bana kalırsa yolda bu kadar çok zaman yitirmemeliyiz patron!.. Eşekler çok yavaş yürüyorlar. Benimse bir an önce ilaç kutusuyla birlikte Agua Azul'da bulunmam gerekli. Eğer ilaçları don Eduardo'ya zamannda götüremezsem, don Apolinar mutlaka beni döver. Biliyorsunuz... monteria'daki bütün insanlar hasta...»

Cengelde geçirdiği birkaç gün içinde don Policarpo, eğer Celso kervanı bırakıp da cengelin ortasında onu yapayalnız bırakırsa durumunun ne denli korkunç olacağını anlamıştı. Yalnız başına yola devam etme ya da geri dönme düşüncesi, tüccarı oldukça terletmişti.

«Hadi şu sardalye konservesini paylaşalım muchacho...» dedi.

Paketlerden birini çekti, içinden küçük bir sardalya konservesi çıkardı. Bu sardalya konserveleri, don Policarpo'nun yol boyunca kârlı bir günü kutlamak için kendine ayırdığı şeylerden biriydi. Bunlar aynı zamanda öbür yiyecekler yağmur tarafından bozulduğunda, fare. ya da karınca istilasına uğranıldığında, kendisini kurtaracak tek şansıydı. Çırak, satıcmm bu kutulardan yanında en azından altı tane taşıdığını biliyordu, gelgelelim bir kez bile açtığını görmemişti. Kısıtlı geliri gözönüne alındığında, bir satıcmm yolculuğu boyunca yiyebileceği en pahalı şeylerden biriydi bu sardalya konserveleri...

Çırağın payına birbuçuk balıkla boş kutuyu yalamak düşmüştü. Geri kalan sardalyalarla zeytinyağı dikkatle ikiye bölünmüş ve bir bölümü don Policarpo'nun, öbür bölümü de Celso'nun midesine inmişti.

, Sanki kutsal bir iş yapıyormuşcasına büyük bir törenle sardalyaları ikiye bölmesi, don Policarpo'nun Celso'yu kendine eşit gördüğünün bir kanıtıydı. Hatta ateşi söndürmek ya da başka bir iş yapmak gerektiğinde don Policarpo artık çırağını çağırıyor ve şöyle diyordu:

«Sen otur oturduğun yerde... Çocuk yapar onu... Zaten hiç bir şey yaptığı da yok... Yediği tuzu bile haketmiyor. Sen ve ben yorgunuz. Çocuğunsa, dinç bacakları var...»

Ertesi sabah cengelde yürürken Celso, «Patron, patron, el prieto... Yükünü üstünden atıyor!..» diye bağırdığında, don Policarpo koşarak geldi ve ona yardım etti.

«Bak Celso, bana yalnızca 'Senor' de... Daha kısa böylesi... Nasıl olsa yiyeceğimiz bitince sen de benim gibi aç kalacaksın...»

Vardıkları ilk monteria'da kaldıkları bir gün için-

d© don Policarpo'nun satacak bir parça ipliği bile kalmamıştı. Haftalardan beri köy köy taşıdığı bütün eşyalarım iyi bir kârla satmıştı.

Dönüşü boşa geçirmemek için satın almayı tasarladığı derileri çok ucuza almıştı. Bunlardan da iyi bir kâr sağlayacağı kesindi. Şimdi, dönüşünde yine kendisine eşlik edecek birini arıyordu. Monteria'lara yalnız gidemediği gibi, yalnız basma dönmeyi de göze alamıyordu.

İlk Monteria'da kalan Celso'nun hâlâ iki günlük yolu kalmıştı. Ama bu yolu da tek başına gitmesine gerek kalmamıştı.

Irmağm karşı yakasına giden birkaç adam da onunla birlikte geldiler.

Celso, ilaç kutusuyla mektupları don Eduardo'ya teslim etti ve ücretini de para olarak aldı. Çünkü, don Euardo'ya hemen dönmek niyetinde olmadığından, vereceği çekin hiç bir işine yaramayacağını söylemişti.

İster işçi, ister tüccar olsun, monteria'lardan dönen herkes yanında çok az para taşımayı ve kazancmı da taşıyıcısının adına yazümış bir çekle götürmeyi yeğliyordu. Mallarını monteria'larda satan satıcılar bile kazandıkları parayı, belirli bürolarda çekle değiştiriyorlardı. Paralar madenî olduğu için oldukça fazla ağırlık yapıyor ve her yolcu ister atla, ister yaya gitsin, yükünü hiç olmazsa bunları taşımamakla azaltıyordu. Monteria'larda alman çekler, en az para kadar geçerliydi. Kimi zaman küçük kasabalardaki dükkân sahipleri çeklerin gerçek değerlerinin üstüne yüzde bir ya da iki oranında fazla para ödüyorlardı. Küçük köylerden büyük kasabalara ve demiryolu istasyonlarına para taşımak çok tehlikeliydi. Çünkü ülkeyi baştan başa eşkiyalar sarmıştı. Hiç bir şirket, taşıdığı parayı sigorta etmiyordu.

Celso, Agua Azul'da bir iş bulma umudundaydı. Bunca yolu yalnızca mektupları getirmek için değil, bir iş bulmak için tepmişti. Ama ne yazık ki Agua Azul'da şimdilik işçiye gerek yoktu. Bir şirket tarafından satın alman toprakların tümü işlenmişti. Şirketin yönetim kurulu şu anda devletten birtakım ayrıcalıklar koparmaya çalışıyordu. Ama bu görüşmeler çoğunlukla yavaş ilerlerdi. Bu ayrıcalıkları elde etmeden monteria, yeni işçi kabul etmeyecekti. »

Yağmur mevsimi başladığında, ellerindeki muazzam maun stoğunu taşıyacak kadar işçileri vardı. Kanadalıların ve İskoçların sahip olduğu Agua Azul, işçiler arasında, çahştırdıklarma gerçekten insanca davranan tek monteria olarak ün yapmıştı.

Celso'nun iş bulmak için başka monteria'lara doğru yola koyulması gerekiyordu.

Monteria'lar, Pennsylvania'daki kömür madenleri kadar birbirlerine yakın değildirler. Her monteria'nın ekip biçmek için Avrupa'daki bir dukalık, ya da orta büyüklükte bir ülke kadar toprağı vardır. Caoba ağaçları, çam ağaçları kadar birbirlerine yakın büyümezler. Bir monteria'nın yönetim binasıyla öbürü arasında iki günlük uzaklık vardır.

Celso'nun fazla uzağa gitmesi gerekmedi. Birbuçuk gün sonra vardığı monteria'da iş buldu. İyileştikten sonra bir adamın yapacağı işin yarısını yapacağından emin olsalar, boğulmuş bir adamı bile işe alacak durumdaydılar. Çalışma mevsimlerinde bile Agua Azulün çok az işçi isteği oluyor, ama herhangi bir başka monteria'dan daha iyi para ödüyordu. Bir monteria' nm ünü ne denli kötü olursa, ödediği ücret ne denli düşükse ve işçilerine de ne denli insanlık dışı davranırsa, işçi istemi de o denli fazlaydı. İşçiler başka bir yerde iş aramak için değil, orada kendilerine acıma-

sız davranıldığı için kaçıyorlardı. Yalnızca elleri ve kolları önemliydi. Kafaları, ruhları ve yürekleri, pazarlıkta kabullenilen gereksiz fazlalıklardı. Eğer mümkün olsa, contratista'larca rahatlıkla pazarlık dışı bırakılabilirdi. İşçilerin karınları da gereksiz ve kötü bir şey sayılıyordu. Ama tıpkı buhar kazanlarının ateş kutuları olduğu gibi ne yazık ki insanlarm da mideleri vardı.

İşte bu monteria'lardan birinde Celso bir iş buldu. Daha iyisini bulabilme umuduyla bir, ya da iki gün yürüyebilirdi. Ama çok geçmeden gideceği başka bir yerin bir öncekinden daha beter olduğunu öğrendi.

İşçilerin deneticisi, ya da capatas, aynı zamanda cellat, kırbaççı, köleci ve işkenceciydi. Celso'nun ellerini tutup kol ve bacak kaslarını inceledi:

«Hiç baltayla çalıştın mı?» diye sordu.

«Baltayla pek çalışmadım, ama ben iyi bir machetero'yum,» karşılığını verdi Celso. «Birkaç yıl machete kullanarak kahve fincalarında çalıştım...»

«Günde dört real,» dedi capatas. «Seni işe aldığım için on pezo da ben alıyorum. Bu on pezo, ilk ücretinden kesilecek. Eğer kaçarsan önce yüzelli kırbaç ve elli pezo ceza. Sanırım bir daha kaçmaya yeltenmezsin o zaman. Çünkü ikinci kez hem kırbaçlanır, hem de asılırsın!.. Bunun anlamını arkadaşlarına sor istersen. Alışverişini bu monteria'nm tienda'sında yaparsın... Seyyar satıcılardan ancak yöneticilerin izniyle birşeyler satın alabilirsin. İşte artık işe alındın... Bir yıllık sözleşme yapacağız. Vergini sözleşmeye geçmediğimiz için şanslısın. Ama bu yüzden de istediğin zaman dalga geçebilirsin sanma. Bir yıl en âzdır. Daha az süre için adam almıyoruz. Adın?.. Kaç yaşındasın?.. Hangi köydensin?.. Bueno, tamam! Sen, don Gregorio' nun takımmdansm!»

Celso'nun günde kazandığı elli centavo'nun yirmi centavo'su, yediği yemek karşılığında kesiliyordu. Çoğu kez Celso'nun canı sigara içmek istiyor, tütün yaprağı satın almak zorunda kalıyordu. Sivrisinek yaralarını iyileştirmek için kâfur gerekiyordu. Ara sıra ateş nöbetleri çok fazla olduğunda, yönetim tarafından kinin dağıtılıyordu. Tabii eğer ellerinde kinin varsa...

Çoğu kez kırbaçlandıktan sonra sırtını iyileştirebilmesi için don yağı gerekiyordu. Kırbaçlama, aslında çok ender olan kaçışlarda değil, birçok kuralların yerine getirilmeyişinde, günlük üretimin yetersiz olduğunda, ya da keresteler dikkatsizce kesildiğinde de uygulanıyordu. Üretim azlığı hiç bir zaman anlayışla karşılanmıyordu. Oysa işçinin tümüyle suçsuz olduğu birçok durum vardı, örneğin baltalar kötü oluyordu, cengeldeki koşullar ya da hava durumu kesime uygun olmuyordu. Hiç bir hastalık, günlük üretimin azalmasına bir neden olarak kabul edilmiyordu. İstenilen günlük üretim, **troza** denilen iki tonluk uygun bir biçimde yontulmuş ağaç gövdesiydi. Cengelin kimi yerlerinde hiç bir işe yaramayan genç ağaçlar, kimi yerlerinde ise yaşlı, kurtlanmış ağaç gövdeleri vardı. Yerliler çoğu kez **machete** ile kendilerine yol açarak iyi ağaç gövdesi aramak zorunda kalıyorlardı. Bu, kimi zaman saatler boyunca sürüyordu, ama yine de en ufak bir anlayış gösterilmiyordu. İşçi, her gün iki ton, haftada on dört ton, birinci sınıf **caoba**'yı ırmağa götürülecek biçimde hazırlamak zorundaydı. Bunu nasıl yapacağı kendi sorunuydu. Getirdiği ağaç başına ücret alıyordu. Eğer koşullar uygun olur da günde üç ya da dört ton üretebilirse, sözleşmesine ya da takımın yöneticisine göre belirli bir ölçüde daha fazla para alıyordu. Kimi zaman da bu fazlalık, aynı hafta karşılaşabileceği bereketsiz bir günün açığını kapatabiliyordu. Ama eğer

bu bereketsiz gün ertesi hafta olursa, böyle bir şansı yoktu. Çoğu kez takımın yöneticisi verimli bir günün fazlalığını unutuyor, ama bereketsiz günlerin açığmı ise hemen not ediyordu.

Celso, giyimi için, evde kalmış bir Amerikalı kızm köpeğinin giyimine harcadığından çok daha azmi harcıyordu. Çıplak çalıştığı için gömleğe ya da pantolona gerek duymuyordu. Kalçalarının üstüne örttüğü ucuz pamuklu bir bez, çalışırken giydiği tek şeydi. Dinlenme günü ya da tatil olmadığından, bu iş her gün sabahtan akşama dek sürdüğünden, işçiler herhangi bir giyime gerek duymuyorlardı. Eğer günlük iki tonluk üretimi erkenden doldururlarsa, günbatımma dek vakitlerini istedikleri gibi geçirmekte özgürdüler. Kendilerine bu yolla iki - üç saat ayırabildiklerinde, ki bu her zaman olmazdı, ırmakta yüzerler, aldıkları yaraları iyileştirmeye çalışırlar, vücutlarındaki ya da parmak uçlarındaki dikenleri ayıklarla ya da şanslıysalar yakaladıkları lezzetli bir iguanayı kızartıp yerler ve. böylece bir kez olsun haşlanmış kuru eti, pirinci ve siyah fasulyeleri unuturlardı.

Monteria'ların sahipleri büyük yurtseverler olduklarından ya da böyle geçmdiklerinden bütün yıl boyunca verilen tek tatü günü, ülkenin İspanya boyunduruğundan kurtulup bağımsızlığını ilân ettiği 16, Eylül'dü. Cumhuriyet, yurtdaşlarına, o zamana dek hiç bir monarşinin ya da kilisenin vermediği para kazanmak hakkını vermişti. İşte bu nedenden bir Müslüman için peygamberin sakalı ne denli kutsalsa, bu devrimci gün de onlar için o denli kutsaldı. Hatta şirket o gün işçilerine normal işgünüymüş gibi ücretlerini tam olarak verir ve böylece yurtseverliğini de kanıtlamış olurdu. Ne yazık ki cengelin derirüüderinde çalışan takımların yönetim binası ile ancak iki ya da üç ayda

bir ilişkileri olduğundan kimsenin günün tarihinden haberi olmazdı. Birçok durumda takımın yöneticisi contratista bile o günün günlerden pazar mı, çarşamba mı yoksa cuma mı olduğunu bilmezdi. Ne var ki, pek emin olmasa bile kasım ya da aralık aylarından birinde olduklarını söyleyebilirdi. Defterine yalnızca kaç işgününün geçtiğini ve günlük üretimi geçirirdi. Günün tarihini kesin olarak saptamak gerektiğinde, takımın yönetim binasından ayrılmasından beri geçen günleri sayardı. Hiç olmazsa o gün belliydi çünkü sözleşme; o gün yapılmıştı. Geriye doğru günleri sayarak o günün tarihini az çok kesinlikle çıkartabilirdi. Ama bütün bu geriye ve ileriye doğru saymalar, bir yığın yanlışa yol açtığından onu çok yorardı. Sonunda bu işten vazgeçti ve tarihi saptama işini takvimlerine bakarak yapmaları için Amerika Birleşik Devleti başkanına ve İngiltere başkanına bıraktı.

Zaten takım yöneticisinin günün tarihini bilmesi için hiç bir zorunluluğu yoktu. Gerçi sözleşme belirli bir süre için; iki, üç ya da beş yıllık yapılıyordu, ama o ücretini günlük ya da aylık olarak değil, malların limana götürülmesi için ırmak kıyısındaki istasyona verdiği tonaj basma alıyordu.

Ve takımda kimse Cumhuriyet'in kuruluşu olan **16** Eylül'ün bugün, yarın, ya da iki hafta içinde bir gün olduğunu bilmediğinden, o gün de öbür günler gibi çalışmaya devam ediliyordu. Böylece şirketin sahipleri bağımsızlık gününü kutlamaktaki yasal görevlerini yerine getiriyorlardı. Elbette ki o gün yönetim binasında parlak törenlerle kutlanıyordu. Genel müdürden en küçük memura dek herkes körkütük sarhoş olduğundan, ulusal tatillerini kutladıklarına hepsi de yemin edebilirdi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Celso'nun aklı fikri evlilikte ve evleneceği kızın yardımıyla sahip olacağı on beş çocuktaydı. Bu mutlu düşünce, yaşantısındaki tüm kötülüklere dayanması için kendine destek oluyordu. Her gece ölü gibi yatağına serildiğinde, biriktirdiği paralar artmaktaydı. Kıza, iyi ve güvenilir bir eş olma yeteneğini onun babasına kanıtlayabilmesi için belirli bir miktarda parayı bir araya getirmekten başka hiç bir şey düşünmediğinden, **tienda**'dan kaçmılması olanaksız ihtiyaçlarınm dışında hiç bir şey satın almıyordu. Bir süre sonra yeni bir şilte alması gerekti. Eskisi kırıldığından kendisine bir de yeni çakı satın aldı. Yağmur mevsimindeki soğuk gecelerde kaim bir battaniyeye ihtiyacı oldu. Sivrisineklerden korunmak için kullandığı cibinliği parçalanmaya başlamıştı. Yeni bir cibinlik alması gerekiyordu. Çünkü burada bir yerlinin bile cibinliksiz uyuması olanaksızdı. Bir süre önce de kendisini işe aldığı için capataz'a tam on pezo ödemişti.

Monteria'da tam bir yıl geçirip kazandığı parayı idareden alıp, mektupları getirme işinden ve don Policarpo'ya yaptığı yardımdan kazandığı pezoları da üstüne koyunca, elli üç pezo, kırk altı centavo'su olduğunu gördü.

Ne yazık ki bu para kızın babası üstünde yapmak istediği etkiyi sağlamaya yeterli değildi. Monteria'dan ayrıldığında, cebinde en azından seksen gümüş pezosu olmalıydı.

Geri kalan parayı kazanabilmesi için burada bir yıl daha çalışması gerekiyordu. Aynı takımda kaldığı ve sözleşmesini aynı kişiyle yaptığı için, başka birisinin kendisinden alacağı on 'pezoyu ödemekten kurtulmuştu.

İkinci yıl, ona, birincisinden daha kolay geçmiş gibi geldi. En iyi balta kullanan ve ağaç gövdelerini yontan işçilerden biri olmuştu. Ağaçlarını ustaca seçmesini, ağacı en iyi hangi taraftan kesebileceğini ve kendisine kazançlı gelebilmesi için kesime hangi düzlükten başlayacağını iyice öğrenmişti. Birçok gün, işini öğleden sonra erkenden bitiriyordu. O zaman bu işi yapacak kadar gücü olmayan ve adı kara listeye geçme tehlikesi bulunan zayıf birine, ya da yeni gelen birine yardım ediyordu. İkinci yılın yarısından sonra contratista kendisine anlaştıkları gibi günde dört real değil, beş real vermeye başladı. Takımının contratista'sı kuşkusuz bunu yalnızca iyi yürekli olduğundan değil de, Celso'yu hiç olmazsa bir yıl daha orada tutabilmek için yapmıştı.

Celso, kimseye belirli bir miktar para kazanmak ve o miktarı kazanınca da işten ayrılmak niyetinde olduğunu söyleyecek kadar enayi değildi. Hatta son gün bile temelli değil de, yalnızca anne ve babasını görmek için gittiğini, birkaç hafta sonra döneceğini söyledi. İşçi arkadaşlarının deneylerinden, kendine dikkat etmesini ve evlerine dönen işçileri oltaya düşürmek için kurulan tuzaklara karşı tetik durmasını öğrenmişti.

Sözleşmeleri biten işçileri yeniden oltaya düşürmek; monteria'larda, ya da bunların yöresinde yaşayan ve «Çakal» denilen insan asalaklarının göreviydi. Bunlar, işçileri ülkenin ta uzak bölgelerinden bulan büyük işçi simsarlarından arta kalan leşlerle beslenen kargalar gibiydiler.

Sözleşmeleri sona eren işçileri, kavga çıkartarak, hileler kullanarak, onları sarhoş ederek, ya da **mon**teria'da çalışacak kadar düşkün olan orospuları kullanarak yakalamak, oldukça kolay bir işti. Çok az kimse, özellikle sağlam bir kişilikleri ve. iradeleri olan insanlar, işçileri oltaya getirmeye, çalışan bu çakalların elinden kurtulabilirdi.

Sözleşmeler bitince bu çakallar ava çıkarlar, gruplar halinde toplanıp, küçük köyleri, kasabaları ve cengel yakınlarında suçluların saklanma yerleri olan finca'ları ararlardı. Yetkiler, suçluların yakalanması için herhangi bir ödül koymazlardı ortaya. Ama çakallar, suçluların ya da yasa kaçkınlarının yerlerini kendilerine bildirenlere ödül verirlerdi. İşe yarar bir çift el için beş ya da on pezo... Kendilerine saldıran ve gözdağı veren bu kaçaklardan korkan küçük çobanlar bu felâketten kurtulmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Çakallar yakaladıklarının geçmişiyle hiç ilgilenmezlerdi. Onları ügilendiren tek şey bir çift güçlü koldu. Eğer avda kendilerine görevli süsü verirlerse ve eğer kurbanları da silahlıysalar, onları yakalamak için kanlı çarpışmalara girişirlerdi. Yakalananlar öylesine iyi bağlanırlar ve korunurlardı ki bu insan avcılarından kaçmak modern bir hapishaneden kaçmaktan çok daha zordu.

Oltaya düşenler, düştükleri ağın içinde, cengelde sürüklenirlerdi. Verilen buyruklara en ufak bir karşı çıkışta öylesine kırbaçlanırlardı ki, yürüyüşün sonunda üzerlerinde deri namına bir şey kalmazdı. Bu çakalların elinde bir gün kaldıktan, üstelik de kaçmaya kalkan arkadaşlarından birinin asıldığını gördükten sonra hiç kimse kaçmaya kalkmazdı, ölümle sonuçlanmadıklarından, bu asılmalar, tutsaklar için daha

da korkunçtu. Çakallar, hiç kimseyi öldürme niyetiyle aşmazlardı. Ölü bir adam, onlara para getirmezdi. Ancak canlüar, yaşamalarının karşılığını ödeyebilirlerdi.

Enganchador'lar, yani normal işçi simsarları, köyün belediye başkanına ya da hükümeti temsilen köyde kayıt, istatistik, posta ve telgraf işlerini yürüten yazmanlara para ödeyerek köy hapishanelerinden yerlileri satm alırlardı. Yerli halkın getirdiği bu para, yazmanın gelirinin önemli bir bölümünü oluştururdu. Bu paraya karşılık, tutsaklar işçi simsarlarına satılırlar, işçi simsarları da onları monteria'lara satarlardı. Bu yolla monteria'ya satılan yerlinin herhangi bir ücret almadan önce, çalışarak simsarın kendisi için ödediği parayı ve yapılan sözleşmeyle devlete verilecek vergiyi ödemesi gerekirdi.

Kuskusuz, kârlarını artırmak için çakalların işçileri olabildiğince ucuza bulmaları gerekliydi. Onlar hiç bir zaman hapishaneden yerli satm almazlardı. Böyle bir saçmalık, onlar için parayı sokağa atmak demekti. Onlar, geceleri küçük köylere baskınlar yaparlar ve hapishanedeki mahkûmları kaçırırlardı. Sabahleyin yazman, köylülerin kaçmış olduklarını ve kapılarının da açık olduğunu görünce, köyün geri kalan kısmı gibi o da, mahkumların kendiliklerinden kaçtıklarını, ya da arkadaşlarının yardım ettiğini sanırdı. Hiç kimse, hatta kaçakların aileleri bile onların kendi istekleriyle geri dönmelerini beklemezlerdi. Çünkü bu takdirde ya cezaları artırılacak, ya da mahkûmiyetlerinin üstüne bir de para cezası eklenecekti. İşte sonuç olarak mahkûmlar böylece kayıplara karışırlardı. Mahkûmlara Allah korkusu vermek için çakallar, eğer **monteria**'lara kendi istekleriyle gelmezlerse yargıca onların hapisten kaçtıklarını ve kendileriyle birlikte **monteria**'lara gelmek istediklerini söyleyeceklerini belirte-

rek gözdağı verirlerdi. Onlar, yani çakallar, hapishaneden kaçmanın hapishane kapısmı ya da duvarlarını yıkmanın, devlet malına zarar verme suçu olduğunu ve bu suçun da ölümle cezalandırıldığını söyleyerek onları kandırırlardı. Yerliler, yargıcın bir **ladino** olan çakala inanacağını çok iyi bilirlerdi. Bir **ladino** her zaman doğru söyler... Oysaki bir yerji her zaman yalancıdır...

Monteria'larda, sözleşmesi bitmek üzere olan her işçi, çakalların korkusuyla yaşardı. Duyduklarından ve kendi deneylerinden bir çakalın, elindeki yemi kaçırmamak için her türlü kötülüğü yapacağını, her türlü suçu işleyeceğini iyi bilirlerdi. Ölüp gömülmedikçe, hiç kimse bu çakalların kötülüklerinden kurtulmuş sayılmazdı.

İşte bu nedenlerden dolayı Celso, **monteria**'lardan temelli gideceğini kimseye söylemedi. Takım yöneticisinin değişen tavrı da, böyle davranmasının başka bir nedeniydi. Yöneticinin, yani **Contratista**'nm ona her zaman iyi davrandığını, hep iyi işlere gönderdiğini, iyi ağaçları ona ayırdığını sezmişti. İyi bir işçi olduğundan, hiç olmazsa iki yıl daha Celso'nun kendisiyle çalışmasını istiyordu. Birkaç aydan beri Celso, üç-dört hafta için eve gitmesi gerektiğinden, ailesini görmek istediğinden ve kazandığı parayla onlara birkaç öküz alacağından fırsat buldukça söz etmişti. Ayrıca, babasının istediği toprağı satın alabilmesi ve kendisinin de evlenip köye yerleşebilmesi için, iki yıl daha burada çalışması gerektiğini sık sık söylemekten geri kalmamıştı.

ONUNCU BÖLÜM

Celso'nun **monteria**'larda geçirdiği iki yılıı sonuncu günü geldi çattı. Ama hemen yola çıkarsa cengeli yalnız başına yürümesi gerekecekti. Bu yüzden Hucutsin'deki **La feria** de **la Candelaria**'ya gidecek büyük bir gruba katılmak için bir-iki gün daha bekledi.

Hucutsin'deki Candelaria panayırı, fırtınalı bir denizde zorlu bir yolculuk yaptıktan sonra Güney Amerika'daki bir limana varan denizcilere verilen ödül gibi caoba işçileri için de büyük bir ödül sayılırdı.

Monteria işçilerinin çoğunluğunun sözleşmeleri, Hucutsin'deki Candelaria panayırıyla sona ererdi. Eğer paralarını harcamak niyetindeyseler, küçük dünyalarında en büyük günahlar olarak sayılan zevkleri tatmaya, ya da öğrenmeye gelirlerdi buraya. Ülkenin öteki bölgelerinde bu türden başka panayırlar görmüş biri için Candelaria panayırı, sönük ve sıkıcıydı. Ama yüzlerce yerli köylüsü ve tarım işçisi, ömürlerinde ilk kez karnavalı burada görürlerdi. Küçük köylerine ve tekdüze yaşantılarına oranla, bu kasabadaki festival, onların gözünde dünyanın en güzel, en büyük, en neşeli ve en lüks panayırı olurdu.

Yaşamlarının dönüm noktası olan bu panayıra varıncaya dek, iş sözleşmelerini yaptıkları andan başlayarak, sanki başka bir gezegenle çarpışır çarpışmaz dünyadan kopan küçücük bir toprak parçası kadar kendilerine uzak gelen bir yerde çalışıp durmuşlardır.

Tabii, sonuç olarak sözleşmesi biten işçi, cengelin

içinde yola koyulunca Candelaria panayırı, gittikçe güzelleşerek gözünde tütmeye başlar. Cengelde geçirdikleri günler ve geceler boyunca gördükleri düşler, hayaller ya da akıllarından geçen tüm düşünceler hep bu Candelaria paııayırıyla ilgilidir.

Parlak renkli bir sarate ya da bir battaniye almak, körkütük sarhoş olmak, kumar oynamak, çarpa' larm içindeki dansözleri ve palyaçoları seyretmek, orospu bile olsa güzel bir kızı kollarının araşma almak, kilisedeki tütsülerin ve mumlarm kokusunu içine çekmek, bir başka delikanlıyla kavga etmek, barlarda oturan kızları ya da kadınları görmek, sokaklardaki çıplak ayaklı yerli çalgıcıları dinlemek, ya da hiç bir şey yapmadan corrido şarkıcılarının o büyüleyici ezgilerini saatlerce dinleyerek olduğu yerde durup kalmak...

İşte bunun gibi panayırda yapılacak yüzlerce güzel şey vardı. Cengelde o ağır işleri yaparak geçirdikleri uzun aylar boyunca kafalarına öyle istekler üşüşür ki, bunların hepsini doyurmak, sonsuza dek yaşansa bile olanaksızdır...

Şubat ayının ilk haftasında yapılan Candelaria panayırı yaklaştıkça, cengeldeki işçiler de yerlerinde duramaz olmuşlardı. Düeklerinin gerçekleşmesi yalandı artık. Tıpkı uzun süre denizde kaldıktan sonra barlarda, genelevlerde ve kötü dans salonlarında denizcilerin yaptıkları gibi, caoba işçileri de uzun yıllar cengelde hapsedildikten sonra Candelaria panayırında öyle hareket ederlerdi. Ve tıpkı yolculukları boyunca dönüşlerinde evleneceklerini, küçük bir köye yerleşip tavuk besleyeceklerini düşleyip, bütün kazançlarını üç gün üç gece barlarda, dans salonlarında ve bordello'larda harcayıp, sonra da New York'tan Harrisburg'a otobüs bileti alacak paraları bile olmadığmdan gerisin

geri dönen denizciler gibi, monteria'lardan eve doğru yola çıkan birçok işçi, bir haftalık eğlenceden sonra enganchador'un ardından koşup yeniden işe alınmaları için yalvarırlardı. Aç bir kertenkele gibi panayırdaki barları dolaşan enganchador, yeni bir iş sözleşmesi karşılığında elli pezo avans vermeyi bile kabul ederdi.

Kuşkusuz bu kolay kazanılan elli pezonun o gece harcanıp bitmesinden bir hafta soma işçi kendisine gelir, bir eşek olduğunu kabullenip monteria'ya döner ve cengelde çalışmaya başlayınca da iki yıl sonra yine Candelaria panayırında geçireceği güzel günlerin düşünü kurmaya başlar.

Celso, bu kadar kolay yakalanmayacaktı. Türlü zevkleriyle Candelaria panayırı ona, bütün hayallerinin gerçekleşeceği bir cennet gibi gelmiyordu. Hiç bir enganchador, hatta en kurnaz çakal bile, onu oltaya düşürmek için panayırı bir yem olarak kullanamazdı.

Monteria'lara işçi bulan ilk işçi simsarlarının, sözleşmenin bitim tarihlerini Candelaria panayırına göre seçmeleri, çok akıllıca bir işti. Neyse ki Celso, dünyadaki kötülükler konusunda hiç bir şey bilmeyen cahil bir köylü değildi artık. Kahve çiftliklerinde çalıştığı Soconusco bölgesindeki küçük kasabalarda bu tür panayırlar görmüştü. Chamula'daki San Juna panayırına çok gitmişti. Birkaç kez de Jovel ve Balun-Canan panayırlarında bulunmuştu. Ona göre Candelaria panayırı, monteria'da geçirdiği iki uzun yılı ya da cengelde bunca zaman köle olarak çalışmasının nedenlerini unutturacak kadar güzel bir panayır değildi.

Cengelde birçok işçi, çektikleri bu sıkıntıları ve acıları, panayırda nasıl çıkartacaklarını düşlerken, Celso'nun aklı fikri, alacağı kızm yardımıyla dünyaya gelecek on beş çocuğundaydı. Geceleri petate'sinin üstüne kendini ölü gibi attığı iki yıl boyunca kızm istekli,

ama ne düşündüğünü hiç belirtmeyen bakışlarıyla kızın babasının soğuk, ama içten ağırbaşlılığı, Celso'nun tüm düşüncelerini doldurmuştu. Kafasında bunlar varken, panayır ona bakılması bir süre güzel olan, ama gece olunca sönen ve sonunda bütün öteki çöplerle birlikte atılıp giden parlak renkli bir balon gibi geliyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Çalıştığı takımın yöneticisi, birkaç gün önce **monteria**'nın müdürüne Celso'nun büyük bir olasılıkla dönmeyeceğini söylemişti. **Monteria,** Celso gibi güçlü ve yetenekli bir işçiyi yitiremezdi. Bu yüzden müdür aynı grupta giden biriyle Hucutsin'deki panayırda adam toplamakta olan don Gabriel'e bir mektup gönderdi.

Mektupta, müdürün gerek duyduğu adamlara ilişkin birtakım buyruklar vardı. Celso'yla ilgili olarak da şöyle yazmıştı: «Bir şey daha var don Gabriel, Celso diye biri, bir Cham ula delikanlısı bütün parasını aldı. Onun bir daha geri dönmeme niyetinde olmasından kuşkulanıyorum. Onsuz yapamayız. Öyle iyi balta kullanıyor ki onu yiti'meyi göze alamayız. Her zamanki komisyonun üstüne bu delikanlı için sana elli pezo vereceğim. Bu **muchacho,** mektubu gönderdiğim grupla birlikte Hucutsin'den geçecek. Sanırım onu orada kolaylıkla kıstırırsın.»

Fazladan elli pezo için don Gabriel bir cesedi mezarından çıkartır, canlandırır ve işe alırdı. Canlı bir işçiyi yakalamak işten bile değildi onun için. Hele bu bir yerli olursa.,. Yerlinin ölmekte olan anasını gör-

mek niyetinde olması, evlenmek istemesi ya da yaşlı babasının çiftliğini kurtarmak için geri dönmekte olması, don Gabriel'in umurunda bile değildi. Askerliğini yapması için belirli bir tarihte şu ya da bu birlikte hazır bulunulmasını emreden bir hükümet kadar düşünüyordu o da bu işçileri. Bu gencin anasına bakmak zorunda olması, ya da geleceğini güvence altına almak için kendine bir meslek edinmeye çalışmakta olması, hükümeti, ancak delikanlının yaptığı işi bırakması ülke için önemli bir etki yaratacaksa ilgilendirir. Ama eğer bir hükümet, askere aldığı adamın yazgısıyla kendi bencil açısından ilgilense bile don Gabriel'in böyle bir niyeti yoktu. Tıpkı satmayı düşündüğü bir öküze üstünde yaşadığı çayırdan ya da çevresindeki ineklerden ayrılmak isteyip istemeyeceğini sormadığı gibi...

Celso'nun kendine göre bir yaşamı olması ve kendi tasarılarına göre bu yaşamı sürdürmek istemesi ne yazık ki don Gabriel'in göz önünde bulunduramayacağı şeylerdi. Bu onun kazancını azaltırdı. Celso'nun yaşlı anasına, karısına ya da çocuklarına bakması mi gerekliydi? Onun, yani don Gabriel'in haberi yoktu ki bundan. Herkes anasına, karısına ve çocuklarına bakmalıydı elbette. Ama don Gabriel'in de anası, karısı ve kayınvalidesi vardı. İşte bu yüzden ötekilere, hele özellikle gereğince uygarlaşmamış olan yerlilere acıyıp duygularını gösteremezdi. Hem onlar bir **ladino'** nun kendilerine böyle davranmasını hakketmiyorlardı.

önce benim karım, çocuklarım, anaırr, sonra kardeşim ve arkadaşlarım var. ötekiler, eğer ben geriye birşey bırakırsam, onlar için savaşabilirler. Ne de olsa geleceği, yani kendi geleceğimi düşünmem gerekir... Kişinin geleceğini düşünmesi, iyi bir yurttaşın ve Hıristiyamn yapabileceği en doğru şeydir. Üstelik bu, Bolşeviklerin bile kabullendiği bir tavırdır. Önce

ve her şeyden önce kişi kendi çıkarını düşünürse, devletin çıkarını da düşünmüş olur...

Celso'nun evliliğinden ve on beş çocuk sahibi olma tutkusundan don Gabriel, hiç bir kazanç çıkartamazdı. Zaten o bir işçi simsarı, yaşamını **enganchador**'luk yaparak kazanan biri olsaydı da başka türlü davranmayacak, Celso'ya olan duygularında bir değişiklik olmayacaktı. Bir yerli!.. Hah!.. Konuşan ve gülebilen bir hayvan... ama yine de bir hayvan!..

Monteria'dan gelen mektup, Hucutsin'e vardığı gün, don Gabriel'in adamları, monteria'lardan panayırı gezmek için gelen işçiler arasında Celso'yu hemen buldular. Ve o dakikadan başlayarak bir an da olsun ondan ayırmadılar gözlerini.

Celso'nun içki içmemesi, onları büyük düşkırıklığına uğrattı. Kurbanı sarhoş etmek ve bu sarhoşluğu sırasında onu yakalamak en kolay, bu yüzden en çok kullanılan numaralardan biriydi. Celso, arada sırada bir bardak **comiteco** içmeye karşı değildi. Gelgelelim yalnızca istediği zaman içecek kadar irade sahibiydi de... özellikle içki kendisine bedava ikram edildiğinde ve bunun sonunda basma belâ açılacağını sezdiğinde, asla içmezdi. Monteria'da geçirdiği iki yıl, arkadaşlarından, çakalların ve **enganchador**'ların tuzakları konusunda yeterince bilgi edinmesini sağlamıştı.

Çok geçmeden iki ahmak herifin kendisini adım adım izlediğini farketti. Bunlar, üstlerinde hep ucuz giysiler olan iki **mestizo** idi. **Monteria**'ların, **capatace** ya da **cabo** diye anılan orta yaşlı gözetimcilerinin seçtikleri tiplerdendi bunlar... Sözleşmenin uzatılmasında aracı olarak kullanılırlardı. Simsarın ya da çakalın yerine, onların öne sürdükleri fikirleri, kavgaları, bıçaklamaları ya da bu gibi şeyleri yerine getirirlerdi. Böylelikle yasalar karşısında simsarların elleri te-

miz kalır, işler çok kızışınca da, bu tip adamlar ortadan kaldırılırdı. Simsarlar onları destekler ve işlenen suçların izleri ortadan kalktıklannda ya da simsarın compadre'leri, yani arkadaşları önemli mevkilere geldiklerinde geri dönerlerdi.

Simsar, caoba işçilerine iş bulmayı, namuslu bir görev olarak yerine getiren saygıdeğer bir ladino ve gerçek bir caballero idi. Bu iş için özel bir yetkisi olduğundan, yasalarca da korunurdu. İşin kirli yönlerini yürütmek, namuslu yurttaşlar gibi görünmeye hiç hevesleri olmayan önemsiz kişilerce yapılırdı. Bir aracı için bu kirli işleri yapma yoluyla elde edilecek gelir, kendi başlarına eşkıyalık etmelerinden elde edecekleri gelirden çok daha güvenliydi. Üstelik, bir simsarın kuklaları olduklarından, himayeleri ve korunmaları da kendiliğinden sağlanmış olurdu. Tıpkı, nüfuzlu politikacıların destekledikleri gangsterler gibi...

Celso, çevresinde dönen bu iki kişiyi farkeder farketmez gönderildiğine emin olduğu mektubun içinde neler yazıldığını kestirdi. O andan soma bir simsarın belirli bir adamı oltaya çekmek için atabileceği her türlü yemin karşısına çıkacağına emindi. Korkması gerekmeyen tek birşey vardı; o da, bir cinayete kurban gitmesiydi. Kimse kendisini öldürmezdi. Çünkü kimse, hatta her yerlinin bildiği gibi cehennemde yanmaları için yalnızca önemli beyaz insanları seçen şeytan bile ölü bir yerliyle ilgilenmezdi.

Celso, korkuyordu. Onun bu korkusu, önüne kurulan tuzakları bilen, ama aynı zamanda ne yaparsa yapsın bunlardan kaçmayı beceremeyen bir insanın korkusuydu.

Ardındakileri atlatmak için türlü türlü planlar yapmaya başladı, önce parayı kızm babasına göndermeyi ve monteria'lara giderken yolda kaçmayı dü-

şündü. Ama düşündükçe, bu planın ne denli yarars .olduğunu anladı. Hucutsin'de parayı teslim edebilecek kadar güvenebileceği kimse yoktu. Ishtacolcot'dan, ya da komşu köylerden kimseye rastlamamıştı. Doğal olarak, bütün yerliler gibi onun da aklına parayı postayla göndermek gelmiyordu. Çünkü o zaman da binbir güçlükle kazandığı bu parayı bir **ladino**'ya, posta memuruna vermek zorunda kalacaktı. Parasını bir **ladino**'ya, teslim etmeyecek kadar dikkatliydi o. Hele **ladino** bir devlet memuruysa, bu güvensizlik iki katma çıkıyordu.

Kuşkusuz, kimse onu zorla **monteria**'ya sürükleyemezdi, önce bir sözleşme yapmaları gerekliydi. Sözleşme yapıldıktan sonra da kaçması pek yararlı olmazdı. Şirket, sözleşmenin geçerliliğini sağlamak için hükümete tanı yirmi pezo vergi ödüyordu. Karşılığında da polis, kaçan işçiyi yakalıyor ve geri getiriyordu.

Simsarın nasıl davranacağını, hangi tuzakları kuracağını bilseydi, mutlaka Celso bunlara karşı bir plan hazırlardı. İşi a kötüsü, ardına takılan bu adamların hangi simsarın adamları olduğunu bile bilmiyordu... Yaptıkları bu işin karşılığında adamlar, üç, kimi özel durumlarda ise beş pezo alırlardı. Bu parayı kazanabilmek için peşlerine düştükleri **adam,** geçerli bir sözleşmeyle işe bağlanmcaya dek, ardmı bırakmazlardı.

Bir süre, ardmdakilere beşer pezo verip onlarla anlaşmayı düşündü. Ama arkadaşlarının deneyleri, ona, bu adamlara beşer pezo ödese bile bunların simsar için çalışmaya devam edeceklerini, çünkü simsardan da alacakları beşer pezoyla kazançlarım onar pezoya çıkaracaklarını öğrenmişti. Onlara ne önerirse önersin parasını alacaklar ve yine de ona ihanet edeceklerdi. Çünkü her durumda Celso'dan alacakları para-

nm yaraşıra beş pezo da simsardan alacaklardı. Simsar yaptıkları iş için onlara ikişer pezo bile verse ihanet edeceklerdi Celso'ya... Simsar, onların sürekli müşterisiydi; Celso ise değildi. İşte bu yüzden simsara bağlı kalmaları çok doğaldı. Kimi yerlerde ve kimi zamanlar, en alçak insanlar bile sözlerine bağlı kalırlar. Bu, geçici ve birtakım özel koşullar, altında olsa biie...

Celso, Hucutsin'de üç gün kalmayı düşünmüştü. Öncelikle dinlenmek ve cengelde yürürken aldığı yaralarını iyileştirmek istiyordu. Sonra **corrido** şarkıcılarını dinlemek; kiliseye gidip **monteria**'lardan sağsalim dönmesini sağladığı için Meryem'e bir mum yakmak; anası, sevgilisi, sevgilisinin babası ve kendi babası için armağanlar almak istiyordu. Evinden ayrı kaldığı iki yıl boyunca ailesine hiç bir haber göndermemiş ve onlardan da hiç bir haber almamıştı. Okuma yazması yoktu zaten. Bütün eğitimi; annesinden doğru dürüst istavroz çıkarmasını, birtakım kutsal resimler karşısında diz çöküp dua etmesini öğrenmekle başlamış ve bitmişti. Bütün bunların neden yapıldığını bilmiyordu ve annesi de bunu kendisine açıklayamamıştı. Çünkü o da bütün bunları kendisine hiç bir açıklama yapılmaksızın annesinden öğrenmişti. Önemli olan ayindi, ruh değil.

Eve kısa bir haber göndermek için olanca iyi niyetiyle davransaydı bile kimse ona yardım edemezdi. Çünkü işçi arkadaşlarından hiç biri yazı yazmasını bilmiyordu. Kendisi de içinde olmak üzere hiç biri, bir mektupta neler denileceğini bile bilmiyorlardı. Cengelde geçirdikleri uzun aylar boyunca, durmadan çalışırlarken yaşamla olan bütün bağları öyle bir düzeye düşüyordu ki, yan yana çalıştıkları öküzlerden ve eşeklerden onları yalnızca görünüşleri ayırıyordu. İhtiyaç-

lan yalnızca yemek, uyumak ve kuşkusuz, günde iki ton temizlenmiş coaba üretmekle, sunrlanmıştı. Kamçılanmaktan ya da daha kötüsü geceleri asılmaktan sakınmak ve güzel ağaçlar bulmaktan öte hiç bir düşünceleri yoktu. Mektup yazmak Güney kutbunu keşfetmek kadar onlardan uzak bir şeydi.

Celso, kendisini izleyen adamları farkedince Hucutsin'de birkaç gün kalma kararından caydı.

Panayırdaki kalabalığın içinde birkaç anî hareket yaparak onları atlatmaya, gece yola koyulmaya ve Teultepec'e varmaya karar verdi. Buraya varmak için geçeceği yüksek geçit, Sibaeja'dan geçen yoldan çok daha kötüydü. Ardmdakiler onun Sibaeja'dan geçen daha düz ve kolay yolu seçeceğini kestireceklerdi kuşkusuz. Atlatıldıklannı anlar anlamaz onu bu yoldan izleyeceklerinden emindi Celso.

Kendisini bekleyen bütün zorlukları göz önüne alan Celso'yu gece yansı kimsenin beklemediği bir anda yola çıkmak, ardmdakilerden kurtulmak için biricik çıkaryol gibi geldi. Eğer Hucutsin'de bir gün daha fazla kalırsa, onların kurnazlıkları karşısında yenik düşebilirdi. Tek bir kişi üzerine fazla zaman harcayamazlardı. Simsarlarca mimlenmiş daha bir sürü adam vardı. Celso için alacakları üç ya da taş çatlasa beş pezo onlar için hiç bir şeydi. Öbür kurbanlan elde etmek için Celso işini çabucak bitirmeleri gerekti. Hemen yola çıkmayı düşündüğü zaman Celso salt sezgi yardımıyla tek şansının o anda olduğunu anlamıştı.

Çıkmı olmasaydı kaşla göz arasında kaçması daha da kolaylaşırdı. Hızlı yolculuk etmek için eşya her zaman bir engeldir. Ama kasabaya gelip çekini bozdurduktan sonra aldığı paranın yanısıra bu dünyada sahip olduğu her şey, çıkınının içindeydi.

Kabilesinden birkaç genç yerliyle birlikte bir evin

genişçe çatısının altına sığınmışlardı. Ötekiler yürüyüşe çıktıklarında geriye mutlaka biri kalıyor ve arkadaşlarının çıkınlarına göz kulak oluyordu.

Celso'nun peşindeki iki adam onun çıkınım kendisinden çok daha iyi koruyorlardı. Yola çıkmış bir yerlinin çıkınını bırakamayacağını çok iyi biliyorlardı. Çünkü bu çıkının içinde uzun bir yürüyüş boyunca ihtiyacı olabilecek her şeyi vardı: Üstünde uyuyacağı petate'si, yün battaniyesi, sivrisineklerden korunmak için kullandığı cibinliği, ateş yakmak için kullandığı çıraları, yolun çakıl taşlarıyla dolu olan kısmında kullandığı huarache'leri... O bölgelerde normal kibritler hiç bir işe yaramadığmdan, çıkınında bir parça çelik, çakmaktaşı ve kavın yanısıra tütün yaprakları, güneşte kurutulmuş et, ezilmiş fasulye, çörek, tuz ve içinde önemli miktarda vitamin bulunduğu için yeşil sebze yaprakları taşıyordu.

Çıkım ve machete'i olmadan yürüyüşe çıkan bir yerli, yanmda su dolu bir matarası olmadan Mohave çölünü geçmeye çabalayan bir beyaz kadar çaresizdir.

Aslmda Celso'nun peşindeki tazıları farketmesine elindeki çıkın neden olmuştu. Kasabaya geldiğinden çok kısa bir süre soma, iki adam gözüne çarpmış ve onların kendisini gözlediklerini sezmişti. Tütün yaprağı almak için çıkınını açtığında tesadüfen iki adamm birbirleriyle çabuk çabuk konuştuklarını ve sanki mimlemek istermişçesine çıkınını gösterdiklerini farketmişti. Bir an için Celso, adamların kendisini soymak niyetinde olduklarını düşünmüştü. Ama bir yerli çıkınının mestizo'ların hiç bir işine yaramayacağını hemen anımsamıştı. Çıkını ya da içindekileri kimseye satamazlardı. Bir yerli için çıkını ne denli önemliyse, yerli olmayan herhangi biri için de o denli önemsizdi. Celso çıkınının hiç bir önemi olmadığını ve bir yerliden baş-

ka kimsenin ona iki real bile vermeyeceğini çok iyi biliyordu.

Şimdi bu iki adama sezdirmeden çıkınını nasıl kaçıracağını düşünmeye başladı, öbür yerlilerle anlaşıp çıkını kasabanın dışına götürebilir, sonra da kendisi giderken onu oradan alabilirdi. Ya da çıkınını ertesi güne dek küçük bir dükkânda bırakabilirdi. Kendisi de geceyi kasabanın dışında bir ağacın altmda geçirirdi. Bu, peşindekileri aldatabilir ve onları kendisinin kaçmış olduğuna inandırabilirdi.

Gelgelelim düşündüğü her şeyi ardındakiler daha önce sezmişlerdi sanki. Onlara sezdirmeden kaçmak için yepyeni ve hiç ummadıkları birşey bulmalıydı. Aç kurtlar bile avlarının peşinden bir **enganchador** listesindeki genç bir yerlinin ardından koşan bu kiralık köpekler kadar koşmazdı. Efendilerine iyi hizmet etmeleri, onlara yalnız üç ya da beş pezo değil, bu sevindirici hizmetleri karşılığında sürekli rahat işler bulmalarını da sağlayacaktı.

Bu köpekler, kasabadaki işlerini bitirince ve monteria'lara doğru yürüyüş başlayınca bu yürüyüşte öncülük görevini yüklenirlerdi, öncülük yaptıkları, yük hayvanları değil, Caoba kampları için toplanmış yerlilerdi. Yerlileri bir arada tutmak, kimsenin kaçmamasını sağlamak ya da kaçanları yakalamak onların göreviydi. İşte bu yüzden kırbaçları, kementleri ve iyi atları vardı. Ama yine de simsarlar, onların eline silah vermeye çekinirlerdi. Eğer bunlardan birinin silah taşıdığını öğrenirse simsar hemen silahı onun elinden alırdı. Çünkü bunlar bir yerliyi öldürmek ve ölmekte olan bir adamın acı çekmesini seyretmekten korkunç zevk alırlardı. Yine de bu canavarlar hayvanları, özellikle atlarını ve köpeklerini çok severlerdi. Bir kaçağı öldürmek zorunda kaldıklarını simsara inandırabilmek

için her türlü bahaneyi hemen bulurlardı. Aracının yeterince araştırma yapamayacağından emin olduklarından, durup dururken bile bir ya da iki kişiyi mutlaka öldürürlerdi.

Eğer ellerine de bir silah verilseydi, simsarın topladığı adamların ancak yarısı monteria'lara varabilirdi, ötekiler ise ayaklandıklarından ya da yol göstericilere saldırdıklarından vurulmuş olurlardı mutlaka... Bu adamların, arkada kalanları sırf zevk uğruna asmamaları için simsarın dikkatli olması da gerekirdi. Monteria'lara elden geldiğince canlı.ve işe yarar adam götürmek, simsarın başlıca amacıydı. Çünkü monteria' lar yolda öldürülmüş adamlar için para ödemiyorlardı...

İşçiler, hiç eksiksiz yerlerine teslim edildikten sonra yol göstericilerin en vahşîleri cengeldeki takımların başında capatace olarak kalırdı.

Başkalarına en acımasız yollarla işkence etmekten hoşlanan insanların sayısı öyle çoktu ki, devletin hapishaneleri ve toplama kampları hiç bir zaman gardiyansız kalmazdı.

Adam başına aldıkları iki pezo değil de cengelde bir capatace olarak iş bulmak, yol sürücülerinin efendilerine bağlılıkla hizmet etmelerinin en büyük nedeniydi... İşte yol sürücülerinin bu sadist davranışlarına karşı Celso'nun kendini koruyacak ve onlardan kurtaracak hiç bir silahı yoktu. Belki de bu koşullar altında intihar etmesi en uygun çözümdü... İki sülüğü öldürmek, onu asla kurtaramazdı. Bir saat içinde kendisini beş bin pezoya mahkûm ederlerdi. Hiç kuşkusuz, bunu da, monteria'larda çalışarak ödemesi koşuluyla... Sonuç olarak iki yol sürücüyü öldürmesi, yarasa yarasa simsarın işine yarardı.

Eğer Celso, peşindekilerinin planını, en kısa za-

manda kendini nasıl yakalayacaklarını tahmin etseydi bile, kaçmak için hiç bir şansı yoktu. Onu ancak bir mucize, bir incil hikâyesi yazarının düşüneceği kadar ender bir mucize kurtarabilirdi.

ON İKİNCİ BÖLÜM

•Celso eve doğru yola çıkmaya hazırlanıyordu. Niyeti geceleyin sessizce kaçmaktı. Ardmdaki iki köpeğin sarhoş olacağını ya da uyuyacaklarını umuyordu. Tavırları ne denli sert olursa olsun ne de olsa onlar da insandı ve insanca ihtiyaçları vardı. Biraz uyumaları gerekliydi.

Saat on bir civarındaydı. On beş, yirmi millik bir bölgenin tek ticarî merkezi olmasına karşın kasabanın sokaklarmda bir tek ışık yoktu. İktidardaki politikacılar halktan toplanan parayı sokak lambalarına, evlere su dağıtımına harcamaktansa şölenlerde, kokteyllerde kabul törenlerinde ulusal kahramanların ve yaşamakta olan başkanların heykellerini yaptırmakta kullanmayı yeğ tutuyorlardı.

Hucutsin'de hiç bir sokak lambası olmamasına karşın Candelaria panayırını bütün gece boyunca aydınlatacak kadar ışık vardı. Bu ışık da birtakım pencerelere asılan lambalardan ya da şişelere konulan mumlardan ve dükkân sahiplerinin sokakları aydınlatmak için kullandıkları yağ ve gaz lambalarından geliyordu. Bazı dükkân sahipleri de muşamba ya da bezlerle örttükleri tezgâhlarından birşey çalınmasını önlemek için gece lambalarını açık bırakıyorlardı. İçinde bir aziz

adına panayır kutlanmakta olan kasaba; gerek tüccarlarla gerekse hırsızlar, yankesiciler, orospular, kumarbazlar ve kalpazanlarla dolardı.

Celso usulca kalktı ve ardındaki köpeklerin ne yapmakta olduklarını anlamak için sessizce sokağa çıktı. Onları ne gördü, ne de onlarla işbirliği yapacak başka biri gözüne çarptı.

Çevresinin güvenli olduğuna emin olduktan sonra geceyi geçirmekte olduğu sundurmaya döndü ve gürültü çıkarmamaya özen göstererek çıkmmı aldı. Bu sundurmadaki tuğlaların üstünde uyumakta olan delikanlılardan birini uyandırdı.

Delikanlı kafasını kaldırdı, homurdanarak sordu:

«Ne oldu? Gidiyor musun?»

«Hayır,» dedi Celso. «Uyuyacak başka bir yer arayacağım. Burası çok soğuk, üstelik de sinek dolu.»

Bu cevapla tatmin olan delikanlı, arkadaşı ile ilgilenmeyi bırakıp gerindi ve sonra yeniden uykuya daldı.

Delikanlının yüksek sesle konuşması ve adamların **onu işitmiş olabileceği** düşüncesi Celso'yu korkutmuştu. Gerçi onları göremiyordu **ama** konuşmalarını işitebilecek kadar yakın olabilirlerdi. Bu yüzden Celso bir süre olduğu yerde kalmak zorunda kaldı. Satıcıların tezgâhlanndan **gelen** seslerinden **başka** hiç bir şey işitmeyince durumunun epeyce güvenli olduğuna karar verdi.

İlk seferkinden çok daha sessiz **ve** dikkatli davranmaya çalışarak yeniden çıkmmı eline aldı. Bunu öyle sessiz yaptı ki, uyumakta olanlardan hiç biri farketmedi.

Çıkm, Celso'nun elinde taşıyamayacağı kadar ağırdı. Ancak arkadaşlarının işitemeyeceği bir yere gidinceye dek elinde taşıyabildi.

Biri, öbüründen çok daha içerlek olan iki kerpiç evin köşesindeki karanlığa vardı. Burada çıkının kayışlarını düzelterek sırtına attı. Artık yola çıkmaya hazırdı.

Çıkınının elverdiği ölçüde öne doğru eğilerek evlerin karanlığından sokağın aşağı kısmına doğru aceleyle yürümeye başladı. Sokağın sonunda kasabanın dışma giden bir yola sapmak için sola döndü. Eski mezarlığa varıncaya dek bu yoldan gitmek niyetindeydi. Burada yeniden sola dönecek, birkaç sokak geçip sağa, sonra da sola kıvrıldıktan sonra Teultepec geçidine giden patikaya varacaktı.

Kasabanın kuzey batısındaki son evi de tam geçmiş ve eski mezarlığa doğru yürümeye başlamıştı ki birden üç kişi önüne çıktı.

«Hey, sen Chamula,» diye bağırdı biri. «Çaldığın o çıkınla gece yarısı nereye gidiyorsun böyle?»

«Hiç bir şey çalmadım,» dedi Celso durarak. «Bu benim çıkınım, öğleden sonra Oshchuc'a varmak için erkenden yola koyulmam gerek.»

«Nerelisin Chamula?» diye sordu ikinci adam.

«Seni hiç ilgilendirmez bu.»

«Kaşınıyorsun oğlum,» dedi üçüncüsü Celso'nun kaburgalarına bir yumruk atarak. «Benden ne istiyorsunuz?» diye sordu Celso.

Oysa kendisinden ne istediklerini çok iyi biliyordu. Çünkü karanlıkta bile bu üç adamdan ikisinin gün boyunca kendisini izleyen iki köpek olduğunu anlamıştı.

«Bizim de gece yansı bu yolda olmaya en az senin kadar hakkımız var, değil mi?» dedi birisi.

«Elbette var,» diye karşılık verdi Celso. «Ben de şimdi yoluma devam ediyorum.»

Yola devam etmek için arkasını döndü. Ama tam o anda içlerinden birisi kafasına kuvvetli bir yumruk

indirdi. Celso olduğu yerde sallandı ve arkasında oldukça ağır bir yükü olduğundan dengesini yitirdi. Başka biri hemen üstüne çıktı. Celso kendini kurtarmak için üzerine atlayan adamla dövüşmeye başladı.

Geri kalan iki kişi, Celso'nun yere düştüğünü ve dövüşmeye başladığını görünce evlere doğru koşup bağırmaya başladılar.

«**Policia, policia, policia, asesinas,** katiller, **auxilio,** yardım edin!»

On, onbeş saniye sonra iki polisin yanlarında bitivermesi oldukça şaşırtıcıydı.

Basma gelecekleri kestiren Celso, çıkınını kapıp kaçmaya yeltendi. Ama kavga ettiği adam sanki bunu bekliyor gibiydi. Birden bacaklarını öylesine kuvvetle yakaladı ki Celso yine yere düştü. Sonunda var gücüyle bir tekme savurup kendini kurtardıktan sonra koşmaya başlamıştı ki iki polis birden onu bacaklarından yakaladı, adamlardan biri üstüne atladı ve sonunda polisler kollarını da sıkıca yakalayıp tabancalarını sırtına dayadılar.

Celso ile kavga etmekte olan adam avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamıştı.

«Beni öldürmek istedi. Pis Chamula! İşte bıçağını tam bacağımın tam şurasına sapladı. Artık bacağımı kullanamıyacağım. Buraya bak, **sergento** buraya bak. Bacağımı kesen ve beni öldürmek isteyen bu Chamula domuzunun bıçağını aldım. İşte burada!»

Celso bıçağının çıkınının içinde, kuru etlerle birlikte bir beze sarılı olduğunu biliyordu.

«**Bueno, bueno,** Chamula,» dedi polislerden biri. «Al bakalım çıkınını eline, gidip jefe'yi bir görelim. Bakalım bu duruma o ne diyecek.»

Celso için hiç bir kaçma şansı yoktu. Sırtındaki ağır yüküyle koşması olanaksızdı. Yükünü atrnaya kal-

kar kalkmaz, arkasmdan gelmekte olan polisler onu hemen yakalarlardı. Kendisini tutuklamakta hiç bir özel çıkarları olmayan polislerin elinden kaçsa bile o iki herifin elinden kurtulması olanaksızdı. Kasabadaki bütün polislerin yapabileceğinden çok daha iyi gardiyanlık ediyorlardı Celso'ya. Kaçmasının daha kolay olacağı ve polislerin eski moda silahlarını başarıyla kullanamayacakları karanlık yerlerden geçerken yanma öylesine sokuluyorlardı ki Celso ancak küçük adımlar atarak yürüyebiliyordu.

Onu polis şefinin bürosuna getirdiler. **Jefe,** kısa kollu gömleğinin içinde,, suratında aptal bir'ifadeyle oturuyordu. Körkütük sarhoştu.

«Ne yaptı bu Chamula?» diye sordu polislere.

«Bu adamlarla sokakta kavga etti!»

«Ben dövüşmedim!.. **Mi querido jefecito»** dedi Celso, utangaç bir tavırla. Çıkını hâlâ elindeydi.

«Testigos, tanık var mı?» diye sordu polis şefi.

Evet, üç tane. Üçü de burada...» dedi polis, üç adamı göstererek.

«Bacağımı bıçakladı,» dedi biri bağıra bağıra, «İşte, tam şurasını!»

«Bacağmı mı bıçakladı, hani neresini?» diye sordu polis şefi.

Adam pantolonunun paçasını sıyırdı. Pantolonunun paçası gerçekten de kanlanmıştı. Hatta yara yerini bile gösterdi. Ama bunu yaparken masaya fazla yaklaşmadı. Zaten körkütük sarhoş olan polis şefinin **göz**lerini açacak hali bile yoktu. Odası dumanla kaplı olduğu ve bir mum, bir de üstü tozlu bir abajurla aydınlandığı için ortalığı doğru dürüst seçemiyordu. Kasabada doktor da bulunmadığından, yarayı kimse muayene etmedi. Zaten doktor olsaydı bile, bu kez de muayene parasını kimin ödeyeceği sorunu çıkacaktı orta-

ya. O zaman da büyük bir kavga kopacak ve sonunda doktor, hastalarından birine gitmesi gerektiğini bahane ederek muayeneyi yapmayacaktı.

Bunu bir tuzak olduğunu kanıtlayabilmek için Celso her türlü olanağa sahip olsaydı bile, bütün olasılıkları hesaba katmıştı adamlar. Kurtulmak için hiç bir şansı yoktu. Her türlü güce sahip olan polis yetkilileri karşısında çok çekingen davranmak zorundaydı. Çünkü tecrübeleri ona, bu uygulamalar karşısında en küçük bir kuşku uyandırıcı davranışta bulunduğu anda, yetkililere hakaretten on pezo ceza yiyeceğini öğretmişti. Onun yalnızca evet ya da hayır demeye hakkı vardı. Bir simsarın ardında olduğunu ve bütün bunların kendisini monteria'lara geri götürmek için kullanılan bir tuzaktan başka birşey olmadığını anlatmaya kalksa, onun yüzüne gülerlerdi.

Onun, yani bir yerlinin, polis şefinin önüne suçlu olarak çıkartüması onu öylesine ürkütmüş ve korkutmuştu ki, kendisinin açtığı iddia edilen yaraya şaşkın şaşkm bakmayı bile akıl edemedi. Bunu yapmayı tamamiyle unuttu. Şurası bir gerçekti ki onu yakalayanlar, Celso'nun polis şefinin önünde yarayı incelemeyi akıl bile edemeyeceğini tahmin etmişlerdi. Yara saatlerce önce olmuştu ve o sırada tamamen kurumuş, kabuk bağlamıştı. Aslında düzenbaz herif bu yarayı aynı gün öğleden sonra cantina'da yaptığı bir kavga sonunda almıştı ve kimin yaptığını da bilmiyordu. Ama bu Celso'yu izleyenler için iyi bir fırsat olmuştu. Celso'yla kavgaya tutuşması ve daha sonra da bu yarayı Celso'nun yaptığını söyleyerek polise göstermesi için onu elli centavo'ya tutmuşlardı.

Ertesi sabah, Celso polisin karşısına çıktığında bir doktor bile yaranın on saat mi yoksa on altı saat mi önce olduğunu kesinlikle söyleyemezdi.

Celso o geceyi hapishanede geçirdi. Adamlar onun iyice korunduğundan emin olunca aguardiente içmeye gidip sonra da huzur içinde yan gelip yattılar. Artık kurbanlarını göz önünde bulundurmaları gerekmiyordu. Hapishane yetkilileri bu işi kendileri için yapıyorlardı.

Panayırdan dolayı ertesi gün polise epeyce iş düşmüştü. Sarhoşlar, tüccarlarla müşterileri arasında çıkan kavgalar, küçük hırsızlıklar, kan davaları, hakaretler, yetkisiz yapüan satışlar, kalpazanlar, vergi anlaşmazlıkları ve yetkililerin buyruklarına karşı gelenler.

Öğleye doğru sıra Celso'ya geldi. Onun davası oldukça kolaydı. Tanıklar da gelmişlerdi ama, yargıç onların tanıklık yapacaklarını önceden bildiğinden ve zaman yitirmek istemediğinden daha önce bir sorgu yapılmamıştı.

Celso kendisini tutuklayan iki polisin arasından masaya yaklaştı.

«MonteriaTardan mı geliyorsun Chamula?» diye sordu yargıç. '

«**Si, mi jefe,** evet.»

«Orada ne kadar çalıştın?»

«İki yıl, patroncito.»

«Tehlikeli bir silahla sokakta kavga ettiğin için yüz pezo ceza. Sonraki davaya geçelim...»

Celso masanın önünden yan tarafta yazmanın oturduğu yere doğru itüdi.

«Yüz pezo, Chamula!»

«Ne yazık ki yüz pezom yok, patroncito.»

«İki yıl monteria'larda çalışmadın mı?»

«Si, patroncito.»

«Öyleyse yüz pezon olmalı.»

«Yanımda topu topu seksen pezo var.»

«Peki öyleyse, ver bakalım o seksen pezoyu. Geriye kalan yirmi pezo ve mahkeme giderleri olan yirmi beş pezo için hapishaneye girip parayı orada kazanmaya çalışacaksın. Hadi ver şu seksen pezoyu Chamula.»

Celso'nuh üstüne aramışlardı. Polislerin hiçbiri çıkınında ne taşıdığıyla ilgilenmemişti. Ne kadar parası olduğunu eğer simsar don Gabriel daha önceden söylemediyse bile, yargıç kolayca öğrenebilirdi.

Celso, yün kuşağını açtı, içinden parayı çıkartıp küçük masanın üstüne koydu. Seksen pezonun üstüne üç pezosu daha çıkmıştı.

«Şimdilik bu birkaç pezo yanında kalsın Chamula. E! bote'de kaldığın sürece tütün ve öbür ihtiyaçlarını karşılarsın bununla. Paranın geri kalan kısmını çabuk ödemeye bak. Belki de delikte fazla kalmana gerek kalmaz!..»

Yazman, haklıydı. Celso calabozo'da fazla kalmadı.

İki saat sonra monteria'lar için simsarlık yapan don, Gabriel geldi.

Celso'yu görmek istedi. Celso onu tanımıyordu.

Polis onu kapıdan çıkardığında, don Gabriel şöyle dedi:

«Seninle konuşmak istiyorum Chamula, buraya gel!»

Dışarıda, sokakta, karakolun önünde, bir sıra vardı.

Don Gabriel oraya oturup, Celso'nun da yanma oturmasını söyledi ve ona bir sigara ikram etti.

«Bir içki içer misin Chamula?» diye sordu don Gabriel.

«Hayır patroncito, gracious, teşekkür ederim.»

«Ne kadar ceza verdiler sana?»

«Yüz pezo. Yirmi beş pezo da mahkeme giderleri...»

«Sen ne kadarını verdin?»

«Seksen pezo!»

«Yanında bu kadar mı vardı?»

«Hemen hemen!.. Tütünle birtakım ihtiyaçlarımı almam için birkaç pezo daha var yanımda...»

«Polise olan kırk beş pezo borcun için seni burada, calabcza'da, en azından altı ay daha tutarlar!..»

«Sanırım öyle patroncito.»

Don Gabriel göğe, sonra sokağa, daha sonra da bir sağına bir soluna baktı. Birçok ladino ve yerli geçmekteydi sokaktan. Sağda, panayırın en eğlenceli yeri olan cüyük meydan gcrünüyordu. Pazarın gürültüsü, sokak çalgıcılarının çaldıkları müzik, tavernalardaki neşeli insanların bağrışmaları ve kahkahaları kulaklarına kadar gelmekteydi. Yerlilerin çektikleri, üstlerinde yükler bulunan eşekler geçti önlerinden. Bir sürü hindiyle bir yerli kadm pazara doğru ilerledi. İnsanlar geliyorlar, istedikleri yere serbestçe gidiyorlardı. Solda, sokağın ucuna dcğru, dik dağların önünde, yemyeşil ağaçlar göğe doğru yükselmekteydi. Bulutsuz, masmavi bir gökte, güneş yavaş yavaş batmaya başlamıştı. .Gökte zopilote'ler, zarif daireler çiziyorlardı. Her şey, herkes, öylesine özgür görünüyordu ki!..

Bir an Celso, hapiste kapalı geçireceği altı aymı düşündü. Döşeme, ıslak tuğlalarla kaplıydı. Ne karyola, ne yatak, ne masa, ne de sandalye vardı. Yalnızca duvarlar ve dar bir avlu... Uyumak istediğinde herkes petate'sini soğuk tuğla döşemenin üstüne seriyordu. Hapishanenin içi sinekler, böcekler, bit, örümcek, akrep ve çoğu zaman trantula ve on santim uzunluğunda kırkayaklarla doluydu. Güneş, hemen hemen hiç girmiyordu. En ufak bir yeşillik görmek olanaksızdı. İşte burada, altı ay boyunca kilitli kalacaktı. İçi ezik, bir parça özgürlük ve evi için özlem dolu olacaktı.

Oysa bunun tam karşısmda, güneş dolu, yemyeşil ve cıvıl cıvıl yaşamıyla bir cengel vardı. Evet, iş ağırdı. Bu doğruydu. Ama ne de olsa insan açıklıkta, masmavi bir göğün altındaydı. Geceleyin tepesinde yıldızların pırıl pırıl ışıldadığı kadife bir gök olacaktı. Hiç bir zaman üstüne kilit vurulmayacaktı. Bütün bir yıl boyunca çevresinde güneş, gök, yıldızlar, yeşillik, zırıldayan böcekler, romantik kuşlar, ağaçlarda oynaşan maymunlar, dereler ve gürül gürül akan ırmaklar olacaktı. Sonsuz bir yaz!.. Gerçi yine sivrisinekler onu rahatsız edeceklerdi, ama dünya kusursuz olamazdı. Hiç olmazsa sinekler ve bitler onu rahatsız etmeyecekti. Özgürlük içinde neşeli bir yaşantıydı bu...

Sokağm kıyısında, sıranın üstünde, arkasmı o korkunç hapishanenin duvarına dayamış olan Ce^o'ya, **monteria**'lar birden özgürlük dolu yerler gibi geldi. Her geçen dakika bu düşünce ona o denli çekici gelmeye başlamıştı ki, birden ayağa fırlamayı, hiç durmadan en uzaktaki **monteria**'lara dek koşmayı düşündü.

«**Mira muchacho,** bak buraya,» dedi don Gabriel. «Kırk beş pezo için bu allahın belası **calaboza**'da altı ay geçirmek hiçbir işe yaramayan, sokağa atılmış bir zaman demektir... Salıverildiğinde elinde tek bir centavon bile olmayacak... Bunu biliyorsun elbet... Bak muchacho, şimdi sana senin için neler yapabileceğimi söyleyeyim. Sırf senin için... anlıyor musun?.. Şimdi senin için kırk beş pezo vereceğim ve beş dakikada **seni** hapisten çıkaracağım... Anlıyor musun?..»

Beş dakika sonra hapisten dışarı çıkmak!.. Bunun için Celso şu anda ömrünün tam on yılını seve seve verirdi. Oysa şu anda bu on yıla karşılık yapa-

cakları, onun için küçük bir fedakârlık gibi görünüyordu.

«Yalnız monteria için yeni bir sözleşme yapacaksın,» dedi don Gabriel. «Senin için ödediğim kırk beş pezoyu, benim komisyonum olan yirmi pezoyu ve bir de sözleşmenin vergi pulları için harcanacak yirmi beş pezoyu hesabına geçireceğim. Üstelik şimdiden sana on pezo da avans vereceğim. Böylece sözleşmeyi yüz beş pezo borçla yapacaksın. Bir kez monteria'larda çalışmaya başlayıp bu parayı çıkardıktan sonra kazanacaklarının tümü senin olacak...»

O nda Celso uyandı. Bir süre bu yüz beş pezo borç için ne kadar çalışmak zorunda kalacağını düşündü. Kararsızca oturduğu yerde kımıldadı.

Onun bocaladığını gören don Gabriel, avantajını yitirmemek için hemen konuşmaya başladı.

«Orada hiç olmazsa açıkta, güneşin altında, yeşillikleri içinde olacaksın. Gecelerini sarhoşların yanında geçirmeyeceksin. Kuşların cıvıltılarını dinleyeceksin. Hatta ara sıra kendin için bir antilop bile avlayabilirsin. Ya bu pis fare deliğinde neye sahip olacaksın?.. Yere düşürdüğün bir parça çöreği bile yerden alamayacaksın. Çünkü düşürür düşürmez üstüne bir sürü fare üşüşmüş olacak... Bak, sana birşey söyleyeyim **muchacho;** bu borcu, sandığından çok daha çabuk ödersin. Tecrübeli ve yetenekli bir **hachero**'sun Sana ne kadar veriyorlardı?.. Peki, senin sözleşmeni günlük ücret olarak altı real yetmiş beş centavo üstünden yapacağım. Görüyorsun ya, sana oldukça cömert davranıyorum!..»

O arida iki polis, bir sarhoşu sürükleyerek ve tekmeler atarak içeri soktular. Celso, başını çevirdiğinde, adamın ıslak döşemelerin üstüne atıldığını ve durmadan tekmelendikten sonra parmaklıklı ağır maun

kapının arkasına kapatılıp kilitlendiğini gördü. Hapishane arkadaşlarının melankolik gözlerle ağır kapının parmaklıkları arkasından sokağı seyretmekte olduklarını farketti.

«özür dilerim don Gabriel,» dedi polislerden biri. «**El** reo'yu içeri atmamız gerekiyor artık, zamanımız doldu!.. Burada onun başında duracak adamımız yok. Hepsi panayırda görevliler... Hadi gel Chamula...»

«Chamula benimle gelecek!..» dedi don Gabriel, buyurucu bir tavırla. «Şimdi birlikte içeri girip memuru göreceğiz...»

«Demek onun borcunu ödeyeceksiniz don Gabriel!..»

«Elbette ödeyeceğim, onun için bırak da şimdi yanımda kalsın.»

«öyleyse,» dedi polis, «benimle hiç bir" işiniz kalmıyor...»

Hiç bir şey düşünmeden, otomatik olarak Celso, don Gabriel'in ardı sıra ofise girdi. Polisin bir anda ortaya çıkması ve Celso'yu hapse götürmek istemesi, Celso'nun pazarlığı kabul edip etmemekte kararsız olduğu o önemli anda olmuştu. Kuşkusuz, bunun **da** don Gabriel'in hazırladığı oyunun bir parçası olduğunu Celso bilmiyordu. Çök uzaklardaki **monteria**'ları **düşündüğü** bir anda don Gabriel'in polise bakarak ufak bir baş işareti yaptığmı farketmemişti bile...

«Chamula'nm cezasını ödeyeceğim...» dedi don Gabriel, memura. «Onu, yanımda **monteria**'lara götüreceğim...»

«Çok iyi don Gabriel, çok iyi…» Sonra memur, polise dönerek bağırdı: **«El Chamula esta libre,» puede** salir...»

«Muy, bien, jeje...» dedi polis, memura selâm ve-

rerek. Sonra dönerek Celso'ya göz kırptı. «Hadi gel Chamula, çıkmmı al... Serbestsin...»

Celso, çıkmmı alırken polis ona şöyle dedi:

«Buradan gerçekten de çabuk çıktın. Senin bu fare deliğinden çıkman için cezanı ödeyecek don Gabriel gibi iyi yürekli bir dosta sahip olduğun için şanslısın... Ama bak buraya Chamula, bana da şöyle güzel, pırıl pırıl parlayan gümüş bir pezo ver de, buradan kurtulman onuruna gidip bir içki içeyim... Unutma ki sana iyi davrandım... Buraya atılan öbürleri gibi seni dövmedim. Başkasının yapacağı gibi üstünü arayıp bütün paranı almadım. Ne de olsa bütün bunların karşılığı bir pezo eder, değil mi?.. Don Gabriel, ileri görüşlü bir adamdır. Sana avans olarak mutlaka biraz para verir...»

«Bueno, bueno...» dedi Celso. «Haklısın jandarma... İşte, al şu pezoyu...»

«Gracias, gracias Chamulita... İnşallah çok geçmeden yine gelirsin...» Sonra güldü ve dediklerini geri aldı. «Yok canım, olur mu lıiç; bir daha gelmezsin inşallah... Ne demek istediğimi biliyorsun... Buena suerte... Monteria'larda iyi şanslar,..»

Don Gabriel, dışarıda bekliyordu. Sözleşmeyi aslında dünden hazırlamıştı. Usta, güvenilir köpekleri olduğunu iyi biliyordu.

«Eşyalarım aldın mı Chamula?..» diye sordu. «Çok iyi. öyleyse şimdi doğruca vergi binasına gidip sözleş-. meyi imzalayarak pullarını yapıştrrahm...»

Bölgenin bütün devlet daireleri, «El cabildo» denilen hükümet binasmdaydı. Kerpiçten yapılmış bir binaydı bu. Meydana bakan yüzünde, belediye başkanının, yazmanın, sulh yargıcının, ceza yargıcının ve belediye meclisinin büroları vardı. Burada bir de Federal Cumhuriyetin Vergi Bürosu bulunuyordu.

Binanın güneye bakan yüzünde vezne, postane ve **jefe politico**'nun bürosu vardı. Kuzeyde, polis büroları bulunuyordu. Ortada ise, mahkûmların günlerini geçirdikleri ve kendilerine yiyecek getiren aileleriyle serbestçe konuşabildikleri bir avlunun çevresinde hapishane vardı.

Eğer isterlerse ve uygun görürlerse, ziyaretçiler burada mahkûmlara rahatça bıçak, eğe, testere, tabanca ve hatta makineli tüfek bile verebilirlerdi. Ama kimse yapmazdı bunu. Ayrıcalıklı mahkûmlar, yani **ladino**'lar, tüccarlar ve büyük toprak sahipleri, şu ya da bu nedenle, bir kaza sonucu hapse düştüklerinde, günlerini binanın önündeki sıralara oturup, sokaktan geçen kişilerle istedikleri gibi konuşarak geçirebilirlerdi. Hele belediye başkam, polis şefi ve yargıçla politik ya da ailevî nedenlerden aralarında bir anlaşmazlık yoksa, kasabaya inerler, körkütük sarhoş oluncaya dek içerler, kumar oynarlar, orospularla yatıp kalkarlar, hatta tavernalarda kavga çıkartırlardı Geceleri konarının altında bir **şişe comiteco** ile hapishaneye dönerler ve üstlerine kilitlenen kapının ardında yitip giderlerdi. Eğer bu tür özgürlükler, yalnızca **ladino**'lara değil de Celso'ya da uygulansaydı, güneşin altında, yeşilliklerin arasında olabilmek için Celso kendini don Gabriel'e satmazdı.

El cabildo'nun önündeki sundurmanın altında **durur**larken don Gabriel, Celso'ya şöyle **dedi:**

«**Monteria**'lara giden diğerleriyle birlikte kalabilirsin. Şuralarda bir yerde kalıyor olmalılar...»

Don Gabriel kolunu kaldırarak belli belirsiz bir yeri gösterdi. «Yeni mezarlığa giden yolun kıyısındaki taş düzlükte.;.»

«Don Gabriel'in **enganche**'sini sor, yeter... **Capa-**

tace'ler, yürüyüşe ne zaman başlayacağımızı söylerler. Kaçmazsın, değil mi?.. Zaten seni yakalarım... Cehenneme bile gitsen, çıkartır alırım seni oradan... O zaman da başına gelecekleri sana söylememe gerek yok sanırım... İki yıl **monteria**'larda kalmışsın, düzeni bilirsin... Şu sigaralarla **cheicle** paketini de al. Hadi artık git ve hangi takımdan olduğunu öğren... Don **Gabriel**'in enganche'sini sorman yeterli... Hepsi bu kadar...»

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Celso, don Gabriel'in sözünü ettiği kampa geldi ve ateşin yanında yükünü indirdi. Burada, kendi ulusundan, **Tsotsü**'lerden, birkaç kişiyle karşılaştı.

Hapishanede kendisine hiç yemek vermemişlerdi. Bu tür şeylerle rahatsız etmiyorlardı kendilerini. Ancak el alcaide, yani gardiyan istediği zaman ve yiyecek birşeyler olduğu zaman mahkûmlara yemek veriliyordu. Zaten Celso'nun yemek yiyesi yoktu. Avcıların yakaladığı bir geyik gibi kapana kıstırılmış hissediyordu kendini. Eğer aç kalarak kendini öldürmek o kadar uzun sürmeseydi ve insana fikrini değiştirmesi için o kadar zaman bırakmasaydı, hiç duraksamadan açlık grevine başlardı...

Ama şimdi ateşin yanında, çevresinde herkesin yemek pişirdiği, yediği, konuştuğu ve kahkahalar attığı bu yerde dengesini yeniden bulmaya başlamıştı.

Karnı acıkmıştı. Çıkmmı açıp, bir gün önce eve

giderken yemek için aldığı azığını çıkarmaya başladı.

Kuru etten bir parça keserek pişirmek için tavanın üstüne koydu. Sonra kamp arkadaşlarının birinden su isteyerek maşrabasını doldurdu ve sonra bunun içine kahve atarak ateşin üstüne bıraktı. İyice pişmesi için zaman zaman tavayı ateşin üstünde oynattı, kahvesini karıştırdı.

Sık sık gözleri kamaşıyor ve rüzgârın doğruca yüzüne üflediği dumandan gözleri yaşarıyordu. Ateşin kıyısına oturduğunda kendisini kimse tanımadığı için konuşma durmuştu.

Kahve kaynayanca, taşmasın diye kabın içine doğru üflemeye başladı. Sonra ateşin üstünden aldı, soğumasını önlemek için küllerin üstüne yerleştirdi.

Bir konserve kutusunun içinden tavaya boşalttığı yağla birlikte et kızarmıştı. Buna, bir gün önce pişirdiği fasulyeleri de ekledi. Sonra bir bezin içinden bir parça yeşil biber çıkardı ve bunu da küçük küçük doğrayarak fasulyelerin içine ekledi. Çörekleri, hâlâ yumuşak ve tazeydi. Bunları da küllerin arasına, kahvesinin yanma koydu.

«İçinizde daha önce hiç monteria'ya gitmiş olan var mı?..» diye sordu başını kaldırarak.

Çoğunun yeni olduğunu ve monteria'lar konusundaki 'bilgilerinin kulaktan dolma olduğunu anlamıştı. Aslında bu soruyu sormasına hiç gerek yoktu. Verecekleri yanıt, onu hiç ilgilendirmeyecekti. Aslında bunu, ateşi yakanlara ve az çok konuğu olduğu bu insanlara, konuşabilme yeteneğinde olduğunu göstermek için sormuştu. Gerçi ateşin yanma oturduğundan epeyce bir zaman sonra sormuştu bu soruyu, ama kendi açısından bir tür selâm sayılırdı bu. öbürleri de

bunu öyle kabullendiler zaten... Ateşe yaklaşışı, hiç bir izin istemeksizin hemen oracığa çöküşü ve yüzündeki hava, öbürlerine, onunla bir kavgaya girişmeleri için açık bir kapı bırakmıştı. Sanki birini yere devirmek için küçücük bir neden arıyormuş gibiydi.

«Hayır manito,» dedi ateşin başmda oturanlar teker teker. «Hiç birimiz monteria'lara gitmedik henüz...»

«Ama ben gittim,» dedi Celso, kahvesinin içine bakarak. «Tam iki yıl çalıştım orada... Dün döndüm.»

«Peki bizimle birlikte yeniden monteria'lara mı gidiyorsun?» diye sordu biri.

«Evet, sizinle birlikte geri dönüyorum...»

«öyleyse bu kez kendi isteğinle gidiyorsun!..»

«Evet nenito'lar... Tıpkı siz kundaktaki çocuklar, ne denli kendi isteğinizle gidiyorsanız, ben de o denli kendi isteğimle gidiyorum...»

Yemeğini nasıl sessizlik içinde pişirmişse yine öyle sessizce yemeğe koyuldu. Bütün yemeği topu topu altı kaşıklık bir şeydi, ama yine de tam bir saatte bitirdi onu...

Bu arada iki kişi çıkınlarını bir üçüncüye emanet ederek panayırın seslerinin geldiği ve aşağı yukarı yedi sularında coşkunluğunun doruğuna varacağı kasabanın merkezine doğru ilerlemeye başladılar.

Celso, yemek kaplarını topladı, bir parça çörekle içlerini sıyırdı. Sonra onları filesinin içine koyup birkaç yaprak tütün çıkardıktan sonra çıkmmı kapattı.

Sanki bir törendeymişçesine, ağır ağır kendisine kaim, uzun bir sigara sardı ve yaktı. Ateşin yanından iki-üç adım geriye çekilerek çimenlerin üstüne yattı, başını da çıkınına dayadı ve sigarasmı içmeye koyuldu. Gözleriyle, yitip gitmekte olan tütün dumanını izledi. Eriyip gidinceye dek dumanı gözden kaçırmama-

ya çalıştı. Duman silinip gidince, açık gökten başka birşey göremiyordu.

Önündeki aylar içinde göğü, güneşi, yüdızları ve yemyeşil cengeli seyredebileceğini düşünerek mutlu hissetti kendini. Birkaç kez ayağıyla toprağı eşeledi, sonra göğü seyretti. Don Gabriel gelip de kendisini dışarı çıkarmasaydı, içinde bitmez tükenmez aylar geçireceği carcel'i düşündü. İşte böylece karnı, yediği et ve fasulye ile tok, içtiği kahveyle sımsıcak, sigarasını içip yerde yatmış dinlenirken, kurtarıcısı don Gabriel'e karşı bir minnet duygusuyla doldu yüreği.

önceleri belli belirsiz, ama gittikçe daha da belirginleşen ve sonra büyük bir güçle kafasını sarmakta olan düşüncenin varlığını duydu. Bütün zekâsını bu yeni düşüncede yoğunlaştırmaya çalıştı. Ama bu fikir kafasının içinde, tüm bedeninde, hatta ruhunda dolanıp duruyordu. Sanki dünyada hiç bir derdi yokmuşçasına göğü seyredip, batmakta olan güneşin renklerini gözleyerek ılık havayı ciğerlerine çekip dinlenirken, saatlerden beri bedenini sarmış olan ağır yorgunluğun silinmekte olduğunu hissetti. İşte böyle canlıı olmanın tüm mutluluğuna vardığı bir sırada, sevgilisi ve onun yardımıyla doğacak olan on beş çocuğu ansızın aklına geliverdi.

Olduğu yerde titredi. Sigarasını ağzından alıp anî bir silkinişle doğruldu.

«Allah kahretsin!..» dedi. Boğazı kurumuştu. «Allah kahretsin!.. Allah kahretsin!. Pisliklerle dolu bir dünya bu!.. Tam iki yıl geçti... Allah kahretsin... daha fazla bekleyemez o!.. Yaşlanmaya başladığından, kimse istemeyecektir onu... Babası daha fazla bekleyemez... Hayır, hayır... beklemez... Bana iki yıl vermişti... Tam iki uzun yıl... Artık bekleyemez... çok yaşlanıyor... beklemeyecektir!..»

Kendi kendine bu sözleri durmadan yineleyerek sevgilisini bir kez olsun görmeden içine düştüğü durumu kavramaya çalıştı. O, yalnızca parlak güneşi, açık göğü ve yemyeşil cengeli düşünmüştü... Hapishaneye atıldığından beri düşündüğü bu gökten, güneşten ve yeşillikten daha başka bir yeri vardı sevgilisinin. Onu aklma getiren ayrıntıları şu anda anımsayamıyordu. Bu dünyada mutluluk olarak kabullendiği bir kavram; gök, güneş ve yeşillik, ama şimdi sevgilisi de bu kavramın içine giriyordu... Sevgilisiyle on beş çocuğu, bu mutluluk kavramının içinde bir birimdi. Ama şimdi, büyük bir tutkuyla sahip olmayı istediği o kız ve çocukların, mutluluk kavramından koparıldıklarmı dehşetle anlıyordu. İşin kötüsü bu kopuk parçaları bir bütüne dönüştürebilmesi için hiç bir olanak kalmamıştı.

Önündeki iki yılın sonunda geri döndüğünde, sevgilisini başka bir adamla evlenmiş bulacaktı. Dayanabileceğinden de çok ötede birşeydi bu... Ama asıl zor olan; kızın ve kızm babasının suratında göreceği, ikinci kez denenen ama kayınpederine verdiği sözü yine de yerine getiremeyen bir adama yöneltilen o suçlayıcı bakışlara göğüs germekti... Kıza olan bağlılığında iki kez başarısızlığa uğraması, geleneklerine göre kabilesinin bütün üyelerinin gözünde, evlenme sözleşmesini bozmak kadar kötü birşeydi. Yalnızca kız ve onun babası tarafından değil, köyündeki herkes tarafından lânetlenecekti. Onların saygısı olmadan aralarında yaşaması olanaksızdı. Ülkesinden büsbütün atılmış bir yabancı olup çıkacaktı.

Saydığı ve sevdiği kabile üyelerinin nefretini kazanmak, onun için öyle dayanılmaz birşeydi ki, ölmeyi düşündü.

İsteyerek ölmek, bir yerli için hemen hemen olanaksızdır. Bu, onun yapısına aykırıdır... Tıpkı tuzağa

düşmüş bir hayvan gibi, o da öyle bir üzüntüye kapılır ki, hiç yemek yemek istemediğinden, açlıktan ölür. Ama yapısı öyle güçlüdür ki, bu sonuca ulaşıncaya dek, açlığa karşı direnir. Bu korunma içgüdüsü, bir yerlide henüz yokolmamıştır... Herhangi bir ilaç alarak intihar etmek ise, bir birey olarak onun kafasına yabancıdır. Ama bir istilaya uğradıklarında kitle olarak yapabilirler bunu...

Ne şimdi, ne de daha sonra kendi toprağına dönmeyecekti. Eğer eline bir fırsat geçse bile onlara hiç bir haber iletmeyecekti. Hiç olmazsa evdekiler onun öldüğüne, ya da **monteria**'larda kaybolduğuna inanırlardı. Böylelikle onun için **en** değerli olan şeyi, kabilesinin saygısını korurdu. **Monteria**'larda çalışan yüzlerce ölü arasında sayılmayı seve seve kabullenebilirdi. Nasıl olsa bir gün ölecekti. Belki öfkeli bir **constratista** ona ateş edecek ya da bir arkadaşı onu öldürecekti. Ya da sarhoş bir **capataz** onu öldürünceye dek kırbaçlayacak, sıtmaya yakalanacak, düşen bir maun ağacının altında kalacak, bir yılan tarafındn zehirlenecek, bir kaplan tarafından parçalanacak, ya da ırmakta boğulacaktı. İnsanın **monteria**'da doğal yollarla ölebileceği yüzlerce neden vardı. Onurunu kurtarabilmesi için almyazısı bunu ondan esirgemezdi herhalde. Artık bundan sonra hiç bir şeyi önemsemeyecekti. Kızı, ba^ basını, dünyaya gelecek on beş çocuğunu unutacaktı. O, bundan böyle ölüler kervanına katılmıştı ve bu nedenle de istediğini yapabilir, parası bitene dek her gün içebilirdi. Kilisenin arkasında ya da eski manastırın yıkık dökük kemerinin altında hastalıklı bir orospuyla yatabilirdi. Hatta kaçmaya bile yeltenebilirdi. Kesinkes yakalanırdı elbet. Yüz kırbaçtan kurtulması için kendisini yakalayana saldırması ve kuduz bir köpek gibi vurularak öldürülmesi daha iyi olurdu. **CapatazUa**

kavga edebilir ve böylece kendisini bir **machete** ile parça parça doğratırdı. Hepsi aynı kapıya çıkıyordu nasıl olsa: o, ölüydü ve insan da ancak bir kez ölürdü...

Artık hiç bir şeyle ilgisi kalmadığına göre, yaptığı listenin başından başlayabilir ve şeytanın ölülere bağışladığı sınırlı özgürlüğünü kullanabüirdi.

Ateşin yanma gelişigüzel bıraktığı çıkınına hiç aldırmadan meydana gidip kendine koca bir şişe aguardiente satın aldı.

Sarhoş olmayı kafasına koyduğuna göre, bunu hiç olmazsa en ucuz bir yolla yapabilirdi. Hiç olmazsa parası kendini daha uzun süre idare ederdi. Şişeyle içerek sarhoş olmak, bardak bardak içerek sarhoş olmaktan daha kolaydı. El altından aldığı aguardiente'nin bir dikişte dörtte birini içti ve geri kalanını da tienda'da dolaşmakta olan çocuklara ikram etti. Sonra şişedeki sert içkiyle ağzını bir kez daha doldurdu.

Bir saat sonra canı korkunç derecede birini öldürmek ya da hiç olmazsa kıyasıya pataklamak istiyordu. Yine de bu vahşi içgüdülerini doyurmak için don Gabriel'i seçmeyecek kadar aklı başındaydı.

Ama ölen duyguları ve sınırlı mantığıyla, kendisini yakalayan iki köpeğin peşine düşmekten alamadı kendini. Tabu bu arada polisin önünde Celso'yu bacağını bıçaklamakla suçlayan üçüncü adamı da eline geçirmek, mutluluğunu daha da artıracaktı. Celso'nun bu üç adamdan herhangi birini, hatta eline fırsat geçerse üçünü birden öldüreceği kesindi.

Ne yazık ki hiç birine rastlamadı. Onlar ya başka kurbanlarının peşindeydiler ya da Celso'nun ne denli sarhoş olduğunu görmüşler ve ondan uzak durmaya çalışıyorlardı. Öylesine sarhoştu ki, nereye gideceğine, ne yapacağına bir türlü karar veremiyordu. Onun

için elinde olmadan kampa doğru yürüdü. Burada ateşin yanma çömeldi, saçmasapan şeyler anlattı, yerden taşlar toplayıp yakındaki çalılıklara doğru fırlattı.

Sonra yeni birisi ateşin yamna yaklaştı. Don Gabriel tarafından **monteria**'lara gönderilmek için satm alman Andres'di bu. Don Gabriel'in **enganche**'sini bulmak için düzlükte oturmakta olan grupları bir bir dolaşmıştı. Sırtında ağır bir yerli çıkım taşımasına karşın giyinişi ve kafasındaki şapka, kampta yola koyulmak için buyruk bekliyen öbür yerlilerinkinden farklıydı.

Celso kendini yakalayanları öldürerek öfkesini yatıştırmayı becerememişti. Ama bu yeni gelen Andrés tıpatıp bir **capataz**'a benziyordu. Bu Celso'**nun** bir **capataz**'la kavga edip bütün **capataz**'larm kendisine yaptıklarının ve ilerde yapacaklarının öcünü alabilmesi için eline geçen son fırsattı. Yürüyüş başladıktan sonra iş işten geçmiş olurdu. O zaman kendisine **monteria** disiplininin vahşi yasaları uygulanırdı. Ama burada, kampta yalnızca sıradan bir kavga olarak kabul edilirdi bu. Poliste kendisine yüz pezo ceza verirlerdi. Bunun da Celso için hiç bir önemi yoktu. Don Gabriel ya bu parayı öder ya da ondan vazgeçmek zorunda kalırdı. Celso'nun don Gabriel'e verebileceği en büyük **ce**zaydı bu. Celso kendini ölü saydığından **monteria**'larda iki ya da iki yüz yıl kalması onun için hiç bir şeyi değiştirmiyordu. Yaşayanların arasına geri dönmeye hiç niyeti yoktu. Bu yüzden ne denli ağır olursa olsun hiç bir ceza onu etkilemiyordu.

Hemen Andrés'e bildiği bütün küfürleri savurarak ona öyle bir yırtıcılıkla saldırdı ki çevredekiler Andrés'in işinin bittiğini sandılar.

Ama Andrés de ağır işe en azmdan Celso kadar alışıktı. Yüksek dağları sırtında oldukça ağır bir yük-

le yürüyerek aştığından çok yorgun olmasına karşın Celso'dan oldukça üstündü. Üstelik Celso ayakta duramayacak kadar sarhoşken o tamamen ayıktı.

Fazla dayanamadı. Kavganın sonu onun için oldukça çabuk ve acı olmuştu. Yüzü kan içinde düşe kalka dereye doğru gitti.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Akşam bastırmıştı, neredeyse gece çöküyordu. Candelaria panayırı, neşesinin ve tantanasının doruğuna varmıştı. İnsanlar yalnız içkiden değil, bütün bu neşeden, bağırmaktan ve günlük yaşantılarının tekdüzeliğinden kurtulmaya başlamışlardı. Her zaman sessiz ve donuk olan kasaba yerlileri, ziyaretçilerin, tüccarların ve zevk düşkünlerinin bu ilkel tavırlarından bıkmışlardı artık. O rahat alışkanlıkların özlemi içinde durmadan birşeyler satın almaktan, tezgâhların arasında tembel tembel dolanmaktan ve içki içmekten bıkmışlardı. Tüccarlar bile esnemeye başlamış ve belediye başkanının ertesi günün akşamı panayırın sona ereceğini bildiren konuşmasını sevinçle karşılamışlardı.

Çoğu, eşyalarmı toplamaya ve yolculuk hazırlıklarını yapmaya başlamışlardı bile...

Şimdi işçi simsarları, takımlarını cengelde yapacakları uzun ve zorlu yürüyüşe göre düzenlemeye koyulmuşlardı. Son sözleşmeler ayaküstü yapılıyor ve vergi binasında mühürleniyordu. Don Gabriel son birkaç saat içinde hâlâ birkaç kişi daha kafeslemek he-

vesindeydi. Birkaç zavallıyı daha mümkün olan son anda bile küçük sözleşmeli caoba ordusuna katabilmek için sarhoşluktan, olay çıkarmaktan ya da huzuru bozmaktan hapse düşenlerin cezalarını büyük bir hızla ödüyordu.

Böylesine kalabalık ve vahşi bir coşkunluğun ardından, her zaman belirli sayıda bir zavallılar grubu zararlı çıkardı.

Durmadan kafayı çeken gençler, başlarını ciddi belâlara sokanlar, ya da son centavolarına dek bütün paralarını kumarda yitirenler, buradan elverdiğince çabuk kurtulmak için şimdi umutsuzluk içinde simsarların ardından koşuyorlar ve işe alınmaları için onlara yalvarıyorlardı.

İşte böylece işçilerin sayısı kimi zaman simsarların bile ummadığı bir oranda artıyordu.

Bu son gelenler arasında, üç gün önce monteria'lara işçi toplayan simsarların oltasına yakalanmak düşüncesiyle dehşet içinde titreyenler bile vardı.

Don Ramon Velasques, en büyük kuruluş sahibi, adını taşıyan sözleşme bürosunun en büyük hissedarıydı. Yaptığı pazarlıklarda oldukça namuslu davranırdı. Bu gibi işlerde ne kadarcık namus kaldıysa tabiî!.. Oysa don Gabriel hiç bir sınır tanımıyordu...

Kullandığı sayısız tuzaklarla, buralardaki görevlilerle, polis şefiyle, yargıçlarla, gardiyanlarla, finquero'larla birlikte giriştiği pis işlerle, monteria'larda bulacakları neşe ve mutluluğa ilişkin yalanlarıyla, aguardiente ile, verdiği hesapsız borçlarla durmadan çalışarak Ramonün iki katı kadar adam toplamıştı.

Bununla birlikte don Ramonün iş ortağı sayılırdı. Ama şimdi bu ağır işin kârını toplamadan önce bile don Ramon'la ortaklığını bozup işi yalnız kendi hesabına yürütmek niyetindeydi. Evet, gerçi don Ra-

mon'la bir sözleşmesi vardı. Ama eğer insan kendi çıkarları için onları bozmazsa sözleşmeler ne işe yarardı ki?.. Don Gabriel, don Ramon'dan ayrılma düşüncesine kendini o denli kaptırmıştı ki, don Ramon'un çıkarlarını ve sağlığını düşündüğünü kesinkes Meryem Ana'nm karşısında tekrarlayamazdı. Sabırla, talihin kendi kendine, «alınyazısı böyleymiş... tanrı böyle istedi... şansı yokmuş...» diyebileceği koşulları yaratmasını bekliyordu. O gün yola çıkıldığında, kimsenin aklına bile gelmeyen, önceden kestirilemeyen yüzlerce kaza, bu tropik cengeldeki uzun yürüyüş sırasmda olabilirdi.

Zaten geçen yıl da don Gabriel, don Ramon'un ortağı olarak **monteria**'lara Candeleria panayırından işçi toplamış ve Hucutsin'deki yetküilere bu işçilerin sözleşmelerini onaylatmıştı. Durum, aşağı yukarı şöyleydi: eğer sözleşmeyle işe alınmış bir işçi Candeleria panayırı bittikten sonra ortadan yok olursa, **monteria'** lar hiç bir şey bitirmezdi. **Enganchador** denilen aracılar, söz.esmeli işçilerin belirli bir günde işlerinin başında olacakları konusunda tüm sorumluluğu yüklenirlerdi Ama öte yandan eğer **monteria**'lar kendi **capataz**'larına Hucutsin'de işçi bulmalarını ve onları caoba kamplarına getirmeleri buyruğunu vermişse, o zaman bu adamları işlerinin basma getirmek, **monteria**'larm göreviydi. Yürüyüş sırasında kaçan, kaybolan, ya da ölen adamlar, zarar olarak **monteria**'ların defterine geçerdi. Çünkü bunları bulmak için simsarlara verilen komisyon Hucutsin**'de** ödenmişti ve simsarlar da işçileri onların adamlarının eline kasabada, Candeleria panayırı sırasında vermeyi üstlenmişlerdi.

MonteriaTarm capataz'ları, tam anlamıyla bir çoban değillerdi. Ama bunlar, kendüerini işe alan şirketlerin usta birer cellatıydılar. Yürüyüş sırasmda

savsaklanmaları yüzünden bir adam yitirecek olurlarsa, **monteria**'nın yöneticisi onları bir güzel **azarlar** ve komisyon açığının onların maaşlarından kesileceğini söyleyerek gözdağı verirdi. Ama tabu ki bu pek kolay rastlanmayan bir olaydı. Epey ter döküp azar işittikten sonra sorun çözülmüş demekti ve aynı akşam **capataz**'lar şirketin öbür işverenleriyle masaya oturup içki içerlerdi. Kaybolan adam ise, şirketin defterine sıradan günlük olaylardan biriymiş gibi geçerdi.

Ama eğer yürüyüş sırasında simsar, adamlarını yitirirse o zaman iş değişirdi. Şirket bunların kaybına karşüık hiç bir şey ödemezdi. Bu paralar, simsarın kendi cebinden çıkardı. Kimi zaman 'tek bir adam, simsara, iki yüz, hatta üç yüz pezoya malolurdu. Simsar bu parayı kurbanını hapisten kurtarıp, ya da borçlarım ödeyip oltasına düşürmek için harcardı. Kaybolan insanların parası simsarın cebinden çıktığına göre monteria'lara simsar denetimi altında giden işçi takımlarının yürüyüşü, emekli olmuş bir kıdemli askerin cenazesinden farkhdır. İnsan, yaşam gerçeklerine bağlı olmalıdır.

Don Gabriel, don Ramon'la olan ortaklığmı rahatça bozabilir, sözleşmeyi yırtıp atarak işçi bulma gibi harika bir işi salt kendi çıkarı için yapabilirdi. Ama o, cengeli bilmiyordu. İsteyerek gitmedikleri takdirde on adamı bile cengelden geçiremezdi. Yıllarca önce daha gençken öküzlerle uğraştığından, öküzlerin pazara nasıl götürüleceğini iyi bilirdi. Gerçekten de işçiler, **monteria**'lara tıpkı bu öküzler gibi götürülürlerdi. Ama bir işçi topluluğunu bir arada tutabilmek için onları götüren kişilerin aptal hayvanlara çobanlık yapan birinden çok daha fazla hile bilmesi gerekliydi. Simsar beğensin ya da beğenmesin, yer-

liler çoğu kez kendilerinden hiç beklenmediği halde zekâlarını kullanıp cengelde kayboluveriyorlardı... İçlerinde kimi akıllı işçilerin önderliğiyle takımın ayaklanacağı ya da az çok dikbashhk edeceği, simsarların aklma bile gelmiyordu. Böyle bir olasılığı, hiç bir zaman hesaba katmazlardı. İşçilerin yaptıkları, ya da yapmayı göze aldıkları her şey kişiseldi. Herkes, kendisi için ve kendi bildiği yolu seçerdi. Eğer üç kişi bir arada kaçacak olursa, bütün **capataz**'lar onları yakalamak için peşlerine düşerlerdi. Bu durumda geriye kalanları gözetecek hemen hemen hiç kimse kalmazdı. O zaman herkesin kaçmak için bir şansı olurdu. Karışıklık öyle büyürdü ki, simsarlarla onların buyruğundakiler\ ancak polisin ve **rural**'larm yardımıyla işçileri köylerinden teker teker toplamak zorunda kalanlar, oldukları yerde kamp kurarlar, yiyeceklerini hazırlarlar ve başlarındakiler dönene dek uyurlardı. Yol göstericiler geri döndüklerinde, bıraktıklarının bir tanesini bile eksik bulmazlardı.

Don Gabriel'de eksik olan-, işçileri **monteria**'lara tek basma götürebilme tecrübesiydi. Bu işi don Ramon kadar iyi yapmayı başardığı anda artık ona gerek duymayacak ve işi tek basma yürütebilecekti. Kendisiyle don Ramonün Hucutsin**'de** işe aldıkları adamları **monteria**'lara birlikte değil de ayrı ayrı götürmekte o denli üstelemesinin nedeni buydu. İşte oldukça yüksek kârlar döndüğü için don Ramon da bunu kolayca kabul etmişti. İlke olarak don Ramon, Hucutsin'de topladığı işçileri doğrudan doğruya **monteria**'larm temsilcilerine vermeyi yeğlerdi. Uzun yıllar boyunca bu iş yaptığından, bütün heyecanmı yitirmiş ve böyle bir uzun yürüyüşün yorgunluğundan bezmişti.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Cengelde büyük işçi takımlarının yaptığı yürüyüş, muzaffer bir ordunun elegeçirdiği yeni bir bölgede yaptığı yürüyüşe hiç benzemiyordu. Burada yapüan yürüyüş çok daha kısaydı. Amaçları belliydi ve ne denli kötü olursa olsun, bilenlerce kolaylıkla bulunabiliyordu yol. Yürüyüşün önderi üç aşağı beş yukarı yolda kaç gün kalacaklarını kestirebilirdi. Gerekli araç-gereci nereden bulup bulamayacaklarını da iyi bilirdi.

Yalnızca birkaç kişinin kendi isteğiyle çıktığı, içlerinden hiç Ibirinin onur ve serüvene aldırmadığı insanların yürüyüşüydü bu. Aralarında hiç bir arkadaşlık bağı yoktu. Hepsi kötü huylu ve inatçıydılar. Yürüyüşün önderine zorluk çıkartmak için en küçük bir fırsatı bile kaçırmıyorlardı. Herkes kendini cezasının bitmesi için hiç bir umudu olmayan bir kürek mahkûmu gibi hissediyordu.

Elbette ki, böyle bir yürüyüşte bir yığm beklenmedik zorluklarla karşılaşüıyordu. İşçilerin cengelde yaptıkları yürüyüşe önderlik eden simsarların bir manevra uzmanı olmaları gerekmiyordu. Ama, onların da kendilerine göre olağanüstü diplomatlar ve taktikçiler olmaları gerekti. İşçileri vurmak ya da onları öldürünceye dek dövmek hiç işlerine gelmezdi. Her adamın çok iyi bir durumda olması gerekliydi. Simsarlar tüm kavgaları her iki tarafı da hoşnut bırakacak bir biçimde yatıştırabilmeliydiler. Ancak böylelikle ta-

raflardan birinin yolda bir yerde öbürünü parça parça etmesini ve simsarları da zorlukla buldukları birkaç adamdan yoksun bırakmalarını önleyebilirlerdi. Sıla özlemi yüzünden canları yemek yemek istemeyen işçileri avutabilmeliydi simsarlar. Çünkü üç gün sonra bu adamlar öyle çok zayıflardı ki yavaş yavaş sivrisinekler, atsinekleri, garrapata'lar ve kırmızı karıncalar, daha ilk göllere varmadan onları yiyip bitirirlerdi. İşçilerin kaçmasını önlemek en önemli sorundu, önderler kaçmanın hiç bir işe yaramayacağını, kendilerine beş yüz pezoya bile mal olsa onları yakalayacaklarını ballandıra ballandıra anlatırlardı. Yeterince örnekler, adlar ve ayrıntılar verirler, böylece kaçakların er geç yakalanacaklarını, hatta aradan üç yıl geçse ve burada evlenip çoluk çocuğa karışsalar bile kendilerinden kurtulamayacaklarını kanıtlarlardı. Simsarlar adamlarının neşeli olmalarına dikkat etmeliydiler. İnsanları neşelendirmenin en iyi yolu iyi bir yemek olduğundan simsarlar ellerine geçen her fırsatta ava çıkar ve adamlarına taze et getirirlerdi. Yaşamlarını finca'larda geçiren ve kendi köylerinde taze eti pek ender gören yerliler için bu her zaman bir şölen yerine geçerdi. Cengel, jabali, antilop ve yabani hindiler bakımmdan öylesine zengindi ki, simsarlar adamları için her zaman taze et bulabilirlerdi. Şölen ve taze et onlar için birbirlerinden ayrılmayan iki kavramdı.

Yürüyüşe katüanlara gece gündüz tabancalarla ya da tüfeklerle gözdağı verilirdi. Bu onlar üstünde simsarm tetiği çekmekte bir an bile duraksamayacağı kanısmı uyandırırdı. Ama tabii ki, kimse vurulmazdı. İnsanlara olan sevgilerinden değil, kendilerine fazla pahalıya oturacağı için yapmazlardı bunu. Eline geçen ilk fırsatta adamı öldürüp yol kıyısına gömmek

ya da hayvanlara yem olarak bırakmak için ödememişti o iki yüz pezoyu. Bir de ne kadar haklı olursa olsun kırbaçlanmış bir adamın hem çıkın mı taşıyıp hem de yürüyememesi tehlikesi vardı. Ya da yaraları mikrop kapabüir ve adam yolda tetanosdan ölebilirdi.

Katır kadar inatçı bir adam dikbaşlılık edip yolun üstüne oturabilir ve tıpkı çok yorgun bir eşek gibi ne yumruklamak, ne ucu çivili bir sopayla dürtüklemek, ne de güzel şeyler vaadetmek, onu ayağa kaldırıp yürümesini sağlayamaz. Bir yerli, çevresindeki dünyaya, onun mutluluklarına ve aracılarına öylesine kayıtsız kalabilir ki, kendisine sözleşmenin kaldırıldığı, istediği anda evine gidebileceği söylense bile, ayağa kalkıp yürümeyi reddedebilir. Dahası ölebilir bile orada. Yaşama arzusu bitmiş olduğundan, hiç bir şey kurtaramaz onu... Ve bir kez bu arzuyu yitirdi mi, bir daha asla bulamaz onu...

Tıpkı tabanca ve tüfeklerin yürüyenlerin gözünde parlayışı gibi, at üstünde giden sürücülerin kamçıları da, başlarının üstünde sık sık şaklar. Böylelikle kamçının varlığını unutmazlar. Aslında hiç durmadan saklayan kırbaç, insanlar için değil de, yük taşıyan eşekler içindir. Tabii bu arada birkaç darbenin de şu ya da bu adamın boynuna inmesi çok doğaldır. Kırbacı kullanan adamlar, sanki karşısındakine vurmak gibi bir niyetleri yokmuş ve hayvanları kamçüarken istemeden vurmuş gibi davranırlar. Ama, bununla birlikte tek amaçlan, sürekli olarak **muchacho**'lara kamçının varlığım unutturmamaktır.

Eğer bu kırbaç darbelerinden biri «kazara» genç bir adama rastlarsa, adam yalnızca homurdanıp küfreder. Ama kendi köyünden başka birçok yerler görmüş yaşlı biri, hemen sinirlenir.

«Hey sen!.. On kuşak orospunun çocuğu! Eğer bir

kere daha gelirse o kırbaç bana, allah belâmı versin, şu taşı tutup fırlattığım gibi ağzında tek bir diş bile bırakmam... »

Bundan sonra en ukala capataz bile kırbacı dikkatle kullanmaya ve kırbacını kaldırdığında bir fare gibi sağa sola kaçışanları seçmeye dikkat eder. Çünkü genellikle gündüzleri büyük konuşan ve bir aslan terbiyecisi gibi hareket eden yolgöstericiler, akşam olunca süt dökmüş kediye dönerler. Gece, cengel de simsiyah olur. Gece, çalıların arasında sırtma saplanacak bir bıçak, gündüzleri kırbaç sallayarak gönlünün dilediğince hareket etmesi kadar onu eğlendirmeyecektir.

Bütün bu küçük olaylar gözönünde tutulduğunda şu sonuca varılabilir: hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin, onlar, akıllı taktikçiler ve büyük savaş komutanlarıdırlar. O kadar az yardımla bir yığın sağlıklı ve çoğu kez inatçı ve dikbaşlı adamı, hem kendini koruyarak, hem de birkaç istisna dışında adamları kaçırmadan o yoğun cengelden geçirmek, birçok generalin bile beceremediği askerî taktikleri ve diplomatik oyunları gerektirir.

Yürüyüşe katdan adamların sayısı her zaman değişiktir. Bu, çeşitli monteria'ların ne kadar adam ısmarladıklarına ve simsarların bulabildikleri adamlara bağlıdır.

Bu yıl, işçi talebi o zamana dek görülmemiş bir yükseklikteydi. Ateşli bir hastalık caoba'da çalışanların beşte dördünü kırıp götürmüştü. Tropik ormanları işletebilmek için türlü türlü yeni izinler almıyor, izinleri bitenler ise bunları yeniletiyordu. Bütün dünyada maun talebi olağanüstü ölçüde artıyor, fiyatlar yükseliyordu.

İşte bütün bunların sonucu olarak monteria'lar,

simsarlara ellerinden geldiği kadar çok adamı oltaya düşürmeleri buyruğunu veriyorlardı. İşçi olmadan en değerli ağaçlar bile bir işe yaramıyordu. Tropik ormanları kullanmak için izin verildikten, bunun karşılığı ödendikten ve hükümet bunların ihracından gelecek geliri bütçesine kattıktan sonra yetkililer, işçi bulmaları konusunda monteria'lara yardım etmeyi az çok ödev sayıyorlardı. Hükümetlerin bu tür desteği, kişiye ve onun kişisel özgürlüğüne yapılacak baskıdan ötürü nice haksızlıklara yol açacaktı. Toplumsal adaletin olduğu yerde, her iki sınıfın, yani işveren ile işçinin sözleşme koşulları üstünde barış içinde anlaştığı durumlarda, yetkililerin hiç bir desteği gerekmez... Hükümet yetkililerinin desteğine ancak bir adama sözleşme yaptırabilmek için kaba kuvvet, hile ve her türlü oyun kullanmak gerektiğinde başvurabilir. Hükümet, kâr amacıyla işe girdiğinde, birey ister istemez haklarını yitirir. Ama o zaman hükümet denen nesne nedir?.. İnsanların refahlarını belirlemek için kendi fikirlerinin tek doğru görüş olduğunu söylemeye kimin hakkı vardır? Hükümet, kendi kişisel fikirlerince devlet ve ulus için en uygun ve en mantıklı saydığı kendi ortak görüşleri üstünde anlaşan yarım düzine insandan mı oluşmuştur?.. Küçük bir demagoglar azınlığı, öbür bütün insanlara bir düzeni empoze etmek için yeterli kabalığa ya da inandırıcı güce sahip olduğundan, kişi, bunların egemenliği altına girer. Bu düzenin adının ne olduğu, hiç önemli değildir... Düzenin halka yararlı ya da zararlı olması, yalnızca düzene bağlı değildir. Herhangi bir düzen içinde bile insanlar iyilikleri ya da kötülükleri için yönetilebilirler. Bu, ya da şu düzenin nasıl anlaşıldığı ve nasıl uygulandığı bireylere bağlıdır. İyi ya da kötü hükümet biçimi yoktur. Şu, ya da bu yönte-

min propagandacıları ne söylerlerse söylesinler, belirli bir düzen halkın üstüne zorla uygulandıktan sonra insanların dörtte birini bile ne tatmin, ne de mutlu edebilir.

ON ALTINCI BÖLÜM

Celso ile Andrés'nin bulunduğu takım, yüz doksan sözleşmeli işçiden oluşuyordu. Bu birlikte, kimileri genç, çok genç, aşağı yukarı on dört, kimileri ise neredeyse elli yaşmdaydılar. Güçlü, hareketli adamların yanısıra çelimsiz, tembel ve beceriksiz olanlar da vardı aralarında. Birçoğu bir geyik kadar hızlı koşabilirken, bir bölümü de yaşlı eşekler gibi ağır ilerliyorlardı. Kimileri çıkınlarının altında çabucak yoruluyorlar ve sık sık dinlenmek zorunda kalıyorlar, oysaki öbürleri en azından kırk küo gelen çıkmlarmı, sanki içi kuş tüyüyle doluymuş gibi kolayca taşıyorlardı. Simsarlarla capataz'lann en zor işlerinden biri, bu birliği bir arada tutmaktı. Hızlı giden fazla ilerlememen, zayıf ve alışık olmayanlar ise çok geride kalmamalıydılar. Askerî bir birlik, bunlardan çok daha kolay yürür. Askerler aşağı yukarı aynı yaşta, aynı fiziksel yapıdadırlar, aynı yemeği yerler ve birlikte eğitilirler. Ayrıca, hepsi sırtlarında aynı yükü taşır. Oysaki bu takımda böyle bir smıflandırmaya sokulacak yirmi kişi bile yoktur.

Böyle bir takımı yönetmek ise epeyce deney isteyen bir iştir. îşte don Gabriel de bu yürüyüşte bu tekniği öğrenmek istiyordu. Takımın yanısıra, tüccarların

monteria'lara satılmak üzere ağır yük götüren yüz otuz eşeklik kervanı da ilerliyordu. Takımdakilerin de, hepsi yüklü seksen eşeklik bir kervanı vardı. Hayvanlar, kendilerinin değildi. Kervana kılavuzluk eden arriero'lardan bu yürüyüş için kiralanmışlardı. Ödeme, kiralanan hayvan sayışma göre değil de, taşman yükün ağırlığına göre yapılırdı. Böylece onlar yalnızca navlun ücreti verirken, hayvanların sahip ve sürücüleri, bir tür nakliye işi yürütüyorlardı. Bununla birlikte, öbür bütün hayvanlar kısmen tüccarların kendi malıydı ve kısmen de tüccarlarca yolculuk için kiralanıyorlardı.

İki işçi simsarının öteki ticaret kervanlarının kendi işçi takımlarına katılmalarına izin vermeleri, kimi koşullar altında ise uygun değildir. Böyle birşeyin kötülüğü, konaklama yerlerinde o kadar çok hayvan için aynı anda ot bulunamayışmdan ileri geliyordu. Konaklama yerlerinin çoğunun yakınında otlak yoktu. Yem yerine geçecek birtakım ağaçların yapraklarını keserek hayvanlara yedirmek zorunda kalıyorlardı. Paraje denilen konaklama yerlerine bir anda ne denli çok hayvan gelirse, arriero'lar gerekli yeşilliği sağlamak için cengelin içine o denli çok girmek zorunda kalıyorlardı.

Kervan yeterince mısır taşıyordu. Aslında öyle çok taşıyorlardı ki, her on yük hayvanından üçü hiç bir ticari mal değil, mısır taşımaktaydı. Ama hayvanlar ve eşekler, yalnız mısır yiyerek yaşayamazlardı. Sürekli mısır yemekten mide kramplarına yakalanabilirler, dahası ölebilirlerdi. Ağır yüklerini taşımak için onları iyi bir durumda tutmak ve yeterince yeşil ot yedirmek gerekirdi.

İşte bu nedenle simsarlar, takımlarıyla birlikte fazla hayvan götürmek istemezlerdi. Çünkü o zaman

simsarların ticari eşyalarını taşıyan hayvan kervanının sürücüleri çok çalışmak zorunda kalıyorlardı ve bu da onları kızdırıyordu elbet...

Hiç bir takım, bir başkasını iki ya da üç mil uzaktan izlemek istemezdi. Çünkü bu takdirde ikinci takım, konaklama yerlerindeki en küçük bir yeşillik parçasının bile yok olduğunu görürdü. Cengeldeki yeşilliklerin akıl almaz bir hızla büyümelerine karşın, hayvanların yiyeceği ve sürücülerin gerekli yaprakları bulmak için kilometrelerce uzağa açılmalarını önleyecek, konaklama yerlerine yakın yeşilliklerin yetişmesi için en azından üç ya da dört hafta geçmesi gerekliydi.

Böylece iki ya da üç kervan, kalkış yerinde aynı zamanda bir araya geldiklerinde, her biri öbürünün yerine geçmek için akla hayale gelmeyecek hilelere başvururdu. Ot sorunundan ötürü bir kervan öbürünün iki ya da üç gün gerisinde kalmak istemediğinden, bütün kervanlar, o sabah üçte yola çıkmaya hazır olurlardı ve bu ne denli kurnazca olursa olsun hiç bir hile, hiçbirine bir günlük bile bir üstünlük sağlayamazdı.

Böylelikle hepsi aynı günde yola çıkarlar, ve gidecekleri yere, yani caoba ülkesine varıncaya dek birbirlerinden ayrılmazlardı.

Yürüyüş boyunca ne denli küçük olursa olsun kervanlardan hiç biri öbürünü geçemezdi.

Bunun nedeni oldukça basitti. Cengelde küçük bir yolcu grubu bile olsa hiç bir kervan istediği yerde konaklayamazdı. örneğin, bir hayvan düşse, yükünü devirse ve yükü öbür hayvanların araşma dağılsa, kervan yine de bir sonraki paraje'ye varmaya çalışırdı; o zaman hayvan bulunduğu yerden daha sonra alınır ve mümkünse konaklama yerine getirilirdi.

Paraje'ler, belki de birçok kimsenin aklına gelebileceği gibi, cengelden geçen ilk kervanın öncüsünce rastgele seçilmiş yerler değildir.

Bir kere, bir konaklama yerinin suyu olması gerekir. Çoğu kez bu, bir önceki yağmurdan artakalan küçücük bir gölcükten başka birşey değildir. Ama su, cengelin başka bir yerinde bulunmaz.

Yolun büyük bir bölümü öyle bataklıktır ki, hayvanlar buradan geçerken çok zorluk çekerler. Bu bölgeler değil dinlenmek, durmak için bile elverişli olmadığından, geceleri konaklamak için hiç uygun değildir. Soma, yolun birçok yeri öyle kayalık, öyle dik ve dağlıktır ki, konaklayacak bir yer bulma olanağı yoktur. Kimi yerler sivrisinek istilasına uğramıştır. Birçok yerlerde ise, hayvanları çılgına çeviren atsinekleri vardır. Hiç bir insan, hiç bir eşek ve hiç bir at, orada dinlenemez. Cengelin birçok bölümü ise çok sıktır. Buralarda yalnızca yürümek için küçücük patikalar açdmıştır. Elbette buralarda da, üç kişiden fazla inşam barındıracak kamplar yapmak olanaksızdır.

Paraje'ler, yerlilerin kılavuzluğunda cengelden geçen ilk tecrübeli kervancılar tarafından seçilmişlerdir. Bu öncüler, hayvanların ne kadar yük taşıyabileceklerini ve bir günlük yürüyüşün ne kadar sürmesi gerektiğini öğrenmişlerdi. İşte bu nedenle, her paraje bir başkasından, bir yük hayvanının yürüyebileceği bir gün uzaklıktadır. Bataklıklar, kayalıklar ve yüksek dağlar yüzünden yolun bir bölümünü geçmek, diğerlerinden daha zordur. Bu yüzden yol yine bir günlük olmasına karşın, kimi konaklama yerleri arasındaki uzaklık, ötekiler arasmdaki uzaklıklardan değişik olabilir. Ama yürüyüşe harcanan zaman göz önüne alındığında, hepsini o arasındaki uzaklık aşağı yukarı eşittir. Bir gün altı saat süren yolculuk, bir

başka gün sekiz saat sürebilir. Herhangi bir yer suyu ve yakınında otlağı olduğu için konaklamaya elverişli gibi görünse bile ortalığı düzeltmek o denli zorlu olabilir ki ancak çok umutsuz durumlarda takımın önderi bir günlük uzaklığı aşmaktansa orada konakla-, ma kararı verebilir.

İşte bütün bu nedenlerden birkaç kervan aynı günde yola çıktıklarında içlerinden birinin hızla ilerleyerek öbürünün önüne geçip bir ya da en azından yarım gün kazanması hemen hemen olanaksızdı. Çünkü eğer bir kervan, konaklama yerine ötekinden iki saat önce varsa bile öbür paraje o kadar uzaktı ki gece yansından önce oraya varamazdı. Üstelik, eğer bir kervan hızla üerleyip iki saat öne geçse büe, hayvanlar öyle yorulurlardı ki, istenildiği kadar kırbaçlansın, hiç bir şey onları iki saat daha yola devam ettiremezdi. Kuşkusuz, yüksüz hayvanlardan oluşan bir kervan, yüklü hayvanlardan olujan bir kervanın her zaman önüne geçebilirdi.

Cengel içinde paraje'lerin böyle sınırlı dağılımı, bir işçinin rahatçe, kaçamamasmm sayısız nedenlerinden biridir. Eğer I kaçışı farkedilirse, arkasından atlı avcılar gönderilir Eğer avcılar otuz saat içinde yola çıkmayı becerebilirlerse kaçağın hiç bir şansı yoktur. Tabii bu, cengel içinde kaldığı sürece geçerlidir. Eğer çok şanslıysa, cengelden çıktıktan sonra kurtulma şansı vardır. Cengelin içinde belirli bir yol ve kurulu kamp yerleri, kendisini sınırlar. Cengeli iyi tanıyan biri kaçmayı göze almaz. Çünkü en azından üç gün sonra yakalanacağını bilir. Ancak, eğer dört-beş günlük bir avantaj sağlayabilirse kendine, o zaman çok az da olsa bir kurtulma olanağı doğabüir.

İşte böylece işçi takımına katılan yük kervanları, işçi simsarlan için birtakım zorluklar çıkartırken, öte

yandan da belirli yardımlarda bulunabilirler.

Bu tür büyük kervanların tüccarları ve arriero' lan, maun işçileri olarak sözleşme yapmış yerliler değüdirler. Bunlar, ladino'lardır. Hatta kimi eşek sürücülerinin yan ladino oldukları bile söylenir. Yerlilere oranla kendilerini oldukça yüksek hisseden bu insanlar, simsarların adamlarının sayısını artınrlar. Bunlar, bir bakıma milis ya da yardımcı polis kuvvetlerini oluştururlar, örneğin, eğer işçiler arasmda bir ayaklanma patlak verse tüccarlar ve arriero'lar, aracüar için hiç de küçümsenmeyecek silahlı yardımlarda bulunurlar. Gerek kervanların önderleri, gerekse tüccarlar, bellerinde tabanca taşırlar. Hatta avda kullanmak için yardımcılannm yanında bile tabancaları vardır.

Gelgeldim, monteria'lara giden böyle bir takımı yöneten simsar bir ayaklanma olasılığını hiç bir zaman göz önünde bulundurmaz.

Bugüne dek o bölgedeki ormanların işletildiği yirmi yıldan beri bir tek ciddi ayaklanma olmuştur. Bu ayaklanma da, tüccarların ve simsarlann uzun geceler bir arada oturduklarında, köylerden ve finca'lardan geçtiklerinde, finquero'larda ve ranchero'larda akşam yemeğinden sonra sundurmadaki salıncaklı iskemlelerinde ya da hamaklarında, bir yandan sallanırken bir yandan da sigara içerken anlattıklan korkulu bir öyküdür.

Ama cengelde yapılan yürüyüşlerde ve kamp ateşlerinin çevresinde oturulduğunda, genellikle kimse bu öyküyü anlatmaz. Arasıra birisi bundan söz etse bile başka biri hemen konuyu değiştirir ve çok uzak bir bölgede, o anda ateşin başında oturan insanların içinde bulundukları koşullara hiç benzemeyen koşullar altmda geçmiş başka bir olayı anlatmaya koyulur.

Özellikle geceleri, çocukları, hatta kamplardaki ayrıntılarıyla anlatılır. Böyle durumlarda hiç kimse büyük insanları çalıp götüren kaplan öyküleri, en ince öyküleri uydurmaz ve herkes abartmaktan kaçınırdı. Ve cengelde gece olunca herkes korku dolu bir sinirlilik içinde yaşardı.

Ama aynı öyküler bir finca'da ya da bir çiftlik sahibinin oldukça güvenli evinde, ya da kasabada bir okul odasında anlatıldığında, hiç de bu tür etkiler uyandırmazdı. O zaman öyküler öylesine süslenip püslenip anlatılırdı ki, dinleyiciler masanın başından kalkıp dışarıya yalnız başına çıkmaya korkarlardı.

Gelgelelim çoğu kez gerçek olaylar, oradan çok uzakta büyük bir cengelle hiç ilgisi olmayan bir yerde anlatıldığı gibi hiç de hoş ve eğlendirici değiküler. Ne zaman ayaklanmadan söz edilse, olaylar sıkıcı bir hal alırdı.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Don Anselmo Espindola, epey yetenekli ve tecrübeli bir simsardı. Yirmi ya da yirmi beş yerliyle sözleşme yapıp, onları Los Zendales'deki monteria'ya götürmek için komisyon almıştı. Finca'lardan topu topu altı kişi bulabilmişti. Çünkü ötekilerin borcunu ödeyecek kadar parası yoktu başlangıçta.

Birbirlerinden bağımsız köylerde ya da kasabalarda yaşayan Bachajone'lerin bölgesine geldi. Buradan yirmi kadar adam topladı. Bunların şu ya da bu nedenden her an paraya ihtiyaçları vardı ve bunu elde et-

mek için başka hiç bir şansı da olmadığından monteria'larda bir yıl çalışmak için sözleşme imzalamayı hemen kabul ettiler. Böylece gerek duydukları parayı avans olarak hemen aldılar elbet.

Don Anselmo'nun Candeleria panayırını bekleyip daha büyük takımlarla birlikte ve öbür simsarların yardımıyla cengeli geçecek zamanı yoktu. Yaptığı anlaşmaya göre adamlarını işyerlerine bir an önce götürmeliydi.

On dört yaşlarında bir çocuk kendisine yardım ediyordu.

Düzenbazlıkta ve yerli satın almada her türlü ahlâksızlığı gösteren bu işçi simsarları, bu ülkede yükselecek ve para kazanacak insanların tek türüdür. Korku nedir bilmez onlar. Eğer'biri, dolu bir tabancanın namlusunu kaburgalarının arasına soksa, ya da bir gece yarısı uyandığında başucunda bir adamın machete'sini boynuna indirmeye hazır olduğunu görse, yüzünde tek bir kas bile kıpırdamaz. Ama bu denli korkusuz olmalarına karşın, onlara sözcüğün genellikle kabul edilen anlamıyla yürekli de denemez. Daha doğrusu, onlarınki, yaşamın değerine karşı tam bir ilgisizliktir. Tabancanın namlusundan içeri bakıp kendi kendine, şöyle söylenir: «Puées, mei hora hallegado, son saatim geldi artık, yapabileceğim hiçbir şey yok...» Gelgelelim bu, onun karşı koymayacağı anlamına gelmez. En küçük bir ihmal görse dahi, kendini son nefesine dek savunacaktır, öldürücü bir yara almış olsa bile direnişini sürdürecektir. Canını kurtarmak için değil de, düşmanından biraz olsun öc alıp onu da sağlam bırakmamak niyetiyle yapacaktır bunu... Eğer ölüm anmda karşısındakinin de öldüğünü farkederse, cennette bir yer kazanabilmek için bile onunla barışmayacaktır. O, kendisinden yarım daki-

ka önce düşmanının öldüğünü görünce, aradığı tüm mutluluğa kavuşmuştur zaten.

Don Anselmo da böyle bir insandı işte.

İstekleri dışında monteria'lara giden bu yirmi altı yerli, ailelerinden ayrılmış olduklarından, belki de yaşamlarının en kötü anlarım yaşıyorlardı. Bachajonelar bağımsız bir kabileydi. Bu kabüenin üyeleri, gururlu oluşlarıyla inatçıiıklarıyla, kavgacüıklanyla, her zaman saldırmaya hazır oluşlarıyla ve kimseye, dahası kurulu düzene bile boyun eğmemeleriyle tanınmışlardı. Bu tür adamları on beş gün yalnız basma cengelde götürmek, şuadan bir adamm üstlenemeyeceği bir işti. Bu koşulları büen hiç kimse bu işe yanaşmayan bir adamı korkaklıkla suçlayamazdı. Don Anselmo'nun hiç duraksamadan bu işi kabul etmesi, onun olağanüstü bir insan olduğunun kanıtıydı. Yolu iyi biliyordu. Yamnda götürdüğü adamları iyi tanıyordu. Onların ne denli güçlü olduklarını öğrenmişti. Şöyle demişti kendi kendine:

«Eğer başarısızlığa uğrarsam ne yapalım... yaban domuzlarıyla kırmızı karıncalar leşimi yerler... Eğer yanıma üç yardımcı alırsam, bana pek fazla bir kâr kalmayacak. Onun için hoşuma ister gitsin, ister gitmesin bu herifleri yalnız başıma götürmek zorundayım... bakalım başımıza neler gelecek?..»

Büyük cengelin kıyısında yolcuların son ihtiyaçlarını aldıkları kasabaya varıncaya dek geçen üç gün, hayli olaysızdı. Elbette ki, olaysız kavramı, don Anselmo'nun da kabul ettiği gibi, görece bir kavramdı. Adamların homurdanmaya başladıklarını, birbirleriyle döğüştüklerini, her dinlenmeden sonra kalkılıp yola koyulacağından belirli bir isteksizlik ve tembellik gösterdiklerini sezmişti. Adamlar, olağan bir yürüyüş-

te sıkılacaMarından çok daha fazla sıkılmaya başlamışlardı.

Ama o, cengele girdikten sonra adamların neşeleneceğini düşünerek kendini avutuyordu. Cengelde, tanıdıkları kimselerle karşılaşmayacaklardı. Yerli köylülerin yaşadıkları kulübeler, ya da onlara evlerini anımsatacak çiftlikler yoktu orada. Nereye gittiklerini, neden gittiklerini ve ne kadar yürüyeceklerini düşünmeyen, savaştan çıkmış yorgun askerlere benzeyeceklerdi. Bunun bir aptallık olduğunu anlamadan aynı yerlerde saatlerce dönüp duracak bir hale geleceklerdi. Bunu, nereye ne kadar ve neden gideceklerini bilmeyen bir yöneticinin verdiği buyruğu yerine getirmek için yapacaklardı yalnızca.

Don Anselmo büyük cengelden sözleşmeli caoba işçilerini geçirmek konusunda epey tecrübeliydi. Sırtlarında ağır yükleri olan ve hep aynı çevrenin etkisi altında kalan, kimi zaman yürüyen, kimi zaman dinlenen, sonra yine kalkıp yürüyen bu adamların birkaç gün geçtikten soma kendilerini saran çevrenin tekdüzeliğinden tüm düşünme güçlerini yitireceklerini ve kafalarını tek bir sorunun, yani, bir sonraki konaklama yerine ne zaman varacağız, sorusunun kurcalayacağını çok iyi biliyordu.

Cengelde geçen ilk günde, adamlar neşelenmeye başlamışlardı bile. Görünüşte bunun için hiç bir neden yoktu. Ama bu tekdüze tropik cengellerde yapılan yürüyüşte ister yerli ister başka bir ırktan olsun, yürüyenlerin kafasını etkileyen şeylerin bu etkileyişi öyle ince ayrıntılarla örülmüştür ki, bunların teker teker etkUeyişinin gerçek anlamım, ya da nasıl etkilediklerini görmek, ya da anlamak hayli zor, hatta olanaksızdır. Bu yürüyüşlerde insanm günlük yaşantısını dolduran bu ufacık etkenler yumağının içinden

herhangi biri, hatta en önemsizi bile kimi zaman bir insanı bütün gün boyunca oyalar, kimi zaman onu mutlu eder, kimi zaman da yüreğini acıyla doldurur.

Sabahleyin huysuz, öğleyin kayıtsız, öğleden sonra öfkeli, akşamları sıkıntılı hissediyordu kendini içlerinden biri.

Başka biri, bir gün kendini dünyayı bile fethedeçekmiş gibi görüyor, başka bir gün de tüm sivrisinekleri, keneleri, atsineklerini, akrepleri, örümcekleri, pireleri, eşekarılarmı, dikenleri, zehirli bitki özsularım, yuvarlanan taşlari, yıkılan ağaçları, yol boyunca karşılaştıkları hiç bir işe yaramayan meyveleri ve yaşamı tekdüzeleştiren her şeyi bir çorba gibi yeryüzüne atıp da bu cengelin içine tıktığı için tanrıya sövüp sayıyordu. Bu tavırlar, ısının değişiminden, yoğun nemden, bunaltıcı sıcaktan ve havanın yıvış yıvış oluşundan ileri geliyordu. Basıncın durmadan değişmesi, yenilen yemeğin o akıl almaz tekdüzeliği, durmadan inşam sokan ya da ısıran böcekler ve bu türden binlerce küçük olay, inşam neşeli ya da sinirli yapabiliyordu.

Bununla birlikte, bu özel durumda muchacho'lar cengelde geçirdikleri ilk günde, yola çıkmadan önceki kadar neşeliydiler. İçlerinden biri kaval çalıyor, öbürleri ıslıkla ona eşlik ediyor, şarkı söylediklerini sanan iki kişi garip uğultular çıkarıyor ve takımın türlü yerlerinden kahkahalar, neşeli konuşmalar yükseliyordu.

İkinci gün, umursamaz bir tavır takınmışlardı. Üçüncü gün ise, sinirliydiler. Birbirleriyle konuşmuyorlardı bile.

Tek bir dizi halinde, birbirlerinin ardısıra yürüyorlardı. Yol çok dar olduğu için başka türlü de yürümelerine olanak yoktu zaten.

Don Anselmo, kendi eşyalarını ve yardımcısı nınkileri yanma aldığı iki eşeğe yüklemişti. İkisinin yiyecekleri, yardımcısının, atmm ve iki yük eşeğinin mısırları da eşeklerin yükü arasmdaydı.

Yardımcısı, takımın başında gitmekteydi. Onu, yük eşekleri izliyordu. Don Anselmo ise arkadajrdı.

Muchacho'lardan kimileri çocuğun önüne geçiyor, çoğu ortada yürüyor, kimisi de takımın en arkasından gidiyordu.

Yolun uygun olduğu yerlerde aşağı yukarı iki saatte bir don Anselmo atmdan iniyor, kolonları sıkılıyor, bir ağacın altına çekilip sigarasını yakıyor, sonra yeniden yavaşça atma binip takımın aramdan gitmeye başlıyordu. Bu hareketleri, biraz dinlenmek için yapıyormuş gibiydi, ama aslında bütün takımın önünden geçmesini ve böylece geride kalan olup olmadığını görmek için böyle davranıyordu.

Bir adamm geride kalması, onun kesinlikle kaçmaya yelteneceği anlamına gelmezdi. Çıkınından birşey çıkarmak ve eşyalarının yerini değiştirmek için; ayağını bir taşa çarptığından, bir ağacın altma gitmek istediği ya da kendisine bir sigara sardığı için geri kalmış olabilirdi. Eğer bir adam ortada yoksa don Anselmo bir süre beklerdi. Adamm gelmediğini görünce, onu aramak için geri dönerdi. Onu bulup adamın gecikmesinin nedenini öğrendikten sonra şöyle bağırırdı:

«Hey sen... que paso... ne oldu? Ayağına diken mi battı?.. Dur bakalım, bekle... şimdi çıkartırım. Hadi, kalk ayağa da yürümeye başla, herkes yürüyor, hadi çabuk ol!..»

Adamın ayağa kalkıp yürümeye başladığını görünce onu orada bırakıp takımın ardı sıra ilerlemeye başlardı.

Eğer kamp yapıldıktan sonra yine de birisi eksikse, don Anselmo atma atlayıp onu aramaya çıkmak zorunda kalırdı. Kimi zamanlar, adam fena halde yaralandığından, yürüyecek hali olmazdı.

Dördüncü gün, hava olağanüstü bir şekilde sıcaktı. Adamlar, epeyce yorgun görünüyorlardı. Belki de sıcaktan ve yoğun havanın ağırlığından dimdik dağ yamaçlarını aşmak, her zamankinden daha da güç oluyordu. Ne zaman bir dereye gelseler, ellerini yüzlerini yıkayarak serinliyorlar ve maşrabalarmı çıkartarak su içiyorlardı. Çoğu yalnızca su içmekle kalmıyor, daha serinletici ve daha besleyici olsun diye suyun içine bir parça da posole katıyorlardı.

Don Anselmo, onların böyle sık sık durmalarına birşey demiyordu.

Ama bir keresinde, iki saat içinde üç kez durup sırtlamadaki yükleri de indirerek yürüyüşü geciktirdiklerinde, öfkeyle bağırıp çağırmaya başladı.

«Hey, muchachos... esto no sirve pa' nada... Böyle devam edecek olursanız, kampa bugün varamayız... Bataklığın ortasında duramayacağımızı siz de çok iyi bilirsiniz... Bir sonraki paraje'ye varmamız gerekli... hadi, kalkıp yürüyün!..»

Adamlardan biri, Tseltsal dilinde birşeyler homurdanıyordu. Don Anselmo, ona ne dediğini sormayacak kadar görmüş geçirmiş bir adamdı. İçlerinden birkaçı, don Anselmo'nun dediklerini hiç işitmemiş gibi davranıyorlardı. Jicara'larmm içine posole katmaya devam ettiler. Çıkınlarını yeniden toplamak için uzun bir zamana ihtiyaçları vardı sanki. Zaten bu işi de sanki daha önce hiç çıkın yapmamışlar gibi beceriksizce yapıyorlardı. Bununla birlikte çok geçmeden bir bölümü çıkınlarını yapmış, ayağa kalkmış ve birkaç

kişi derede su içerken onlar yürümeye başlamışlardı bile.

Yürüyüş başladıktan sonra don Anselmo, geride kimsenin kalmaması için arkaya doğru gitti. Sonra döndü ve tam eşeklerin yanına gelmişti ki, adamların garip bir sessizlik içinde olduklarını farketti. Hiç biri konuşmuyor, birbirlerine bağırmıyorlardı. Hepsi de yalınayak olduklarından, tam bir sessizlik içinde ilerliyorlardı. Don Anselmo'nun kulağına gelen tek ses, eğerinin çıkardığı gıcırtıyla eşeklerin sırtındaki yüklerden çıkan tıkırtıydı.

Ve işte şimdi ömründe ilk kez korkuyordu don Anselmo. Açık, belirgin ve güçlü bir korkuya kapıldı. Birden, ne denli tehlikeli bir durumda olduğunu anladı. Her an başına gelebilecek binbir türlü şey geçti aklından. Ya şimdi adamlar ayaklanırlarsa ne olacaktı?.. O zamana dek farketmediği bir gerçeği anlamaya başlıyordu. Bütün ülkede dikbaşlı oluşlarıyla ün yapmış olan Bachajon yerlilerinden kocaman bir grupla cengelin derinliklerinde yapayalnızdı. Yaşamı ve iyi bir durumda olması, yerlüeri hiç ilgilendirmiyordu muhakkak ki... Tam tersine; onu mutlu, ya da canlı görmeyi hiç istemiyorlardı. Tümüyle savunmasız bir biçimde onların acıma duygularına kalmıştı yaşamı... Altısını birden vuracak kadar iyi bir atıcıydı. Ama yine de geriye kalan on sekiz kişi, tabancasını bir daha doldurmasına izin vermezlerdi.

Düşünceleri bu noktaya ulaştığında, birden korkunç bir dehşete kapıldı: ya tabancasını yitirmişse... ya adamlardan biri onu almışsa!.. Dere kenarında o denli inatçı davranmalarınm ve kendisine karşı olan tüm saygılarını yitirip homurdanmaya başlamalarının nedeni bu olmalıydı. Birden elini arkaya götürüp tabancasının kabzasını yokladı.

O anda sanki bütün tehlike geçmişçesine rahatlayarak derin bir oh çekti. Altı kişiyi vurduğu anda, geriye kalan on sekizinin kendisinden arkadaşlarının öcünü alacaklarını unutmuş gibiydi.

Tabancayı dikkatle kılıfından çıkarıp dolu olup olmadığına, emniyetinin çalışıp çalışmadığına baktı. Sonra tabancayı yeniden yerine koydu, bir sigara yaktı.

Ama tabancasını telâşla araması, adamların gözünden kaçmamıştı. Birbirlerine baktılar, suratlarında kocaman bir gülümseme belirdi.

Don Anselmo'nun telâşı; tabancasını yoklaması, o zamana dek herkesten sakladığı birşeyi, yani korktuğunu açığa vurmuştu.

Bir sonraki dereye vardıklarında, adamlar yine yan gelip dinlenirlerken, ağzını açıp tek bir söz bile söylemedi, istedikleri gibi davranmalarına izin verdi. Sonra, kendisi de yerliler gibi posole'sini hazırladı ve içkisini biraz daha tatlandırmak için küçük bir konserve kutusundan bir parça da şeker ekledi.

Yarım saat sonra, içindeki taşların garip biçiminden dolayı oradan geçen ilk kervan öncülerinin «Las Tazas» adını taktıkları ırmağa vardılar.

Burada da adamlar yüklerini sırtlarından indirip jicara'larmı çıkartarak aradan çok kısa bir zaman geçtiği ve hiç de gerek duymadıkları halde yeniden dinlenmeye niyetleri olduklarını belirttiler. Bu kez don Anselmo gerçekten sinirlenmişti.

İncecik sesiyle avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

«Hey!.. Pis tembeller!.. Kalkıp yürüyün!.. Yoksa azizler gününden önce monteria'lara varamayacağız!.. Hadi, kalkm! Abran Las piernas... Nerede ve ne zaman dinleneceğinizi ben size söylerim.»

Atını, ırmağın tàm ortasında durdurmuştu. Yük eşekleriyle at üstünde giden yardımcısı, karşı kıyıya varmışlar, hiç arkalarına bakmadan sık cengelin içinde ilerliyorlardı. Sık sık duruşları sırasmda hayvanlar yeterince su içtiklerinden bu kez birşey içmeden geçmişlerdi.

Don Anselmo, uzun süredir monteria'lara yerli götürdüğünden, onların ne zaman su içeceklerini ve zinde kalmak için kendilerine ne zaman posole yapacaklarını biliyordu. Evet, bugün gerçekten de çok sıcak bir gündü. Ama bir yerli bundan daha sıcak günlerde bile hiç su içmeden saatlerce yürüyebilirdi. Tıpkı eşeklerinin ve atlarının su içmelerini önleyemeyeceği gibi, bir dereye, ya da bir nehire geldiklerinde adamların su içmelerini önlemek, don Anselmo'nun aklına bile gelmezdi.

Onu asıl sinirlendiren, adamların son üç saatte her su başına gelişlerinde hemen yayılıp dinlenmeye başlamalarıydı. Oysa, hava kararmadan paraje'ye varma niyetinde olanlar, bütün bir günlük yürüyüşte, ancak iki ya da üç kez böyle bir mola verebilirlerdi.

Suyun içindeki taşlardan birinin üstünde oturan bir Bachajon, don Anselmo'nun sesini taklit ederek bağırmaya başladı.

«Seni Allah'ın belası şeytanın adi köpeği seni... Gökteki merhametli tanrımız tarafından bu yolun üstüne konmuş olan bir parça sudan, neredeyse ölmekte olan bir yerlinin bir yudumcuk su içmesine sen kim oluyorsun da izin vermiyorsun?.. İnşallah cehenneme gidip orada alevlerin arasında kıvranırsın!»

Bir yerlinin bir ladino'ya böyle birşey söylemesi, inanılmayacak birşeydi. Jovel'deki izinsiz içki satan yerden aldığı en berbat aguardiente ile körkütük sarhoş olan bir yerli bile böyle birşey söylemezdi. Hele

I

bir ladino'ya asla!.. Bununla beraber, bağımsız bir yerli topluluğundan gelen özgür Bachajone'ler kendileri tarafından seçilen kabile reislerinden başka hiç bir otorite tanımazlardı.

Don Anselmo, yerlilerin aguardiente içmiş olabileceklerini düşündü. Onların böyle davranışlarını başka türlü açıklayamıyordu.

Genellikle yürüyüşün ilk iki gününde, yerlilerin çıkınında aguardiente bulunurdu. Ama bu, öylesine çabuk içilip bitirilirdi ki, ikinci günün gecesine tek bir damla bile kalmazdı.

Şu anda adamlardan kimilerinin sarhoş olup olmaması önemli değildir. Tavırlarında bir değişiklik vardı ve don Anselmo, bir ayaklanmamn başlamakta olduğunu sezdi.

Yük eşekleriyle birlikte giden yardımcısı oldukça ilerlemişti. Don Anselmo birden ıslık çalıp çocuğu geri çağırmayı düşündü. Ama yine aynı anda onun yoluna devam etmesinin daha iyi olacağına karar verdi. Eğer onu yolundan geri çevirseydi işler daha da •ciddileşecek ve belki o da öldürülecekti. Don Anselmo ise bunun tamamen gereksiz olduğu kanısındaydı.

Birkaç saniye içinde bu karışıklıktan elverdiğince kolay kurtulabilmek için yüzlerce plan geçti kafasından. Bunların çoğu aptalca şeylerdi.

İçlerinden bir tekinin bile kendisinden yana çıkıp çıkmayacağını bilmiyordu. Borçlandıkları bir finca'dan satm aldığı altı yerli, bir ölçüde güvenli görünüyordu kendisine. En azmdan üstüne saldırmazlardı. Bir ladino'ya olan saygıları epeyce köklüydü. Ama Bachajone'lerden bir tekine bile sırtım dönebilecek kadar güvenmiyordu. Aralarında pek o kadar kızgın olmayan biri varsa bile, en azından öbürlerinden kork-

tuğu için kendisine yardım etmezdi.

Bununla birlikte don Anselmo'nun bütün bu olasılıklar üzerinde, serinkanlılıkla düşünüp mantıklı bir sonuca varacak kadar yeterli zamanı yoktu. Ayaklanma, onun düşüncelerinin sonucunu beklenmeyecekti... Hatta düşmanlarıyla tarafsızların nerede durduklarını anlamak için çevresine bakmaya bile zamanı olmamıştı.

Irmağın tam ortasında, atın üstünde duruyordu. Kimileri, kendinden önce karşıya geçmiş olduklarından ve öbürleri de henüz geçmemiş olduklarından tam ortada kalmıştı. Hatta birkaçı da ırmağm içindeki kayaların üstüne oturmuştu.

Irmağın bu bölümü pek derin değildi. Bu yüzden son kırk yıldan beri maun kamplarına giden kervanların geçiş yeri olarak kullanılırdı. Adamların ancak balonlarına çıkıyordu su. Karşı kıyıya, taşların üstünden zıplaya zıplaya geçildiğinde, insan, ayağını bile ıslatmayabilirdi.

Don Anselmo, tam anlamıyla sıkıştırılmıştı. Her şey öyle çabuk ve beklenmedik biçimde oldu ki, hiç bir kaçış umudu kalmadığında, ancak farkedebildi bunu. Artık hiç bir şey, dahası atıyla birlikte yapacağı yürekli bir atılım bile ona yardım edemezdi. Irmak yatağının içinde taşlar öyle gelişigüzel dağılmıştı ki, karşı kıyıya varmak için at nereye sıçrarsa sıçrasın kesinlikle düşecek ve bacağını kıracaktı. Kazaları önlemek için atların ve eşeklerin ırmağı çok dikkatle geçmeleri gerekliydi.

Don Anselmo birdenbire tabancasını çekti. Çevresinde bağrışmakta olan bu adamlara karşı tabancasını kullanmaya hiç niyetli değildi. Zaten bunun ona hiç bir yararı dokunmazdı. Ancak en yakınındaki düşmanına karşı kendini korumak ve hiç olmazsa karşı kıyı-

ya varıp dört nala giderek biraz zaman kazandıktan sonra akıllıca bir plan yapmak, ya da adamların akılları başlarına gelip de sesleri kesilene dek bekleyebilmek için çekmişti tabancasını.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ama yine de her şey, kafasında hesaplandığından çok değişik oldu.

Tabancasını çektiği anda bir taşm üstünden fırlayan adamlardan birinin machete'iyle atı yaralanıverdi.

Cam yanan hayvan birden şaha kalkınca don Anselmo da hiç ummadığı bir anda suya yuvarlandı. Boylu boyunca suyun içinde uzanıp gözden kayboldu.

Hemen ayağa kalktı ve sürüklenerek kendini en yalan taşa kadar çekti. Taşm üstüne çıkıp oradan sıçrayarak karşı kıyıya geçmek için tam ayağını kaldırmıştı ki, karşıki taşa sıçrayan bir adam, bir adımda don Anselmo'nun çıkmak istediği taşın üstüne vardı. Hâlâ beline dek suyun içinde bulunan don Anselmo, bir anda adamın elindeki machete'in sivri ucunu kafasına yedi. Daha bu darbenin etkisinden kurtulamadan, arkasından yaklaşan başka bir yerli, don Anselmo'nun sağ omuzuna ikinci bir darbe indirdi. Aslında don Anselmo'nun kafasına nişan almış, ama ıskalamıştı. Eğer kafasına gelmiş olsaydı, don Anselmo için herşey bitmiş olacaktı. Ama o anda taşın üstüne çıkmaya çalıştığından, arkasındaki yerli kendisine vurduğu sırada başını hafifçe yana eğmişti.

Omuzuna yediği bu darbe onun işini bitirmek için

%

yeter de artardı bile. Neyse ki morral denilen, kalın, geniş ve deriden yapılmış bir torba taşımaktaydı sağ omuzunun üstünde. Kendini yukarı çekmeye çalışırken, torbanm madenî tokası, omuzunun tam hizasına gelmişti.

Sonuç olarak bu ikinci darbeyi de küçük bir sıyrıkla atlatmıştı.

Kimseden af dilemedi. Çocuklarının babasını ve ailesinin reisini öldürmemeleri için kimseye yalvarmadı. Bunu yapmayacak kadar iyi bir Meksikalıydı o. önündeki ve arkasındaki iki yerli, ona bir darbe indirip işini bitirmelerine fırsat vermeden, kendini taşm üstüne çekti ve yüzüne machete'iyle vuran yerlinin dizine tabancasının kabzasını indirip bir süre için onu zararsız hale getirdi.

Don Anselmo, artık tamamen taşm üstündeydi. Ama arkasındaki yerlinin varlığını hissettiğinden ayağa kalkmadı. Onu göremiyordu ama, sırtına vurmak üzere olduğunu seziyordu. Birdenbire geri döndü ve kaim çizmeleriyle adamın kasıklarına bir tekme attı. Yerli, acıyla bağırarak taşm üstünden kaydı ve suya düştü.

En azından o da, birkaç saat için kendisine zarar veremeyecekti.

Oldukça akıllı olmalarına karşın yerlilerin örgütlenebilme yetenekleri çok azdı. Meksikalılar bunu yerlilerden almışlardı ve kanlarında taşımaktaydılar. Yoksa her iki Amerika kıtasına da hükmedebilirlerdi.

Bu durumda da ırklarına sadık kalan Bachajone'ler, sonucun nasü bir yola döküleceğini farketmeden yarattıkları bu durumu, işlerine yarayacak bir biçimde yürütemiyorlardı. Kavgaya katılmayan öbür yerliler, kavgadan önce durdukları yerlerdeydiler.

Sanki 'bir sirk seyrediyormuşçasına, olup biteni merakla izliyorlardı.

Tıpkı dört yüz yıl önce o hain eşkiya ve ruhsuz cellat Cortéz'in umutsuz bir durumda kurtulmasına sebep olduğu gibi, yerlilerin örgütlenmede ve planlamada yetenekleri olmaması, burada don Anselmo'nun canını kurtarmasına neden oldu. Sanki kendilerini hiç ilgilendirmiyormuş gibi oldukları yere çömelip olayı izleyen yerlilerden hiç olmazsa birkaçının yerden bir taş alıp bunu don Anselmo'nun kafasına atması yeterliydi. Irmağın üstünde yüzmekte olan en ince dallardan biriyle muchachoiarın en çelimsizi bile onu öldürebilirdi. Eğer içlerinden biri bile «Haydi gelin, şunun işini bitirelim,» demeyi akıl etseydi, toptan yardıma koşarlardı.

Ama içlerinden biri bile don Anselmo'ya karşı harekete geçmedi. Ona saldıran iki kişi bile artık kendi başlarının derdine düşmüşlerdi. Bir kez daha saldırmayı akıllarından geçirmiyorlardı. Boyun eğme, teslim olma, söz dinleme ve bir ladino'ya saygı duyma alışkanlıkları, yavaş yavaş geri geliyordu. Şimdi büsbütün donup kalmışlardı. Parmağını usulca oynatarak don Anselmo, herhangi birini, hatta kendisine saldıran o iki yerliyi bile yanına çağırabilirdi. Yerli hemen ayağa fırlayıp yanına gelir ve «A suys, ordenes patroncito, buyur patron,» derdi.

Don Anselmo, üstünlüğü eline geçirmiş olduğunun farkındaydı. Hatta artık onları monteria'lara gö; türebileceğinden, eskisinden daha çok emindi. Ama şu anda onları çekip çevirecek güçte değildi.

Yüzüne yediği darbe, onu perişan etmişti. Suratı boydan boya yarılmıştı. Burnu kesilmiş, yanaklarından biri çenesine kadar ikiye ayrılmış, dişleri ortaya çıkmıştı. Suratını kaplamış olan kan, görmesini önlü-

yordu. Basını ırmağa sokup yıkadı. Ama kan durmadı. Böyle bir anda kendisini savunması hemen hemen olanaksızdı.

Kendisini kıyıya çekti ve elindeki bezi suya batırıp yüzünü yıkamaya başladı. Bezi sıkıp bu işlemi birkaç kez yineledi. Böylesine bir yolculukta yanma ilaç, ya da herhangi bir sargı almak, bir Meksikalı için çok gülünç sayılırdı. Eğer karısı onun torbasının içine bunları koysaydı bile, çıkarıp kullanmaya utanırdı. Birisi, kendisini bunları kullanırken görseydi, yerin dibine geçerdi.

«Allah belâsmı versin!.. Kocakarı değilim ben...»

Devrim sırasında Meksikalı askerler ve subaylar, gülerek, birbirlerine şakalar anlatarak ve yüzlerindeki tek bir kası bile oynatmadan parçalanan kollarını cep çakılarıyla kesip atarlardı. Zaten bunu başka türlü de yapamazlardı. Devrimci birliklerin çoğunun ne doktorları ne hemşireleri, ne sargıları, ne de kloroformları vardı. Bunlar, Meksikalı bir askerin ya da subayın aklına gelecek en son şeylerdi. Zaten bunların hepsi gringo saçmalığıydı. Gerçek bir devrimde insan ya kazanır, ya da ölürdü. Gerisi önemsizdi.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Don Anselmo ırmağın kıyısına çömelmiş elindeki bezi ıslatıp yüzündeki yarayı siliyordu. Adamakıllı güçsüz ve savunmasız bir durumdaydı. Ölü gibi yorgundu. Eğer yeniden saldırıya uğrarsa karşı koyacak hiç bir gücü yoktu. O anda adamlardan biri kalkıp

şöyle bir dokunsaydı kendisine, kof bir ağaç gibi yıkılıverecekti.

Bütün çevresinde, ırmağın iki yakasında ve ırmaktaki birkaç taşm üstünde, kazananlar, çömelmiş oturuyorlardı. Kimisi ne yapacağını bilmediğinden yine kendilerine posole hazırlamaya başlamıştı, ötekiler de çıkınlarını topluyorlar, kimileri ise cengeldeki birkaç bitkiden insanlara geçen ve gözle görülemeyecek kadar küçük, ama yine de insana acı verip rahatsız eden böcekleri yakalayabümek için kollarını, bacaklarını ve çıplak vücutlarını araştırıyorlardı. Hiç kimse, az önce don Anselmo'ya saldıran ve şimdi biri dizini, biride kasıklarını oğuşturan o iki adamla ilgilenmiyordu.

Kazananlar, yere çömelmişlerdi. Her davranışlarında kararsızlık okunuyordu. Sanki birini uyandırmaktan korkuyorlarmışçasına alçak sesle yaptıkları konuşmalarda da kararsızlık vardı. Don Anselmo'ya gözucuyla bakışları bile kararsızlık doluydu. Evet, kazanan onlardı, kesinkes doğruydu bu. Ama bu zaferleriyle ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Artık köylerine geri dönebilirlerdi. Bunu yapmalarına kimse engel olamazdı. Eğer şu anda don Anselmo'nun kafasına birşey indirip onu gömseler, polis bile onlardan kuşkulanmazdı. Çünkü ortada davacı diye birşey olmayacaktı. Ve tabiî, eğer isterlerse hepsi birden don Anselmo'yu gömdükten sonra monteria'lara gönüllü olarak gidebilirlerdi. O zaman da kendilerinden monteria'da hiç para kesilmeyeceği için simsardan aldıkları avans da ceplerine kâr kalacak ve iki yıl çalıştıktan sonra kuşakları parayla dolu olarak köylerine rahatça dönebileceklerdi.

Don Anselmo'ya ne olduğunu hiç biri bilmek zorunda değildi. Onlar onun muhafızı değildiler ki!..

Kendileriyle birlikte gelen don Anselmo'nun yardımcısı, epeyce önde olduğundan, hiç bir şey görmemişti. Muchacho'lar bir masal uydurup onun bir jabalie sürüsü gördüğünü, taze et bulabilmek için onların ardma takıldığını ve kendisini bütün bir gün ve gece yolda oturup beklediklerini, ama hiç bir zaman geri dönmediğini söyleyebilirdi.

«Mutlaka,» derlerdi, «yaban domuzları onu ele geçirip canlı canlı yediler!..»

Ya da don Anselmo'nun altından geçtiği bir ağacın dalmda uyumakta olan bir panter ansızın üstüne atılarak onu yemiş de olabilirdi. Cengelde bir insanın ölümüne yol açabilecek yüzlerce neden olabilirdi. Bütün yapacakları, hepsinin ağız birliği edip aynı şey üstünde anlaşmalarıydı.

Oysa şimdi oldukları yerde kalakalmışlar, olacakları beklemeye koyulmuşlardı.

Bir karara varamadan duruyorlardı oldukları yerde. Ladino'nun iyi bir dayak yediğine ve hiç olmazsa bundan böyle kendilerine istediği gibi davranamayacağma bile sevinemiyorlardı kafalarının içinde... Ama en azından bir ladino'yu ezebilmeleri ve bunun bilincinde olmaları onları mutlu ediyordu. Başka da birşey istedikleri yoktu zaten... Ladino'dan herhangi bir şey çalmak, akıllarının köşesinden bile geçmiyordu.

Don Anselmo'nun bulunduğu kıyıda oturan üç adam, sessizce birşeyler konuştuktan sonra ayağa kalkıp ormanın içinden dikkatle seçtikleri yeşil yaprakları toplayıp don Anselmo'ya yaklaşmaya başladılar.

Onların kendisine yaklaştıklarını farkeden don Anselmo, yanında duran tabancasına uzanmaya çalıştı. Tabiî, çok doğal olarak işini bitirmek isteyeceklerini düşünmüştü. Gerçek bir Meksikalı gibi ölmek istiyorsa, bunu savunmasız ve uyuz bir köpek gibi

karşılamamalıydı. Son anda kendisiyle birlikte cehen neme olabildiğince çok adamı da birlikte götürmek niyetindeydi.

Epey güçsüz düşmüş olduğundan, elleri titremeye başlamıştı. Bu yüzden dikkatle nişan alamadı. Ama yine de elindeki tabancayı adamların üstüne aşağı yukarı doğrultmayı becerdi. Bir Meksikalı, öc almak istediği birini öldürmeye karar verirse, iki gözü kapalı bile olsa bu işi rahatlıkla becerebilir.

Tetiği çekti. Ama fiss diye bir ses çıktı yalnızca; ikinci kez asıldı tetiğe. Tabancadan yine aynı ses çıktı: fiss.

Don Anselmo, adını duymuş olduğu bütün azizlere ve. şeytana, bildiği bütün küfürleri etmeye başladı. Ve aynı anda azizlere ve Meryam Ana'ya, yeryüzündeki bütün cephane yapımcılarının basma suçiçeği, frengi ve kanser belalarını sarması için dua etti. Nasıl olurdu da bu alçak herifler dolu tabancasıyla ırmağa düşen birini daha sonra düşmanlarının önünde savunmasız bırakabilirlerdi...

Onu izlemekte olan adamlar, tabancanın iki kez üst üste çalışmadığını farketmişlerdi kuşkusuz. Böylece bir kez daha onun tamamen ellerinde olduğunu anladılar. Bütün acılardan ve dertlerinden onu kurtarmak için şöyle bir dokunmaları bile yeterliydi. Kafasına indirecekleri sert bir tekme ırmağa yuvarlayabilirdi onu. Bir daha da kendi yardımları olmadan ırmaktan çıkamazdı.

Ama adamlar hiç bir şey yapmadılar. Tıpkı bir gösteriyi izlemekte olan insanlar gibi, bu gösteriye katılmayı akıllarından bile geçirmeksizin yere çömelip olan biteni ilgiyle izlemeye koyuldular.

Tabancasının işe yaramadığını ve adamların dadurumun farkına vardıklarını anlaymca, don Ansel-

mo'nun saranp sararmadığmı söylemek, oldukça zordu. Surata, yaralarının kıpkırmızı lekesiyle kaplanmıştı. Yarasız yerleri ise kan kaybından öyle sararmıştı ki, artık ölüm korkusu bile bu suratı daha fazla sarartamazdı. Ama böyle bir durumda o yalnızca küfretmekle kalmayacak çatallı mızrağını yitirmiş bir şeytan kadar çılgına dönecekti...

Tabancasının çalışmadığını belli edecek en küçük bir davranışta bile bulunmadan tamburu açıp içindeki mermileri ırmağa attı. Bir yandan da yine cephane yapımcılarına «Que chin-esos molditos gringos a sus madrés y abuels!» diye söylenerek kemerinden yeni mermileri çıkarttı ve tamburun içine yerleştirdi. Tamburu yerine oturttu, tabancayı havada iki kez çevirdikten sonra zorlukla kapıp, bütün enerjisini harcayarak güçlükle kılıf ma yerleştirdi. Gerçi dinç görünmeye çalışıyordu ya tabancasıyla yaptığı bütün bu gösterilerin kendisine hiç bir şey kazandırmadığım da biliyordu. Çünkü kemerindeki mermiler tabancasmdakilerden daha da çok ıslanmıştı. Tabiî kemerindeki mermiler açıktaydı ve tabancasmdakiler ise hiç değilse tamburun sayesinde biraz olsun sudan korunmuştu. Ama yine de akollıca bir numaraydı bu...

Adamlar avlanmak için yalnızca ağızdan doldurma eski silahlara biliyordu ve bu yüzden de don Anselmo'nun kemerinden çıkardığı mermilerin, ırmağa attıklarmdan daha iyi olup olmadığını anlamazlardı nasıl olsa--- Sayıları tarihçilerin belirttiklerinden daha fazla olan ezilen devrimler ve kazanılan savaşlarda kullanılan eski taktiklerinden biriydi bu.

Ellerinde yapraklar ve dallarla yaklaşmakta olan adamlar, don Anselmo'nun tabancasını çektiğini görünce durmuşlardı. Bunu, yürekliliklerinden mi, yok-

sa kayıtsızlıklarından mı yaptıklarını söylemek zordu. Çünkü geriye dönüp koşmanın tabanca mermisinden kaçmakta pek işe yaramadığını biliyorlardı.

Don Anselmo tabancasını kılıfına soktuktan sonra içlerinden biri yüksek sesle konuşmaya başladı.

«Patroncito, sadece sana bierbas buenas getirmek istiyorduk. Yarayı iyileştirecek ve kanı durduracak iyi yapraklar bunlar!.. Burada kan kaybından ölebilirsiniz patroncito...»

«Bueno, bueno muchachos» dedi don Anselmo, elindeki bezi suya sokarak. «Hadi, getirin curita'ları, bakalım bir işe yarıyorlar mı?..»

Modern kentlerden uzak, köylerde yaşayan ve işi gereği yerlilerle ilişkileri olan her Meksikalı gibi don Anselmo'nun da, onların ilaç olarak kullandıkları yapraklara, tohumlara, köklere, şişelerde ya da kutularda satılan ilaçlardan çok daha fazla güveni vardı.

Muchacho'lar onun yanına yaklaştılar, yerden birkaç taş alıp suyla üstlerindeki toprağı temizlediler ve yapraklarla ince dalları ezerek bir çeşit hamur yaptılar. Bunu, yaraların üstüne koyması ve sonra da üstünden sıkıca elindeki bezle bağlaması için don Anselmo'ya yardım ettiler.

Don Anselmo sarılıp sarmalandıktan sonra önce soluna, sonra da sağma bakarak söylenmeye başladı.

«Hay Allah'ın belası... Şu maldito cabron, Allah' ın cezası atım da nerede?..»

«El caballito esta detras de las otras bestias ya bien edalante en el camino,» dedi adamlardan biri.

«Ne yapalım, önden gittiyse, bir sonraki paraje'ye kadar yürüyerek gitmek zorunda kalacağım...» dedi don Anselmo, ayağa kalkmaya çalışarak. Ayağa kalkar kalkmaz olduğu yerde sallandı, ama çok geçmeden kendini toparladı ve bir ağaca doğru gidip ona

dayandı. Burada ıslak bir köpek gibi silkindi ve kendini kaybedip azizlere, hükümete, devlete ve özellikle böyle Allah'ın belâsı bir iş yapması, zavallı yerlilere iş bulup onları beslemesi, sırf iyiyürekli olduğundan onları kurtarması için kendisini zorlayan bu kötü işe sövüp saydı.

«Hey, domuzlar!..» diye bağırmaya başladı. «Hiç birinizde o Allah'ın belâsı aguardiente'den, ya da comiteco'dan yok mu?.. Neredeyse çıkarıp verin hemen. Haydi sallanmayın!..»

Hâlâ taşların üstünde oturmakta olan adamlardan biri:

«Tenga, patroncito... Bende bir şişe var...» dedi.

«Elbette ya... biliyordum zaten... Puercos, marranos del diabli... Sizin gibi domuzlardan birinin yanında bir şişe taşıyacağını biliyordum!.. Santisima Madre del Dios Poderoso... Seni kör edip kemiklerini sızlatır inşallah, orospu çocuğu... Çabuk ver onu bana!..»

Adam hemen yerinden fırlayarak ırmağı geçti, çıkınından bir şişe çıkardı ve don Anselmo'ya verdi. Şişenin hemen hemen yarısından fazlası doluydu.

Don Anselmo, şişenin mantarını çıkardı, içindekini kokladı, soma başmı kaldırdı, bir kez daha içindekini gürültüyle kokladıktan sonra avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı.

«Tahmin etmeliydim. Dona Emilia'nın bu... Her biri büyükannemden daha yaşlı, yaran düzine şişko orospu ile bir kerhane işlettiği yetmiyormuş gibi, bir de bunu yapıyor şimdi de... O moruk, bu şişenin içine neler koymuştur kimbilir...»

Şişeden bir yudum aldı ve içi yanmış gibi sarsıldıktan soma küfretmeye başladı.

«Artık şimdi kurtarıcımın beni terkettiğini ve be-

ni tamamiyle unuttuğunu görüyorum... Çünkü dona Emüia kansuım bu boktan içkisini zıkkımlanmaktan başka yapacak hiç bir şey kalmadı benim için...»

Bir kez daha silkindi ve kendisine şişeyi veren adama bakarak konuşmaya başladı.

«Demek, dona Emilia'nın kerhanesine gittin ha!..»

«Hayır, gitmedim patroncito, yemin ederim ki gitmedim...»

«Pis bir yerli domuzu olmana rağmen, anlaşılan içinde hâlâ biraz insanlık gururu kalmış!.. Oradaki orospuların hepsinin hastalıklı olduğunu bilmiyor musun?..»

«Biliyorum patroncito, kasabadaki herkes bilir bunu... Oraya yalnızca bir şişe comiteco almaya gittim...»

«Comiteco mu?.. Comiteco mu dedin?.. İşte şimdidi adı ne olursa olsun, hiç bir tanrının bağışlamayacağı bir günah işledin!. Comiteco'ymuş.. Onun sana sattığı... Neyse, yeterince konuştuk bu konuyu... Ama comiteco'ya da hakaret etme!.. İnsanın cennetten kovulduğunu unutturacak bir içkidir o...»

Şişeyi kaldırdı, iğrenirmişçesine ona baktıktan sonra bir yudum aldı. Yeniden sarsıldı ve ağzmdaki tortuyu tükürdükten sonra yine bağırmaya başladı.

«Benim gibi namuslu ve dürüst bir Katoliğin ayakta duramayacak bir halde bile olsa bu pis şeyi içtiğine kimse inanmaz... Bunu sattığı için o orospuyu aşmalı!.. Bir de utanmadan adma comiteco anejo diyor... Tevekkeli değil midelerini böyle boklarla dolduran çocuklar, bile bile cinayet işliyor... ben de olsam aynı şeyi yapardım...»

Sallanarak şişeden bir yudum daha aldıktan sonra öyle küfürler savurmaya başladı ki, daha önce ettikleri, bunların yanında hiç kalırdı...

Bunu, derin bir sessizlik içinde kendisini izleyen

adamları eğlendirmek için yapmıyordu. Onlar, mırıldanmayı bile bırakmışlardı. Yaptıklarını görmek için büyük bir merakla onu seyrediyorlardı. Ama don Anselmo'nun böyle inanılmayacak kadar açık saçık küfürler etmesi, onun artık kendine geldiğinin bir belirtisiydi. Üstelik, daha birkaç dakika önce bu adamların kendini öldürmeye çalıştıklarını unutması gerekliydi. Geçirdiği şokun etkisi silindiğinden, çektiği acı öylesine artmıştı ki, biraz kendinden geçmeden bu acıya dayanması olanaksızdı...

Ne yaptığını bilmeden azizlere, gökteki tanrılara küfreden, ağır şekilde yaralanmış ve ölmekte olan bir asker, tanrıdan iyilikler, güzellikler, mutluluklar ve daha bir sürü anlamsız şeyler dilenen birisinden daha çok anlar doğa tanrısının lütuflarını... İnsan, eğer ölecekse, bunu başı dik bir adam gibi gururla yapmalı ve ne o anda ne de sonra, sonucu değiştirmeyecek olan yalvarıp yakarma gibi küçük ayrıntılarla uğraşmamalıdır.

Yüzünde dehşet dolu bir ifadeyle don Anselmo, elindeki içki şişesine baktı ve içinde ancak üçte birinin kaldığını görünce, «Gracias,» dedi. «Bak, sana birşey söyleyeyim oğlum... Eğer zehirlenerek ölmek istemiyorsan, ve eğer bir gün anana dönmek niyetindeysen o dona Emilia orospusunun comiteco anejo dediği bu pis zıkkımdan içme... Yoksa cennete asla varamazsın... Gitmek istersin, değil mi oraya!..»

Delikanlı, «Si patroncito, por supuesto, al cielo ir» diyerek şişeyi kaptı, çıkınının olduğu yere gitti, ağzının iyice kapalı olduğundan emin olduktan soma şişeyi, pantolonu ile yün battaniyesinin araşma dikkatle yerleştirdi.

«Hey, sen!.. Buraya gel!» diye don Anselmo, onu geri çağırdı.

Delikanlıyı biraz yana çekip öteküerin işitemeyeceği bir sesle fısır fısır birşeyler söyleyerek elini cebine attı, küçük bir deri çanta çıkardı, onun içinden de bir madenî para çıkardı ve şöyle dedi:

«işte, şişenden içtiğim aguardiente karşılığında şu toston'u al. Tanrının asla bağ: ıslamayacağı günah işledim... Monteria'da dona Enfrosina'yı sorup aynısını alırsın, öbür çocuklara söyleme. Hiç kimsenin iyiliği için değil bu... Hoş, nasıl olsa öğrenecekler ya!..»

Ehni gömleğinin cebine atıp sigara aradı. Sonra, yapış yapış kahverengi bir paket çıkardı.

«Bende sigara var patroncito,» dedi adamlardan biri. Yerinden kalkarak yanla rina yaklaştı.

Sigaraları iyi tütünden yapılmış, ve paket kâğıdına sarılmıştı. İşte, sigaranın tadını bozan şey de bu kâğıdın cinsiydi.

«Eh ne yapalım, daha iyisi olmadığından bunu içmek zorundayız,» diye düşündü don Anselmo.

Kendisine sunulan sigaralardan bir tane aldı.

«Bu gece konaklayacağımız paraje'ye varınca, sana bütün bir paket veririm... hem de iyilerinden... Eşyalarımın arasında bol miktarda var!..»

«Gracias jefecito,» dedi, adam. «Gidip cabalitto' yu arayıp getireyim mi patroncito?..»

«Hayır, bırak gitsin. Şimdi öbür hayvanlarla birlikte çok uzaklaşmıştır. Üstelik, sen dönene dek gece olur. Ben de sizin gibi yürüyerek giderim. Hem benim için de iyi olur...» dedi ve sigarasını yaktı.

Birkaç nefes çektikten sonra bağırmaya başladı:

«Oigan, muchachos, hadi yola koyulalım... kalkın... Hadi, kımıldanın biraz, sallanmayın!.. Ya paraje'ye varırız, ya da geceyi domuzlar gibi yolun üstünde geçiririz... Abran las piernas... Yürüyün!»

Adamların kendisini izleyip izlemediklerine aldırmadan pantolonunu çekti, kemerini sıktı, kafası sarılı olduğundan şapkasını bir parça yana yıkıp yola koyuldu.

YİRMİNCİ BÖLÜM

önceleri epeyce zor ilerledi. Tökezledi, sallandı ve güç kazanmak için her ağaca yaslanarak dinlendi. Yarım saat sonra, daha düzgün yürümeye başlamıştı. Bir kez olsun kafasını çevirip arkasına bakmadı. Kendisini izlemeleri, ya da ayaklanmayı sonuna dek götürüp eve dönmeleri arasında bir seçim yapmalarını tamamen onlara bırakmıştı.

Bir somaki paraje, normal bir yürüyüşle, öğleden sonraları dört sularında varılan bir uzaklıktaydı. Bu da, cengel yolcularının konaklamak için en çok tercih ettikleri saatti.

Don Anselmo, altı - yedi sularında vardı paraje'ye. Güneş, neredeyse batacaktı.

Yardımcısı, saatlerden beri onları görmediğinden kaygılanmaya başlamıştı. Ama içlerinde patronu da olmak üzere bütün takımı bir arada bırakmış olduğundan herşeyin yolunda gittiğine inanıyordu. Don Anselmo'nun atının tekbaşma gelmesi onu birdenbire şaşırtmıştı.

Ama aradan iki saat geçip de don Anselmo ile muchacho'lardan hiç biri gözükmeyince, yardımcı iyiden iyiye huzursuzlanmaya başladı. Gelgelelim, yapabileceği hiç bir şey yoktur. Atma binip onları ara-

maya çıksa, yalnız bırakacağı öbür hayvanların kaçacağım düşündü. Eğer don Anselmo'nun basma birşey geldiyse, yanındaki yirmiden fazla insanın onu kampa getireceklerini düşündü. Bir süre kararsızca bekledikten soma eşeklerin yükünü indirdi, atların koşumlarını çıkardı ve otlanmaları için onları etrafa saldı. Elinden geldiğince kamp kurmaya çalışarak bir ateş yaktı ve fasulyelerini, pirincini ve kuru etini çıkartarak her zamanki yemeğini hazırlamaya koyuldu.

Kahve kaynamaya başladığında don Anselmo geldi ve ölü gibi yorgun, ateşin yanma çöktü. Yardımcısı don Anselmo'nun sırtına yaslanabilmesi için bir eğer koydu. Ona kahve ve pirinçle karrşrk fasulye ikram etti.

«Que paso, jefe... birşey mi oldu?..» diye sordu delikanlı.

Don Anselmo yavaş yavaş kahvesini içti, ateşin üstüne konmuş çöreklerden birkaç tane yedikten sonra konuşmaya başladı:

«önemli birşey değil... Üstünde konuşmaya bile «değmez!.. Muchacho'lardan birkaçı sarhoş oldu. Kafama machete ile bir darbe yedim, hepsi bu kadar... Kimin yaptığını bilmiyorum... Zaten önemli de değil... Böyle şeylerin nasıl olduğunu bilirsin... Ben, yüzümü yıkarken, at da aldı başını çekip gitti. İşte onun için geç kaldım. Eso es todo. Nada en particular...*

«Ateş etmediniz mi don Anselmo?..» diye sordu çocuk.

«Ben sarhoş değüdim... Onun için ateş etmedim... Ne dersin chamaquito, neden ateş edeyim?.. Ateş etsem, sadece kendi parama ateş etmiş olurdum!.. Ben paramı paramparça yaparak eğlenecek kadar budala değilim... Hadi, bir kutu sardalya aç. Canım birşey-

ler kutlamak istiyor. Şişede hiç comiteco kaldı mı?..»

«Yarısından fazlası dôlu,» karşılığını verdi çocuk. «Şişeyi şimdi ister misiniz don Anselmo?..»

«Şimdi değil, daha sonra... Hele bir yemeğimizi yiyelim, yatmadan önce!.. Şu sardalyalardan ver biraz bana! Tuz nerde?.. Eşeklerden huysuzluk eden oldu mu hiç?..»

«Hayır jefe... Eşeklerin hepsi iyi...»

«Yalnız başına kalmaktan korkmadın, değil mi chamaquito?.. Yoksa korktun mu?»

«Ben korkak değilim. Sizin başınıza birşey geldi diye kaygılandım, o kadar. Muchacho'ların birşey yaptıklarını sandım.»

Don Anselmo güldü:

«Benim için kaygüanmana hiç gerek yok... Bunu bilmelisin! Muchacho'lar iyi çocuklar... hepsi!.. Yalnız biraz evlerini özlediler, hepsi bu kadar!..»

«Pues,» dedi çocuk. «Bachajone'lere pek güvenemem. Son matones... Katiller!.. Bakın patron, işte geliyorlar!..»

Don Anselmo, paraje'ye gelen yola doğru baktı. Adamlar, tek sıra halinde yaklaşmaktaydılar.

Karanlık, hızla çöktü. Son adam konaklama yerine varmadan önce, ortalık iyiden iyiye kararmıştı.

Kampta yalnızca ateşin danseden alevleri ve gölgeler gibi hareket eden adamlar görünüyordu.

Birçoğu, kendi ateşini don Anselmo'nunkinden uzakta bir yerde yaktı.

Don Anselmo, adamların hepsinin orada olup olmadıklarını, gelmeyenlerin ertesi sabah geleceklerini, yoksa hiç mi gelmeyeceklerini bilmiyordu.

Ertesi gün, ortalık ışımazdan çok önce, kampta bir canlılık başlamıştı. Adamlardan birkaçı hayvanları toplamaya ve sonra da onları yüklemeye yardım

ettiler. Bu, onların işi değildi, ama yine de yaptılar.

Yürüyüşe başlamaya hazır olduklarında bütün ateşler söndürülmüş ve üstleri toprakla örtülmüştü. Atına binmiş olan don Anselmo bağırdı:

«Haydi, .yola çıkıyorsunuz muchacholar!.. Vamonos!»

Yola çıkar çıkmaz don Anselmo hayvanlara yol göstermesi için yardımcısına önden gitmesini söyledi. Kendisi de arkadan geldi. Tıpkı bir önceki gece gibi adamları saymamış, yürüyüşe* kaç kişinin katıldığını öğrenmek bile istememişti.

Yarası oldukça canını yakıyordu. Bütün gece sargılarını çıkarmamıştı. Sargı yaraya öyle yapışmıştı ki, ne zaman başını hafifçe oynatsa korkunç bir sızlama duyuyordu. Paraje'ye vardıktan soma omuzundaki yarayı elinden geldiğince incelemişti. Bir parmak boyunda ve hır santim derinliğinde bir yaraydı bu. Hiç önemsemedi. Böylesine ufak bir sıyrık, üstünde kafa yormaya bile değmezdi. Yaranın üstüne biraz comiteco döktü, ama fazla değil... azıcık... Böylesine küçük bir yara için harcanamayacak kadar değerli birşeydi o!..

Üç gün sonra birlik monteria'ya vardı. Ancak o zaman don Anselmo yanında getirdiği adamları saymaya gerek duydu. Yalnızca iki kişi eksikti. Kendisine saldıran o iki Bachajone!..

Onlar için hiç bir şikâyette bulunmadı. Hatta sözleşme yapıp borçlarını ödemek için kendisinden para aldıklarını da kimseye söylemedi. Sanki yürüyüş sırasında ölmüşler gibi onları sadece bir kayıp olarak düşündü.

Monteria'larda, nasıl yaralandığını sordular ona. Adamların birinin machete'iyle vurduğunu ve sonra

da kaçıp gittiğini söyledi, ama ayrıntılarını anlatmadı.

Bu arada, adamlarından birkaçı olup biteni monteria'daki işçi arkadaşlarına anlattığından olay hemen yayılmıştır ortalığa.

Don Anselmo admda tanınmış Jovel'li bir yurttaş, yara izini bugün bile taşımaktadır. Bu iz öyle belirgindir ki, onunla karşılaşan herkesin dikkatini çeker. Eğer kendisini tanımayan birisi aranıyorsa, şöyle tarif edilir:

«Bütün suratında kocaman kıpkırmızı bir yara izi taşıyan don Ansehno'dan söz ediyorsun herhalde... merak etme, onu başka don Anselmo'larla karıştırman için ancak kör olman gerekir!..»

Don Anselmo, bugün büe işçi simsarlığı yapmaktadır. O yürüyüşten beri kimbiMr kaç kez yüzlerce yerliyi büyük cengelden geçirip monteria'lara götürmüştür. Tabiî, yanma yalnızca yardımcısını alarak. Çünkü daha fazla para harcamak, onun için savurganlıktan başka bir şey değildir. Bu işi hoşlandığı için ya da serüven tutkusu yüzünden yapmamaktadır. Hayır hayır, tam tersine; gittikçe büyümekte olan ailesini geçmdirmesi gerekmektedir. Bildiği tek iş budur. Ve bu işten de ailesini besleyecek, giydirecek ve bir çatı altında barındıracak kadar geliri vardır. Ne zaman en küçük kızının biraz büyüdüğünü, artık bir kıyıya biraz para ayırıp küçük bir dükkân açmayı ve ömrünün geri kalan bölümünü küçük bir kasabada sessizce ve rahat bir hayat yaşayarak geçirmeyi düşünse, karısı ona şöyle der:

«Biliyor musun Anselmo, galiba bu seferki erkek olacak!..»

Don Anselmo ne yapabilir ki?.. Yeniden yollara düşmesi, işçilerle sözleşme yapması ve onları monte-

ria'lara götürmesi gerekmektedir. Maim şirketleri için bulduğu işçilerle aynı iplere bağlıdır o da... Ve eğer oraya götürdüğü yerlilerden daha iyi kullanamazsa kafasını, borçlarından ötürü **monteria**'lara işçi simsarı olarak değil, sözleşmeli bir işçi olarak gitmesi çok mümkündür...

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

*

İlk karşılaşmalarında kavga edenler çoğu kez en iyi ve en güvenilir arkadaşlar olurlar.

Andrés ile Celso arasındaki ilişki de böyle oldu. Yürüyüşe başlamadan önce, Celso dünyayı doğru dürüst görebilecek kadar ayıldığmda, Andrés ile barışmışlardı.

Andrés'e kavgaya kendisi kadar onun da neden olduğunu anlattı.

Ülkenin yollarında uzun yıllar boyunca carretero olarak çalışan Andrés, küçük bağımsız köylerde ve finca'larda yaşayan yerliler gibi konuşmasını, onların geleneklerini unutmuştu. Giyim biçimi, ladino'larla sürekli ilişkide bulunması, üstelik bir de okuma yazma öğrenmiş olması, monteria'larm ve kahve çiftliklerinin aralarından **capataz**'larmı seçtikleri, «empleados do confianza» denilen bir smıftanmış gibi gösteriyordu onu. Belli bir zekâ derecesinde oldukları için **monteria**'larda ve kahve **finca**'larında bunlara gerek duyuluyordu.

İşte bu yüzden Celso'nun geleceğin caoba işçilerinin kampına kendisinden sonra gelen Andrés'i bir **capataz,** bir casus, bir yolgösterici sanması çok doğaldı. Üstelik, Celso'nun **capataz**'larla, yolgöstericile-

re ve simsarların casuslarına olan nefreti doruğuna vardığından hiç bir neden olmadığı halde Andrés'i görür görmez ona saldırması pek de bağışlanmayacak bir yanılgı değildi. AnlattıMarmı dinledikten sonra Andrés, Celso'nun kızgınlığının nedenini belki de ötekilerden çok daha iyi anladı. Kendisi de tıpkı Celso gibi, hiç bir suçu olmadığı halde, elinden bir şey gelmediği için simsar don Gabriel'in tuzağına düşmüştü.

Üzerinde çalışılan toprak, işletilen hayvanlar gibi finca'nın bölünmez bir parçası olan Andrés birçok fırsatlardan yararlanarak kaçabilmişti.

Ama çoğu kez, finquero'lar, işlerine geldikçe yerlilerin evlerine gitmelerine izin verdikleri gibi gerektiğinde onları geri getirmesini de bilirlerdi. Andrés' nin geldiği finca'da babası, annesi, erkek ve kızkardeşleri de çalışıyordu. Tıpkı büyükbabası gibi finca'da doğan babası, finquero'ya borçlanmıştı. Borçlarını ödemeden Andrés'in babasının öleceğinden korkan finquero, borcuna karşılık onu don Gabriel'e satmaya karar vermişti. Ama Andrés'nin babası gittikçe yaşlanmaktaydı. Hayli zayıf bir adam olduğundan tam verimli bir caoba işçisi olarak çalışamazdı. Finquero, bunu don Gabriel'e anlatırken sözlerini şöyle bitirmişti:

«Meraklanma don Gabriel, ihtiyarı satm almak zorunda kalmayacaksın. Eminim, onun yerine sana oğlunu satabileceğim! Güçlü, ve dört yaşındaki bir boğa kadar sağlıklı bir genç o!..»

Kuşkusuz Andrés, babasının borcunu işitir işitmez, kendisinden de beklenildiği gibi babasının sözleşmesini üstlenmişti. Çünkü ihtiyar babasının pek yakında monteria'da öleceği düşüncesine dayanamamıştı. Hatta belki de ihtiyar, monteria'lara bile varmadan cengelde ölüp gidecekti...

İşte böylece, finquero, hem simsardan, Andrés'nin

babasının borcunu almış, hem de onu ve büyüme te olan çocuklarını finca'da tutmayı başarmıştı. Ail lerinin yanısıra büyümekte olan çocuklar üerde ye işçileri oluşturacaklardı.

Sürekli işçisi olmayan bir **finca**'nın hiç bir değeri yoktur. Bu bölgelerdeki bir **finca**'nın güvenebilecek tek tarım işçileri fincanın bölünmez parçaları olan ailelerdir.

«Pues,» dedi Celso, Andrés sözlerini bitirdikten sonra. «Sen de benim kadar batmışsm bu işin içine.»

«Dediğin gibi manito, gırtlağımıza dek gömülmüşüz bu işin içine. Seni bekleyen bir sevgilin var, beni de bekleyen bir sevgüim var,» dedi Andres. «Korkarım ki, bizi o kadar beklemek zorunda kalacaklar ki sonunda kuruyacaklar. O zaman da hiç bir işe yaramayacaklar.»

«Bana kalırsa benim durumum senden biraz daha iyi,» dedi Celso. «Hiç olmazsa kaçabilirim, üstelik bunu babamdan da çıkartamazlar. Kendilerine hiç direnmedim zaten. Ama senin durumunda, hemen babanın peşine düşerler. Babanı kurtarmak için sevgilini bırakıp çalışmak zorundasın.»

«Eğer ne babanın ne de başka birinin başım derde sokmayacaksan, neden kaçmıyorsun eşek herif?» diye sordu Andres.

«Eşek herif sensin! Nereye gidebilirim ki? Sevgilimi elde etmek istiyorsam eve dönmem gerekli. O köyünü bırakmaz. Orada toprağı, babası, anası ve büyük bir kabilesi var. Eğer ben o pueplecito'ya dönersem, polis beni üç günde yakalar ve hemen monteria'ya teslim eder. Üstelik bir de iki yüz kırbaç yiyip iki yüz pezo de ceza öderim. Aptal değilim ben! Eğer sevgilime dönemiyorsam başka bir yere gitmenin yararı ne? Nereye gidersen git çalışmak zorundasın, üste-

lik de çok çalışmak zorundasın! Kimse karşılıksız sana tek bir centavo bile vermez. Kaçacaksın, ama nereye? Bir çalışma bölgesinden ötekine mi? İster kahve tarlalarında, ister monteria'da çalış, ister öküzlere ister eşeklere sürücülük et, ücretler her yerde aynı. Kaç yıl bir carretoro olarak çalıştın? Kendine bir milpa, biraz fasulye ile mısır ekebileceğin küçük bir toprak parçası alabilir misin? Hiç bir şey alamazsın! Hiç bir şeye sahip değilsin. Yıllarca carretoro olarak çalıştın ve muhakkak ki yanındaki öküzlerden çok daha fazla ter döktün, şimdi, babanın borcunu bile ödemiyorsun. Üstelik kölelik ettiğin bir adama borcunu ödemek için başka birine kölelik ediyorsun şimdi. Kaçmak mı? Nereye?.. Al bir sigara iç. Senden çok ve daha iyi sigara sarabilirim ben. İşte montaria'da öğreneceğin birşey de bu: İyi sigara sarmak.»

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

İlk gün topluluk, Chiquiltic denilen küçük bir rancheria'ya vardı. «Chiquiltic» tehlikeli yer anlamına gelen bir yerli adıydı. En büyük binası bir tepenin üstüne kurulmuş kerpiç bir kulübeydi. Sahipleri buradan, tepenin eteklerine kurulmuş yerlilerin yoksul kulübelerine bakarlardı.

İçlerinden birkaçı, kulübelerin arasına yerleştiler. Ötekiler ise ağaç altlarına, hatta ormanın içine gittiler.

İlk günkü yürüyüşte pek uzun bir yol alınmama--sına karşın, bir gün için olağan bir yürüyüş sayılıyor-

du bu. Yolların üstüne çıkan geniş bir ırmağı geçmek zorunda kalmışlardı. Bu da epey yorucu bir işti. Hayvanların yükleri boşaltıldı ve bütün yükü işçüer, kafalarının üstünde karşıya geçirdiler. Eğer eşyalar hayvanların sırtında kalsaydı, sırılsıklam olacaktı. Su, hemen hemen adamların omuzlarına dek yükseliyordu çünkü.

Hayvanların kurumaları için bir süre beklemeleri gerekti. Yoksa semerler yara yapabilirdi. Sonra, eşyalar yeniden hayvanlara yüklendi. Bütün bunlar uzun sürdüğünden geriye yürüyüş için'pek az zaman kalmıştı. Sonuç olarak, Chiquiltic'e vardıklarmda hava kararmıştı bile.

Andrés ile Celso aynı ateşin yanma çömeldiler.

«Git bak bakalım,» dedi Andres, «eğer büyük binaya, ya da kulübelerden birine girebilirsen, on centavoluk manteca, yani domuz yağı al demek istiyorum. İşte, şu konserve kutusunu da al.»

Girdiği her kulübede Celso, bmlerinin alışveriş etmekte olduğunu gördü: yumurta, kuru et, domuz **yağı,** çörek, **pilonchillos totopostles** ve meyve satın alıyordu herkes.

. İstenilen domuz yağıyla birlikte döndüğünde, Celso şöyle dedi:

«Ne dersin bu işe **manito?..** Yeni biri geldi!»

«Yeni biri de ne demek?..»

«Tuzağa yeni biri daha düşmüş!.. Monteria'lara gönüllü gitmeye hevesli biri. Üstelik, sırf zevk için...»

«Bana bunları yutturmaya çalışma dostum... sırf zevk içinmiş!.. Delilik bu be!»

«Ama sana doğruyu söylüyorum. Bana anlattıklarına göre, üç gündür burada dolaşıp işçilerin geçmesini bekliyormuş. İşte ben de büyük binaya **monteca** almaya gittiğimde onun don Gabriel'e yaklaştığını

gördüm. Don Ramon, ortalıkta yoktu. Herhalde dullardan biriyle birlikteydi...»

«Dullar mı?.. Nerden biliyorsun?»

«Evet, dullar... Öyle dedim... Ru **rancheria**'larda her zaman dul kadm vardır. Hatta evli kadınlardan bile daha çoktur bunlar. Sen bana sor onları... İşte şimdi don Gabriel, gece için manchero'nun ailesiyle birlikte yaşadığı büyük evin verandasına hamağını gerdirmiş. Doğrusunu istersen ben orada uyumayı göze alamazdım. Bit ve fare dolu... Farelere basmadan bir adım bile atamazsın. Tabii, evdeki otların yüzünden bu... İşte tam bu durumda çocuk çıkıyor ve don Gabriel'e monteria'larda çalıştıracak birine ihtiyacı olup olmadığını soruyor!..»

«Ve kendi isteğiyle ha!.. İnanamıyorum!»

«Doğru söylüyorum mano, gerçekten gördüm onu...»

«Peki, peki, devam et, sonra ne oldu?»

«Don Gabriel önce onu şöyle bir yukarıdan aşağı süzdü, soma kalçalarını, daha soma baldırlarım inceledi. Onun insanlarla oynamaktan nasıl hoşlandığını bilirsin... Yaptığı işi çok önemliymiş gibi göstermek ister. Ondan soma **da** sanki delikanlıya çok değerli bir armağan veriyormuşçasma şöyle dedi: 'Bueno, **bueno...** Aslmda hiç yerim yok. Bana gerekenden fazlasını aldım... Ama madem bu kadar isteklisin, peki öyleyse, seni de alayım; günde bir **toston,** elli centavo... İlk çalışma gününden itibaren para almaya başlarsın. Borcun var mı?.. Demek yok?.. İyi!.. **Cuanto enganches guives?** Ne kadar avans istiyorsun?.. Şimdilik **enganches** olarak beş pezo veririm, yürüyüş için kendine birşeyler alırsın Sözleşmeyi monteria'da yaparız, seni masraftan kurtarır. Orada vergi ödemek zorunda değilsin, anlıyorsun ya!. Yalnız benim ko-

misyonumu verirsin: elli pezo. Hadi şimdi git, ateşin yanında muchacho'larla birlikte otur. Ha, adın neydi senin?.. Santiago ha!.. Santiago... ne?'

'Santiago...' diye durakladı çocuk. Belli ki kendine bir ad bulmaya çalışıyordu.

'Eee,' dedi don Gabriel, 'adım bilmiyor musun?..'

'Por supuesto que si, patron. Santiago... Santiago Vallejo.. A sus ordenes...'

'B ile mi, yoksa V ile mi yazılıyor?.. Neyse, önemli değil... Bueno... hadi, git artık Santiago...'

«Don Gabriel eliyle küçük bir hareket yaparak onu gönderdikten sonra hamağında sallanmaya devam etti. İşte görüyorsun, hindi pişmiş de ağzına düşmüş!.. Bir de herifin zorla ağzını açıyorlar, hindiyi yemek zahmet olmasın diye!..»

«Peki nerde şimdi o yeni gelen?..» diye sordu Andrés.

«Choza'ların çevresinde dolanıp kendine birşeyler alıyordu. Bak bak, şimdi de bu yana geliyor...»

Yeni gelen, doğruca Andrés'le Celso'nun yanında oturdukları ateşe doğru yürüyordu. Belki de öbür ateşlerin çevresi çok kalabalık olduğu için seçmişti onların yanım.

Aşağı yukarı beş adım ötedeydi ki, Andrés ona bağırdı:

«Hey, sen Cintalapa'lı Santiago değü misin?..»

«Çeneni kapa Andresito... Tabu, bunun ne işe yarayacağını biliyorsan!.. O uyuz köpeğe, yani enganchador'a Suchiapa'lı olduğumu söyledim. Seni uyarıyorum caute, herhangi bir kimseye benim bir carretero olduğumu söylersen, ağzmdaki bütün dişleri sökerim...» Sonra Celso'ya bakarak ekledi: «Bu, senin için de geçerli maııo... Sahi Andresito, yanında oturan bu çocuk da kim?»

«Onun için kaygılanmana gerek yok. Adı Celso. Socolusco'daki kahve finca'larmda çalışmış. Şimdi yine monteria'lara dönüyor. Bütün maun ordusundaki en iyi arkadaş o... Allah caoba'nm belasını versin!..»

«Amin!» dedi Celso.

Santiago, yakındaki kulübelerden birinden satm aldığı filesinden çıkınını çıkarmaya başladı.

«Santiago, benimle birlikte aynı patronun hesabına carretero olarak çalışıyordu,» diye açıkladı Andrés, Celso'ya. «Yıllarca aynı öküz arabalarını sürdük onunla.»

Sonra, gülerek Santiago'ya baktı:

«Bir caoba ordusunda görmeyi umacağım en son insan sendin homre... Ama şimdi yanımda sen olduktan soma doğrusunu istersen, hayat o kadar da kötü gelmiyor bana... Eski dostlar yine buluşurlar... Bu, benim için gerçekten bir avuntu oldu...»

«Biliyor musun, m'ijo,» dedi Santiago, patatesleri ateşin üstüne koyarken. «Her zaman monteria'lara gitmeyi çok istedim, insanın bir carretero olarak birkaç yıl çalıştıktan sonra hiç dua hile etmeden cehennemden kurtulacağını söylerler... Ama biliyor musun, söylediklerine göre, monteria'larda iki yıldan fazla kalanları cehenneme bile almıyorlarmış. Çünkü artık onları kaynayan chepapot, maşalar ya da yabalarla korkutamıyorlarmış. İşte bu yüzden monteria' lan uzun bir süredir görmek istiyorum... Onun için buradayım...»

«Hadi hadi,» dedi Andrés, «Bize yutturmaya kalkışma!.. Çıkar baklayı ağzından!.. Que mosca t cayo en el caydo... Hadi anlat...»

Santiago, yüzünü buruşturdu:

«Bak manito, çorbamdaki şu sinek, hapishanede

on yıl demek benim için. Eğer yargıç bir gün önce kötü birşeyler yemişse ya da midesi ağrıyorsa, bu yirmi yıl demektir... İşte şimdi monteria'lara neden gitmek istediğimi daha iyi anlıyorsunuzdur... Bu konuda ağzınızı kapamanızı da neden istediğimi de sanırım artık anlarsm... Kuşkusuz, sen de Celso!..»

«Bize güvenebilirsin manito... Ben güvence verebilirim Celso için...»

Santiago, fasulyeleri karıştırdı, biraz çekilmiş kahveyi küçük bir fincanın içine koydu, içine birkaç parça kahverengi şeker attıktan soma ağzına dek suyla doldurdu. Sonra elindeki konserve kutusunu ateşin yanma bıraktı. Ateşten çıkan duman gözlerini yaktığından, kafasını sallayıp duruyordu. Her şeyi ateşin içine istediği gibi yerleştirdikten sonra artık fasulyelerin pişmesini beklpmekten başka yapacak birşey kalmamıştı. Soma bir mısır yaprağmm içine tütün sardı ve yakarak içmeye başladı.

.«Eğer en az cezayla kurtulabilirsem, bu da sekiz yıl eder... ki bundan da hiç emin değilim... en az on yıl eder. İşte her şey birden olup bitti. Onun, ömrünün en güzel çağında olduğunu söylüyorlar... birçok kez ben de yardım etmiştim ona. Üstelik, şimdi de onun daha iyi bir dünyaya gitmesini sağladım. Ne yazık ki insanlar, böyle bir davranışı yanlış değerlendiriyorlar. İşte, başını böyle bir belâya sokuyorsun ve her şeyin nasıl olup bittiğini bile anlamıyorsun. Birden, hiç hareket etmeden yere uzanıverdi herif. Artık dünyanın en iyi içkisi bile onu kurtaramazdı. İşte o zaman, bacaklarından başka güvenecek hiç bir şey kalmıyor insana...»

«Bak buraya manito, böylesine güzel bir öyküyü böyle anlatamazsın,» dedi Andrés. «Dürüst bir Hıristiyan gibi konuş, bir maymun gibi ağzında geveleyip

durma öyle... Eğer doğru dürüst anlatamıyacaksan da çeneni kapayıp otur!..»

Tabu, içini yiyip kemiren bir derdi olan bütün insanlar gibi Santiago da dilini tutamadı. İpe gideceğini bilse bile susacak değildi. İnsanların basma en büyük belayı, kafaları ya da elleri değü, dilleri açar...

«Cintalapa'daki sevgilim, Sinforoza'yı büiyorsun, değil mi?..» dedi Santiago.

«Elbette buiyorum... kim bilmez ki?.. Herkes senin sevgilin olduğunu bilir... Hatta onun senden bir çocuğu da olmuştu, değil mi?..»

«Ne bir tanesi? Tam üç tane oldu!.. İkisi öldü. Onları hep o ihtiyar cadmm, yani Sinforoza'nm anasının zehirlediğinden eminim... Beni hiç bir zaman çekemez... pis karı... Yüzlerce kez suratıma, piçlerimle birlikte mezara gömüldüğümü görünce çok sevineceğini söyledi. Bu, gerçekten de mutlu kılacaktı onu... Ama kız beni seviyor, ben de onu seviyorum. Çok şirin birşey... Çocuk sahibi olmak da kolay iş!.. Bütün yapacağm iş, kalçalarını biraz kımıldatmak!.. Ve tabii bu da çok doğal birşey. Ondan sonra da iki ya da üç ay o allahm belâsı camino, yani yolun üstünde canın çıkıncaya dek çalışırsın... Sonra da Cintalapa'ya elinde bir yığın öteberiyle dönersin. Döndükten sonra da tabii iki gün sevgilinle dinlenirsin. Bueno. İşte ben iki ay yolun üstünde çalışırken, Cintalapa'da büyük bir panayır olmuş. Yeni belediye başkanını kutlamak için büyük bir karnaval yapılmış. Ne bilirim ben... herkes dans etmiş. Fıçılarla bira ve tequila içilmiş. Sinforoza da bütün bunların ortasında elbet. Yirmi yaşında, çok güzel ve dansetmeye düşkün bir kız... Tabii, ara sıra kendi basma biraz eğlenirmiş... Ben buna karışamam. Bir bitki, ara sua sulanman...

Yoksa solup gider... Ama her şeyin de bir sının olmalı... Ben böyle bilirim...

«Beni asıl çılgına çeviren, o pis herifin, o kahrolası herifin Sinforoza'ya sahip olmayı istediğini işitmiş olmam. Bu kadan da fazla artık... üstelik çok da fazla-• • Biraz fazla içki içip kendini yitirdiğinde benim sevgili kadınıma sahip olmaya kalkmak ha!..

«Büiyorsun. Cintalapa'da küçük bir dükkânı vardır. Burada insanların günlük ihtiyacı olan şeyleri, iplik, iğne, çengelli iğne, kurdele, sigara, kibrit, kâğıt, kalem, mürekkep, kendi yaptığı mumlar, muz, limon... işte bu tür şeyler satar. Patrondan aldığım avansla açmıştım ona bu dükkânı. Böylelikle ben işteyken yapacak bir işi ve geçinecek kadar parası olurdu. Her şey yolunda gidiyordu... Bilmem anlıyor musun demek istediğimi?..

«İşte güzel bir günde Cintalapa'ya vardım. Pedro'nun kervanıyla gidip geldiğimi bilirsin. Sen Andrésito, babanın işlerini yoluna koymak için aramızdan ayrılmıştın. İşte gidip Sinforoza'yı görmek istedim Her şey eskisi gibiydi... Çok doğal, değil mi manitos?..

«Her zaman yeryüzünde tek bir kişiyi sevdiğini, onun da ben olduğumu anlatırdı. Kadınlan bilirsiniz canım, sırnaşır dururlar...

«İlk gün belki de fazla heyecandan mıdır nedir, olağandışı birşeylerin döndüğünü anlayamadım. Ama ikinci gün, durumda bir gariplik sezdim. O zamana dek bilmediğim birkaç yeni numara öğrenmişti. Üstelik, fena da sayılmazdı. Gerçekten de heyecanlandırıyordu insanı!.. Ama bir süre sonra beni rahatsız etmeye başladı... Hiç kuşku yok, bu yeni numaraları başka birinden öğrenmişti... Ama o zaman, aklıma bütün bunlan başka bir kadından öğrenebileceği de

geldi. Bilirsiniz, kadınlar böyle şeyleri aralarında konuşmaktan hoşlanırlar. Bunu bana kendisi söyledi. Onlardan öğrendiklerini belki de benim üstümde denemek istiyordu.

«Pazar günü geldi çattı. İşimin başına dönmeliydim artık. Ama Pedro'yla konuştum. Tam o sırada bir mısır tüccarı oradan geçti ve bizi götürebileceğini söyledi. Gelgelelim, ancak ertesi gün yola çıkabilecekti. Pazar gününü de evde geçirebilirdim. Kasaba delikanlılarının toplandıkları kahveye gittim. İçlerinden biri kafayı iyice çekmişti. Sırıtarak bana yaklaşıp bağırdı:

'Selam, amiguito Santiago... Nasıl, kullanılmış mal hoşuna gidiyor mu?..'

'Kes sesini!..' diye bağırdı birkaç kişi.

«İçlerinden biri yanıma gelerek: 'Aldırma ona,' dedi. 'Çok sarhoş... Ne söylediğini bilmiyor. Dünden beri öyle çok içti ki, neredeyse ağzından burnundan içki taşacak...'

'Ne demek istiyorsun?' diye herifin boğazını sıktım. Nerdeyse boğuluyordu. 'Git sevgiline sor,' diye karşılık verdi. 'O sana benden daha iyi anlatır!..'

«Onu bir kıyıya itip dışarı fırladım. 'Hadi şu allahrn belâsı hikâyeyi anlat,' dedim. 'Birşeyler olduğunu buiyorum... gerisini de sen anlat!..'

«Aslında hiç bir şey bilmiyordum, hiç bir şey... Ama o, bundan emin değildi. Bütün kasabada olanları bir o herifin karısı, bir de ben bilmiyorduk... Sinforoza, çocukların bana her şeyi en ince ayrıntılarına dek anlattığını sandığından ve üstelik bu tür şeylerin ne denli ballandırılarak anlatıldığını bildiğinden, ağzındaki baklayı çıkardı. Her şeyi bir bir anlattı bana...

«Onun da bir dükkânı var. Cintalapa gibi küçük bir yerde bildiğiniz gibi herkes birbirini tanır. İşte pa-

nayırda kızı iyice içirmiş. Bilirsiniz, insan sarhoş olunca adını bile unutur. Ondan sonra kızı kendi evine götürmüş. Tabii, kızm anası onu böyle sarhoş görürse küplere binecekti... Karısı evde yokmuş. Ama Sinforoza bunu bilmiyormuş... Bana söylediğine göre yoksa o adamın evine gitmezmiş. Evde bir süre soma kıza saldırmaya kalkmış. Onun hiç bir suçu yokmuş... Adamı itmiş ve eve gelmek istemiş. Ama herif kızm başına şişeyle vurup onu bayılttıktan soma yatağın üstüne atmış... Bunu düşündükçe çıldıracak gibi oluyorum. ..

«İşin kötüsü, o herifle iyice başı belâya girmiş. Allahın belâsı herif!.. Orada burada, 'Benim küçük sevgilim, şirin güvercinim...' deyip durmuş. Ne zaman karşılaşsalar aynı şeyi yapıyormuş... Karısının hiç bir şeyden haberi yok elbette... Durmadan fareleriyle uğraşır durur o... İşte bütün bu anlattıklarım düşünürken, beni nasıl sevdiğini, yeryüzündeki tek sevgilisinin ben olduğumu söyleyişi aklıma geldikçe çıldıracak gibi oluyorum.

«Bueno manitos... Kadınların nasıl olduklarını bilirsiniz... Her zaman birşeyler isterler... Ne verirseniz verin, onları doyurmanızın olanağı yoktur... Yanınızdayken binbir türlü cilveyle sizi sevdiklerini söylerler. Ama aslında onlar için gerçekte neler ifade ettiğinizi bilmezsiniz... Gerçeği hiç bir zaman öğrenemez, yalanın ne zaman, nerede başlayıp bittiğini kestiremezsiniz... Kafanız iyiden iyiye bulanmıştır. İşte bana kendisinin hiç bir suçu olmadığını, o vahşinin ona zorla tecavüz ettiğini, kafasına yediği darbeden soma hiç bir şey anımsamadığını söyledi. Ama soma birçok kereler o adamla birlikte olduğunu da itiraf etti. Çünkü, herif ona yüz vermezse onu, karısını ve hatta çocuklarmı bile öldüreceğine yemin etmiş...

'Başka ne yapabilirdim ki?..' dedi bana.

'Hayır, hayır, hayır!., diyebilirdin ona... Şimdi hayır demediğin için ben yanmda olmadığım zaman sana nasıl hareket etmen gerektiğini öğreteceğim...' dedim.

«Kemerimi çıkarıp iyice, dövdüm onu. Akimi başına getirmek için birşeyler yapmam gerekti. Hakettiğini bulduktan sonra sızlanmaya başladı:

'Santiago, mi cioelo mi vida, mi alma, canım, ruhum... biliyorsun ki, yeryüzünde benim için yalnız sen varsın... Por toda la eternidat, sonsuza dek...'

«Tıpkı çadır tiyatrolarında söylenenler kadar güzel sözlerdi bunlar. Ona inandım. İnandığım için de hemen yerimden fırlayıp soluğu o herifin yanmda aldım:

'Hey, tu, cabron, pis solucan, ne yaptın benim kadınıma?'

'Ben mi?' dedi sırıtarak. 'Ben ne yapmışım ki ona? Her şeyi kendi isteğiyle yaptı. Yoksa öyle olmamış mı? Başka türlü nasıl olabilirdi? Defol burdan pis sarhoş. Hiç bir işe yaradığın yok zaten. Yoksa polisi çağırır seni dışarı attırırım. O zaman da fareler bir anda kemiklerini bile yerler senin. Sen hırsızın, soyguncunun birisin. Eğer o bunu istiyorsa seni hiç ilgilendirmez bu iş. Hadi, defol dedim sana. Yoksa karnını kırkbeşliklerle doldururum.'

«Elini belindeki tabancasına götürdü. Bunu göze alamazdım. Önümde, tezgâhın üstünde yarısından çoğu dolu bir tequila şişesi duruyordu. Şişeyi kapıp kafasına indirdim. Tabancasını çekmeye çalışıyordu. Ama galiba pantolonunun düğmesine takılmıştı. Bir türlü çıkaramıyordu. Onu duvara doğru itip, başına şişeyle vurmaya devam ettim. Çıldırmıştım... öfke gözlerimi kör etmişti.-. Şişeyle vurdukça vurdum. So-

nunda şişe kırıldı ve içindeki bütün **tequila** başından aşağıya döküldü. Bu kez yakında duran bir tahtayı kapıp onunla vurmaya başladım. Onu öylesine dövmek istiyordum ki, bir daha Sinforoza'nın yanma bi**le** yaklaşmaya cesaret edemesin. Bütün neşesini kaçırmak istiyordum. Her yeri kan içinde kaldığında onu yeterince dövdüğüme karar verdim. Dışarı çıktım. **Tienda**'nın hemen yanında, daha önce kahvede olan ve ne yapacağımı görmek için beni izleyen iki çocuk duruyordu.

'Bir süre benim kadınımı rahat bırakır,' dedim onlara, 'Ona söyleyin, eğer Sinforosa'yı rahat bırakmazsa, eve döndüğümde bu yaptıklarımın iki katını yaparım!..'

«Hemen Sinforoza'nın yanma gidip birşeyler yemek için masaya oturdum ve ona hiç olmazsa bir sü**re** için kimsenin kendisini rahatsız etmeyeceğini söyledim.

'Ona ne yaptın?' diye sordu. Korkmuş, yüzü bembeyaz olmuştu.

'Sana yaptıklarının bir kısmını ödetmeye çalıştım...' dedim.

«Ağlamaya başladı, «Zavallı, zavallı adam... o hiç bir şey yapmamıştı... hepsi benim suçum!.. Her şey benim suçumdu... Sen vahşî bir hayvansın... artık **ara**mızda hiç bir şey kalmadı...'

«Yere çöküp dövünmeye, ağlamaya başladı. Şu işe bak, dedim kendi kendime, şimdi olup bitenlerin suçlusu ben oldum... Herkes kendini cennetteki melekler kadar temize çıkartıp bütün suçu benim üstü**me** attı... Budalanın biriydim ben...

«Orada oturup düşünürken ve her şeyin nasıl olup bittiğini anlamaya çalışırken, kervanın başı Pedro, koşarak geldi.

'Hey Santiago, çabuk kaç!.. Polis peşinde.. Bütün kahvelerde seni arıyorlar!. Çok geçmeden buraya gelirler. Dövdüğün adam don Manuel öldü!' ,

«Bunu işiten Sinforoza, bir vahşi gibi çığlıklar atmaya başladı:

'Öldü mü?.. Pis katil, onu öldürdün... katilsin sen.!.'

«Dışarı çıkıp sokağm ortasında avaz avaz bağırmaya başladı.

'Policia... aqui, aca... aqui esta el asasino... Katil burada.-, burada-. • Gelin, yakalayın onu... Kudurmuş bir köpek gibi gebertin...'

«Hemen şapkamı kapıp evden dışarı fırladım.

'Carreta'lara git,' dedi Pedro bana, 'Ben de öbür yoldan gelirim, kimse anlamaz!.. Carreta'da buluşuruz. Seni orada aramak akıllarının ucundan bile geçmez...'

«Evlerin arkasından dolanarak, kasabanın dışında kurduğumuz kampa doğru koşmaya başladım.

'Çabuk olun, çabuk olun... kaçmam gerek... polis peşimde...' dedim carreta'larda çalışan muchachoiara.

«'Kendi carreta'ma koşup çıkınımı topladım. Tam yola çıkmak üzereydim ki, Pedro gelerek bana dört pezo verdi.

'Hadi, al şu parayı da hemen yola çık... Onlara, buraya uğramadığmı söyleriz... En azından iki gün daha seni kasabada ararlar... Muy buena suerte... iyi şanslar... Ben gidip o karıyı bulur ve hakkettiği cezayı veririm... Bu orospudan kurtulduğun için bütün azizlere dua et... Hadi, artık git... sakın yakalanma!..'

«Tarlalardan geçtim, önüme çıkan köylere girmeden yanlarından dolaşıyordum. Cendeleria panayırında, monteria'lara gitmek için işçi toplandığını büiyordum. Onlarla yolda karşılaşacağımı umuyordum. İşte

şimdi de buradaydım... Hiç kimse beni monteria'larda aramaz... akıllarına bile gelmez bu... Üç-dört yıl sonra da her şey unutulup gider... Belki de don Manuel' in karısı, bütün mirasa konduğu için mutludur ve kendine yeni bir herif aramaya başlamıştır bile. Bunu yapmasa da, ömrünün gerisini yalnız geçirmek belki de onu daha da mutlu eder... Belki de için için yaptığım bu küçük iyilikten ötürü bana teşekkür bile ediyordur. Üstelik, hiç de içten olmayan birkaç gözyaşından başka hiç bir şeye malolmadı ona bu iş... Monteria'lardan ayrüdıktan sonra kimsenin beni rahatsız edemeyeceği bir yere yerleşebilirim, nasıl olsa ülke uçsuz bucaksız!.. İşte, sonunda fasulyeler de pişti. Mideme iki lokma indirmek için bu allahm belâsı ateşin önünde nerdeyse bir hafta çömelip duracağımı sanıyordum...»

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yürüyüşün ikinci gününde kervan, Jatate ırmağına vardı. Burada eşyaları karşı kıyıya adamların kafasında geçirmek olanaksızdı. Çünkü ırmak çok geniş ve derindi.

önce hayvanların sırtındaki yükler boşaltıldı. Irmak kıyısındaki ağaçlardan birine bir kano bağlanmıştı. En yakındaki finca'nmdı bu kano, ırmağı geçmek isteyen herkes ondan yararlanırdı.

Kano suya indirildi ve birkaç adam içine bindi.

Uzun, sağlam bir halatın ucu kıyıdaki bir ağacın gövdesine sıkı sıkı bağlanmıştı, öbür ucu ise kanoyla

birlikte karşı yakaya geçirilerek oradaki bir ağaca bağlandı.

Sonra eşek sürücüleri bir yandan küfredip, bir yandan da hayvanları ucu çivili sopalarla dürtükleyerek atlarla eşekleri, ırmağı geçmeye zorladılar. Ayakları yerden kesilir kesilmez hayvanlar yüzmek zorunda kalıyorlardı. Boyunlarının çevresine uzun ipler sarılmıştı. Irmağın üstüne gerilmiş olan halat boyunca giden kanonun içindeki adamlardan biri bu ipleri çekerek hayvanlara yardım ediyor ve akıntıya kapılmalarını önlüyordu. Her seferinde üç ya da dört hayvan karşıya geçiriliyordu. Kimüeri bu iş için öylesine istekliydiler ki, dürtüklenmeden ya da hiç ürkmeden suya giriyorlar ve. karşı kıyıda kendilerini bekleyenlere bir an önce ulaşmak için hevesle yüzüyorlardı.

Tüm hayvanlar karşıya geçtikten sonra eşyalar kanoya yerleştirildi. Her seferinde, kanonun taşıyacağından daha fazla yük konulmamasma dikkat ediliyordu. Akıntı çok şiddetliydi. Ama yerliler kanoyu öyle ustaca kullamyorlardı ki, içi oyulmuş bir ağaç kütüğünden başka birşey olmayan bu küçük kayık, ırmağm dalgalarına bir kez olsun kapılmadan kolaylıkla karşıya geçiyordu. Bütün eşyalar karşı kıyıya geçirildikten sonra geriye kalan adamlar küçük kümeler halinde kanoya binerek karşıya geçtiler.

Yüksekçe bir yere kurulan kamptan bir mil ötedeki büyük La Condsa finca'sı görülebiliyordu. Don Gabriel ile don Ramon ve kamptan daha iyi bir konak yeri arayan tüccarlar, geceyi biraz daha uygar insanlar gibi geçirmek için finca'ya gitmişlerdi. Bu, gerçek bir çatı altında uyuma fırsatı yakalayabilecekleri son kamptı. Bundan sonra, gecelerini geçirecekleri **par** e **j** elerdeki çatılar palmiye yapraklarından, duvarlar ise direklerden oluşacaktı. Bir Avrupa prens-

liginden daha, büyük olan **finca**'da, güzel bir masanın yanındaki sandalyelerde oturabüecek, cam bardaklardan içki içip Çin porseleni tabaklardan yemek yiyecek ve çiçeklerle bezenmiş bir bahçeyle taş döşemeler göreceklerdi.

Finca'da hemen hemen herkes neşeliydi. Simsarlarla tüccarlar çıkınlarını mısır, patates, çörek, fasulye, kuru et, soğan ve meyveyle doldurdular. Tüccarlardan biri iki eşek satın aldı. Hayvanları çok fazla yüklediğini farketmiş ve onların yükünü hafifletmediği takdirde cengeli çıkaramayacaklarından korkmuştu.

Yürüyüş, şimdiye dek neşeli bir gezinti gibi geçmiş, hemen hemen hiç bir zorlukla karşüaşılmamıştı. Ama bu **finca**'da yaşayan insanlar, bölgenin bütün yollarını avuçlarının içi gibi bildiklerinden, şöyle derlerdi:

«Burada Hucutsin'**e** uzanan yolu, insan bir pazar günü öğleden soma yirmi yaşındaki yaşlı bir eşeğin üstünde bile gidebilir... Yarın **ya** da öbür **gün** sizleri bekleyen yollarla karşılaştırıldığında **senor**'lar, Hucutsin'e giden yol, arabalar için yapılan asfalt bir yola benzer. Ama umutsuzluğa kapılmayan **caballero'** lar, gerçi bu yolda birçok kişinin öldüğü söylenir, ama yine de hiç kimse bunların sayısını **tam** olarak söyleyemez...»

Caballero'lardan sonra küçük tüccarlarla **capataz'** lar da **finca**'ya gittiler. Ama **caballero**'lar, ana bina olan la Casa Grande'ye giderken, **capataz**'lar, kulaklarına müzik seslerinin ve burunlarına da yemek kokularının geldiği yerli evlerine yöneldiler. Burada şölenin verdiği coşkunluktan yararlanıp gecenin geç saatlerinde kendilerine güzel birer kız bulabilmeyi umuyorlardı. Ama ne yazık ki hevesleri kursaklarm-

da kaldı... Bir parça olsun eğlenemeden gece yansı kös kös kamplarına döndüler. Güzel yerli kızlarından hiç iş çıkmıyordu. Yabancılara yüz vermiyorlardı onlar. ..

Buradan kaçıp evine gidebilmesi için bunun son şansı olduğuna inanan muchacho'lardan biri,fırsattan yararlanmayı düşündü. Sessizce ateşin yanmdan kalkarak küçük bir çıkın hazırladı. Kendi eşyalarını çalıların araşma sakladı ve sonra da ırmağa doğru sessizce ilerlemeye başladı. Ama kano, ağaca zincirle bağlanıp üstüne de bir asma kilit vurulmuştu. Yüzmek zorunda kaldı.

İyi bir yüzücüydü. Ne. sudan, ne de akıntıdan korkardı. Gerçi biraz zorlandı, ama karşı kıyıya ulaşmayı becerdi. Dik yamaca tırmanıp karanlığın içine daldı.

Son otlağa vardığında, ağır ağır kendisine yaklaşmakta olan birtakım hayvanlar gördü. Ne olduklarrını seçemedi. Hayvanlar biraz daha yaklaştığında, onların köpek olduklarını sandı. Ama sonra birden, bunlann El Paraiso finca'sından gelen dağ aslardan olabileceklerini, kendilerine biraz taze et bulabilmek için otlağa çıkmış olabileceklerini düşündü. Belki de yalnızca su içmek için ırmağa gidiyorlardı.

Sırtından soğuk bir ter boşandığını hissederek yere yattı. Kendisine hiç önem vermeden aslanlanıi yola devam edeceklerini düşündü. Tabii, bu sanısı, aslanlar konusunda hiç bir şey bilmemesinden ileri geliyordu. Oysa kokusunu daha onu görmeden önce almışlardı bile... Onların aç olup, bu açlıklarını kendisini yiyerek gidermek istediklerini mi, yoksa su için ırmağa giderken onu hiç önemsemeyeceklerini mi, ya da kendisini yakalayıp oyun oynamayı mı istediklerini bilmiyordu. Bildiği birşey varsa, o da, hayvan-

larm kendi bulunduğu yere doğru geldikleriydi. Belli belirsiz gördüğü bu hayvanların bir düş mü, yoksa gerçek . mi olduklarını araştırmaya kalkmak, umurunda bile değildi...

Daha fazla bekleyemedi, sürüne sürüne ırmağa doğru gitti. Gittikçe daha yakınından gelmeye başlayan seslerini işitince, bunların kugar olduklarını anlayıverdi. Başını geriye çevirince, hayvanların yavaş yavaş yürümeyi bırakıp kendisine doğru koşmaya başladıklarını gördü.

O da koşmaya başladı. Hem de nasıl!.. Irmağa giden yol taşlık ve delikanlı da yalınayak olduğu için kugarlar kadar hızlı koşamıyordu. Birden ayağı bir ağaç dalma takılıp düştü. Neyse ki simsar don Ramon bir adamını yitirmeyecek kadar şanslıydı. Çünkü kaçağın düştüğü yer, ırmak kıyısında küçücük bir yamaçtı. Ayağa bile kalkmadan bir fıçı gibi dik yamaçtan aşağı yuvarlanıp cump diye suya düştü. Ayakları yere basar basmaz kafasını sallayarak saçlarındaki suyu silkti, yüzünü eliyle sıvazladı ve geldiği yere baktı. Işımaya başlayan göğün altmda yarı gölge gibi kıyıdan kendisine bakmakta olan iki kugarı gördü. Hayvanlar, homurdanıyorlar, kuyruklarıyla yeri dövüyorlardı. Şimdi ne yapacaklarını bilmedikleri açıkça ortadaydı.

Avlarını suda yakalamak, pek alışkın olmadıkları birşeydi. Yakalayabilmek için delikanlının yeniden kıyıya çıkmasını bekledikleri kesindi...

Hayvanların suya yaklaşmakta olduklarını görünce, kaçma düşüncesi delikanlının kafasından uçtu gitti. Bu büyük kedilerin suya girmekte duraksayıp duraksamayacaklarmı görmek için beklemedi. Hemen suya daldı, vargücüyle karşı kıyıya yüzüp kampa döndü. Monteria'lar, kugarlara yem olmaktan da-

ha iyiydi. Simsarların ırmağın karşı kıyısına taze et bırakarak bu yırtıcı hayvanları oraya çektiklerini ve böylelikle de onların son kaçma fırsatlarını da ellerinden almak istediklerinden emindi. Yoksa **capataz'**larla hayvan sürücüleri böylesine bir gönül rahatlığıyla kız tavlamaya gidemezlerdi. Beline bağladığı küçük çıkmmı yitirmemişti. Ama iki kez suya girdi-
* ğinden sırılsıklam olmuştu çıkın.

Muchacho'lardan hiç biri, onun kaçmaya yeltendiğini **capataz**'lara söylemedi. Böylelikle bu türden kaçışlara verilen yüz kırbaçlık cezadan kurtulmuş oldu...

Biraz ısınıp üstündekileri kurutmak için ateşin yanma çöküp başından geçenleri anlatırken, Jovel'de at ve eşek satan bir tüccarın yanmda çalışan ve içinde yaşadıkları **finca**'larla köylerden başka hiç bir yer tanımayan öteki işçilerin saygısını kazanmış olan Paulino, onun sözünü kesti:

«İki kez **monteria**'lara gittim. Hep bu saçörgüleri ve eteklikler yüzünden geri dönmek zorunda kaldım... Eğer sen kaçmanın kolay olduğunu düşünüyorsan yanılıyorsun, hem de adamakıllı yanılıyorsun... Bir **ladino**'nun seni koymak ve tutmak istediği yere çakılıp kalırsın... Bir yerlinin kaçması hemen hemen olanaksızdır. **Monteria**'larda caoba'nm elde edildiği büyük cengelin iç bölgelerinde kimi zaman seni günlerce yalnız bırakırlar, değil mi?.. Neden?.. Çünkü onlar işlerini iyi bilirler... İçinden geçtiğin ve kaçarken geçmek zorunda kalacağın bu cengel, bütün **capataz**'lardan çok daha iyi bir gözetimcidir!.. Aslanlar ve kaplanlar, tüfekli ya da tabancalı polislerden çok daha etkilidirler bu konuda... İki ya da üç yıl hiç sızlanmadan **monteria**'larda çalışmak senin için daha iyi olur, çünkü o zaman, uzak da olsa, eve dönme ola-

nağm vardır... Ama eve dönerken, etekliklerle ve örgülerle uğraşma... Onlar, hem mutluluk, hem de balâdırlar... Sana birşey daha söyleyeyim delikanlı... kabuğundan daha yeni çıktın sen; kaç yaşındasın?. On altı!.. Öyleyse yaşlı ve görmüş geçirmiş bir adam dinle... Eğer karanlık küçük kuyulu bir şey bulursan, zevk alıp mutlu olabilirsin belki... Ama o küçük karanlık kuyuya düşüp boğulmaman için mutluluğa çabucak eriş ve belânın gelip seni bulmasmı bekleme. Yani demek istediğim, ilişkilerin daha gelişmesini bekleme... Çünkü böyle birşey olamaz... Daha çok gençsin ve bütün bunlardan zamanla da kurtulabilirsin. Ama benim için çok geç!.. İşin kötüsü, bütün yapıyı biliyorum ben... Ama bütün deneylerime ve bilgime karşın, kurtuluştan yine de çok uzağım... Biraz süt bekleyen küçük siyah bir kedi gördüğümde, kendimi büsbütün yitiriyorum... Onun için küçük kediyi mutlu edene kadar ona süt veriyorum... Evet, büyük bir eğlence bu... ama uyanıp çevreme bakınca ne görüyorum?.. Evet, o zaman kendimi, bir kez daha yolun üstünde caoba yasalarının egemen olduğu yere doğru yürürken buluyorum... Elimde değil bu!.. Bir keresinde evlenmeye bile kalkmıştım. Ama bizim küçük bekleyemedi. Onu elimden geldiğince besledim. Düğün için her şey kararlaştırıldıktan sonra ben yine monteria'lara doğru yola koyuldum. Anlayacağın, karanlıkta bir yanlış yapmıştım. Yanımdaki başka biriymiş... büyük bir kavga patladı... Ben de fırtınadan önceki karıncalar gibi kafamı sokacak bir delik aradım... Neyse, hiç olmazsa yararlı birşey öğrendim. Kaçmanın hiç bir yararı yok! Yalnız vè yalnız senin gibi toy budalalar dener bunu. Üstelik monteria'larda hiç de küçümsenmeyecek birçok zevk var... örneğin kırbaçlayanlardan biriyle kavgaya tutuşmak gi-

bi... Eğer onu yalnız başına yakalarsan sırıtarak karşılar, sonra da hesabını görürsün... öylesine iyi saklarsın ki onu, köpekler,' hatta yaban domuzları bile bulamazlar... Bu, en azından San Juan gününde dansetmek kadar eğlenceli birşeydir... Sana karşılık vermesini bilmeyen küçük bir kediden bile daha çok zevk verir insana...»

YİRMİ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Cengele girmeden önceki insanların olduğu son yerleşme bölgesinde topluluk iki gün kaldı. Simsarlar, birkaç gün önceden böylesine büyük bir takımın geleceğini bildirmek için bir **capataz** göndermişlerdi. Buralarda çoğunlukla kahve ve şekerkamışı üretilirdi. Bunların sahibi belediye başkanıyla karısıydı. Orada yaşayan ve çalışan öbür aileler, Tseltal yerlileriydi. Yaklaşmakta olan topluluğun haberi gelir gelmez belediye başkanının karısı da dahil, tüm kadınlar **totopostle** hazırlamaya koyuldular. **Totopostle,** mısırdan yapılan, yirmi-otuz santim çapında, birbuçuk-iki santim kalınlığında kocaman bir çörektir, öteki çörekler ince bir saç levha üstünde ya da **comal** denilen düz bir topraktan yapılmış bir diskin üstünde hafifçe pişirildikleri halde, bu çörekler soğur soğumaz sertleşinceye dek yeniden pişirilirler. Normal bir çörek, tropik sıcağın ve cengeldeki nemin etkisiyle ikinci gün bozulmaya başlar ve dördüncü gün de, artık yenmeyecek bir hale gelir... Bu durumda yenen çörekler, mide hastalıklarına yolaçabilirler. Tropik bir

cengelde mide ya da bağırsak hastalığına yakalanmak çoğu kez insanın ölümüyle sonuçlanır. Totopostle'ler hiç bir zaman bozulmaz... Ancak, taşınırken her gün gittikçe ufalanırlar ve son gün totopostle torbasının içi yalnızca kırıntılarla dolar. ,

Yürüyüşe çıkan herkes, yanma yarım sontle, yani iki yüz parça totopostle alır. Ama yine de bu iki yüz parça ince çörek, sırtlarında ağır yük yaşıyan, yorucu bir yürüyüşe katlanan ve bu çöreklerin yanısıra siyah fasulye, biraz pirinç ve bir parça da kuru etten başka birşey yemeyen bu insanlar için fazla birşey değildir. Kuşkusuz, yerli maun işçileri, bir gemideki tayfalar ya da ateşçiler gibi beslenemezler. Böyle bir savurganlık, maunun maliyetini artırır. O zaman da yeşü çuhayla kaplı ağır maun masaların başında konuşulan kutsal sırlar, şimdikinden çok daha esrarlı olurlar...

Simsarlar, bu iki günlük dinlenmeye «Dos dias de descanso,» derler. Askerler ya da tarım işçileri için ayrılan bu dinlenme günleri, genellikle onların en çok çalıştıkları uzun günlerdir. Dinlenme günü denilen bu günlerde askerler giysilerini yıkarlar, botlarını boyayıp yağlarlar, tüfeklerini silip parlatırlar, çavuşların ve öbür subayların üniformalarını temizlerler, boş geçirdikleri her an ya ceza görürler ya da bunların parlattıkları tüfekler, motorlar, kemer tokaları, onardıkları pantolonlar ve gömlekler, diktikleri düğmeler ve potinbağları denetlenir.

Burada da aynı şey oldu. işçilere mısır toplamaları, fasulye ezmeleri, mısırları ve fasulyeleri torbalara doldurmaları buyruğu verildi. Bunların tartılması, elbette ki gönderilecekleri yerlere en yakın yerde yapılırdı. Ama işlerin basitleştirilmesi, orduda olduğu kadar düşünülmezdi burada. Orduda insanlar yürü-

yüşe yavaş yavaş alıştırılırlardı. Sürekli sert buyruklar altında tutulmayan insanlar, ayaklanmaya yatkındır. İşte bu yüzden burada da boş zamanlarda insanlara kahve taneleri toplattırılır, kavrultturulur ve ve öğüttürülür. Kahve değirmeni diye birşey yoktur. Sonuç olarak kahve **metate** denilen yuvarlak bir taşla öğütülür. İnsanların bir bölümünü de yük hayvanlarının yaralarını tımar edip nalları düşmüş olanları nallarlar. Bir grup işçi ateş için odun toplamaya gönderilir. Ötekiler, eğerleri ve semerleri onarırlar. Bir düzinesi, yük hayvanlarının bozduğu, belediye başkanının çitini onarır. Tabii, bunu yaparken kendilerinden çiti yarı yarıya uzatmaları, onu desteklemeleri ve sağlamlaştırmaları da istenir. Yeni bir çit için gereken tahta kalasları adamlar ormanın içlerinden toplarlar. Burada hiç bir balta ya da keser yoktur. Bütün bu işler, yerlilerin evrensel aleti olan **machete** ile yapılır.

İşte iki günlük dinlenme içinde bütün bunları yapan **muchacho**'ların ter kokan gömleklerini yıkamaya bile zamanları olmadı. Oysa böylesine bir işi yapmak için ellerine geçen son fırsattı bu... **Monteria' da** gömlek yıkayarak harcayabilecek en küçük vakitleri bile olmayacaktı. Zaten **monteria**'larda bir gömleğin bir kez bile yıkanmadan eskimesi çok olağan birşeydi. Eğer adamlardan biri eşyaları yıkamaya kalksa, **contratista,** ya da yardımcısı basma dikilerek şöyle derdi:

«Sen buraya caoba ağaçları kesmeye geldin... sana bu iş için para veriyoruz, yoksa o allahm belası pis paçavraları yıkaman için değil!.. Bir daha yaparsan seni mimlerim, elli kırbaç yiyince akim basma gelir!..»

İşte bu yüzden **monteria** işçileri geceleri kamptan

kaçarak ırmağa gidip eşyalarını yıkamayı huy edinmişlerdi. Hiç olmazsa geceleri **capatace**'lerden kurtuluyorlardı. Su olmadığı için Meksika'nın kimi bölgelerinde yaşayan yerliler, üstlerindeki kiri hissetmezler, onun varlığının bile farkına varmazlardı. Ama öbür yerliler, bir Alman köylü kadınını kıskandıracak kadar temizdiler. İşte bunlar, kirli bir gömlek giymektense kırbaçlanmayı yeğ tutarlardı.

YİRMİ BEŞİNCİ BÖLÜM

Topluluk, cengelde geçirdikleri ilk gün, öğleye doğru bir göle geldi. Öyle pek de büyük olmayan, güzel ve sessiz bir göldü bu... Simsarlar, dinlenme işaretini vermek için düdüklerini çaldılar. Bütün adamlar yere diz çökerek sırtlarındaki yükleri indirdiler. Sonra dik yamaçtan gölün kıyısına inip ellerini yıkadılar, ağızlarını çalkaladılar, jicara'larını suyla doldurup **posole**'lerini hazırladılar.

Celso, Andrés ve Santiago, birbirlerinin ardı sıra birlikte yürüyorlardı. La Condesa finca'sınm yakınlarında yaktıkları kamp ateşinin çevresinde oturduklarından bu yana birbirlerinden hiç ayrılmamışlardı ve Paulina da onlara katılmıştı. Küçük siyah kedileri yakalama konusundaki ustalığından dolayı Paulino'ya herkes tarafından bir çeşit filozof gözüyle bakılıyordu. İnsanların deneylerini nasıl elde ettikleri, çoğu kez önemlidir. Bunun önemi o adamın tecrübeli olmasmdan ve bu tecrübesini kendi çıkarları için kullanabilmesinden gelir. Gelgelelim bütün tecrübeleri-

ne karşın bir insanın aynı yanılgıyı üst üste yinelemesi, hiç de şaşırtıcı değildir. Bu, birçok insan için geçerlidir. Binlerce yıldan beri insanlar ve ulular, savaşın hiç bir şeyi çözmeyeceğini, tam tersine birçok yeni karışıklıklar yaratacağını öğrenmişlerdir. Ama yine de yeni savaşlar çıkartırlar ve sonuç olarak yeni savaşlar çıkarmaktan başka hiç bir halta yaramayacak bir sürü işe kalkışmayı düşünürler. Bir insanın yaptığı ve bütün tecrübelerinin başlama noktası olarak kabul ettiği ilk yanılgı, çoğunlukla kişiliğinin özelliği olan belirli bir zayıflıktan doğar. İşte bu yüzden de ondan kaçınamaz. Tabii, çok doğal olarak da aynı ya da benzer yanılgılara durmadan düşer. Paulino'nun durumunda da birçok insanda olduğu gibi tecrübelerinin bir yardımcı ürünü olarak elde edilen ve bu bir yan ürün olduğu için de kendisine epey ucuza gelen olgunluk, onun akıllı bir insan olarak ün yapmasını sağlamıştı.

Bu dört genç adamın birbirleriyle arkadaş olmaları çok doğaldı. Zekâları, aşağı yukarı aynı düzeydeydi. Eski bir öküz arabası sürücüsü olan Andrés, içlerinde en iyi eğitim görmüş olanıydı. Bunu da kendi çabalarıyla başarmıştı, ötekiler, böyle bir fırsat bulamamışlardı. Belki de onun kadar hırslı değildiler bu konuda.

Andrés, dördünün arasında en sessiz, en ağırbaşlı ve en geçinilir olanıydı. Celso, Santiago ve Paulino, uzun uzun düşünmektense, ya da kılı kırk yarmaktansa yumruklarına ve çabuk davranma yeteneklerine güveniyorlardı. Andrés stratejist, öbür, üçü ise taktikçiydi. Andrés, yaşamr çok daha ciddiye aldığından, her şeyi büsbütün zorlaştınyordu. öbürleri ise buna hiç önem vermiyor ve koşulları daha da kolaylaştırmak için hemen onlara uyuveriyorlardı. Yürüyüşe

J

kendileriyle birlikte katılan öbür adamlar gibi, dördül
de kendilerinden çok daha kuvvetli olan güçlerin eline
düşmüşlerdi. Ama her gücün varlığını sürdürebilme-;
si için tanınmaya ihtiyacı vardır. Hiç bir güç varlığı-
nı kendi başına sürdüremez ve durmadan kendini ye-
nileyim evren gibi devam ettiremez. Hiç bir diktatör,
gücünü yitirmeyecek kadar kuvvetli değildir. Hiç bir-
diktatör, kendisine boyun eğme isteği olmayan yer-1
lerde buyruklar veremez. Toplama kampları, Sibirya,
kölelik, işkence ve ölüm cezalarının dar şuurları var-
dır. Çünkü direnme ve kaba kuvvete karşı koyma is-
teği, sonunda saldırma, ya da aynı şekilde kaba kuv-
vet gösterme isteğinden daha güçlüdür.

Bu dört muchacho'nun ve topluluktaki öbür in-;
sanların yazgılarını belirleyen güç, onlar için görül-
mez ve anlaşılmaz birşeydi. Yazgılarının; simsarlar,
monteria'lardaki contratista'lar tarafından değil de,
Cumhuriyetin geleceğinin ancak yerli ve yabancı ser-
mayeye sınırsız bir özgürlük verildiğinde, işçilerin
itaat etmekten, devletin ve kilisenin de inandıklarına
inanmaktan başka hiçbir amacı olmadığı takdirde
güvence altına alınacağına inanan bir diktatör tara-
fından belirlendiğine inanmaları olanaksızdı.

İnsan hakları üstüne herhangi bir fikri olan bir
kimse, bu düşüncelerini değiştirene dek kubaçlanı-
yor, işkence görüyor ya da bu tür görüşleri yaymaya
kalkarsa, kilisenin izniyle vuruluyordu. Eğer tarım
işçilerini, ya da tekstil işçüerini ayaklanmaya kışkır-
tırsa, bu kez de «Ölüler Vadisi»ne gönderiliyordu.

Bu muchacho'lar New York'a götürülseler ve ora-
daki Amerikan Kereste ve Meyve İşletmeleri Merke-
zi'nin büroları kendilerine gösterüse, oralarda çalışan
temiz görünüşlü adamların ve kadrnlarm, kendileri-
ni monteria'lardaki cehenneme, kahve ve meyve çift-

liklerine gönderen güçler olduğuna asla inanmazlardı. Yazgılarını belirleyen güç olarak Tabasco ve Campeche'deki limanlarda buraya gelen maunların miktarını yazıya geçiren, onları parçalara ayırttıran, onları boylarına ve niteliklerine göre ambalajlattıran ve soma da okyanuslar ötesine giden gemilere yükleten senor'ları asla kabul edemezlerdi.

Amerika Birleşik Devletleri Kereste ve Meyve Şirketlerinin sahipleri, aracıları ve satm alıcıları, genellikle sarhoş olan, arandıklarında barlarda, yirmi saat bir masanm çevresinde oturup domino, poker, veintiuno, ya da siete-y-medio oynarken bulunan, kendilerine göre temiz giyinen insanca adamlardı. Eğer herhangi bir kantinde bulunamazlarsa, hiç kuşkusuz limanın kırmızı ışıklı bölgesinde, maaşlarının yanısıra, girdikleri fazla zahmetler için ceplerine atılan parayı, kısa zamanda kendüerini hoşnut edeceWerini söyleyen akıllı kızlarla birlikte harcarken bulunabilirlerdi.

Hatta monteria'lar için işçi toplayan simsarlar bile, hiç bir işçinin gözünde, kaçınılması asla mümkün olmayan büyük bir güç sayılmazdı.

Muchacho'larm en akıllısı bile gerçek gücün belirli bir yerde toplandığını, birinin bu gücü elinde sıkı sıkı tuttuğunu ve kendi yaşamlarıyla keyfince oynayabileceğini görebilmekten uzaktı. Bu maun işiyle ilgili olan uzun insan zmcirinin her bir parçası, bütün **bu** vahşiliklerden, **caoba** işçilerinin çektiği acılardan tekbaşma sorumlu olmayan bir halkaydı. İçlerinden birine sorulduğunda, **şu** karşılığı verirdi:

«Bu **tür şeylerin olabileceği aklıma** bile gelmezdi... çok **üzgünüm... düzetmek** için elimden geleni yapacağım!..»

Cengelde birçok sıkıntılara katlanan insanların

çığlıkları, sık sık diktatörün kulağına giderdi. O zaman diktatör çok sinirlenir, kızar ve bir araştırma kurulunun toplanmasını buyururdu. Ama sonra masasının üstü çok daha önemli işlerle dolduğundan, gerçekten bir kurulun toplanıp toplanmadığını, eğer toplandıysa bunun araştırmalara başlayıp başlamadığını sormayı unuturdu. Çoğu kez böylesine bir kurulun toplanması için verdiği buyruk, yalnızca bir avuç adamm işine yarardı. Kentten bir gün olsun dışarı çıkmadan, o çığlıkları işitmek için cengelin yanma bile uğramadan, ama bütün sorunu çözümlemiş gibi görünüp doksan günlük ücretlerini de aldıktan sonra yan gelip yatarlardı.

Yazgılarını bu yolla belirleyen gücün, nerede olduğunu öğrenseler bile **monteria**'lardaki işçilerin bu gücü biraz olsun sarsmaları bile olanaksızdı. Bu bilinmeyen güç, yalnız ülkede değil, ama bütün dünyada varlığını sürdürmekte olan tüm öbür kuvvetler ve çıkarlarla iç içeydi. New York'taki ithalât-ihracat şirketlerinin sahip oldukları etki gücü, yalnız kendilerine ait olan birşey değildi. Onların gücü de Londra'daki, Liverpool'daki, Le Havredaki, Hamburg'taki, Rotterdam'daki, Cenevre'deki, Barcelona'daki, Kopenhag'daki, maun satın almak isteyen ithalat şirketlerinin iyiniyetlerine ve satın alma güçlerine bağlıydı. Bu şirketlerin güçleri de giderek kereste tüketen binlerce küçük şirketlerin ve bireylerin iyiniyetlerine dayanmaktaydı. Bu temel güç o kadar ayrılmış, parçalara bölünmüş ve insan üretiminin ve tüketiminin eylemleriyle o denli iç içe girmişti ki, tanrı bile belirli bir insanı gösterip, «İşte bu insan bütün maun işçilerinin alınyazısını elinde tutmaktadır,» diyemezdi.

Bütün bu yerlilere gerek sözcüklerle, gerek örneklerle, New Yorkta durmadan daktilo kullanan, hesap-

lar yapan ve sürekli olarak işlerini yitirme korkusu içinde yaşayan adamlar ve kadınların doldurduğu bir büronun, cengelin içinde yürüyen bu yerlilerin yazgısını belirlemediğini de anlatmak olanaksız olurdu. Bu insanları, binlerce aç ve işsiz emekçinin yazgılarının bir ya da birkaç kişi tarafından değil de bir düzen tarafından belirlendiğine inandırmak da aynı ölçüde olanaksızdı. En yetenekli ajitatör, en usta konuşmacı bile bir düzenin ne demek olduğunu azçok anlatabileceği tek bir kişi bile bulamazdı bunların arasında.

Çünkü, aralarında Andrés'nin de bulunduğu, azçok zeki olan bütün bu yerliler için bir insan, bir hayvan, ya da görülebilen herhangi birşey gibi somut olmayan her şey anlamsızdı. Bu insanlara, önlerinde Meryem'in Aziz Antuan'm ya da herhangi bir azizin tahtadan oyulmuş, üstüne kadifeler konulmuş ve böylelikle yerlilerin görebilecekleri, elleyebilecekleri ve öpebilecekleri birşeyler haline getirilmiş tasvirler olmadan tanrıyı düşünebilmelerini kilisenin dört yüz yıldır yürüttüğü eğitim bile sağlayamamıştı. İşte şimdi, Kutsal Üçlü ve bir ananın bekâretiyle yeterince karışık olan bir dinsel sistemden çok daha karmakarışık olan başka bir sistemi anlamaları nasıl beklenebilirdi?..

Tıpkı bir askerin militarizmi bir sistem olarak kavrayamaması ve bu militarizmi ancak kendisini döven daha kıdemli arkadaşlarında, gece gündüz kendisine işkence eden onbaşı ve çavuşta, hayatı kendisi için bir cehenneme çeviren yüzbaşısının kişiliğinde görmesi gibi, cengelin içinde yürüyen bu **muchacho'** lar da kendilerini yöneten o büyük güç olarak; görebildikleri ve kırbaç darbelerini kendi sırtlarında hissettikleri en yakın kişileri tanıyorlardı. Gariptir ki,

nefretleri simsara kadar bile ulaşmıyordu. Bu yaptıklarının onun işi olduğunu, tıpkı kentlerdeki kasaplara malzeme götüren et tüccarları gibi onun da **monteria**'lara işçi bulup götürdüğünü düşünerek onu haklı çıkarıyorlardı. Güçlerini doğrudan doğruya kendilerine karşı deneyen insanlar, simsarların çakalları capataz'lar ve yürüyüşte kendilerine yol gösterenlerdi.

İnsanların böylesine ezüdiği, sıkıntı çektiği ve sonuç olarak bütün karşı koyma ve ayaklanma düşüncelerinden vazgeçirildiği hiç bir örnek yoktur. Bir ülkeyi yöneten birisi ne denli kafadan yoksunsa, o ülkeyi zorbalıkla yönetmeye o denli fazla çalışır. En kişisel diktatörlüklerde bile nüfusun beşte birine dokunulmaz. Ve kuşkusuz bu da nüfusun hiç bir zaman en kötü kesimleri değildir!. Diktatörün asla el sürmeyi göze alamadığı bu beşte birlik kesim de onun düşüşüne neden olur.

Belki de bu yürüyenlerin yazgısını değiştirebilecek olan diktatör, tanrı kadar onlara yabancı, uzak ve yardımlarının dışında bir kişiydi... Hiç qlmazsa tanrıyı düşünüyorlar, Meryem'in, ya da bir azizin tahta ve balmumundan yapılı suretlerinin önünde diz çöküp yüzlerce kez istavroz çıkartırken, uzak da olsa bir ilişki kuruyorlardı.

Onların tanıdıkları ve gördükleri diktatör, **capataz**'dı. **Capataz**'a dokunabilirlerdi. Ona yalvarmak, kendisinden daha az gaddar olmasını istemek, hiç bir zaman akıllarına gelmemişti. Birçok durumlarda bir taşa yalvarmak, daha iyi olurdu. Yeterince yakın durulduğunda ve çok şiddetli bağırıldığında küçük bir taş bile yerinden oynatılabilir. Ama yerli köylüleriyle aynı kandan ve aynı toplumsal tabakadan gelen bir **capataz,** onlarla olan bütün kan bağını ve bütün iliş-

kişini yadsırdı. Tıpkı bir onbaşının, bir subaya bir askerden daha çok yakınlık duyması gibi capataz'lar da kendilerini ladino'lara, simsarlara ve contratista'lara daha yakın hissederler ve. bu yüzden de yerlilere onlardan da daha kötü davranıp, efendilerinin yeni kurbanlar yakalayabilmeleri için vargüçleriyle uğraşırlardı.

İçleri öfkeyle dolu olan yerliler, yalnız yürüyüşlerde değil, monteria'larda bile capataz'lara karşı ayaklanmaktan başka hiç bir çıkaryol görmezlerdi. **Gece** ve gündüz akıllarından geçen tek düşünce, bu heriflerden birini dövebilmekti. Yerlilerden bir tekinin bile aklına birleşip, capataz'larm yalnızca birer araç oldukları bir sistemi devirmek bir türlü gelmiyordu. Akıllarına gelebilecek en aşırı düşünce, umutsuzluğa kapılarak monteria'ları yok etmekti. Birkaç yıl sonra Morelos bölgesindeki devrimci yerliler şeker rafinerilerini bütün acılarının kaynağı sanarak, ki bu ancak sınırlı bir anlamda doğruydu, tüm şeker fabrikalarını yerle bir ettiler. Ve işte yine bu nedenden devrim sırasında devrimciler en güçlü saldırılarını rahiplere ve kiliselere karşı yaptılar. Baskının türü ne olursa olsun, hep aynı sonuçlara yol açar. Çünkü insanlar asla değişmezler. Bir halkın beşte dördüne belirli bir fikri, bir programı, bir dini, ya da bir inancı kabul ettirmek mümkün olmamıştı. Çünkü her bireyin nasıl mutlu olacağı ve komşularının hangi yasalarla yönetilmeleri gerektiği konusunda kendi fikirleri vardır. Bir insandır çünkü o. Hayvanlar beslendikçe ve üreme özgürlüğüne sahip oldukları zaman mutludurlar. En azından böyle görünürler. Hayvanlar, hiç bir zaman «Neden?» diye sormazlar. Hiç bir zaman soru sormazlar zaten... Hiç bir zaman karşılaştırma da yapmazlar...

YİRMİ ALTINCI BÖLÜM

Topluluğun dinlendiği gölde, oldukça uzun bir süre kaldılar. Yük hayvanlarından kimileri yoldaki bir dereyi geçerken zorluklarla karşılaşmışlardı. Taşlarla ve çukurlarla dolu olan dere yatağı, birkaç hayvanın tökezleyip düşmesine neden olmuştu. Üstelik devrik ağaçlar da yolu kapatıyordu. Hayvanları geçirmek için yeni bir yol açmak gerekiyordu. Yürüyüş kolunun büyük kesimi göle varmıştı bile. Ama en az bir o kadarı daha henüz dereyi geçememişti. Kervan şimdi durmuş, geride kalanların kendilerine yetişmelerini bekliyordu. Kuşkusuz, arkalarından gelecek olanların da buraya varınca dinlenmeleri gerekecekti.

Öncü iki mü kadar üerlediğinde, birlik **tam yola** çıkacaktı ki, öncülerin gönderdiği bir haberci bataklığın üstüne bir köprü kurmaları gerektiğini, çünkü hayvanların çamura batmakta olduklarını söyledi. Yol, ancak hayvanların sırayla tek tek geçebilecekleri kadar dar olduğundan, birliğin ana bölümünün bir süre daha gölde kalması kararlaştırıldı. Ayrıca bir sonraki campamento'ya varıncaya dek bugün için bir daha mola verilmeyeceği bildirildi.

Yol çok dar olduğundan, köprü yapımıyla ancak birkaç adam uğraşabiliyordu. Daha çok işçi, çalışmalarını köstekleyebilirdi.

«Öyleyse şöyle bir uzanıp uyuyabiliriz,» dedi Santiago gerinerek.

«Ben de aynı şeyi yapacağım,» diye mırıldandı Andrés.

Celso'nun uykusu yoktu. O anda kafası bir sürü şeyle doluydu. Kafasındaki sorulara bir cevap arıyordu. Alınyazısı onu köyünden, sevgilisinden ve zengin ya da yoksul, ama kendisinin olacak bir yaşam kurabilmesi için gerek duyduğu her şeyden neden böyle acımasızca koparmıştı?

Kafasından nelerin geçmekte olduğunu, ne kadar çok acı çektiğini, üzüldüğünü... evet, için için ağlayacak kadar üzüldüğünü hiç kimseye belli etmedi. İçi kan ağlıyordu. Daha önceleri gözyaşının anlamını, duygularını ve acılarını açığa vurmaması gerektiğini kabilesi ona öğretmişti. Gerçek bir yerli için ayağa kalkıp, «Hey, siz insanlar buraya bakın da ne kadar acı çektiğimi görün... Bana acıyın, lütfen biraz olsun acıyın bana!..» diyemezdi.

Ama geceleri, uyumak için yatağına yattığında ya da bazen gündüz dinlenirken uykusu geldiğinde bütün bunlar içini kemirmeye başlardı. O zaman uykuyla uyanıklık arasında, hiç hakketmediği bu kaderden doğrudan doğruya sorumlu olan herkesten alacağı intikam düşleri görürdü. Kafasmda capatace'lerin, simsarların ve contratista'larm işkence gördükten soma acı içinde kıvranarak öldüklerini hayal ederdi. Biraz yardım etmesi için kendisine yalvarırlarken, onlar kendisinin ve arkadaşlarının çektikleri eziyetlere ne kadar acımasızca bakmışlarsa, kendisinin de onları aynı acımasız gözlerle yere çömelip seyrettiğini görürdü.

Bu düşler, onu cinsel düşlerden daha çok heyecanlandırıyor, kızdırıyor ve yoruyordu. Bu düşlerden ve bunların doğuracağı sonuçlardan öyle korkuyordu ki, bütün gün durmadan çalışıyor ve akşam olunca

da petate'siriin üzerine uzanır uzanmaz uyuyup kalıyordu. Ama şimdi uyuyacak kadar yorgun hissetmiyordu kendini. Konuşacak bhüerini bulmak için çevresine bakındı.

Birliğin dinlenmekte olduğu tepenin **üstünde** çam ağaçları göğe yükseliyordu. Kimileri gölün epey yakmındaydı. Çamlar ona köyünü ve comarca'sındaki sessiz küçük kulübeleri anımsatıyordu. Kulübeler kerpiçten yapılırdı. Pencereleri ve eşyaları yoktu. Kulübenin ortasında toprak döşemenin üstünde bir ateş yanardı. Anası, yemek pişirdiğinde bütün kulübenin içi dumanla dolardı. Çünkü duman yalnızca hurma ağaçlarıyla örtülü olan çatının duvarlarla birleştiği yerdeki küçük aralıklardan dışarı çıkardı. Ama çam ağaçlarının yanarken çıkardığı duman, çatıda saklanan sivrisineklerin, örümceklerin ve akreplerin kaçmalarını sağlardı.

Burada üstünde oturdukları toprak, yıllardan beri ağaçlardan düşmekte olan parmak boyu uzunluğundaki çam yaprakları üe örtülüydü. Bu, köyündeki kulübelerin döşemesinin en iyi halıdan daha güzel olan bu çam yaprakları ile örtülü olduğu ve kulübeyi nefis bir kokuyla doldurduğu zamanlarda verilen şölenleri anımsattı ona.

Yere çömelip, kollarını dMerinin üstüne koydu ve bir süre dev çam ağaçlarının tepelerini seyretti.

«Andrés,» dedi. «Finca'daki panayır günlerinde sizin jacalito'larda da çam yaprakları olur mu?»

«Evet, tabii!..»

O anda carreta'larmı ve onları kimlerin sürdüğünü, şu anda çocukların nasıl çamura saplandıklarını düşünen Andrés'yi bu soru çok duygulandumıştı. O da evinin çam yapraklarından oluşan halısını anımsadı. Ve birden aklına sevgilisi, günün birinde böyle

çam yapraklarından yapılı bir döşemesi olan bir kulübede birlikte yaşamayı umut ettiği sevgilisi Estrellita geldi.

«Bueno,» diye konuşmaya devam etti Celso, «Eğer sizin **carita'larmızda** da böyle çam yaprakları varsa ve eğer bunlar sana şu anda evini anımsatıyorsa şu çam ağaçlarına uzun uzun bakmalısın. Yapraklarından bir tanesini al. Bu senin yıllar boyunca göreceğin son çam ağaçları. Belki de ömründe göreceğin son çam ağaçlarıdır. Çünkü biz yitik insanlarız. Bir daha geri dönüp dönmeyeceğimizi, bu çam ağaçlarını görüp göremeyeceğimizi Aziz Andrew bile. söyleyemez. Bu çam ağaçlarının kokusunu iyice içine çekip beraberinde **monteria**'lara götürsen iyi olur!»

Andrés yanında duran bir dal parçasını aldı eline, bir süre evirip çevirdi, kokladı ve hiç düşünmeden çıkınının içine soktu.

4yi fikir,» dedi onu izlemekte olan Celso. «Ben de aym şeyi yapacağım. Böylesine bir dal parçasına sahip olmak, akşamları **monteria**'daki ateşin başında otururken onu eline almak insana umut verir. Kurusa bile bu etkisini yitirmez. Sen de dünyanın bir köşesinde çam ağaçlarının olduğunu ve bir yerde birisinin seni beklediğini, başına ne gelirse gelsin seni düşündüğünü unutmazsın.»

Andrés'nin uykusu kaçmıştı. Doğurulup Celso'ya biraz daha yaklaştı. Bir süre konuşmadılar. Güneşin altında parlamakta olan gölü seyrettiler yalnızca.

Yakınlarındaki bazı **muchacho**'lar konuşuyorlardı. Ama çoğunluk uyumaktaydı. Birkaç kişi de çıkınlarıyla uğraşıyordu.

Bu sessizliği birden büyük bir gürültü yardı. Gölün karşı kıyısında çok yaşlı bir çam ağacı artık başını göklere doğru uzatmaktan vaz geçmişti. Işık

isteyen, umut dolu, yaşlı dostları gibi kötü bir yazgısı olsun istemeyen ve belki de hiç bir zaman onlar gibi acı çekmeyecek olan genç ağaçlara yer vermek için ölmüştü.

«Burada kendine yeterince küçük çam dalları toplasan iyi olur,» dedi Celso. «Eğer burada toplamazsan yolda da hiç bulamayacağından ateşi kuru gübre ile yakmak zorunda kalırsın. Hiç denedin mi? Evet bu da kullanılan bir şeydir. Ama bir at ya da eşek gübresi olmalı. Bu dünyada machete'mi iki çakalın kafasına indirmekten başka yapabileceğim daha **iyi** bir iş bilmiyorum... Gerçekten zevk verir bu bana. O iki herifi öldürdüğüm için asılıp buralarda gömülmek bile büyük bir mutluluk!. Biliyorsun, beni Hucutsin'de o iki çakal ele geçirdi: beş pezo için... Ama sana şunu söyleyeyim ki mano, o namuslu machete'imi, onların o pis kanlarıyla kirletmeyeceğim!..»

«Neden söz ettiğini anlamıyorum Cuate,» dedi Andrés, bakışlarını gölden ayırmadan.

«Soy algo adivinador, ben bir çeşit kâhinim oğlum...» karşılığını verdi, Celso, sinsi sinsi gülümseyerek. «Bu yürüyüşte, o allahm belâsı kan içicilerin başına neler geleceğini tahmin edebildiğimi bilmiyor musun sen?.. Seni olduğundan daha akıllı sanırdım Mano!»

«Pek iyi tahminde bulunamam!..»

«Bu sabah ayrıldığımız yerde neler olduğunu buseydin, iyi tahminlerde bulunabilirdin... Anlayacağın, dün eşeklerin kırdığı çitin onarımına yardım etmek zorundaydım...

«Yere bir kazık çakmıştım. Muchacho'lar öbür kazıktaki asmalara vargüçleriyle asılınca benim çakmış olduğum kazık çıktı. Şimdi sana soruyorum: Eğer yerde bir oyuk açmak için yalnızca ellerin ve mac-

hete'in varsa **ve** o allahın belâsı **capataz** senin kazığı diktikten sonra dibindeki toprağı ezerek sağlamlaştırmanı bile beklemezse nasıl bir kazık dikebilirsin?..

«Yanm saat daha orada kaldıktan sonra ellerimdeki dikenleri zorla ayıkladım. İnsanın eli diken tarlasına dönmüşken kazıkları tutup çalışmak, eziyetin daniskası...

«Tam bu sırada öbür çakal yanıma gelip bana şöyle dedi:

«Seni tembel herif seni... dinlenmenin ne demek olduğunu şimdi gösteririm ben sana!..»

«Elindeki kırbaçla beni beş-altı kez kamçıladı. Hiç bir şey söylemedim; tek bir söz bile... Kavga etmenin ne yararı olacaktı ki?.. Hiç bir şey söylemedim ve yalnızca çalıştım... Gece olunca, beni beş pezoya satan ve şimdi de bu yürüyüşte benimle eğlenmek isteyen o iki çakalın almyazılarmı okudum. Artık onların yazgılarını kendiminki kadar iyi biliyorum. Söylemiştim sana, ben bir kâhinim. Benim suçum değil bu... O herifi dünyaya getiren orospunun, bir daha onu kollarının araşma alamayacağı, alnında yazılı onun... O ikinci sürüngeni doğuran öteki orospu da, biz daha monteria'lara bile varmadan oğullarından birini yitirecek!.. Anlayacağın **mano,** onların almyazılarmı ben yazmıyorum... Hayır, benim elimde değil bu!.. Ben, yalnızca kaderin onların basma öreceği ağı onların ellerinden okuyorum, tıpkı bir falcı gibi... O iki chingados malditos eğerlerinin üstünde ne denli gururla otururlarsa otursunlar ve kırbaç şaklatırken kendilerini ne denli mutlu hissederlerse etsinler, bizimle birlikte monteria'lara varamayacaklar! İkisi de ne evlerine dönebilecek, ne de bir mezar sahibi olabilecekler... Yaban domuzlarıyla kırmızı karıncalara yem olacaklar, o kadar... İnsanların yazgıları böyle-

dir işte... Ve biz zavallılar, bunu değiştirmek için hiç bir şey yapamayız... Yazgının karşısında benim gibi ölümlü bir insanın elinden ne gelir ki?.. Yazgı, benden çok daha güçlü. Yazgının karşısında ben, **gözlerimi** yere indirip çekilmeliyim...»

«Evet, doğru; onların ikisi de domuz!..» dedi Andrés, «Bana kalırsa, eğer almyazıları onların işini bitirecek olursa, monteria'larda daha rahat edeceğe benzeriz...»

«Bundan emin olabilirsin **mano.** Yaşam, onlarsız çok daha rahat süreceğe benzer... Yeryüzünde en alçak olanlar, savunmasız kişilere vuranlardır. Onlarla yalnız karşılaştığında, insanın tahmin edebileceğinden daha da korkak olurlar: yaşlı bir kadın gibi sızlanır ve titrerler... İnsanı iğrendiren de onların bu korkaklığı işte!.. Polis de böyledir... Eğer seni ellerine geçirirlerse, burnunun biçimini bile bahane edip öyle bir sopa atarlar ki, adım bile unutursun vallahi. Üstelik sonra da sarhoş olup merdivenlerden yuvarlandığını söylerler utanmadan... Ama dürüst bir insan, başka türlü davranır. Şimdi ben seni dövmek istesem, yakana yapışıp vurmaya başlarım... Fakat bunu tek başıma yaparım; üstelik seni bağlamam, kendini savunman için sana bir fırsat veririm... Sen vurmayasm diye beni korumaları için yanıma yanm düzine adam da çağırmam. Ama bu çakallara başka türlü davranamazsın. Onlara ne istediğini anlatmak istiyorsan, başka türlü davranmalısın... Ellerinde okuduğum çizgilere göre, yazgılan pek yakında onlara işte böyle davranacak!.. Son gömleğim üstüne bile bahse girerim buna **manito!**»

«Peki, ellerinden okuduklannı o iki kırbaççıya söyledin mi?» dedi Andrés. «Belki de söyleseydin iyi

olurdu. Hiç olmazsa yolda başlarına birşey gelmemesi için ayaklarını denk alırlardı...»

Celso, Andrés'ye kısık gözlerle baktı. Ne demek istediğini, bunları ciddî mi, yoksa şakadan mı söylediğini anlamamıştı.

«Yani yazgılarının onlar için neler hazırladığmı kendilerine söylememi mi istiyorsun?» diye sordu.

«Şey... yani demek istedim ki; ne de olsa Hıristiyan onlar!..» dedi Andrés, kararsız bakışlarla.

«Hıristiyan mı dedin?.. Hayvan onlar, Hıristiyan mıristiyan değil!..» dedi Celso, sert bir tavırla. Sanki yazgıları o iki capataz'm işini görmeye başlamıştı bile... «Hıristiyanmış... güldürme beni!. Eğer onlar gerçekten Hıristiyansa, ben Hıristiyan olmak istemiyorum... Çinli ya da başka birşey olayım daha iyi... Üstüne üstlük, bir de yazgılarını gidip onlara ben söyleyecekmişim!.. Neden Hucutsin'de iki real verip yaşlı bir karıya baktırmadılar fallarını?.. Beni ugalamaz bu!.. Beni kehânetimin doğru çıkıp çıkmaması ilgilendirir... Bak, sana kardeşçe bir öğütte bulunayım: eğer tek bir kişiye, hatta arkadaşm Santiago'ya bile bu kehanetim konusunda en ufak birşey söylersen, ağzındaki bütün dişlerini mısır tanesi gibi yutturu-rum... O allahın belası çeneni kapalı tutmasmı öğren!. Daha sonraları bile milletin geleceğini ellerinden okuyabildiğimi kimseye söyleme...

«İşte... yürüyüşe devam için işaret veriyorlar, hadi gidelim!..»

YİRMİ YEDİNCİ BÖLÜM

Bütün birlik, bir kez daha canlandı. Arriero'lar eşekleri yükledi, koşumsuz olanların semerlerini vurup onları da yüklediler. Çok geçmeden ortalığı bir bağırtı çağırtı kaplamıştı.

«Ora, mula, adelante. Que diablos y cabrones. Puronto, Puento. Chingada mula vieja, apestosa. Adonde vas, macho? Al camino todos. Abran las piernas, abran, abran. Madré mia y con un demonio, donde te metes, Pinto? Corre, corre, corre, corre. Ya coyo la Chabela, esa vieja chingada. Andale, and ale. Pronto, pronto, pronto vamanos, flojos, v aman os, adelante. Abran. Abran!»

Arriero'ların bağırışları ve küfürleri gölün karşı yakasındaki ormanda yankılanıyor ve böylece gürültü daha da artıyordu.

Arriero'lardan geri kalmak istemeyen capatace'ler ve sürücüler de bağırışıyorlar, sürüye geride kalmamalarını söylüyorlardı. Kırbaçlar savruluyor, simsarların, tiz ıslıkları çınlıyordu. Adamlar birbirlerine bağırıyorlar, şurada burada birisi arkadaşma çıkınını kaldırmasına yardım etmesini istiyor ya da arkadaşma dinlenmekte oldukları yerde şapkasını ya da jicara'smı bıraktığını söylüyordu.

Kısa bir yürüyüşten soma birlik, bataklığın üstünde yapılmış yeni bir köprüye geldi. Çabucak ve dikkatle yapılmış olan köprü, çamura benzeyen sulu bir bataklığın üstüne kurulmuştu. Sanki biri aşağı

düşse hemen çamura gömülecek ve kafasına kadar batacaktı.

Aslında köprü pek fazla çalışma gerektirmemişti. Belli ki her iki uçtaki yolları yapabilmek, çok daha zor olmuştu. Bataklığın çevresi düz ve çamurluydu. Yoğun cengel, bu bataklığın kuruması için gerekli olan güneş ışınlarının yere inmesini engelliyordu. Düşmüş yapraklar, kırık, dallar, çürümüş ağaçlar, hiç kuşkusuz eskiden bir ırmak yatağı olan bu yörede bataklığın oluşmasına yol açan başlıca nedenlerdi.

Bu bataklığın üstüne sağlam bir köprü de yapılabilirdi. Ama bunun betondan ve çelikten yapılması gerekiyordu. Eğer bir ülkenin öküz arabalarını taşıyan anayollarmdaki köprüler bile bir atın üstünde karşıya geçip geçemeyeceğinizden emin olamayacağınız bir sağlamlıkta ahşap köprülere sahipse, tanrının bile unuttuğu bu kuş uçmaz kervan geçmez kuytu köşelerde beton ya da çelik bir köprü düşünmek, buralarda yaşayan bir adamın havsalasına bile sığmaz.

Aslında buraya köprü yapmak için hiç bir neden yoktu. Hatta cengelde yol yapmaya bile ihtiyaç yoktu. Yılda iki, ya da üç kez **monteria**'lara giden büyük yük kervanları geçerdi buradan. Ülkenin daha kalabalık bölgelerinde bile yeterli yollar yokken, yirmi-otuz milyon pezo harcayarak buraya bir yol yaptırmayı önerebümesi için insanın deli olması gerekir!..

Aslında **monteria**'larm sorunuydu bu. Bu yollarla köprüler, yalnızca **monteria**'lardaki şirketleri ilgilendiriyordu. Eğer onlar da bu köprüleri yapacak olsalardı, maun fiyatları öyle yükselirdi ki, artık satış yapmanın hemen hemen olanağı kalmazdı. Mobilyacılar da kendilerine hemen başka bir kereste türü arayıp bulurlardı.

Bataklık, aşağı yukarı yirmi metre erıindeydi. Uzunluğunun ne kadar olduğunu belli ki kimse ölçmeye kalkmamıştı. Yeşilimsi siyah renkte küçük su birikintileriyle doluydu. Yoğun cengelin karanlığında bataklık daha da siyah, ürkütücü ve korkunçtu. Kuşkusuz açıklıkta, güneş ışığında çok daha güzel görünürdü. İnsan ona şöyle bir ayak bastığında dizine kadar hemen gömülüyordu. Çamur, sanki canlı bir zamk gibi insanın bacağmı sarıveriyor, sımsıkı yakalıyor ve çekiyordu. Sanki içinde başka biri vardı da yavaş yavaş, ama gittikçe artan bir güçle insanı aşağı doğru çekiyordu. Çamura soktuğu ayağmı geri çekmek için insan öbür ayağmm üstüne yüklendiğinde, hemen o da batmaya başlıyordu. Eğer birisi bataklığm derinliğini ölçmeye kalksaydı, belki de onun ancak birbuçuk metre olduğunu görecek ve altmda da sert bir kayayla karşılaşacaktı. Ama insanın bataklığa düştüğü yerde ikibuçuk-üç metrelik bir çukur olması da çok olağandı. İşte bu nedenden, insan içindeki merakı yeniyor ve bataklığın derinliğini ölçmeye değil, olabildiğince çabuk ondan kurtulmaya çalışıyordu. Soluk soluğa, terleyerek, oflaya puflaya, şöylece oturup soluk alabileceği sağlam bir toprağa ayak basabilmek için uğraşıyordu insan. Artık buradan geriye dönüş yoktu. İnsan ya ilerlemeye devam edecek, ya da geri dönüp çamurların arasında yitip gidecekti.

Bu, ilk önce eski Meksikalüarm ve Azteklerin, daha sonra da duvarların ve çatüarm saf altından yapıldığı, kadınların bir yumurta büyüklüğünde inci ve elmas kolyeler taktığı Mayaların efsanevî kentlerini aramak için cengele gelen İspanyolların ve Fransızların geçirdiği deneylerdi.

Bu ilk kâşifler ve serüvencüer, aradıkları kent-

lerin yalnızca yıkmalarını bulunca, altın ve elmas madenlerini aramaya koyuldular. Bunda da başarısızlığa uğrayınca, caoba ile yetinmek zorunda kaldılar. Çok geçmeden akıllıca kullanıldığında, bunun da altın kadar para getirebileceğini öğrendiler. Sonuç olarak giriştikleri çabalar pek de boşa gitmemişti.

Şimdi bu bölgelerde yürüyen kervanlar, daha önceden saptanmış yollardan ayrılmıyorlar, bataklığın derinliğini keşfetmek ya da daha elverişli geçitler bulmak için araştırmalara girişmiyorlardı. Mallarını monteria'lara en kısa ve en hızlı yollardan götürmek için para alıyorlardı. Üstelik, başka yollar aramak için hazırlıklı da değildiler. Yanlarında taşıdıkları mısır öyle dikkatlice hesaplanmıştı ki, iki günlük bir gecikme, her şeyi altüst etmişti. Hiçbir transatlantik, daha elverişli akıntılar aramaya kalkmaz. Böyle serüvenlere girişmek geminin giderlerini artırır.

Tabasco'da doğan ve yetiştirilen eşeklerle atlar, kusursuz birer bataklık hayvanı olarak tanınmışlardır. «Buenas bastias pera el lodo» denilirdi onlara. Küçükten beri bunlar, bataklık ve derin çamurlara alıştırılırlardı. Bu nedenle de bu hayvanlara büyük bir talep vardı. Ama çok pahalıydılar. Tabii, sonuç olarak monteria kervanlarında kullanılan hayvanların çoğu, daha doğrusu hemen hemen hepsi kuru, sert dağ topraklarına alışık adî cins hayvanlardı. Bu hayvanları derelerden ve ırmaklardan geçirmek kolaydı, ama bataklıklardan pek kolaylıkla geçirilemezlerdi. Ayakları bir parça çamura gömülse korkudan çıldırırlardı. Bir kez batmaya başlayınca sağa sola tekmeler savurmaya başlarlar, böylelikle daha çok batmaya başlarlar ve sonunda zorlukla bataklıktan kurtulurlardr. Eğer insan dikkatsizce davranır da iplerini sıkıca tutmazsa, hemen geri dönüp koşmaya başlarlar ve buldukları ilk otlakta günlerce dinle-

nirlerdi.

Bir kez bu tehlikeyi yaşadıktan sonra artık hiçbir çivili sopa ya da küfür, onları bataklıktan geçiremezdi. Sırtlarında yük olmadığı zaman bu işi yapmak daha kolaydı. Ama yüklüyken onları karşıya geçirmek umutsuzca bir çabaydı. Hayvanlar, üstlerindeki yükün kendilerini çamura daha çok batırdığını ve böylesine bir yükle kurtulmanın daha zor olacağına inanıyorlardı. Kimi zaman, Tabascolu bir hayvan satm alınır ve bu hayvanların önüne sürülürdü. O önden ilerlediği zaman da ötekiler arkasından daha rahatça giderlerdi. Ama çoğu kez bu numara da sökmezdi.

İşte. bütün bu nedenlerden ve gerçekten de hayvanların yükleriyle birlikte bataklığa gömülmeleri diye bir tehlike varolduğundan, yaşlı arriero'lar onları bataklıktan geçmeye zorlamazlardı. Geçirdikleri deneyler onlara, bir köprü yapmanın gerek yükler, gerekse hayvanlar için daha güvenli olduğunu ve daha da az zaman aldığını göstermişti.

Ağaç gövdeleri, yapraklı uzun dallar bol bol kesilir ve dikkatlice bataklığın üstüne konurdu. Yapraklar ve dallarla örtülü bataklık, artık hayvanlar için bir tehlike değildi. Gelgelelim yumuşak temelinin üstünde durmadan sallanan bu köprü, hayvanlara sanıldığı kadar çok güven vermezdi. Bunların üstünden geçmelerine karşm çok dikkatli yürürlerdi. Bataklığın bir kesiminde bu köprü çok daha sıkı örülürdü. Böylelikle üstlerindeki yükler kaydığında hayvanlar ağaç gövdelerinin arasındaki boşluklara basıp bir yerlerini kırmazlardı.

Her şey hazır olduktan sonra ıslıklar çalındı ve eşek sürüleri yola çıktı. Adamlardan birkaçı hâlâ bataklığın üstünü yapraklar ve dallarla örterken hayvanlardan birkaçı geçmişti bile.

İyi cins bir hayvan bir kez yürüyüşe çıktıktan sonra bir daha durmaz ve yola devam etmek ister. Geçirdiği deneylerden, her gün belirli bir uzunlukta yol yürüneceğini hayvanlar da bilir. İlk kez yürüyüşe çıkmış olsalar bile, **paraje**'lerin yerini sezgiyle bilirler. Çünkü konak yerlerinde kendilerinden önce buralarda kalan eşeklerin ve atların kokusu hâlâ vardır. Üstelik uzun yolculuklara alışık olan hayvanlar, gece kalacakları konak yerleriyle kısa dinlenmeler için seçilen yerleri birbirlerinden ayırdederler. Gece kalman gerçek **paraje**'lerde her zaman ateş kalıntıları bulunur. Buraları küller, yarı yanmış odunlar ve burada dinlenip beslenmiş olan hayvanların taze pislikleriyle doludur. Yola alışık olan hayvanlar, öbürlerinden epeyce önde gitseler bile, sanki reklamını görmüşler gibi **paraje**'ye gelir gelmez dururlar ve burada hemen yere yatıp ötekilerin gelmesini beklerler. Konak yerlerini onlara tanıtan, yalnızca yerin özelliği değil, vakittir de... Eğer bir **paraje**'ye bir rastlantı olarak sabah on birde varırlarsa, hemen durmadan geçerler. Ama öte yandan, öğleden sonra ikibuçuk-üç sıralarında bir düzlüğe varıldığında kararsızlaşırlar. Çünkü zaman duyguları onlara geceyi büyük bir olasılıkla burada geçireceklerini söylemektedir. Eğer bir düzlüğe öğleden sonra dörtte varırlarsa, onları yürüyüşe devam ettirmek, hemen hemen olanaksızdır. Onlar da deneylerinden, saat dörtten sonra cengelde ya da sık bir ormanda yürünmeyeceğini çok iyi bilirler.

Yük hayvanlarının böyle canlı bir tempoda yürümeleri, çalışmaya hevesli olduklarından değildir. Hoşlanmadıkları bir işi elverdiğince çabuk bitirip bir daha onunla karşılaşmama isteği, tıpkı insanlarda da olduğu gibi onların yapısında olan birşeydir. Gidilecek yere ne denli çabuk varılırsa, yüklerinin de o denli çabuk indirileceğini ve o zaman da rahatça otlayıp din-

lenebileceklerini çok iyi bilirler bu yük hayvanları. Bu eğitilmiş hayvanların çoğu, görevlerini hesaplayışlarında insanlardan pek de farklı değildirler: bugün yapamadığım birşeyi gelecek hafta da yaparım rahatlıkla, işin bacakları yok ve kaçsın bir yere!..

İşte bu canlı hayvanlar şimdi, daha köprü bitmeden karşıya geçmeye çalışıyorlardı. Öyle hızlı gidiyorlardı ki, üstlerine basmasınlar diye muchacho'lar onların yollarından kaçıyorlardı.

Arriero'lar, arkalarından gelen hayvanların kendilerini olabildiğince yakından izlemelerine dikkat ediyorlardı. Hiç olmazsa, böylece huysuzlanan hayvanların ayaklarının altında oynayan dallardan ve yapraklardan korkmalarını önleyebilirlerdi. Halatlarla sıkı sıkı birbirlerine bağlı olan uzun kütükler bile sağlam değildi. Durmadan oynuyorlar, ara sıra birbirlerinden ayrılıyorlardı. Bu da hayvanları öylesine korkutuyordu ki, köprünün yanında aşağı atlamaya bile kalkanlar oluyordu. Ama siyah, çamurlu suyu görünce büsbütün korkuyorlar ve bir sıçrayışta kıyıya atlayarak düştükleri yerde koca bir çukur açıyorlardı. Bu çukurlar da hemen siyah suyla doluyordu.

Her yer küfürden başka ağızlarından birşey çıkmayan arriero'larm bağırışlarıyla çınlıyordu. En yalın istekler bile şimdi herkesten çok çok uzaktaydı. Önlerindeki görev, bununla ilişkili olmayan herhangi bir şeyi düşündürmeyecek kadar zor ve sinir bozucuydu.

Bağrışmalar, küfürler, sinirli hayvanların birbirlerini ısırışları, tekmeleyişleri, ulumaları, yükleri bağlayan iplerin gıcırtıları, bir hayvanın beklenmedik bir anda düşüşü, ardından gelen hayvanlarca ezilmemek için bir an önce ayağa kalkmaya çabalayışı... hiç kuşkusuz bütün bunlar sahneyi daha da canlandırıyordu. Arriero'larm bağrışmaları ve küfürleri, çoğu gö-

ğüslerine dek çamura gömülmüş olan muchacho'larm hayvanları köprüden düşürmemek için çıkardıkları sesler, gritone denilen bir cins maymun sürüsünü oraya çekmişti. Ağaçların tepelerindeki gritone'ler de öyle bağırmaya başladüar ki, artık arrieroiarın sesleri bile bir fısıltı gibi gelmeye başlamıştı.

Kuşkusuz, bütün bunlar yük eşeklerini iyice sinirlendirip şaşırttı. Artık bir sonraki dönemeçte pençelerini açmış aslanların ve kaplanların kendilerini beklemekte olduklarına inanmaya başladılar. Hayvanlar heyecanlandıkça yapraklardan ve dallardan oluşan köprü, bataklığa gittikçe daha çok gömülmeye başladı. Son hayvan, aşağı yukarı dizlerine dek çamurlara bata çıka köprüden geçti.

Hayvanların köprüden güvenle geçebilmeleri için geride bırakılmış olan birlik, köprünün üstünden geçmeye başladı. Hemen hemen yarısı karşı kıyıya varmıştı ki, artık köprü diye birşey yoktu görünürde. Dallar ve yapraklar iyice ıslanmış yumuşamış ve bataklığa gömülmüşlerdi. Bütün bataklık şimdi daha korkunç ve daha geçilmeyecekmiş gibi görünüyordu. Adamlar çıplak ayakla bir mucize olarak yerlerinde kalan tek tük ağaç gövdelerine basarak dengelerini koruyorlardı. Ağaç gövdeleri arasmda hemen hemen hiç bağlantı kalmamıştı. Bundan sonra herhangi bir hayvanın buradan geçmesi olanaksızdı. Kendilerinden sonra gelecek yeni bir kervanın, hayvanlarını geçirebilmeleri için yeni bir köprü yapması gerekliydi artık.

Birliğin bir günde karşılaştığı tek bataklık bu değildi. Neyse ki ikincisi, birincisi kadar zorlu çıkmadı. Ama kervan geçtikten sonra görünüşü öylesine değişmişti ki, ertesi gün buraya gelecek başka bir kervanın köprü yapmak için neredeyse bütün bir günlerini harcamaları gerekecekti.

Daha çok zaman tanmdığmda, bataklıktaki kurlar hiç değilse bir parça dolar. Oysa başka bölg lerde su değişik yönlere akabilirdi. Sonra belki yaşlı, yorgun bir ağaç bataklığın üstüne düşer vej bir köprü ödevi görür, ya da suyun akmasını önles cek bir baraj... Böylelikle yolun geri kalan bölür hiç olmazsa kısmen kururdu.

Cengelde yapılan yürüyüşlerde, insanlar hep tür şanslı olaylarla karşılaşacaklarını umarlardı. Örneğin bir zelzele, yolu düzeltebileceği gibi, daha daj kötü yapabilirdi. Bir yer kayması sonucu ortaya çıkacak ırmak, yolu kilometreler boyunca kapatabilirdi. Ama bütün yol boyunca herkesin inandığı tek birşey vardı: yol öylesine kötüydü ki, daha da kötü olması akıl almaz bir şeydi... Amane yazık ki, yürüyüşe devam ettikçe insan bu inancının yanlış olduğunu görüyor ve yol da gittikçe kötüleşiyordu.

YİRMİ SEKİZİNCİ BÖLÜM

Her şey cengeldeki ikinci günde patlak verdi.

öğleye doğru birlik, La Lagunita denilen bir yerde kısa bir mola verdi. Celso yine ayağmı sivri bir kayaya çarparak yaralamıştı. Su kıyısına çömelip, ayağındaki kanlarını yıkadı. Yürüyüşe başlanılması için işaret verilmişti.

Celso, gömleğinden yırtıp kopardığı kirli pamuklu bir bezle topuğunu sardı. Oldukça yavaş bir işti bu. Yolda ayağından kayıp düşmesin diye bu küçük kirli bezi sıkı sıkı sarmak istiyordu. Tarım işçisi ya da köylü olan kabilesinin bütün üyeleri gibi vücudundaki yaraları o da önemsemezdi. Ne burada ne de sonradan doktor istemek hiç bir işe yaramazdı zaten. Çünkü doktor, en azından iki günlük bir uzaklıkta oturuyor-

du köylerine. Üstelik, ellerini ne önceden ne de sonradan bir kez olsun yıkamadan en az beş yüz çocuk dünyaya getirmiş olan köylerindeki yaşlı kadından bile iyi değüdi herhalde. Bu çocukların yarısı ve kadınların da beşte biri ölürdü kuşkusuz, ama bu onların suçu değildi. Bu, doğumun doğal bir sonucuydu. Doğum, gökteki güçlü tanrı tarafından daha da şiddetlendirilmişti. Belki de bunun böyle olması, geçmiş mutlulukları ve sevinçleri dikenlerle acılandırmak, böylece yeryüzündeki en büyük zevklerin Yahova'nın «Meyve verin» buyruğunun kaçınılmaz bir sonucu olduğunu unutturmamaktı.

Celso, çektiği acıdan değil de deneylerinden dolayı ayağını sıkıca bağlamak istiyordu. Soconusco bölgesindeki kahve finca'larmda çalışırken genç bir adamm üstüne toprak bulaşmış bir machete ile bir yerini kestiğini görmüştü. Ertesi gün ne omuzlarını, ne de başını oynatabilmiş, birkaç saat sonra da ölmüştü. Yarasını böyle sararak Celso onu zehirli topraktan korumak ve aynı zamanda da yürürken oraya buraya vurup daha da büyümesini önlemek istiyordu. Ne birlikte, ne de monteria'larda doktor yoktu. Herkesin kendine bakması, kendi kendinin doktoru olması gerekiyordu, ölenler, yalnızca yaşamaya hakları olmadığını gösteriyorlardı. Daha da ötesi, önemli bir avans almış olduklarından simsarı ya da monteria'ları aldatan birer düzenbaz sayılıyorlardı.

Birlik, yürüyüşe başlamıştı. Son adam önünden geçerken, Celso, ayağını sarmayı henüz bitirmemişti.

Birliğin arkasında gardiyan olarak El Zorro (*), atmın üstünde gitmekteydi. Hucutsin'de beş pezo karşılığında Celso'yu tuzağa düşüren çakallardan biriydi bu El Zorro. Öbürünün adı ise El Camaron'du (**). Bi-

(*) EL ZORRO: Tilki.
(**) EL CAMARON: Bodur ya da çelimsiz kimse.

rine neden El Zorro, öbürüne niye El Camaron dendiğini kimse açıkça bilmiyordu. Belki de bu adları kendileri bile nedenini bilmeden çocukluklarından beri taşıyorlardı. Hiç kimse, hatta patronları don Ramon ile don Gabriel bile onların gerçek adlarının ne olduğunu, nereden geldiklerini ya da hangi hapishaneden kaçtıklarını bilmiyorlardı.

Atının üstünde El Zorro, birkaç yüz adım geri gidip Muchacho'larm herhangi birinin kaçmaya yellenip yeltenmediğini ya da geri kalıp kalmadığını araştırdı. Her şeyin yolunda olduğunu gördükten soma geriye döndü. Tam o sırada Celso'nun yol kıyısında hâlâ ayağını sarmakla uğraştığını gördü.

«Andale Chamula, andale... seni pis eşek seni!..» diye bağırdı El Zorro, Celso'ya. «Andale, andale... Burada uyuyup rüyanda kadınları mı görmek istiyorsun, ha?.. Hadi kalk ayağa. Ötekiler monteria'ya vardı bile...»

Celso, hemen ayağa kalkmadı. Yalnızca ağır ağır çıkınını omuzuna aldı. Celso'nun daha önce verdiği ters yanıtlar, El Zorro'yu sinirlendirmişti zaten. Celso'ya burada buyrukları kendisinin verdiğini belirtmek için yüzüne birkaç kırbaç indirdi.

«Benim bir ladino, seninse pis bir chamula olduğunu bunlar kafana sokar da bir daha unutmazsın!..» dedi.

Celso çıkınını yüklenmiş, yola koyulmuştu. Çok geçmeden El Zorro'nun atma yaklaştı.

«İşte senin hesabmı görmek için ben de bu kırbaçları bekliyordum,» dedi buz gibi bir sesle. «Tanrı ve Kutsal Anamız adma yemin ederim ki, hesabmı bugün bitireceğim cabron!»

Celso bu sözleri kendi dili olan Tsotsil dilinde söylemişti. El Zorro, ancak birkaç sözcük anladığından Celso'nun ne demek istediğini kavrayamadı. Ama

«Cabron» sözcüğünü anlamıştı. Onun kendisine küfrettiğini farketti.

«O bana söylediğin 'cabron' laf mı faiziyle geri alacaksın!..» diye bağndı. «Hele monteria'lara bir gidelim de, işine bir başla! O zaman 'Bayram gününü' ben kutlayacağım. Önce senin hesabını göreceğim. Kemiklerin fırlayana dek derilerini yüzeceğim. Epeydir böyle bir şey bekliyordum zaten... Fazla hareketlisin... üstelik öbürlerini de baştan çıkarıyorsun!.. Sen ve o carreto, arkadaşın! Önce ikinizi haklayacağım!»

«Tabii, eğer sen monteria'lara varırsan... Beş centavoluk orospunun pis piçi!..» karşılığını verdi Celso. Hâlâ atı yakından izlemekteydi.

El Zorro konuşurken kafasını arkaya doğru çevirmişti. Söylediği her sözü Celso'nun işittiğinden emin olmak ve yerlinin korkmuş, sinirli suratını görerek eğlenmek istiyordu. Bu yüzden de yola hiç dikkat etmedi. İşte tam bu sırada at, bir ağaç köküne takılarak tökezledi. Cengellerden, balta girmemiş ormanlardan geçerken bu uzun yolculuklarda atlar dikkatle sürücülerinin konuşmalarını dinlerler. Kulaklarını, hatta bazen kafalarını büe geri çevirirler. Söylenenlerin kendüerine olup olmadığmı bilmezler. Ama konuşma sırasmda kendilerine verilen buyruğa hemen uymak zorundadırlar. Yoksa anında kırbacı sırtlarına yerler, böylesine uzun yolculuklarda sürücüler, günlerce atlarıyla yalnız başlarına kalırlar. Tıpkı yalnız başına yaşayan ve köpekleriyle konuşan insanlar gibi, yürüyüş boyunca hatta kimi zaman kamp ateşinin çevresinde otururken atlarıyla konuşmaları çok doğaldır. Arkadaş yokluğu çeken at da bir süre dikkatle efendisinin anlattıklarını dinler ve tıpkı köpekler gibi anlıyormuşcasına bir tavır takınır.

Durmasını ya da daha hızlı gitmesini söyleyebile-

cek buyruğu işitebilmek için El Zorro'nun atı da dikkatle konuşmayı izlemekteydi.

Bir yerli kadar atına da hiç önem vermeyen El Zorro, elindeki kamçıyla bütün gücünü kullanarak ata vurdu. Aslında bu darbe, attan çok Celso içindi. Bütün öfkesi Celso'ya karşıydı, ama küçük bir hata yapması, öfkesini attan çıkarmasına yol açtı.

Bir yandan tökezleyen, öte yandan da kırbaç yiyen at, acıyla inledi. Birkaç düzlük dışında, cengelde atın yürümesi genellikle kolay bir yürüyüş değildir. Hayvanın, devamlı yolu hissetmesi gerekliydi. Herhangi bir yöne doğru yoldan çıkması çok kolaydı. Atın tökezleyip düşmesine neden olacak irili ufaklı taşlar, kayalar vardı. Ağaç kökleri yolu kapamıştı. Kimi zaman kocaman ağaç gövdeleri, yolu kesiyordu. Dik çıkışlar ve. dik inişlerle karşılaşabiliyordu. Ama en büyük tehlike, yapraklarla, dallarla, çamurla ya da köklerle üstü kaplanan ve yüzlerce etkenin oluşturduğu çukurlardı. İnsan, bu çukurları ancak dizine kadar gömüldükten soma farkederdi. Hele eğer at biraz hızlı giderse, ayağmı kırması işten bile değildi. Bu yüzden tecrübeli ve değerli hayvanlar, cengelde oldukça hızlı giderler, ama bu hızı asla tehlikeli bir ölçüye vardırmazlardı. Cengelin bu bölgesinde yürüyen yetenekli hayvanlar, sanki yumurtaların üstüne basa basa gidiyorlarmışçasma hareket ederlerdi.

Bataklıkların ve birtakım derelerin yakınlarında toprağı aynı özelliklere sahip başka yerlerden çok daha fazla çukur bulunurdu. Beş-on kilometrelik düzlükler öylesine çukurlarla kaplı olurdu ki, tıpkı bir süngeri andırırdı. Kimi bölgelerde de yüzey öylesine ince olurdu ki, üstünden atla geçildiğinde titreşirdi. Bu durumlarda hayvanların ayak sesleri tok çıkardı.

Birliğin az önce ayrıldığı duraklama yeri, kısmen bataklığın üstüne kurulmuş ve küçük bir göl olan La

Lagunita'nm kıyısında olduğundan, hiç bir zaman tümüyle kuramamıştı. Gölün kıyıları yüksek olmadığı için su her yana yayılıyor ve toprağı yumuşatıyordu.

Yediği kırbaçlardan iyice, çılgına dönen El Zorro' rıun atı, bütün dikkatini yitirdi. Dar yolun kıyısına öylesine hızlı sıçradı ki, ön ayakları bir çukura girdi ve ard ayakları havaya doğru kalktı. Sonuç olarak sürücüsü hayvanın başının üstünden aşıp, geniş bir çamur çukurunun içine yüzüstü düştü. Doğrulup ayağa kalkmaya çalışırken, ürkmüş hayvan kamına bir tekme attı. Küfrederek yine geriye düştü. Yüzündeki çamuru temizlemeye koyuldu.

At doğrulmak istedi, ama bu sefer de yana doğru yuvarlandı. Epeyce bir süre debelenip uğraştıktan sonra sol ön ayağını çukurdan çıkarmaya becerdi, ama bu kez de sağ ayağı daha çok gömüldü. Gittikçe sinirlenen at sıçradı, çevresine tekmeler yağdırdı ve. sonunda sağ ayağını da çukurdan kurtarıp dört ayağının üstünde durmayı başardı. Soluyor, heyecandan tir tir titriyordu. Ama yine de sabırla sahibinin üstüne çıkmasını bekledi.

Atın ayağı çukura girer girmez, Celso, neler olacağını anlamıştı. Sırtındaki yükü yere indirdi ve hayvanın kendisini tekmelemesini önlemek için biraz uzaklaştı.

Yüzü çamurla kaplı olan El Zorro, zar zor önünü seçerek bağırmaya başladı:

«Buraya gel **chamula** domuzu!.. Boğazıma dek gömüldüğümü görmüyor musun?.. Çıkar beni buradan... Chusco **apestoso.** O allahm belâsı atı kaçırma... tut diyorum onu... hadi sallanma pis chamula...»

Sonra bağırmaktan ve küretmekten vazgeçti. Onu susturan, söylediği sözlerden pişman olması değil, ağzını dolduran çamurdu. Gözlerinden, saçından, ağzından çamuru temizlemeye, tükürmeye başladı. Düştüğü

zaman hemen hemen kendinden geçmişti. Kızgınlıkla ne yaptığını bilmeden yüzünü yeniden çamura buladı sonra bunu farketti, tükürdü ve başını salladı. Bu ara da da ayağa kalkmaya çalışıyordu. Ama gerek karnı na yediği tekmeden, gerek sanki biri tutuyormuş gib ayağı çamura saplandığından ve gerekse öfkeden bir türlü kafası işlemediğinden ayağa kalkamıyordu.

«Hey, chamula domuzu... gelecek misin, yoksa gel miyecek misin?.. Çabuk beni bu çukurdan çıkar... Yok sa kemiMerin ortaya çıkana dek kırbaçlarım seni...» diye avaz avaz bağırdı.

«Voy, ya voy...» diye karşılık verdi Celso. «Geliyo rum... hem de bütün hızımla!..»

Hâlâ titremekte olan atı bir ağaca bağladı. Yere düşmüş olan dizginleri kaldırmak üzereydi ki, kırık bir dal ilişti gözüne. Onu eline alıp El Zorro'ya doğru yürümeye başladı. El Zorro, hâlâ yerde, bir eliyle ce binden çakısını çıkartmaya uğraşıyordu. Onunla ayağını tutan dalı kesmeye çalışacaktı. Var gücüyle çabalamasına karşın elleriyle kendisini kurtarmayı başaramamıştı.

Gözlerini kaldırdığında, Celso'nun elinde kuru bir sopayla yaklaşmakta olduğunu gördü.

Celso bir süre kararsız bakışlarla eşek sürücülerinin seslerini dinledi. Kervanın ne kadar uzaklaştığını anlamak ve orada olanları kimsenin görüp işitmeyeceğinden emin olmak istiyordu.

«O sopayı ne yapacaksın?» diye sordu El Zorro, korkuyla.

Ayağını tutan dalı bıçağıyla kesmeyi tamamen unutmuştu. Yaklaşmakta olan Celso'ya bakarken gözleri neredeyse yerinden fırlayacaktı. Çamurla kaplı yüzü, korkudan yemyeşil olmuştu.

Hafifçe olduğu yerde dönüp dizlerinin üstünde durdu. İki elini de öne doğru uzattı ve parmakları

açıldı... çakısı yere düştü...

Darbe, tam istenilen yere inmişti.

Celso, kapalı olan çakıyı aldı ve onu El Zorro'nun pantolonunun cebine koydu. Sonra atı almaya gitti.

El Zorro'nun ölüp ölmediği Celso'yu ilgilendirmiyordu. Atı kurtarmak ve işin geri kalanını ata bitirtmek istiyordu. Böylelikle dünyadaki denge sağlanmış olacaktı.

El Zorro'nun ayağını kaldırdı, üzengiye yerleştirdi ve öyle bir çevirdi ki artık ayağın oradan çıkması binde bir şansla kalmıştı. El Zorro'nun ayağını oradan kurtarabilmesi için artık bacağını kesmekten ya da üzengiyi kırmaktan başka hiç bir çıkaryolu kalmamıştı...

Sonra atın eğerini iyice bağladı, yola çıkardı ve sağrısına hafifçe bir tokat yerleştirince at koşmaya başladı.

El Zorro'nun bedeni, kafası yerde sürükleniyordu. At, aşağı yukarı kendilerinden iki mil önde olan kervanı izlerken El Zorro, yavaş yavaş hayvanın altına doğru kaymaya ve atm böğrünü acıtmaya başladı. Hayvan yavaşladı. Zorro'nun vücudunun yarısı hayvanın altında, yarısı da arkasmdaydı artık. Sonunda hayvan sinirlenip hızla koşmaya başlayınca El Zorro' nun kafası hızla taşlara, ağaçlara ve köklere çarpmaya başladı. At ne zaman yavaşlasa vücut yine hayvanın altına kayıp böğrünü rahatsız ediyor ve bunun üstüne at yeniden koşmaya başlıyordu.

Celso, artık atı yalnız bırakabilirdi. O görevini yerine getirirdi nasıl olsa... Çıkmmı sırtına aldı **ve** serinkanlılıkla yola koyuldu. Başmı kaldırdığında atm hızla gittiğini ve gözden silindiğini gördü.

İki kez buradan geçtiğinden, yolu oldukça iyi biliyordu. Buradan bir kez **monteria**'lara gitmiş, bir kez de dönmüştü. Don Policarpo ile buradan geçtiğinde,

bir yerlinin hiç düşünmeden yapacağı gibi ortalığa dikkat etmişti.

Çevrede birçok dağ, göl, ırmak ve bataklık olduğundan, yol hayli dolambaçlıydı. Köprü olmadığından, ırmakları geçmek için bunların en dar ve akmtısız yerlerini bulmak için uğraştı.

Celso, çok dar, zar zor görülebilen ve doğruca dağlara giden bir yola çıktı. Yük hayvanlarının geçebilmesi için fazla taşlı ve dik bir yoldu. Yıllarca önce yalnızca yerliler tarafından kullanılmış olsa gerekti bu yol.

Vargücünü topladı. Bir keçi gibi dikenli çalıların içine daldı ve emekleyerek dağlara doğru tırmanmaya başladı. Birkaç kez bu işi beceremeyeceğini sandı.

Her an yüreğinin atışının yavaşladığını duyuyor, büsbütün durmasından korkuyordu. Ciğerleri patlayacak gibiydi.

Ter içinde, soluk soluğa, ağzı açık, burun kanatları titreyerek dağın tepesine vardı.

Hemen yere çöktü, çıkmmı indirdi, yüzündeki tuzlu teri sildi. Boynunu, ensesini, göğsünü ovaladı, birkaç kez yumrukladı. Derin bir de soluk aldıktan sonra yeniden çıkınını yüklendi.

Dağın öbür yamacına doğru yürürken ayağı bir yere takıldı ve yirmi metre kadar yuvarlandı. Ama kendini hemen topladı, koşarak ve canını acıtmayacağı yerlerde de yuvarlanarak ilerlemeye devam etti. Oldukça zor bir işti bu,, ama birliğin epeyce önüne geçmişti.

Öncüden hemen sonra yola çıktı. Adamlar değişik aralıklarla teker teker yaklaşmaktaydılar.

içinde bulunduğu çalılıklardan hemen yola çıkmadı.

Yola iyice yaklaştı ve bir süre burada saklandı. Sonra paketini yere indirdi ve pantolonunu çözdü.

Bu haleleyken çalıların arkasından çıkıp yola indi. Yavaş yavaş pantolonunu çekti ve beline kuşağını sardı.

«Oooh, bayağı rahatladım,» dedi gülerek, ötekiler yaklaştığında.

İçlerinden birkaçı biraz dinlenmek, terlerini silmek ve soluk alabilmek için çıkınlarını yere indirdiler. Celso, hâlâ soluyordu. Ama muchacho'lardan hiç biri bunu görmedi, herkes kendi yorgunluğu ile uğraşıyordu.

Serinkanlı bir tavırla konuşmaya başladı Celso:

«Küçük bir yabandomuzunun ardına düştüm. Tam yakalamıştım ki, elimden kurtuldu, dikenli bir çalının arkasına dalıp yok oldu. Ben de peşini bıraktım. Bu akşam için iyi bir ziyafet olurdu!.. Ama o küçücük şeyin ardından koşarken mahvoldum... allah kahretsin, o küçücük şey nasıl da koşuyor!.. Kaplandan kaçan yaşlı bir eşek gibi soluk soluğa kaldım...»

«Genç bir domuzun ne denli hızlı koşacağını sen bana sor,» dedi içlerinden biri. «Benim de başımdan geçti böyle birşey... Bir keresinde tam üç saat bir yabandomuzunu kovalamıştım. Sonunda bu allanın belâsı cengelde yolumu şaşırdım, ama yine de o domuzu yakalayamadım. Bir fare kadar hızlı koşuyor namussuz!.. Tam bacağından yakalayacağını sanıyorsun ki, birden bir deliğin içine, ya da bir çalının ardına dalıp gidiyor. Sanki yer yarılıyor da içine giriyor keratalar!.. Tabii bu arada anasma rastlayacak olursan tanrı yardımcın olsun! İşte o zaman bütün gücünle kaçman gerek, yoksa hesabın tamamdır!.. Vahşi hayvanlar gibi onların peşinden koşmanın hiç bir anlamı yok aslmda. Bir tepescuintle'nin peşinden bile... Eğer yanında iyi bir köpek yoksa, o zaman hiç zahmet edip de koşma. 'Çok güzel birşeydi, ama talihim yoktu,' diyerek kendini avutursun...»

Muchacho'ların hepsi de kendüerinin daha iyi bir avcı olduğunu kanıtlamak için birer öykü anlatmak zorunda hissettiler kendilerini.

Celso çıkınını çalıların arasından çıkardı, kaim bir sigara yaktı ve çıkmmı kafasının üstüne yerleştirdikten sonra, «Bueno muchachos,» dedi. «Artık yola koyulmam gerek. Benim takım epeyce önde kaldı. Arayı çok açtık." O allahm belâsı küçük domuz çok zamanımı aldı. Ama insanın elinde değil işte...»

Yola koyuldular. Ötekiler, kendilerinden bir sonraki takım gelinceye dek gölgede oturup, konuşmayı sürdürdüler. Yol kıyısındaki bir kayanın içindeki bir yarıktan, soğuk bir su akmaktaydı. İşte gelen geçen herkes buna dayanamıyor, orada kısa bir süre dinlenip, kendine bir **posole** hazırlıyordu.

YİRMİ DOKUZUNCU BÖLÜM

Öğleden sonra dört şualarında kervan paraje'ye vardı. Geriden gelenler, topallar ve calentura yakalamış olanlar, beş sıralarında geldiler.

El Zorro genellikle arkada birinin kalmasını önlemek için en geriden geldiği için kimse onu aramıyordu.

Tam o sırada koşmaktan soluk soluğa kalmış bir muchacho geldi, heyecanla tüccarların ve simsarların çevresinde oturdukları ateşe yaklaştı.

«Patroncito, oh, patroncito... yarım mil geride El Zorro'nun atı bir ağaç kütüğüne takılmış ve El Zorro düşmüş...»

«Eee, n'olur düşmüşse?.. Sanırım yeniden atma binecek yaşa geldi!..» dedi don Ramon.

Hiç kimse heyecanlı delikanlıyı ciddîye almamış-

tı. Zaten simsarlar, sürücülerinden biri için neden üzülsünlerdi ki?

«Herhalde yine sarhoştu. Allah bilir bu aguardiente'leri nerden buluyorlar!.. Kesinlikle yerlilerden birinden almıştır... Eğer yeniden atma binemeyecek durumdaysa yolda kalması daha iyiydi. O, buna lâyıktı. Atlarından düşen ve bir daha onlara nasıl binileceğim bilmeyen o orospu çocuklarının burada işi yok!.. Onu işten kovacağım... hiç bir işe yaramıyor...» diye söylendi don Ramon.

Simsarlarla tüccarların El Zorro'dan çok daha önemli sorunları vardı kafalarında. İnsan istedi mi onun gibi bir düzine adamı Tabasco'ya, ya da Guatamela'ya- giden yolun üstündeki kasabalarda bulabilirdi. Bu alınan bir düzine adamdan da yalnız ikisi simsarlarla tüccarların geriye bıraktıkları artıkları yemekten memnun olarak işe atılırlardı.

«Gelecek yıl böylesine güzel ve iyi bir grubu tekrar toplayıp toplayamayacağımız konusunda değil el Gobernador, o allahm belâsı Jefe Politico bile bize güvence veremez don Gabriel,» dedi don Ramon, bir parça fasulyeyi bir parça totopostle'nin üstüne koyarak. «Bu iş de günden güne daha kötüleşiyor ve daha çekilmez bir hale geliyor... Pis bir yaşam bu. Bunu bir gün öğreneceksin don Gabriel... Burada vahşiler gibi ateşin çevresinde başımızın üstünde bir çatı bile olmadan oturup domuzlar gibi yemek yiyoruz. Dindar bir Katoliğin yaşamı böyle mi olmalı?.. Karılarımız evde, yataklarında yalnız... Üstelik bu kez tek bir orospu bile yok!.. Her şey gittikçe daha kötüleşiyor... Bak, sana birşey söyleyeyim don Gabriel, eğer böyle tek bir yeni ağaç bile dikmeden habire kesmeye devam ederlerse, yakında tek bir caoba bile kalmayacak!..»

Don Gabriel, işe çok daha az bir kötümserlikle

bakıyordu. Daha önceki işine oranla, bu, ona altın madeni gibi geliyordu. Bütün yürüyüş boyunca kafasında tek bir düşünce vardi: işi don Ramon'dan nasıl alacağı ve dönüşte nasıl yapıp da don Ramon'un basma üzücü bir kaza getireceğiydi. Öylesine bir kaza olmalıydı ki bu, ortaya çıktığında, kimse de kalkıp don Ramon'un don Gabriel'e beş bin pezo borcu olduğunu, buna don Gabriel'in don Ramon'a yerli satın alırken verdiğini söyleyememeliydi. Eğer don Ramon böyie bir kaza geçirmezse, don Gabriel'in bu işteki kazancı bu beş bin pezonun üçte biri kadar bile olmayacaktı. Ve sonuç olarak don Gabriel işi tek başına yürütebilecek duruma gelmek için yıllarca çalışmak zorunda kalacaktı.

«**Un** accidente!.. Çok korkunç...» diye bağırdı bir ses, yemeklerini pişirmekte olan muchacho'ların arasından.

Durmadan ortağının basma gelecek kazayı düşünen don Gabriel, bu sesi işitince birden' sapsarı kesildi. Hemen gözlerini kaldırıp durgun durgun yemeğini yiyen don Ramon'a baktı ve kendine geldi.

Ateşin çevresinde oturan caballero'lardan hiç biri kaza haberini işitince heyecanlanmamıştı. Daha ayrıntılı haberlerin gelmesini bekliyorlardı. Belki de olan biten, bir yerlinin çukura düşmesinden ya da bir eşeğin yerlüerden birkaçını tekmelemesinden başka bir şey değildi. İnsan eğer bu yürüyüşlerde ürkek yerlilerin bağrışmalarıyla heyecanlansaydı, sürekli bir sinir bunalımıyla yaşamak zorunda kalırdı.

Yerlilerden kimileri ateşin başından kalkmışlar, bir grup halinde caballero'ların ateşine yaklaşıyorlardı. Ateşe yirmi adım kala ikiye ayrılarak aralarında bir yol açtılar.

Caballero'lar ağır ağır yerlerinden kalkıp ne olduğunu görmeye gittiler. Yerlilerden biri El Zorro'nun

atının dizginlerini tutmaktaydı. Herkesin açıkça gördüğü gibi dizginler ve eğer, birkaç kez yolda dikenlere takılmıştı. Zor da olsa atm her seferinde kendini kurtarmayı başardığı belliydi.

«Ama bu El Zorro...» dedi don Ramon. «Ne olmuş?.. Ata nasıl binileceğini bilmiyor muydu?.. Allah kahretsin... feci bir durumda... tanınmayacak bir halde. Daha önce hiç görmediğim biri de olabilir rahatlıkla... Ama bu pantolon... botlar... onun... Hiç kuşkusuz bu da onun atı...»

Ât, ter içindeydi. Titriyordu. Gözleri, korkuyla, fal taşı gibi açılmıştı. İnsan onun yeniden canlı ve konuşan insanlar arasında olmaktan ve az ötede otlamakta olan hayvanları görmekten memnun olduğunu hissediyordu.

«Herif nasıl atın altına girmiş böyle?..» dedi tüccarlardan biri olan don Alban. «İnsanın iştahını kaçırıyor... Allahtan yanıma birkaç şişe comiteco almıştım. Yoksa bütün gece rüyamda bunu görürdüm...»

Eğer kaymış ve hayvanın karama inmişti. Ama kolanlar öyle sıkıydı ki, eğer arkaya doğru gitmemişti bile. Böyle olsaydı, hayvan rahatlıkla eğerden kurtulabilirdi. Yine de üstünden eğeri atabilirdi, ama hayvanın koşumları tam olduğu için bir şans eseri olarak hayvanın üstünde kalmıştı.

El Zorro'nun bir ayağı üzengideydi. Atm üstünde otururken arkadan gelen birisine bakmak için kafasını çevirmiş ve ayağmı da üzengide öylesine garip bir biçimde döndürmüştü ki, herhangi bir nedenle, belki de bir yılan gördüğünden at şahlanmca ayağını kurtaramamıştı.

Giysileri yırtılmıştı. Yerde oldukça uzun bir süre sürüklendiği, ağaçlara ve çalılara takıldığından olacak, lime lime olmuştu.

Yüzü de paramparçaydı. Kafası, kirli bir topak

haline gelmişti. Kafasında et namına birşey kalmamıştı. Yalnızca birkaç parça saç vardı ve boynu da ip gibiydi.

«Eğer onu çıkartamıyorsanız üzengiyi kesin!..» dedi ortalıkta dolanan adamlara don Ramon. «Onu oraya, çalıların yanma koyun. Sonra gömeriz... Atın eğerini çözün. Teri soğuduktan sonra da su içmeye götürün. Pobre bestisa!..»

Caballero'lar yeniden ateşin basma döndüler. Üzgün üzgün yemeklerine devam ettiler ve başlarından geçen ya da işittikleri akla hayale gelebilecek her türlü kazayı birbirlerine anlattılar.

«Hadi o comiteco'yu aç, don Alban,» dedi don Gabriel. «Umarım böyle bir durumda hayaletler görmemizi istemiy örsündür!..»

«Yok canım, elbette ki istemiyorum... İçinde bulunduğumuz koşulları göze alırsak, comiteco'larım sizin de sayılır sayın caballero'lar... Yanımda yeterince var. Üstelik burada içtiğimizi hiç olmazsa monteria' larda satmak zahmetinden kurtulacağım... Salud caballeros...»

Don Ramon, kendisi ve don Gabriel için yemek pişiren çocuğu çağırdı.

«Ausencio El Camaron'u buraya çağır... onunla konuşmak istiyorum!»

«Ahorita patroncito,» karşılığını verdi çocuk ve bağırmaya başladı: «Camaron! Camaron!.. Lo İlama el patron!»

Çocuk onu aramaya gitti ve arriero'larla birlikte otururken buldu. ArrieroTar, onunla aynı toplumsal düzeydendi. Orduda küçük subayların toplumsal düzeyine benzer bir düzeydi bu.

«Ya voy... geliyorum...» dedi El Camaron ve oğlanı izledi.

«El Zorro senin companero'ndu, değil mi?» diye

sordu don Ramon.

«Companero mu?.. Hu, evet... bir bakıma companero denilebilir... Gerçeği söylemek gerekirse, ikimiz de senin hesabına çalıştığımız için onu tanıyorum patron...»

«Ama hiç olmazsa nereden geldiğini biliyorsundur!»

«Nereden bileyim jefe...» karşılığını verdi El Camaron.

«Peki, ikiniz nerede karşılaştınız?»

«En el calabozo, en Tuxtla jefe.»

«Amma da matrak herifler!..» diye güldü don Alban. «Gel buraya Camaron... hadi, bir içki iç...»

«Muchas gracias patron...» dedi El Camaron ve kendisine sunulan şişeden kocaman bir yudum aldı. Kendisine bir daha içki sunup sunmayacaklarından emin değildi. Oysa içkiyi bir kez midesine indirdikten sonra kimse kalkıp da geri alamazdı onu.

«Demek hapishanede ha?.. Tuxtla'da?..» dedi don Ramon, düşünceli düşünceli.

«Ama ben tümüyle suçsuzdum jefe... inanın bana. Kutsal Anamız üstüne yemin edebilirim...»

Bunları söyleyerek istavroz çıkardı ve doğru söylediğini kanıtlamak için başparmağını öptü.

«Peki, El Zorro neden hapisteydi?..» diye sordu don Alban.

«Şey patron.,. İşte o tür şeylerden biriydi... bilirsiniz nasıl insanın basma geldiğini bunların...» karşılığını verdi El Camaron, pis pis sırıtarak.

«Ne tür birşey?» diye don Ramon sordu.

«Şey... El Zorro'nun bir sevgilisi, bir criada... bilirsiniz... Kızm, kendisini bir carretero'ya teslim ettiğine inanıyordu... bilirsiniz... O da gidip muchacho'yla biraz konuşmuş. Bilirsiniz canım bu konuşmaları... soma da bir bakmış ki muchacho oluvermiş, korkunç

bir rezalet çıkmış ve onu da calabozo'ya tıkmışlar...»

«Peki onu neden hapiste tutmamışlar?..» diye sordu don Gabriel.

«**Que, va, jefe!** Onu orada tutamamışlar. Nasıl olduğunu bilirsiniz. Kimse onun kızı öldürüp öldürmediğinden ya da damdan düşen bir taşın onun kafasını yarıp yarmadığından emin değildi. Tek bir centavosu bile yoktu. Bu yüzden hapiste kalıp kalmaması kimseyi ilgilendirmiyordu. Birkaç hafta sonra onu salıverdiler. Sizin anlayacağınız, kanıt yoktu...»

«Seni de aynı zamanda mı bıraktılar?» diye sordu don Ramon.

«Hayır, beni ondan çok önce bıraktılar. Ben hiç bir şey yapmamıştım, suçsuzdum, iftiraya uğradım. Böyle şeyler olur, bilirsiniz **jefe...»**

«Tuxtla'da don Eliseo için mozo'da hiç çalışmadın mı?» diye sordu don Ramon.

«Haklısınız **jefe...** çalıştım!»

«Tuxtla'da bir farmacia işleten don Eliseo, benim arkadaşımdır, diye anlattı don Ramon, öbür caballero'lara.

Sonra yine El Camaron'a döndü.

«'Kasaları açtığında üaç çaldığın için **ve** sonra da bunları köylere **ve** pazarlara götüren Türk tüccar don İsmael'e sattığın için seni hapse don Eliseo attırmış!»

«Mantiras... bunların hepsi yalan **jefe. Ben** patron'uma ait hiç bir şeye elimi bile sürmedim!»

«İsterseniz burada bize ait birşeye elini sür bakalım!.. Seni hapse filan atmayız. Yalnızca bağırsaklarına birkaç kuru fasulye göndeririz yeter...» dedi don Ramon ve sonra ekledi: «Üstelik sen ve El Zorro, ikiniz de aynı zamanda Huixtla'daki hapiste birlikte yatmışsınız... doğru değil mi bu?»

«Kutsal Anamız ve Aziz Joseph adına yemin ederim ki, El Zorro'nun Huixtla'da kalıp kalmadığını

bilmiyorum. Ama sizi temin edebilirim ki, ben, insanların o milyonlarca tahtakurusundan uyuyamadığı pis bir calabozo'da asla kalmadım!»

«Kalmadın mı? öyleyse nasıl oluyor da don Gervasio seni Huixtla'dan tanıyor? Don Gervasio, bana hikâyesini anlatmış olduğunuz pezevenk bu değil miydi?..»

«Precisamente, tastamam...» karşılığını verdi, bir tüccar olan don Gervasio. «El zorro'yla birlikte don Adelino'nun finca'smdan sekiz eşek çalıp sonra da üstündeki damgaları ustaca değiştirdiniz. Bunu da yaptıktan sonra sen ve arkadaşın El Zorro, bu eşekleri don Federico'ya satmaya kalktınız. Ama talihiniz kötü gitti. Panaflorün eski belediye başkanı tam o sırada küçük bir çiftliğinin bulunduğu Huixtla'daydi. Siz iki hırsızı orada görünce hemen ele verdi, değil mi?..»

«Ben mi?.. Ben mi değiştirmişim damgaları?.. Bütün bunları nereden çıkardığınızı bilmiyorum **jefe...** Eğer ömrümde bir kez bile Huixtla'ya gittiysem, büyükannem cehennemde yansın... ömrümde ben ne Huixtla'da, ne de Motozintla'da hapse girdim!..»

«Sen ve arkadaşın El Zorro'nun Motozintla ve Niquivil'deki serüvenlerinize hiç girişmesek daha iyi olacak galiba. Yoksa salt korumak için seni asmak zorunda kalacağız!..» dedi don Matildo, lafa karışarak.

Don Matildo birliğe on beş işçiyle katılan küçük bir simsardı.

«Hadi Camaron... biraz daha iç!..» dedi don Alban, El Camaron'a comiteco şişesini uzatarak.

El Camaron, kocaman bir yudum daha aldı.

«Gracias cabaleros!» dedi, ağzını yeniyle silerek.

«Seninle El Zorro'nun yaşamını öğrenmek, bizi en azından yarın akşama dek uğraştırır» dedi don Ramon. «O zamana dek bile öykünüzün sona ereceğini sanmam ya, neyse... Ama en azından bize El Zorro'nun

nereden geldiğini söyleyebilirsin. Hiç olmazsa annesine, kardeşlerine, ya da varsa bir akrabasına haber verebilirdik...»

«Şimdi, yavaş yavaş anımsıyorum. Belki de Pichucalco'dandır. Kakao konusunda epey şey bilirdi. Bana böyle şeyler anlattığını anımsıyorum. Ama yine de emin değilim!»

«öyleyse,» dedi don Ramon, bir süre sonra. «Onu gömmekten başka yapacak hiç bir şey kalmıyor bize... Ne dersiniz caballero'lar?..»

Oturanların hepsi birden ayağa kalktı.

Paraje'nin çevresinden yarım düzine meşale bulup getirdiler.

«Birisini kamp yerine bu denli yakm bir yere gömmek, kötü birşey,» dedi don Ramon. «Kimbilir bu paraje'de kaç kez daha duracağız ve belki de birisi pantolonunu indirip onun üstüne çömelecek!..

Yerlilerden birkaçı cesedi bacaklarından tutarak sürükledi. Ötekiler ise bunu bir eğlence olarak kabullenip sırf seyretmek için geldiler.

Kervan, monteria'ların ısmarladığı bir sürü balta, demir, zincir, tel kablo, demir dirsek, düz demirden çubuklar ve bocurgatlar taşımaktaydı.

Ama bütün kervanda ne bir kürek, ne de bir kazma vardı. Bunlar, monteria'larda pek kullanılmayan araçlardı.

Yerlilere kazma gerekmiyordu zaten. Machete'leriyle bir çukur açtılar. Çukur, yarım metreyi bulunca toprak sertleşmeye başladı ve böylece kazmak daha da zorlaştı. Don Ramon artık sabrını yitirmişti.

«Atın onu içine işte... hepsi bu kadar!..» diye bağırdı.

Yerliler tam cesedi kaldırmışlardı ki, sesi bir kez daha işitildi.

«Un momente, bir dakika... ceplerine bakm...

Ayakkabılarını çıkarıp bir bakın içine, bakalım birşeyler var mı?.. Yüzük parmağında kalsm. Zaten bir cam parçasından başka birşey değil!..»

Cebinden on bir pezo ile otuz yedi centavo çıktı. Küçük bir torba içinde biraz tütünle kendi kestiği adi, beyaz kâğıtlar vardı. Bir de iyi bir cep çakısıyla cengelde herkesin taşıdığı çakmaklardan bir tane çıktı.

Bu çakmak, Charlemagne'ın sakalı henüz çıkmadığında kullandığı çakmağın tıpkısıydı. Bir parça çelik, fitil ve kavdan oluşmaktaydı. Kav, daha yakın zamanlarda buna eklenen bir buluştu. Fitil, bir kurşun kalem kalınlığında, sarı, sünger gibi bir kordondu. Amerika'daki tropik cengeli tanıyan ve bunun içinden geçmiş olan herhangi biri böyle bir çakmağı olmadan isterse yanında su geçirmez elli kutu kibrit olsun, böyle bir yolculuğa çıkmazdı. Yerliler, modern fitile bile güvenmezlerdi. Kendi bildikleri eski moda bir kavın yanısıra bu tür çakmağı da yanlarında taşırlardı. Yanında her biri beş dolar değerinde iki çakmak bulunan ünlü kâşif, yeşil dalların önünde üzgün üzgün otururken onların hemen bir ateş yakabilmelerinin nedeni buydu.

«Bana kalırsa aramızda El Zorro'nun en uygun mirasçısı sensin!..» dedi don Ramon, El Camaron'a. «Onun bütün malını alabilirsin...»

«Gracias mi, jefe!..»

El Camaron büyük bir sevinçle önce parayı, sonra da öbür eşyaları ceplerine tıkıştırdı.

«İzin verirseniz **jefe,** eğer karşı çıkmazsanız yüzüğü de almak istiyorum. Adî birşey olabilir, ama kadınlar bunun farkına varmazlar... onun altın olduğuna hemen inanıverirler...»

Soma patronunun izin vermesini beklemeden yüzüğü çekip çıkarmak için yere çömeldi. Yerde sürük-

lenmiş olan El Zorro'nun elleri de tıpkı başı gibi öyle parçalanmıştı ki, insan ona bakınca rahatlıkla bayı-| labilir ya da kusabilirdi. Parmaklar yedikleri darbe-| lerden şişmiş olduklarından, El Camaron tükürerek ve ölü adamın parmaklarını hiç acımasız kıvırıp, bü-küp sıkarak zorla çıkardı. Yüzüğü ele geçirir geçir-j mez, sanki başka birisi onu elinden kapacakmışça-sma, hemen parmağına taktı. Gömleğinin koluyla yüzüğü sildikten sonra meşalelerin ışığına tutarak parlayıp parlamadığma baktı.

«Artık onu içeri atabilirsiniz!..» buyruğunu verdi don Ramon, ama sonra hemen ekledi: «Un momente... bir dakika muchachos...»

Bağıra bağıra konuşmaya başladı daha sonra:

«Ceballeros... yüzlerce suçsuz kadının ırzına geçtiği kes inlikle doğrudur. Bir hayvan hırsızı, pis bir pezevenk, bir sürüngen, bir haydut, acımasız bir katü... ve tanrı bilir kimbilir neydi!.. Ama sonuç olarak o **da** bir insan ve Hıristiyandı. Ruhu cehenneme gidecek bile olsa onun için biraz dua edelim!»

Cat^allero'larla yerliler şapkalarını çıkardüar ve hep birlikte söylenmeye başladılar:

«Ave Maria, Santa Purisima... Santa Madre del Dios Poderoso, silvanos, ora pro nobis, Santa Purusima, Santa Maria de dios, ora pro nobis. Amen...»

Tıpkı çocukluklarında hiç bir şey anlamadan ve kendilerine hiç bir şey anlatılmadan ezberledikleri gibi şimdi de yine öyle bu duaları mırıldanmışlardı. Hiç biri yaptıkları bu işteki çelişkiyi anlamıyordu. Bir kazada ölmüş bir adamın ruhu için dua etmek gibi iyi bir niyetleri vardı. Ama yine de sonuç olarak tanrıdan ve Meryem Ana'dan kendi ruhlarını kurtarmalarını istemişlerdi. Tabii gökteki tanrı, insanların yüreklerindeki gizli düşünceleri bildiğine göre, onun bu duaları ölü adam için kabul edeceği kuşkusuzdu. Ki-

lisenin tüm katı ve kesin kurallarına karşın onları kabul etmişti.

Dua bitmişti. **Caballero**'lar yerden bir parça toprak alıp ölünün üstüne attılar. Yerliler de nedenini bilmeden, ama salt **caballero**'lar yaptığı için ve bu yüzden de doğru birşey olması gereken bu işi tekrarladılar.

Don Alban, pantolonunun cebinden kırmızı bir mendil çıkartrp bunu, bir zamanlar El Zorro'nun yüzü bulunan kafatasının biçimsiz kesimine örttü.

Yerliler, kısmen elleriyle, kısmen **machete**'leriyle ve kısmen dallarla cesedin üstüne toprak atarak örttüler.

Ceset, çukuru tümüyle doldurduğundan, üstüne atılan toprak, küçük bir tümsek oluşturmuştu.

Birkaç tane adam, ellerindeki meşalelerle ormanın içine koşup biraz taş topladıktan sonra bu tümseğin üstüne yerleştirdiler. Sonra bunun üstünü yapraklar ve dallarla kapatıp bunların da uçmasını önlemek için üstüne yine taş döşediler.

Bütün bunlara karşın ceset **hiç** bir biçimde yabandomuzlarından ya da aç kaplanlardan korunmuş sayılmazdı. Onlar, üstünü rahatça kazıp cesedi yerinden alabilirlerdi.

Hiç kuşkusuz kaplanlar kokuyu almışlar ve El Zorro'nun cesedi sürüklenirken onu izlemişlerdi. Yiyecekler ve etler paketlere sarılı olduğu halde kaplanlar yine de kervanları izlerlerdi.

Eğer yırtıcı hayvanlar mezarı açmazlarsa, mezarın üstüne konulan yapraklar ve dallar çok geçmeden burada yeni ve bereketli bir toprak yaratırlar ve bunun üstünde hemen yeni çalılar büyürdü. Birkaç hafta sonra insan bütün dikkatiyle arasa bile aynı yeri bir daha bulması çok zordu. Zaten cenaze töreni geceleyin meşalelerin soluk ışığında yapıldığından

gündüzleri kimse o yeri anımsamayacağı için ertesi gün bile mezarı bulmak zordu.

«Küçük bir haç yapıp üstüne dikin!» dedi don Ramon.

«Bu hombre'yi buraya getirip onu gömenler... hepiniz buraya gelip birer içki için. Yoksa bütün gece düşünüzde onu görürsünüz!..»

Sonra caballero'lara döndü.

«Sanırım kendimiz için bir şişe daha açsak iyi olacak... Bunu. hakkettik doğrusu!.. Allah belâsını versin! Kutsal Nicholas adına, caradoles y carambolas... şimdiye dek hiç bu kadar lime lime olmuş bir insan görmemiştim. O görüntüyü unutmam için biraz daha comiteco içmem gerekli. Bueno... asi es la vida... yaşam böyle işte... Dün neşeli bir herifti, bugünse paramparça olmuş, yabandomuzlarma bir yem! Santisima Madre de Dios... Bana bir Hıristiyana yaraşır bir ölüm ihsan eyle!..»

Birkaç kez istavroz çıkardıktan sonra başparmağını öptü.

Caballero'lar, yeniden ateşin yanma döndüler ve bir şişe comiteco'nun da yardımıyla uykusuz bir gece için hazırlıklara başladılar.

OTUZUNCU BÖLÜM

İşe alınmış adamların ateşinin başında da en çok konuşulan konu bu olaydı. Yalnız yeni olduğu için değil, ama insanın ölene dek unutamayacağı bir görünüm olduğu için herkesin ilgisini çekiyordu.

Cenazeye yardım etmiş olan muchacho'lar, don Alban'dan bir şişe aguardiente almışlardı. Epey mutlu etmişti bu onları. Çünkü onlar daha çok caballero'larm içtiği içkiye alışıktılar. Oysa hiç de hoş olmayan bu

işin karşılığı için pek de iyi birşey sayılmazdı.

El Zorro'nun ölmesinin ya da yaşamasının, don Alban için hiç bir anlamı yoktu. Ne de olsa kendi adamı değildi. Bu yüzden cenaze giderlerini üstüne almıştı. Her şey olup bittikten sonra El Zorro'nun başından geçen kazanın kendisine tam iki şişe aguardiente ile dört şişe comiteco anejo'ya patladığını farketti. Bir şişe adamlara yetmemiş, ikinci şişeyi de gözden çıkarmak zorunda kalmıştı. Çünkü bir süre sonra cenazeye, yardım ettiklerini ve içlerindeki o garip duyguyu eğer şimdi iyi bir içkiyle bastıramazlarsa haftalarca hiç bir şey yiyemeyeceklerini iddia eden bir sürü adam üşüşmüştü basma.

Ateşin başında Celso, Andres, Paulino ve Santiago çömelmişler, akşam yemeklerini pişirmekteydiler. O günkü yürüyüş sırasında kendilerine katılan birkaç yerli daha vardı aralarında.

İçlerinden hiç biri kazayı önemsememişti. Ancak at kampa döndüğünde ayağa kalkıp ne olup bittiğine bakmışlardı. Ne olduğunu şöyle bir öğrendikten sonra yine ateşin hasma dönmüşlerdi.

«Hiç karışmayın,» dedi Celso onlara. «Başımıza iş çıkaracaklar... Ortalıkta dolanmayın... Burada yapılan fazla iş için kimseye para vermezler... Bunu kafanıza sokun cuate'ler...»

Onun bu akıllıca öğüdünü dinleyen ötekiler de cenazeye katılmamışlardı.

Ama olayı tartışmaları, kuşkusuz ki çok doğaldı.

Yaşam ve monteria'lardaki koşullar konusunda oldukça fazla bilgisi olan akıllı ve tecrübeli Paulino konuşmaya başladı:

«Ne kadar şanslı olduğunuzu bilmiyorsunuz hombre'ler... O allanın belâsı cabron El Zorro'nun şu anda toprakla örtülü olmasma hepiniz şükretmelisiniz. Capataz olarak monteria'larda başınıza onunla El

Camaron gelseydi, hiç de gülünecek bir durum olmazdı. İkisi, de alçak yaratıklardır. Ne zaman bu ikisi ellerine administradorün buyruğuyla kırbaç alsalar, onların «bayrama hazır olun!» diye bağırdıklarım işittiğiniz anda titremeye başlardınız... Onlar, salt zevk için kırbaçlamaktan hoşlanırlardı. İnsanlara salt zevk için işkence edenler, en çok nefret edilen capataz'lardır. Asıl şanssızlığınız, El Cameronün öbür üzengide asılı olmaması... Eğer elimden gelseydi böyle birşeyi yapmak, patronun vereceği bir şişe içkiden çok daha fazla mutlu ederdi beni... Eğer azizlere inanıyorsanız, El Camaronün da yarın yine böyle gömülmesi için bu akşam vargücünüzle dua edin!.. He dicho, konuştum, cuate'ler!..»

Andrés, Celso'ya baktı.

Celso, onun kendisine baktığını farketmişti. Hiç önemsemeden omuzlarını silkti ve nehirde yemek kaplarını yıkamak için kalktı.

Bu iş bittikten sonra ağzını çalkaladı ve işaret parmağıyla dişlerini temizledi.

Andrés de elinde yemek kaplarıyla ardından gelmişti.

İkisi de yan yana kıyıda çömeldiler. Andrés, çevrede kimsenin bulunmadığından emin olduktan sonra, «El Zorro'nun atı tarafından böyle sürüklenerek öldürüleceğini nereden biliyordun?..» diye sordu.

«'Bildiğimi de kim söyledi?.. Ben hiç bir şey bilmiyordum...» diye karşılık verdi Celso soğukkanlı bir tavırla... «Ben onun öleceğini yıldızlarda okumuştum yalnızca... Ama yıldızlar, bu köpeğin nasü öleceğini bana söylememişlerdi... Ellerinde de okuyamamıştım bunu... Aslında böyle ince ayrıntılar beni ilgilendirmiyor. Ben sana anlatmıştım bunları, değil mi?..»

«Evet evet... anlatmıştın!. Hiç tanımadığın anda beni öldürmeye kalktığın anda anlatmıştın bunu!.» de-

di Andrés, gülümseyerek.

«Benim yerimde olsaydın, sen de aynı şeyi yapardın. O iki domuz beni oltaya düşürdükten sonra aynı gün seni gördüğümde bir capataz sanmıştım...»

«Evet, belki de!..»

«.Sanıyor musun ki sırf beş pezo kazanmak için hiç utanmadan bana o pis numarayı yapan bu iki hayvanın yaşamasına, güneşin altında uzanmasına, geberesiye çalışırken beni izlemelerine ve üstüne üstlük de canları çektiği an beni kubaçlamalarma yazgı izin verirdi?.. Böyle kan emicilerin bana yaptıklarını başkalarına da yapmalarına hiç bir yazgı izin vermez!.. Eğer öyle olaydı, göklerde düzen diye birşey olmazdı. Yıldızları ya da inşaların ellerindeki çizgileri okuyabilmek bile gereksiz... Ama sana şunu dà söyleyebilirim ki, öbürü de monteria'lara varamayacak!.. Belki de öbür cabron que chi su madre, duayla bile gömülmeyecek... Kuşkusuz onu yabandomuzlarıyla kırmızı karıncalar yiyecek. Bunun için hiç bir şey yapamam!.. Yıldızlarda yazılı bu... Görüyor musun?.»

Andrée güldü.

«Kimi zaman yazgı da önemli yanlışlar yapar!..»

«Ne demek istiyorsun?»

Kava gittikçe karardığından, artık birbirlerinin yüzlerini seçemiyorlardı. Ortalığı aydınlatan tek ışık, hafifçe fısıldayıp mmldanarak cengelin içindeki sonsuz yoluna devam eden ırmakta yıkanan yıldızların ışıklarıydı.

«• Hey... 'Kimi zaman yazgı da önemli yanlışlar yapar,' demekle ne demek istiyorsun?» diye Celso bir kez daha sordu. Sesi, kuşkulu çıkıyordu.

«Bugün öğleden sonra El Zorro'nun atı paraje'ye geldiğinde, sen hiç dikkatle bakmadın ve önemsemedin... Kimse ayrıntılara önem vermedi zaten. Herkes öylesine şaşırmış, öylesine aptallaşmıştı ki, sadece

üzengiden sarkan ve çamurun içinde yuvarlanan cesede baktılar. Korkunç görünüyordu...»

«Evet doğru, peki n'olmuş?. Hadi söyle bana; fazla konuşma!.. Bütün bu anlattıkların beni ilgilendirmiyor. Onun şöyle ya da böyle görünmesinin yazgıyla hiç bir ilgisi yok!.»

«Ama ben yakından baktım!.. Sırf sen daha önceden her şeyi söylediğin için yaptım bunu. Çok doğal olarak yazgının nasıl çalıştığım merak ediyordum... Bak şimdi buraya: bir ip halka haline gelir ve bu halka da hadi bir kaza.sonucu diyelim, hayvanın boynuna dolanırsa, o halka yavaş yavaş açılır ve sonunda uzunluğu kadar hayvanın arkasmdan gelir!..»

«Belki... belki de öyle olmaz!» dedi Celso, sessizce ağzını çalkalayarak.

«Ama dikkat ettim, bu ip açılmamıştı. Öylesine sıkı bağlanmıştı ki bu ip, at bütün gün koşsa bile üstündeki eğer bir türlü kaymazdı...»

«İyi dikkat etmişsin manito... Sandığımdan daha da akıllısın. Ama bir ip, eğer baştan düzgünce sarılmamışsa, kendi kendine de sıkışabilir!..»

Andrés, bir parça kumla içinde frijole'lerini pişirdiği küçük kabı ovaladı.

«Doğru. Yazgı işini öyle görür ki, ip ya da atm koşum takımları öylesine garip bir biçimde düğümlenir ki, ancak kesilerek açılabilir. Bütün bunlar da yalnızca kendiliğinden olur!.. Ama...»

Andrés, ağzı kulaklarına varana dek sesizce sırıttı.

«Ben ne tür bir yazgının El Zoro gibi usta bir binicinin ayağını üzengiye öylesine geçirdiğini bilmek isterim... El Zoro, ne yaptı da sol ayağını sağ üzengiye soktu?.. İşte bunu bana hiç bir yazgı açıklayamaz!..»

«Lagarto, lagarto...» dedi Celso. «Allah kahret-

sin.-- Şimdi düşünüyorum da neredeyse senin haklı olacağına inanacağım manito...»

«Elbette haklıyım... Ben böylesine bir yazgı için hazırlıklı olduğumdan heyecanlanmadım. Onun için herkesin görmediği birçok şeyi gördüm...»

«Bunu başka kimsenin görmediğinden emin misin?..»"

«Hayır... don Ramon bile görmedi. Bak, sana nedenini anlatayım. Eğer tamamen hayvanın karnına inmişti... Bu durumda sanki sağ ayak sağ üzengideymiş gibi duruyordu. Herkes El Zorro'nun paramparça olmuş kafasına baktı yalnız. Çünkü bu, onlar için daha ilginçti. Üstelik ayağını üzengiden öylesine çabuk çıkardılar ki, kimsenin hangi ayağın hangi üzengide olduğunu düşünecek zamanı olmadı...»

Celso güldü:

«Her şeyi iyi izlemişsin ve iyi kararlara varmışsın!.. Ama ben bu kadar kolay yakalanmam hermanito... Hele senin tarafmdan asla... Hiç bir simsar bile beni bu kadar kolay yakalayamaz... Hele hele bir polis... asla!..»

«Ama ben senden söz etmiyorum cuate...»

«İster benden, ister yazgıdan ya da cehennemden söz et, benim için bütün bunlar birbirinin aynı... La Lagunita'daki paraje'de El Zorro canlı, üstelik de mükemmel bir durumdaydı. O, her zaman arkadan gelirdi, bilirsin... Bu, onun en büyük zevkiydi. Çünkü simsarlar görmeden "birkaç kişiyi kırbaçlayabiliyordu. Eğer birisi çömelmek istese, hemen kırbacı sırtında şaklardı. Eğer oraya yetişemezse, ağaçların birinden bir dal kopartır ve bunu zavallının üstüne öyle bir savururdu ki, adamcağız yere düşer ve bütün gün taşıdığı yükün altında inleyip dururdu. Sırtında gömlek diye birşey olmadığından, dal, sırtında derin bir yara açardı...»

«Peki peki... El Zorro her zaman en arkadan gelirdi. Eee, ne olmuş yani?..»

«Ben de arkadan mı geliyordum?..»

«Dur bakayım, düşüneyim... Hayır... haklısın, sen arkadan geliniyordun!..»

«Doğru oğlum... doğru!.. İyi dikkat etmişsin. Bütün yürüyüş boyunca ben, öndeki takımlarla birlikte eşeklerin yürüdüğü yerde Cahancu'lu çocuklarla birlikteydim. Cahancu'lu herhangi bir muchacho'ya sor, bunun doğru olduğunu söyleyecektir sana... Peki, eğer ben arkadan gelmediysem ve birliğin hemen hemen en önünden yürüdüysem o allahm belâsı cesetle ne gibi bir ilgim olabil:.r benim?..»

Andrés, bir süre sustuktan sonra konuşmaya başladi:

«Zaten ben bu ièin ne başını, ne de sonunu anlayabiliyorum. Bütün ciddiyetimle senin yazgıya biraz yardim etmiş olduğunu düşünüyordum!»

«Ben mi?.. Amal Andres, böy]e birşeyi nasıl düşünebiliyorsun?.. Demek ben?.. O zavallı çakala?.. İşte burada önemli bir nokta kaçırmışsın... Eğer böyle bir şey yapmış olsaydım, sana kesinlilde söylerdim compa, çünkü sana güveniyorum. Ama yapmadığım bir işten de kendime pay çıkartamam!..»

«öyleyse bu işi kimin yaptığıjıı bilmek isterdim!..»

«Kim *mi?.. Bilmek mi istiyorsun? Bu birlikte monteria'lara zorla götürülen en az yüz elli-iki yüz kişi var. O iki yüz kişiden birine sor bakalım. Eğer eline bir fırsat geçseydi ya da yakalanma diye bir sorunu olmasaydı, El Zorro'nun boğazını machette'iyle keser miydi, kesmez miydi?.. Bu insanların hepsi seve seve yapardı bu işi. Ben de yapardım, sen de yapardın!.. İşte şimdi bu salaklardan hangisinin onun sol ayağını sağ üzengiye soktuğunu kestirmek sana düşüyor. Eğer benim bu kadar budala olduğumu ve böylesine bir

herifm ayağını hangi üzengiye sokmam gerektiğini bilmediğimi sanıyorsan, sen de en azından bu işi yapan herif kadar aptalsın!.. Belki de atın kulağıyla kuyruğunu birbirinden ayıramayan, o küçük köylerden gelen yerlilerden bici yapmıştır bunu!. Ama Celso **gibi** yaşlı ve kahve **finca**'larmda çalışmış tecrübeli biri değil! Ben, hangi ayağın hangi üzengiye girdiğini, **bir** ipi nasıl dolayacağımı iyi bilirim... İşte bu saçmalıklardan hiç biri artık beni ilgilendirmediği için şimdi **petate**'min üstüne uzanıp iyi bir uyku çekeceğim oğlum!.. Suratı olmayan hayaletlerden beni koruması için içkiye de ihtiyacım yok benim!»

«Haklısın Celso, ben de çok yorgunum!»

İkisi de ateşe doğru yürürlerken, Celso konuşmaya başladı.

«Kahve **finca**'larmda çalışırken bir günü **finguero**'nun aziz günü olarak kutluyorlardı. **El cura,** hizmet etmeye geliyordu. Ben de **machete** ile ayağımı yaralamış olduğumdan o gün çalışamıyordum. Onun için kilisenin hemen dışında, **ladino**'ların müzik dinlediği yerde durdum. **El cura**'nun şöyle dediğini işittim: **'De todos modos, hijos, mios, la** mejor **almohada es una conciencia limpia.'** Şunu demek istiyordu: Temiz bir vicdandan daha yumuşak bir yastık yoktur! Bunu her zaman aklımda tutacağım. Öylesine doğruydu ki bu **el cura**'nm söylediği... İşte, senin anlayacağın **manito,** bu gece sanki göklerdeymişim gibi uyuyacağım ben. Çünkü saf ve temiz bir vicdanım var. Santa Clara gölüne vardığımızda, vicdanım çok daha temiz olacak. **Buenos noches manito!..»**

OTUZ BİRİNCİ BÖLÜM

Son kasabadan ayrıldıklarından beri yürüyüş tekdüze ve yorucuydu. Son gün de öyleydi.

Bugün El Camaron gerideki nöbetçilik görevin üstüne almıştı. Arkadaşının geçirdiği kaza, onu epey ce sarsmış, gece zar zor uyuyabilmişti. Kafası, durmadan El Zorro'nun başına gelenlerle dolmuş taşmıştı. Sabahleyin de kendini hiç iyi hissetmiyordu. İçini anlatılmaz bir sıkıntı kaplamıştı. Yol boyunca, El Zorro gibi görmüş geçirmiş ve bu işlerin eskisi olan birinin nasıl olup da atından düşmüş olabileceği konusunda kafa patlatmaya başladı. Eğer düşmüş olsaydı bile —ki bu, hemen hemen herkesin başına gelirdi... nasıl olmuş da atı durduramamış ve ayağını üzengiden kurtaramamıştı. Bu konuda getirebildiği tek açıklama, El Zorro'nun attan düştüğünde başını bir taşa vurmuş olması ve böylelikle bir süre kendinden geçmiş olmasıydı. Kendine geldiğinde de öylesine kötü sürüklenmişti ki, çoktan ölmüştü zaten.

Tropik bir cengelde, bir birliğin en arkasında gitmek, tek başına gitmek kadar riskli ve tehlikeli birşeydir.

Eğer en arkadan yürüyen adamın basma birşey gelse, birlikte kimse bunu farkına bile varmazdı. Kötü giden birşey, ancak kervanın öğleden sonra kampa varışıyla anlaşılabilirdi. Örneğin şu anda bir adam yok olmuş olsaydı, görevli olan **capataz,** onun yetişebilmesi için bir-iki saat beklerdi. Eğer adam hâlâ ortada yoksa, atlı ya da yaya iki kişi, onu aramaya gönderilirdi. O zamana kadar da hava kararmış olduğundan, yolu bulmak da hemen hemen olanaksız olduğu için kimsenin elinden onu bulmak için birşey gelmezdi. Böylece adamlar kampa dönerler ve aramayı ertesi gün sürdürürlerdi. Tabii, bu arada da cengelde bir adamın başına gelebilecek yüzlerce belâ, onu arayıp bulmuş olurdu.

Çok korkmuş olduğundan El Camaron en arkada olmayı istememişti. O, her zaman güvenli bir yer olan

ortalarda bulunmayı yeğ tutardı.

Ama don Gabriel, onu nasıl kandıracağını biliyordu.

«**Ove, maldito cobarde**.ı. seni allanın belâst korkak!.. Sağlığma iyi gelsin diye mi taşıyoruz seni yanımızda... hadi evine dön ve yaşlı ananın eteklerinin altına saklan!.. Hiç bir işe yaramaz herifin tekisin zaten... Biz bu işi sensiz de yürütürüz!.. Burada korkaklara yer yok, hadi eve dön... hemen şimdi... hadi, defol!»

Cengelin ortasında yalnız basma geri dönmek, birliğin **arkasında gitmekten de** beterdi. Bu yüzden kendisine verilen buyruğa uymak zorunda kaldı.

Yerlilere dostça davranıp, onları yanından ayırmamaya uğraştı. Aynı zamanda bir işlik çaldığında kendilerini işitebilmeleri için birliğe olabildiğince yakın kalmaya çalıştı.

Gelgelelim küçüklüklerinden beri bu tür yerlerde yürümeye ve dolaşmaya alışkın olan yerliler, ellerine geçen her fırsatta kestirme yollardan gitmeyi yeğliyorlardı. Sırtlarmdaki ağır yüke karşın kayaların üstünden kayıyorlar, bataklıkların üstünden atlıyorlar ve yere düşmüş dev ağaçların üstüne kolaylıkla tırmanıyorlardı. Öte yandan, at üstünde giden El Camaron, yoldan hiç ayrılmamak zorundaydı. Sadece çok az ve çok kısa uzaklıklarda hızmı biraz daha artuabiliyordu. Çünkü yol, koşmaya hiç de uygun değildi. Kimi zaman aşağı yukarı onbeş dakika yolda yapayalnız bulduğu da oluyordu kendini... İşte bu zamanlarda yerliler kestirmeden giderek ondan öyle uzaklaşıyorlardı ki, gerçekten korkmaya başlıyordu. Sanki ağaçların, çalılıkların ve küçük derelerin içinden gelen hayalet gibi bir ses, ona, El Zorro'nun ölümünün bir kaza olmadığını ve bu olayda hiç de doğal olmayan birtakım şeylerin bulunduğunu söylüyordu.

Yerlilere karşı olan sert tavrını öylesine değiştirmişti ki, artık kendi kendine bütün tavırları komik geliyordu. Aklına gelen her türlü hileyi kullanarak, onlardan uzaklaşmamaya çalışıyordu. Onlara sigara sunuyor, aileleri konusunda konuşuyor ve içlerinden biri işini görmek için çalıların arasına gittiğinde kırbacını kullanmıyordu. Böylesine bir işte hiç kimse zevk.için dalga geçmezdi. Çünkü başka koşullar altında insanın'sevinçle karşıladığı bu rahatlama, cengelde çok daha kötü sonuçlara yol açabiliyordu. Sivrisinekler, atsinekleri, örümcekler, zehirli böcekler ve kırmızı karıncalar, hemen adamın başına toplanıyordu.

Ama bir gün öncesine dek El Zorro ile El Camaron, muchacho'larm ara sıra duraklamalarını sevinçle karşılarlardı. Çünkü o zaman kırbaçlarını şaklatıp onlara şöyle bağırabileceklerdi:

«Hey, tembel domuzlar... Bu pis işinizi sabahın seherinde ya da gece yapmanız gerekirdi... Yürümek için geldik buraya, eğlenmek için değil!»

Ama bugün El Camaron yerlilere karşı değil kırbacını şaklatmak, bir kez bile küfretmemişti. Yavaş yavaş yoluna devam ediyor ve geride kalan biri olursa, sessizce onun kendilerine yetişmesini bekliyordu. Ama yerliler, kolay kolay kanmazdı. El Camaronün nasıl bir korkuya kapıldığını seziyorlardı. Şu anda onun bütün dostça ve iyilik dolu davranışlarına karşın monteria'lara vardıklarında bunu burunlarından fitil fitil getireceğini de biliyorlardı. Kendileri bir düzenbaz olmadıklarından, parlatılmış bir tabak üstünde sunulan bu dostluğu kabul etmiyorlardı. Özür dileyerek sigaraları geri çeviriyorlar ve o anda canlarının sigara içmek istemediğini söylüyorlardı. El Camaron kendileriyle konuşmaya kalktığında, yalnızca mırıltıyla karşılık veriyorlar ya da onu duymamazlık-

tan geliyorlardı. Gözlerine kestirme bir yol kestirdikleri an hemen o yana sapıyorlar ve kayaların arkasında yitip gidiyorlardı.

Adamların bu tutumları, El Camaronün huzursuzluğunu ve korkusunu iyiden iyiye artırıyordu. Artık yerlilerden birinin, Zorro'nun ölümüne yardım ettiğine iyice inanmıştı. El Zorro'yu da kendisinin izleyeceği kanısı, gittikçe daha çok yerleşiyordu kafasma.

Şu ya da bu nedenden Celso, El Camaron'un herkesin içinde en az kuşkulandığı kimseydi. Ona göre Celso, kafaca tembel ve görevini bir öküz gibi yerine getiren tehlikesiz bir yerliydi.

Celso, El Camaron ile El Zorro'nun simsarlar hesabına birtakım pis hileler çevirerek oltaya düşürdükleri tek kişi değildi birlikte.

El Camaron, kime karşı tetikte durması gerektiğini bulabilmek için takımdaki yerlileri birer birer kafasından geçirdi. Şimdi düşündükçe, hırslı ve bu yüzden de tehlikeli olabilecek birkaç yerli geliyordu aklına. Andrés de bunlardan biriydi. Şu ya da bu nedenden El Camaron, kendini Andrés'ye karşı koruması gerektiğine inandı. Andrés akıllıydı. Kimi zaman akıllıca tartışmalara girerdi insanla. İşin kötüsü **mon**teria'lara ihtiyacı olduğundan ya da borçlarım ödemek için değil, babasının yerine gidiyordu. İşte bu yüzden takımdaki herkesten çok daha fazla nefret dolu olması mümkündü.

O gün erkenden, aşağı yukarı bire doğru birlik Santo Domingo ırmağına vardr.

Arriero'lar, gün doğmadan önce yola elden geldiğince erken koyulmak için ellerinden gelen çabayı gösteriyorlardı. Çünkü o günkü görevleri yalnızca yürümek değil, bir de Santo Domingo ırmağını geçmekti. Yürüyüş boyunca karşılaşılan en zorlu ırmaktı bu.

Kampı, karşıya geçtikten sonra kuracaklardı. Yol-

cular, dört ya da beş kişiden ne denli fazlaysalar, karşıya geçmeleri de o denli zorlaşıyordu. Bir kervan ne denli büyükse, çözümlenmesi gereken sorunlar da gittikçe daha çok karmaşıklaşıyordu.

Yalnızca küçük bir grup hayvan sırtlarında yükleriyle birlikte kıyıya yaklaşabildiler. Yol, dar ve kaygandı. Karşıya geçebilmek için hayvanlarm üstlerinin düzeltilmesi gereken yer, ikibuçuk metre genişliğinde, on metre uzunluğunda bir yerdi. Cengel burada öylesine yoğundu ki, daha büyük bir düzlük açmak hemen hemen olanaksızdı. Üstelik ortalık kayalıktı da.

Bütün hayvanlarm yükü boşaltıldı.

Irmağın kıyısı da dik ve aşağı yukarı birbuçuk-iki metre yüksekliğindeydi. Irmağın suyu koyu, hemen hemen siyah ve çamurluydu. Her iki kıyıda da ırmağa hayli yaklaşan ağaçların yoğunluğu ırmağın görünüşünü büsbütün ürkütücü yapıyordu.

Bütün yürüyüş boyunca üç düzine kadar ırmak geçmeleri gerekiyordu. Ama bunlar, her zaman birbirlerinden farklı umaklar değüdi. Çoğu kez dağların çevresinden dolaşan bir ırmağın başka bir kıvrımının üstünden geçiyorlardı. Ama bu ırmakların çoğunu geçmek, epey zor bir işti. Su saydam olduğunda, hayvanlar kayalarla kaplı kumlu dibi görebiliyorlar ve su yalnızca dizlerine gelmesine karşm yine de ürküyorlardı. Yağmur mevsiminde kimi zaman ırmakların hızla yükseldiği de oluyordu. O zaman kervanın ırmağın biraz alçalmasını beklemesi gerekiyordu. Bu bazen bir saat, ama çoğunlukla bir gece alıyordu. Hayvanlar karşıya geçerken sırtlarında yükleriyle birlikte suya girmemelerine, serinlemek için suda yuvarlanmamalarına da göz kulak olmak gerekiyordu kuşkusuz. Genellikle kıyıların en alçak olduğu yerlerden geçiliyordu.

Yüksek kıyılardan da, hayvanları korkutarak, ba-

jirarak, iterek aşağı indirmek mümkündü. Ama bir tez ırmakta yüzmeye başladüar mı, bir daha çıkanazlardı. Karşıki dik kıyıya tırmanmaları olanaksızıı. Keçi değildi onlar.

Ön ayaklarını kıyıya dayarlardı, ama ard ayakan —ki sıçramak için bunlar gerekliydi— çamurda ıerhangi bir destek bulamazdı. Hayvanlar bir süre çaresizce suyun içinde yüzerler ve sonunda adamakılı yoruldukları için akıntıya kapılıp giderlerdi. Eğer janslıysalar iki ya da üç mil uzaktaki alçak bir kıyıya sıkabilirlerdi. Ama oradan onları kurtarmak hemen lemen olanaksızdı. Çünkü yolla aralarında bataklık stardı.

Irmağı ancak bir tek noktada geçebilirlerdi.

Kahraman savaşçılar, geri dönmezler. Bu, onların profesyonel gururlarına ters düşer.

Mallarını monteria'lara ^götüren arriero'larla tüccarlar, buldukları yerlileri monteria'lara satacak olan simsarlar, bunların hepsi, bir tür savaşçıdır. Bir kez yürüyüşe başladılar mı, hayvanlardan kimileri yitip şitse de şu veya bu adam gömülüp, ya da gömülmeden yol üstünde kalsa da amaçlarına varırlardı.

Amerikalı mühendisler ve yapımcılar gibi bu insanlar da «Olanaksız» sözcüğünün anlamını bilmezlerdi. Ama onlar, her tür zorlukları ve sorunları bi lirlerdi. Kimi zaman yarım gün dimdik, kayalık bir vadinin kıyısında oturup karşıya nasıl geçeceklerini düşünürlerdi. Ama dönme fikri bu düşüncelerin arasına hiç bir zaman girmezdi. İşte bunun için çalışmaya başlarlardı.

İlk grup hayvanların yükleri boşaltılmıştı. Muchacho'lara yükleri almaları buyuruldu. Irmağın daha yukarı kesimlerinde bir yerde ırmak daralıyordu ama kıyılar hâlâ yüksekti ve sık ağaçlar ırmak yatağını çeviriyordu. Kocaman bir ağaç, ırmağın üzerine düş-

müştü. Bunun üzerinden yerliler yalınayakla yükleri karşı kıyıya geçirdiler.

İlk grup hayvanların yükleri boşaltılır boşaltılmaz, hayvanlar çarçabuk temizlenen dar bir patikadan bir süre dinlenebilecekleri geniş bir düzlüğe götürüldüler. Kıyıya bakan dar bir bölge de şimdi temizlenmiş olduğundan ikinci bir grup hayvan getirilmiş, yükleri boşaltılmış ve aynı yere götürülmüşlerdi.

Durmadan çalışan karıncalar gibi, yükler boşaltılır boşaltılmaz yerliler yükleri ağaç gövdesinin üstünden karşıya geçiriyorlardı.

Bütün hayvanların yükleri boşaltıldıktan sonra ırmağın kıyısındaki düzlük yine çalışılır bir duruma gelmişti. Her iki kıyıya da rampalar yapıldı.

Birkaç uzun ağaç kesildi. Bunlar yan yana otlar ve sarmaşıklarla bağlandı. Sonra bu gövdelere çapraz basamaklar bağlandı. Sallara benzeyen bu rampalar suyun dibine değinceye dek ırmağa itildi. Yukarı uçları da kaymasınlar diye ağaçlara bağlandı.

Böylece hayvanların yavaş yavaş ve korkmadan suya inebilecekleri bir tür merdiven yapılmış oldu.

Hayvanlar suya vardıklarında, rampadan kaymak zorunda kalıyorlardı. Buraya çapraz basamaklar bağlanmadığından, yüzmek zorunda kalıyorlardı. Geriye dönmeleri olanaksızdı. Çünkü kendilerinden sonraki hayvanlar rampadan aşağı inmeye başlamış oluyorlardı. Hayvanlar bir süre nereye gittiklerini bilmeden ırmakta yüzdüler. Ama çok geçmeden birkaç metre ilerde öbür rampayı gördüler. O rampa da aynı yolla yapılıp ırmağa indirilmişti. Ama bu rampanın aşağı ucuna basamak yapılmıştı. Böylelikle hayvanlar hemen ayaklarını basacak bir yer bulabiliyorlardı.

Ayaklarını sağlam bir yere basar basmaz hızla rampadan yukarı çıkıyorlardı. Karşı kıyıya sağ salim

varmak onları sevindiriyordu.

İlk hayvanları harekete geçirmek her zaman kolay bir iş değildi. Bu nedenle ilk üç dört hayvan karşı yakadan atılan bir ipin yardımıyla karşıya geçiriliyordu. Hayvan yüzmeye başlar başlamaz rampaya doğru çekiliyordu. Aynı yöntem iyi yüzme bilmeyen hayvanlara uygulanıyor ya da akıntı çok güçlü olduğundan hayvanlar sürüklenmeye başlayınca kullanılıyordu.

Birbirini izleyen hayvanlar, bağırılarak, küfredilerek ve üstlerine taş atılarak rampaya dek kovalanıyorlardı. Kendilerine biraz düşünüp korkacak zaman bırakılmamasma özellikle dikkat ediliyordu. Kendilerinden önce gidenlerin başına hiç bir kaza gelmediğinden emin olunca hiç bir zorluk çıkarmadan sanki sıradan bir yokuştan aşağıya iniyorlarmış gibi öndekileri izliyorlardı.

Rampaya varınca korkan ve kaçmaya çalışan hayvanlar sırayı bozmamak ve ötekileri korkutmamak için bir süre kendi başlarına bırakılıyorlardı. Gerçekten kaçan hayvanlar çevredeki adamlarca yakalanıyor ve yeniden sıraya sokuluyorlardı. Ondan sonra yine düşünme fırsatı bulduklarında çoktan rampadan inmeye başlamış oluyorlar ve arkalarından başkaları geldiğinden, geri dönmenin olanaksızlığını görüyorlardı.' Ama kimi zaman çok inatçı olanlar rampadan inmemek için ayak direyerek bir kenarından suya atlıyorlardı. O zaman büsbütün korkuyorlar ve rampadan yukarı çıkmaya çalışıyorlardı. Ama arkalarından gelenlerden, onlara ayaklarını basacak yer kalmıyordu.

Akıllı arriero'lar rampayı dallarla, yapraklarla ve otlarla öylesine iyi kamufle ederlerdi ki, hayvanlar rampayı yoldan ayıramadıklarından, hiç bir şeyin farkında olmaksızın yola devam ederlerdi.

Tabii, hayvanlar her zaman doğrudan karşı kıyıdaki rampaya doğru yüzmüyorlardı. Kimileri rampaya kenarlarından tırmanmaya çalışıyorlardı. Bu da oldukça zor olduğundan yeniden suya kayıyorlardı. Sırayı bozan bu hayvanlar, birlik karşıya geçtikten sonra rampaların paramparça olmasına yol açıyorlardı.

İşte bu yüzden ne zaman yeni bir birlik böyle bir kıyıya gelse eski rampaların yıkmtılarıyla karşılaşırdı. Kendilerinden önceki kervan iki hafta önce bile geçmiş olsa sağlam bir rampanın bulunduğu durumlar pek enderdi.

Arriero'larm böyle köprü ve rampa yapmada olağanüstü yetenekleri vardı. Bu işi öylesine yaparlardı ki, bütün kervan sağ salim karşıya geçer ve son hayvan da geçtikten sonra bu rampalar parça parça olurdu. Kervandaki eşek, at ve öküz sayısı ister yüz olsun ister on, son hayvan geçtikten sonra bu köprü ve rampaların yıkılması oldukça şaşırtıcı bir olaydı. **Arriero**'larm matematikten haberleri yoktu. Hatta bu sözcüğün ne anlama bile geldiğini bilmezlerdi. Bir mühendisin günlerce kafasını yoracak böylesine bir işi hemen yapabilmelerinin nedeni belki de buydu!

OTUZ İKİNCİ BÖLÜM

Gerçek savaşçılar, yani caoba'mn zaptedileceği ülkeye yürüyen bu işçiler, bir generalin sahip olabileceği en yumuşak başlı, en tutumlu askerlerdi. Ama yine de düşünülecek olursa, yürekli askerlerdi bunlar. Acı çekmelerine, yaralanmalarına ve her asker gibi ölümle burun buruna gelmelerine karşın bunlar ün yapmak ya da parlak madalyalar kazanmak için s avaşmıyorlardı.

Yemek kapları sabahları **friole,** akşamları yine friole vardı. İçkileri; içinde kahveden çok **garbanza** olan ve «piloncillo» denilen birkaç parça kahverengi şekerle birlikte pişirilen koyu bir kahveydi. Eğer kahveleri yoksa, tadı limona benziyen bir otu kaynatıp içerlerdi. Günlerce ve aylarca sürüp giderdi bu. Eğer hâlâ sağsalar bu yıllarca sürüp giderdi. Kimi zaman biraz chile rojo ile pişirilmiş pirinç yerlerdi. Ara sıra bu yemek listesine bir kösele parçasından daha sert olan güneşte kurutulmuş et eklenirdi. Eğer şanslıysalar bir iguananın ya da şişman bir yılanın yumuşak etini midelerine indirirlerdi.

Pazar günleri, tatil günleri yoktu. Ama ara sıra haftalık iş bitirilmediğinde la gran fiesta'da capataz'm kamçısıyla birlikte dansederlerdi.

Ne eski zamanlarda ne de şimdi, hiç bir ordunun askeri savaş alanına sırtında bu müziksiz, davulsuz ve borazansız yürüyen sessiz askerlerden daha ağır bir yük taşımamıştır. Şarkı söylemeden sessiz yürürlerdi bunlar. Sürekli sivrisinekler, picahuye'ler, siyah ve kırmızı karıncalar, akrepler ve örümcekler tarafından ısırılarak yalınayak kayaların üstünde, ırmakların ve bataklıkların içinden, dikenli çalıların arasından yokuş inip çıkarlardı. Ayrıca, gündoğumundan batmama dek efendilerine orada burada yardım ederlerdi. Korkunç bir sıcağın altında, cengelin insanı boğan neminde hiç durmadan habire yürürlerdi.

Yürüyüş sırasında, yağmurun **ve** sisin altında **ge**celeri açıkta uyurlardı. Sonunda kolları, bacakları ağrımaya başlar, şişer, kaskatı kesilirdi.

Biraz daha rahat içinde olsalar bile başlanndakilerin de onlardan çok daha iyi bir durumda olmadıkları doğruydu. Onlar gerçek adamlar olduklarından yanlarında çadır taşımayı gururlarına yediremezlerdi. Bununla birlikte kervan, konaklama yerine va-

rır varmaz, zorlu bir yolculuktan bitkin düşen yerliler, **ladino**'lar için **casita**'lar kurarlardı. Kuşkusuz bu küçük evlerin yalnızca adları böyleydi.

Muchacho'lar machete'leriyle birlikte ağaçların arasına dalıp altı santim kalınlığında direkler keserlerdi. Bu direklerden ikisi yedi metre aralıkla toprağa dikilirdi. Başka bir direk, bu nedenle ayrılmış olan çatal biçimindeki dalların üstüne düz olarak konulurdu. Bu düz direğin bir yanma ince sopalar eğik olarak yerleştirilirdi. Bu sopalar, otlarla birbirlerine tutturulurlar ve üstleri de yapraklarla örtülürdü. Bütün ev yapıldıktan soma yerden çıkmış yarım bir çatıya benzerdi ama bunun cengelde özel bir yeri vardı. **'Una casita'** denirdi ona. **Casita**'nm önü ve iki yanı açıktı. Eğer yağmur bu açık taraftan yağarsa içindekilerin dışarda uyuyanlardan hiç bir farkı kalmazdı.

Ama, bu derme çatma **casita**'ların içinde yatmak **ladino**'larla yerliler arasındaki toplumsal farkı hemen ortaya koyardı. Önemli olan da buydu zaten. Yerliler battaniyelerine sarınıp, **petate**'lerinin üstünde uyurlarken, **ladino**'lar uygar insanlar olarak kendilerine karşı olan saygılarını korurlardı. Hiç kimse yerlilerin de kendilerine böyle **casita**'lar yapmalarına karşı çıkmazdı. Kuşkusuz, yine de olmazdı böyle bir şey. **Caballero**'ların **casita**'larını yaptıktan sonra öylesine yorgun düşerlerdi ki kendileri için ellerini kıpırdatacak güçleri olmazdı. Üstelik bundan sonra bir de yola aç çıkmak istemiyorlarsa yemeklerini pişirmeleri gerekti.

Yarım çatılarının altında **ladino**'ların yattıkları toprak yumuşak olsun diye yapraklarla da kaplanabilirdi. Ama şimdiye dek kimse denememişti bunu. Herkes **sarape**'sine sarınıp çıplak toprağın üstüne koyduğu **petate**'sinin üstünde uyumayı yeğlerdi. Dallar ve yapraklar çoğu zaman akreplerin, zehirli örüm-

çeklerin, kırkayakların ve kırmızı karıncaların yuvalarıydı. Kimi zaman insan düşünde, elinde pırıl pırıl bir sopayla dağlara tırmandığını görürken birden uyanır ve sönmekte olan ateşin çıkardığı ışıkta iyice dikkat edince elindeki o güzel sopanın çoğu zaman zararsız, ama kimi zaman da zehirli olan bir yılana dönüştüğünü görürdü.

Kimi ladino'lar uyumak için yanlarında hamaklarını getirirlerdi. Bir hamak her zaman yerde yatmaktan daha güvenliydi. Ama eğer insan hamakta yatmaya alışık değilse ilk iki hafta rahatça uyuyabilmesi olanaksızdır. Ama bir kez alıştıktan sonra üstünde bir düzine marka olan şiltelerden daha rahat gelir.[1]

oradaki insanlar bugün bile bir gringo'nun ya da bir tür yabancı kâşifin bu bölgede uyku tulumuyla birlikte dolaştığını anlatırlardı. Onun bir uyku tulumu olduğuna yemin ediyorlardı. Bir süre için her şey iyi gitmiş. Geceleri uyku tulumunun içinin bir Türk hamamı kadar sıcak ve rahat olduğunu söylüyorlar. Bir gece iki koca akrep uyku tulumunu onunla paylaşmışlar. Uyku tulumundan çıkması öylesine uzun sürmüş ki, bir daha onda yatmayı düşünememiş. Yolculuğun geri kalan bölümünde o da ötekiler gibi yarım çatıların altında uyumuş. Yirmi santim boyundaki akreplerden, zehirli örümceklerden ve bu gibi sevimli yatak arkadaşlarından, yarım çatıların altındayken kaçması çok daha kolaydır.

Eton Gabriel, bütün gece boyunca oldukça durgundu. Ateşin çevresinde otururken, kötü ahnyazısmdan başka hiç bir şeyden söz etmedi.

Yerlilerden biri, bir süre önce ayrıldığı grubuna geri dönmek istemişti. Bu yüzden eşeğine varabilmek için yol kıyısında hızla koşmaya başladı.

Tam eşeğin yanına gelmişti ki, eşeğin üstüne bas-

tığı bir kaya kırıldı. Üstünde ağır bir yük olan eşek, adamın üstüne düştü. Artık dik yokuşta kendini tutamıyordu adam. Alnının üstündeki kayış, boynuna kaydı. Üstündeki yük, oldukça ağırdı. Çalılara tutunmaya çalıştıysa da, ağır yük onu kayalardan aşağı doğru sürüklüyordu.

Ardından koşan arkadaşları, aşağıda onun ölmüş olduğunu gördüler. Kafası parçalanmıştı. Buldukları yere gömdüler onu.

Don Gabriel genellikle en öndeki takımla, ya da mümkün olduğu zamanlarda daha da önce giderdi. Böylece yolu daha iyi inceleyebileceğine ve daha sonra işi yalnız başına yürüttüğünde, bunun kendine yarayabileceğine inanıyordu. İş ortağı olan don Ramon kuşkulanmasın diye, durmadan **frijole** yiyen **muchacho**'lar yolda fazla dalga geçtikleri için en önde yürümek zorunda kaldığını söylüyordu.

Tâ, akşamüstü kampa vardıklarında öğrendi don Gabriel adamlarından birini yitirdiğini. Kazayı öğrenir öğrenmez küçücük bir defter çıkartıp birtakım hesaplar yaptı.

«Allah belasını versin bu hesapların!.. Tam yüz seksen pezo yitirdim!..»

İyi bir Katolik olmasına ve kiliseye bağlı olmasına karşın zavallı yerlinin cehennemdeki azaplarını dindirmek için dua bile okumadı.

Öteki caballero'larm hiç biri de onun için bir dua okuma zahmetine katlanmadıklarından zavallı yerli, tanrının toprağına törensiz gömüldü ve sonsuzlukta yitip gitti.

Don Gabriel, defterinde, yerlinin adının üstünü birkaç kez çizdi. Bunu, hiç bir şey düşünmeden öfkeyle yapıyor ve şöyle söyleniyordu:

«Bana kötü bir oyun oynadı ve allanın belâsı herif. Keşke Hucutsin'de kendisine avans vermeseydim...

İşte insanı böyle aldatıyorlar don Alban...» dedi tüccarlardan birine dönerek. «Sizin hiç olmazsa böyle kaygılarınız yok. İşiniz çok daha kolay!»

Birdenbire bir umut ışığı içini aydınlattı. Talihsiz yerliyi bulanlardan birini çağırdı.

«Belki de gerçekten ölmemişti!..» dedi ona. «Onu canlı canlı gömmüş olmayasm!.. Ha..»

«Hayır **patroncito,** tabii canlı gömmedik... Ölmüştü o.. Hem de öyle ölmüştü ki, kafasının yarısı bile yoktu. Mezara koymak için aradık, ama bulamadık!»

«İşte şimdi sen de görüyorsun...» dedi don Gabriel, çocuğa. «Eğer kendinize dikkat etmezseniz ve bastığınız yere bakmazsanız sizin gibi hiç bir işe yaramayan heriflerin basma neler geliyor!.. Hadi şimdi grubunun yanma git!»

t OTUZ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kendi sardığı bir sigarayı içen Andrés, konak yerinden hayli uzakta, bir ağaç kütüğünün üstünde oturmaktaydı. Birdenbire, sanki birşey bulmuşçasma başını çevirdi ve sık ağaçların arasından sanki Celso'nun birden geçtiğini görür gibi oldu. Gördüğü karaltının Celso olup olmadığmdan emin değildi. Cengelin karanlığı, yoğun ağaçlar içinde hareket edenin bir hayvan mı, yoksa bir insan mı olduğunun anlaşılmasını engelliyordu. Celso'nun, bir geyiğin ardına düşmüş olduğunu düşündü.

- Celso'nun gittiği yöne bakınca, daha önlerde El Camaron'un elleri kemerinde, durmakta olduğunu gördü. Belli ki özel bir işini yapmak için çalıların kendisini fazla rahatsız etmeyeceği bir yer aramaktaydı.

El Camaron, izlendiğinin farkmda bile değildi.

Andrés ayağa kalktı ve ateş yakıp kahvesini ısıtmak için konak yerine döndü.

Gece, hızla çöktü.

On dakika kadar sonra Celso geldi, sessizce Andrés'nin yanma çöküp kahvesini ve fasulyelerini ateşin içine koydu.

«Garip,» dedi Andrés. «Bütün gün El Camaron'u görmedim!»

«Onu görmeden yaşayamayacak kadar âşık mısın ona?» diye sordu Çelso, sert bir sesle. «O şimdi en.arkadan geliyor. Biz ise' birliğin en önündeki takımdayız... Hem o allanın belâsı seni neden ilgilendiriyor?.. Cehenneme kadar yolu var!»

Aynı ateşin başında Paulino, Santiago ve arkadaşları olan iki yerli daha oturmaktaydı. Ayaklarıyla birkaç sopayı ateşe iten Paulino, mırıldandı:

«Beni dinleyin çocuklar! El Camaron'a çok dikkat etmemiz gerekli. **Monteria**'lara vardığımızda, onunla neden bu kadar ilgilenmemiz gerektiğini anlarsınız. Size şunu söyleyeyim ki, eğer elime fırsat geçseydi, **bu cabron**'u bir fare gibi öldürürdüm... Yapardım bu işi... **por la Purisima?..** Gelgelelim bütün iş benim çok korkak olmamda... Birisini öldürmeye gelince hemen sararıyorum... Belki bir gün bir şişe **mezcal**'ı mideme indirdiğimde onun beynini ezebilirim. Ama işin kötü**sü** bir şişe **mezcal**'ım da yok!»

«Allahaşkına, **mezcal** olsun ya da olmasın, bırak **bu** işi!.. Bak, sana birşey soracağım... Eğer kötü bir kaza sonucu, dikkat et, kaza diyorum, Santa Clara gölüne düşseydi ne derdiniz?..» dedi Celso, gözlerini kısarak. Bunu isteyerek mi yapmıştı, yoksa gözüne duman mı kaçmıştı, belli değildi.

«Peki, göle nasıl **düşecek?»** dedi Paulino, sırıtarak.

«**Hey,** Andrés...» diye söze karıştı Santiago. «Eğer

carreta'larımızla burada olsaydık pek fazla yaşayamazdı, değil mi!..»

«Bana sorarsanız...» dedi Andres, «ne isterseniz yapın!.. Bırakın yaşasın... Eline bir parça ip verin... nasıl olsa kendini asar bir gün... En arkadan gelmekten öylesine korkuyor ki...»

«Ben de böyle düşünüyorum,» dedi Celso. «Bırakın yaşasın... Şu asma işi, hiç de fena düşünce değil... Zaten durmadan saçmalayıp duruyor... Yüzüğünü ve parasını aldığı için El Zorro'nun kendisini izlediğini söylüyor...» «

«Por todos îos diablos... Tuzumu kim aldı?..» diye bağırdı Paulino.

«Bir parça tuz için kavga çıkarma şimdi,» dedi Santiago. «Al işte allahın belâsı tuzunu... Zıkkımlan... İnşallah boğulursun!»

«Yarım saat kadar önce El Camaronün çalılıkların arasına daldığını gördüm,» dedi Celso. «Belki de kendini asacak bir ağaç arıyordu... Ama bana kalırsa, bunu yalnız başına yapamaz. İpin kopmaması için birisinin ona yardım etmesi gerekir. Bir kez de kendini astı mı, doğruca cehenneme gider... Orada El Zorro karşılar onu... Herhalde parası ve elmas yüzüğü için soracağı birkaç şey vardır...»

«O elmas değildi...» dedi Santiago.

«'Bal gibi de elmastı...» diye üsteledi Paulino. «Sen de kim oluyorsun?.. Senin sayabileceğin sayılardan çok daha fazla elmas aldım ben elime... Ömründe hiç elmas gördün mü?.. Hadi söyle. Belki de öküzlerinin, keçilerinin ve koyunlarının üstünde görmüşsündür... Hadi hadi, güldürme beni!..»

«Bizim olmayan elmaslar için kavga etmeyin,» dedi Andrés. «Onun elmas olup olmaması sizi neden ilgilendiriyor, bilmiyorum. Mavi topazdı o!..»

«O, adi bir camdan başka birşey değildi... Üste-

lik halkası da altın bile değildi...» dedi çocuklardan biri olan Otilo. O da ateşin başına oturmuştu ve konuşmalara pek katılmıyordu.

«A elbette, öyle ya... sen her şeyi iyi bilirsin!..» dedi Santiago, alay edercesine... «Ama ben de yüzüğün sahte olmadığını ve en azından yüz pezo ettiğini buiyorum. Tabii o herif yüzüğü satm almadı. Yukarıda, Copainala yakınlarında bir yerde bir İspanyol tüccarını öldürdü, tüm parasıyla yüzüğünü alıp, gömdü.

«Hey sen, Paulino, git de biraz odun getir, ateş geçiyor görmüyor musun?.. Bu kahrolası fasulyeler bir türlü pişmeyecek galiba... Yarın sabahtan önce de ağzıma bir lokma bile atamayacağım... İnsan burada açlıktan ölür de kimse başını bile çevirmez... Hadi kalk ayağa mozo... biraz odun getir...»

«Git kendi odununu kendin getir...» dedi Paulino. «Üstelik, ben senin mozoh değilim!..»

«Hadi git getir, yoksa gösteririm sana!..» diye bağırdı Celso, elindeki sopayı sallayarak.

«Göster bakalım, ne olacakmış!..» dedi Paulino kızgınlıkla,

«Peki, peki, sen kıçını kıpırdatma...» dedi Andrés, Paulino'ya dönerek. «Ben gidip odun getiririm... nasıl olsa kendiliğinden gelmez buraya o!.. Celso yemeğimizi pişiriyor, bir de odun getirmesini bekleyemeyiz...»

«Peki öyleyse, birlikte gidelim...» dedi Paulino serinkanlılıkla, «Hem, neden odun toplamayayım ki?.. Ama o herif bana emir veremez... Aramızda ne fark var ki?..»

Yerliler için oldukça uzun bir geceydi. Bir kez konuşmaya başladılar mı gece bir türlü bitmez, kimse de uyku uyuyamazdı.

Sabah erkenden, tanyeri henüz ağarmadan bü-

tün ateşler yakılmış ve yola çıkmadan midelerine birşeyler indirebümek için yerliler, kahvelerini pişirmeye ve bir gece öncesinden kalan fasulyelerini ısıtmaya başlamışlardı.

Caballero'larm ateşi, her zaman yarım çatıdan oluşan evlerinin açık tarafından yanardı. Böylelikle casita'nm içi ısınır ve gece uyurken ayaklarını ısıtabilmek için ateşe doğru da uzatabilirler di. Üstelik ateş, et kokusuna gelen ve kampın çevresinde dolanan kaplanlardan da koruyordu onları.

Geceleri eşekler, yaprak ve ot bulmak için biraz dolanır, sonra da uygun bir yerde yatarlardı. Gece boyunca üç ya da dört kez yatarlar, ama her seferinde de yarım saatten fazla duramazlardı. Sonra ayağa fırlayıp silkinirler ve hızla soluk almaya başlarlardı. Her zaman bir aradaydılar. Atların ve eşeklerin her hareketi, kaplanlara karşı bir korumaydı. Saldıra saldıra yitip giden ya da çok geride kalıp sürüden ayrılan hayvanlara saldırırdı yırtıcı hayvanlar... O zaman bile ancak zayıf ve yaralı hayvanların başı derde girerdi.

Arriero'lar, her zaman birliğin geldiği yolu dikenli çalılarla örterlerdi. Yol dar olduğundan ve önüne de dikenli çalılar konduğundan, bu kapının yanlarından kolaylıkla içeri giremezlerdi. Eğer hayvanlar kaçmaya çalışırlarsa, bunu geldikleri ve tanıdıkları yoldan yapmaya kalkarlardı. Birliğin ertesi gün izleyeceği yola atlar ve eşekler yalnızca bir parça yeşillik aramak için giderlerdi ve yarım milden fazla uzaklaşmazlardı. Geceleyin konak yerine ne denli yakın dururlarsa kendilerini o denli güvenlik içinde hissederlerdi.

öteki birkaç konak yerinde olduğu gibi bu konak yerinde yolu kapamaya gerek yoktu. Burada ırmak nasü olsa yolu arkadan kesiyordu. Rampalar parçalanmamış bile olsa, hayvanlar geceleyin bunların üs-

tünden yürümeyi göze alamazlardı. Irmağı geçmek, onlar için epey zordu. Mümkün olduğu zaman kampın ırmağa yakın kurulmasının nedeni, yemek pişirmek, içmek ve yıkanabilmek için gerekli suyun kolayca sağlanabilmesiydi. Başka bir neden ise, salman hayvanların kaçamamasıydı. Genellikle dönüş yollarında böyle kapılar kullanılırdı.

Sabahları hayvanları toplamak, sanıldığı kadar kolay bir iş değildi. Ancak çok usta **arriero**'lar, oldukça kısa bir zamanda hayvanları toplamayı becerebilirlerdi. Bu usta kervan sürücüleri, garip bir sezgiyle hayvanların yerini hemen bulurlardı. Cengel ne denli karanlık olursa olsun, hemen hemen hiç ışık kullanmadan hayvanları bir araya toplayabilirlerdi.

Yol, her zaman çalılıkların arasından geçmediğinden kimi zaman oldukça uzun düzlüklere rastlanır ve buralarda da hayvanlar bir-iki mil uzaklaşarak kendilerine yeşillik ararlardı. Sabahleyin bu hayvanları bulup getirebilmek için birkaç eşek sürücüsü, kahvaltı etmeden yola koyulurlar, hatta öğle yemeğini bile kaçırıp ancak öğleden sonra kervana yetişirlerdi.

Casita'larının altında **caballero**'lar, büzülüp titreyerek battaniyelerini çenelerine dek çektüer. Sabahleyin erkenden, hele özellikle sis çökmekteyken, tropik cengel oldukça soğur. İnsanın vücudu tropik sıcaklığına alışmış olduğundan, sabahın bu soğuğuna dayanmak daha da zorlaşır.

Vücutlarında geceden kalan sıcaklığı yitirmemek için **caballero**'lar ellerinden geldiğince ayağa kalkmaktan kaçındılar. **Muchacho**'ların kendileri için yaktıkları ateşin yanma iki büklüm gittiler.

Bir yandan kahvelerini içip, bir yandan da memnunluklarını belirtmek için garip mırıltılar çıkartarak yeniden hayata döndüler ve ellerini ısıtmak için fin-

canları avuçlarının içine aldılar.

Kahvelerini bitirdikten sonra kaplarını bir kıyıya koydular, bütün vücutlarını kaşıdılar, tükürdüler, esnediler, gerindiler, kendilerini dünyaya getirenlere belâ okudular, tırnaklarıyla kafalarını kaşıyıp sakallarını sıvazladılar, boğazlarını temizleyip tükürdüler ve biraz daha küfredip gerindikten sonra ayağa kalktılar.

Yerliler, suyla dolu jicara'larmı getirdiler. Suyu efendilerinin ellerine döktüler. Caballero'lar ellerini ovdular, ıslak parmaklarıyla gözlerini sildiler ve sonra ellerindeki suları silktilër. Sonra geceleyin böceklerin kulaklarına, burunlarına ve boyunlarından aşağı girmelerini önlemek için boyunlarında sanlı tuttukları havluyla kurulandılar.

Daha sonra getirilen suyla caballero'lar ağızlarım çalkaladılar ve sanki bir törendeymişçesine uzun uzun ağızlarının içini yıkadılar.

Bu arada ortalık bağrışlar, çağnşlar **ve** verilen buyruklarla çınlıyordu. Muchacho'lar pirinçlerini pişirdiler, fasulyelerini ısıttılar, kendilerine taze kahve yaptılar **ve** pamuk torbalarının içindeki totopostle kınntılannı yediler.

Konak yeri canlanmaya başlamıştı.

Arriero'lar, kolaylıkla ayağa kalkmayan **ve** üstlerine yük yüklenirken kıpırdanıp' duran hayvanlara bağırıp küfrediyorlardı.

Eşeklerden biri kaçtı. Üstü yüklü olan bir başkası kendini yere atıp sırtındaki yükten kurtulmaya çalıştı. Ötekiler ise, yola koyulmuşlardı. İpler kopuyor, hayvanların üstündeki yükler oynuyor, arriero'lar bağırıyor, kendilerine yanlış ip veren bir köylü delikanlıyı azarlıyorlardı.

Bu hareket saatinde konak yerinin üç millik çevresinde herhangi bir kaplanın olmadığını, hatta bir

ağaca yeni yakalanmış bir antilop asılsa bile konak yerine yaklaşmayacağını anlamak için insanın öyle fazla bir cengel deneyi olması gerekmiyordu. Arriero' ların çıkardığı gürültü, mezarlığa giden yaşlı bir dişi filin bile sinirlerini bozardı.

Celso, Andrés, Paulino ve ötekiler, çıkınlarını hazırlıyorlardı.

Paulino ateşi toprakla örtüp, kullanmadıkları odunları toplayıp çıkınına doldurdu.

Müchacho'lar yere çömelmiş, boşaldrktan sonra çıkınlarının üstüne konmuş ya da filelere tıkıştırılmış konserve kutularmdaki son kahve kırıntılarını arıyorlardı.

Birden, don Gabriel'in sesi işitildi:

«Hey sen, Camaron... Allahın belâsı cabron... golfo maldito... Nerelerde sürtüp duruyorsun?.. Çabuk buraya gel diyorum!»

Andrés, tepeden tırnağa titrediğini hissetti. İlgisizce yere çömelmiş, hâlâ içinde biraz kahve bulunan konserve kutusunu başına dikmiş olan Celso'ya baktı.

Ortalık hâlâ karanlıktı, ama gün, hızla ağanyordu. Her yer, mavimsi bir grilikteydi.

Celso'nun suratmda gördükleri, Andrés için yeterliydi. Celso'nun bu kadar ilgisiz olması, onu şaşırttı. Yüzünde tek bir kıpırtı bile yoktu.

Celso, soran bir yüzle Andrés'nin kendine bakmakta olduğunu gördü.

«Hey, pis öküz sürücüsü, neden bana öyle bakıyorsun?..» dedi Celso huysuz huysuz. «Sabah sabah o güzelim dişlerinden birkaçını dökmemi mi istiyorsun?.. Tam havasındayım böyle birşeyin!.. Şu anda seni, hatta kendimi bile öldürebilirim... İşte nasıl bir durumdayım, görüyorsun !.. »

«Bueno...» diye bağırdı don Gabriel. «Gidiyoruz!.. Sen, yine her zamanki gibi geriden gelirsin... Hemen

saymaya başla ve kimsenin eksik olmadığından emin ol. Sonra bir çuval özürle çıkma karşıma...»

«Ahorita, jefe...» diye El Camaron'un sesi çalılıkların arasından yükseldi. «Bir saniye... geliyorum... A sus ordenes, patron!»

Celso, Andrés'ye baktı, ayağa kalktı ve çıkınını sırtına aldı.

«Hadi gel öküz sürücüsü, biz en öndeki takımdayız!»

Bir süre yan yana yürüdükten sonra Celso:

«Neler geçiyordu kafandan?..» diye sordu.

Güldü.

«Ben, senin ne düşündüğünü iyi biliyorum!.. Ben bir falcı değilim ve yıldızları okuyamıyorum, değil mi?.. Ama yanlış ağaca çıktın! Görüyorsun ya, sen ya da çocuklardan biri birşeyler düşündüğünüzde **hiç** bir şey olmuyor. Yazgı, ancak siz görmediğiniz ve düşünmediğiniz zaman çalışıyor. Üstelik dün sen beni gözetlerken, ben de seni gözlüyordum. Bir tepescuintlehin ardındaydım. Biraz taze et, hepimiz için iyi olurdu. Bir şey daha var manito; henüz Santa Clara gölüne gelmedik. En azından iki günlük yolumuz daha var... Bu iki günde de çok şeyler olabilir!.. Eğer bir daha bir tepescuintle'nin ardına düştüğümde beni izlersen seni öyle benzetirim ki, bir daha ayağa bile kalkamazsın. Sırf dost olduğumuz için elbet... Şimdi beni yalnız bırak. Düşünecek bir yığın şeyim var! Ha, birşey daha var: esta vereda aqui... ikimizin yan yana yürümesi için yol çok dar!»

OTUZ DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bugün birlik, Busija paraje'sine ulaştı.

Busija ırmağı Santa Domingo ırmağından daha da

genişti. Ama öylesine kolaylıkla geçebiliyordu ki, bu herkes için pazar günleri öğlenden sonraları oynanan bir oyun gibiydi. Dibi taşlıktı. Yalnız, hayvanların büyük taşlara takılıp düşmemeleri ya da ayaklarını taşların arasına sıkıştırmamaları için dikkat etmeleri gerekiyordu. Ama su, dupduru olduğundan hayvanlar bastıkları yeri açıkça görebiliyorlardı.

Karşı kıyıda konaklamak için geniş bir düzlük vardı.

Burada, ırmaktan bir kol ayrılıyordu. Bu kol, bir yay çizerek elli metre uzaklıkta yine ırmakla birleşerek küçük bir ada oluşturuyordu. **Monteria**'lara giden küçük birlikler, bu ada üstünde konaklıyorlardı. Ama böyle büyük bir birlik için adanın üstünde yeterince yer yoktu. Bu yüzden yalnızca **caballero**'larla onların **mozo**'ları burada kaldı.

Hiç kuşkusuz burası, bütün yürüyüş boyunca karşılaştıkları en güzel konak yerlerinden biriydi. Ama geceyarısı öyle bir sağanak boşandı ki, yerliler kendilerine birkaç çatı yapmak zorunda kaldılar. Bu çatılar derme çatmaydı, ama yine de bunlarsız daha fazla ıslanacaklarına inanıyorlardı. Gelgeldim günün ilk ışıklarıyla bu konuda epey iyimser düşündüklerini anladılar, öylesine ıslanmışlardı **ki,** geceyi ırmağın içinde geçirmiş olsalardı bile böylesine ıslanmaları olanaksızdı.

O gece Celso **tepescuintle** avına çıkmadı. Bunun enerjisini boşa harcamak olacağını, çünkü bu bölgede o küçük hayvanlara rastlanmadığını söyledi. Ama bir yerli gibi o da çatının yapımında kullanılmak üzere sopa, dal ve yaprak aramak için öbür yerlilerle birlikte ormana gitmişti.

O günlerde ay yeni büyümeye başladığından, geceler daha aydınlık, daha dostçaydı. Ayın donuk ışığı cengeli daha az ürkütücü yapıyordu.

Yerliler, ateşin çevresine çöküp akşam yemeklerini hazırlarken Celso: «Şurada, yakınlarda bir monteria vardı,» dedi. «Şimdi öldü artık! Zaten pek de fazla soluğu yoktu. Orası gerçek ve gelişmiş bir monteria değildi elbet. Ağlamasınlar diye çocukların gönderildiği bir monteria'ydı...»

Andrés çevresine baktı.

«Ama ortaklıkta monteria filan görünmüyor!..»

«Amma da saçmalıyorsun!» diye güldü Paulino. «İnsan monteria'yı öyle şıppadak görmez,.. Bir tanesinin ortasında bile olursun da farkına bile varmazsın!..»

«Ama ben hiç caoba ağacı da görmüyorum...» dedi Santiago.

«Ben burada bir monteria olduğunu, dikkat et; olduğunu... söylemiştim. Öyleyse bir caoba ağacını görmeyi nasıl beklersin?..» karşılığını verdi Celso. «Bütün maun ağaçlarını kestiler... Onun için ortalıkta hiç yok... Şirketler, kestikleri her ağaca karşı bir caoba ekmek ve böylelikle ağaçların tükenmesini önlemek koşuluyla alırlar bu toprakları. Bunu yapmak zorundadırlar. Yoksa toprak ellerinden alınır. Üstelik de yüklü bir ceza yerler!.. Burada hiç maun ağacı görüyor musun?.. Say bakalım; bir tane. bile yok! Şirketler hepsini kesmiş ve kuru bir caoba bile kalmayınca çekip gitmişler... Her zaman böyle yaparlar zaten...»

Bu allahm belâsı yürüyüş boyunca caoba'dan başka hiç bir şey işitmedim... Sabahleyin caoba, öğleyin caoba, akşamleyin caoba... caoba'dan başka hiç bir şey yok!..» dedi Andrés. «Şimdi, gerçek bir caoba ağacını gözlerimle görmek istiyorum.»

Gözlerini iyi açmalıydın kardeşim,» dedi Paulino. «Geçtiğimiz son kasabada kulübelerin bütün kapıları, bütün sıralar ve iskemleler caoba'dan yapılmıştır.

Eğer bu dünyada birşeyler öğrenmek istiyorsan, biraz gözlerini açıp sağma soluna bak...»

«Senin için burada iyi bir ağaç arıyabilirdim,» dedi Celso. «Arkalarda bir yerlerde birkaç tane kalmış olmalı. Ama yeterince göreceksin. O allanın belâsı şeyleri öyle bir göreceksin ki, 'A donde quedo hoy tu j ornai, cabron? Günlük işini tamamladın mı bakayım?' diye bir soruyla karşılaştığında ağzından burnundan kan geldiğini göreceksin. Onun için şimdiden acele etme. Caoba'nm senden kaçtığı yok!..»

«Santa Clara gölünün ötesinde kocaman bir Caoba İmparatorluğu başlar,» dedi Celso kadar usta bir işçi olan Paulino. «Şimdi bizim bulunduğumuz yer, oranın bir uzantısı. İkimiz gibi tecrübeli olanlar, burada eline machete'ini bile almaya tenezzül etmez... Ne dersin Celso?»

«Çok doğru. Ama sanırım bir casita yapmak için elimize machete'lerimizi almak zorundayız... Gök o kadar kapalı ki altı saate kadar patlayacak gibi bu hava... Gördüğümüz o ufacık ay parçası, tamamen örtülü. Neyse, ben petate'mi hazırlayıp hava bozuncaya dek bekleyeceğim. Eğer rüzgâr dönerse, belki de yağmur yağmaz.»

«Yârın akşam Santa Clara gölünde olacağız,» dedi Pauline. «Orada hava genellikle yağışlıdır...»

«Ama bazen de çok güzel geceler olur... Açık, yıldızlı geceler...» dedi Celso. Ve uyumak için sarape'sine sarındı.

Gün doğmadan yağmur dinmişti. Ama gök öylesine siyah bulutlarla doluydu ki, yakılan bütün ateşlere ve gaz lambalarına karşın hayvanları bulmak için arriero'lar tam iki misli zaman harcamak zorunda kaldılar.

Tüccarların paketleri kaba liflerden yapılmış olan ve suyu içine geçirmeyen petate'lere sarıldı. Ama pa-

ketler, bütün gece çamurun içinde kalmışlardı. İpleri iyice ıslandığından, sıkıca bağlanamıyorlardı. Yürüyüş sırasında eğer güneş çıkarsa ipler gevşeyecek, paketler kayacak ve onları yeniden yerine koyup sıkıca bağlamak gerekecekti. Bu yüzden epeyce zaman yitirecekler ve bir sonraki **paraje**'ye zamanında varamayacaklardı.

Celso, sıcak kahvesini yudumlayıp tavanın içindeki fasulyelerini karıştırdı, ötekiler ateşin başına çömelmişler, pantolonlarıyla battaniyelerinin suyunu sıkıp kurumaları için ateşin yanma koyuyorlardı. Ateşin yanında, içinde kahvaltı hazırlanan tencereler, konserve kutuları ve maşrapalar bulunuyordu.

Caballero'ların kaldıkları adadan don Gabriel'in sesi yükseldi.

«Heeey! Camaron!.. Allahm belâsı herif... yine nerelerde sürtüyorsun?.. Çabuk buraya gel pis solucan!.. Hey Camaron!.. Camaroooon! Buraya gel diyorum!»

«El Camaron caballito'sunu aramaya gitti patroncito,» dedi onlar için pirinç pişiren yerlilerden biri.

«Doğru söylüyor, jefecito...» diye bağırdı başka biri. «Hemen hemen her sabah El Camaron atının peşinden gitmek zorunda kalıyor. Atı hiç bir zaman kampın çevresinde durmuyor...»

«Eğer o geri zekâlı atını adam edemediyse, neden bir yere bağlamıyor?..» dedi don Gabriel, ellerini yıkarken.

Yarım saat sonra don Gabriel yine bağırmaya başladı. Bu kez gerçekten küplere binmişti:

«Hey allahm belâsı... **donde esta este golfo apestoso?..** Hey, sen Chicharron,» diye bağırdı yakmmda duran bir adama. «Hadi, çabuk git de o orospu çocuğunu ara!.. Ama sonra gelip de bulamadım deme bana!»

Ağır ağır kızarmakta olan gök, yeni doğan güneşin habercisiydi.

Kervan, yola çıkmaya hazırdı.

«Neden El Camaron'u öyle acele istiyorsun?» diye sordu don Ramon. «Nasıl olsa arkamızdan gelir. En geride görevli olduğunu pekâlâ biliyor... Merak etme, onun gibi biri ne yazık ki kaybolmaz!.. Bana bir kötülüğü olmadı, ama gördüm mü midem bulanıyor...»

«Onun için kaygılanmıyorum... Cehenneme kadar yolu var,» dedi don Gabriel, «Ama yürüyenlerin listesi onda, sayım yapmamız gerekiyor...»

Don Ramon'un gereksiz yere canını sıkmaya hiç niyeti yoktu.

«Öyleyse don Gabriel, istersen sen arkadan gel ye elinden geldiğince saymaya çalış yerlileri,» dedi. «Kimsenin eksik olduğunu sanmıyorum. Buralara kadar geldikten sonra artık kimse kaçmaz. Dönüş yolu çok uzun... Bizim gibi onların da yemekleri hemen hemen bitti artık... Bana kalırsa gitsen iyi olacak...»

«Bueno,» dedi don Gabriel. «Entonces yo me encargo de la cola. Ben, önde ya da ortada gitmeyi yeğlerim. Ama ne yapalım, birinin de arkadan gelmesi gerek...»

Don Ramon, yürüyüşe başlamak için işaret verdi.

Kırbaçlar şaklamaya ve hayvanlar çamura saplandıkları ve yürümek istemedikleri için arriero'lar küfretmeye başladığından, don Gabriel'in El Camaron'u aramak için gönderdiği El Chicharron, koşarak geldi. Öylesine koşuyordu ki, sanki cehennemin bütün alevleri onun peşindeydi. Yanlarına geldiğinde, tek bü* söz bile söylemeyecek durumdaydı. Yutkundu, birşeyler mırıldandı ve eliyle geldiği yönü gösterdi.

«Bueno, por el diablo... Konuşacak mısın?..» diye bağırdı don Ramon ona. «Yoksa şu elimdeki kırbaçla sana yardım mı edeyim?»

«El Camaron ölmüş... Orada... çalıların arasında... Yokuşun dibinde!.. Kazığa geçmiş...»

«Kazığa mı geçmiş?..» diye sordu caballero'lar hep bir ağızdan.

«Evet, kazığa geçmiş...» diye yineledi El Chicharron. «Virgen Purisima, Madre Santisima, yardım et bana ayudame, ruhumu kurtar!..»

istavroz çıkardı ve birkaç kez başparmağını öptü.

«Kes bu saçmalıkları...» dedi don Gabriel. «Hadi gidip bakalım ne olmuş!.. Çıldırmış olmalısın!.. Kazığa mı geçmiş?.. Ömrümde hiç böyle şey görmemiştim. Vamos, senaros... Hadi gidip bakalım!»

Arriero'lardan biri bağırdı:

«Pardoneme, jefe... Biz ne yapacağız?.. Eşekler burada daha fazla duramazlar... kaçacaklar... Hepsi de yüklü... Onların yükünü yeniden boşaltamayız!»

«öyleyse siz gidin. Hayvanlarla birlikte yola koyulun. Biz, arkanızdan geliriz...»

Don Ramon yeniden ıslık çaldı, birlik yola koyuldu.

«Bueno jefe...» dedi arriero. «Hasta luego... sonra görüşürüz...»

Sonra hayvanlardan kendisine en yakın olanı sopasıyla dürtükledi ve yürüyüşe başlamış olanlara yetişmek için çabucak gittiler.

Don Alban, bir grup muchacho'yu çağırdı.

«Hey siz oradakiler! Buraya gelseniz iyi olur!.. Belki bir iş çıkar!..»

El Chicharron koşarak ve bağırarak gelirken Celso, Paulino ile Andrés'ye şöyle demişti:

«Sakın ha yaklaşmayın... başımıza iş çıkartırlar. Nasıl olsa sonra bol bol çalışacağız...»

Sonra, yola çıkmış olan grubuna yetişmek için arkalarından hızla ilerlemeye başladı.

«Ama ben El Camaron'a ne olduğunu görmek istiyorum,» dedi Paulino.

«Onun basma gelenlerden sana ne?..» diye sordu Celso. «Bırak, nereye isterse oraya gitsin!.. Yoksa çok candan bir dostun muydu?»

«Yok canım, şeytanla dostluk kurarım daha iyi!» karşılığını verdi Paulino.

«Öyleyse hadi yola koyul, bir yandan da şarkı söyle...» dedi Celso. «Eğer o allahm belâsı herif geberdiyse, bu senin için daha iyi. Bir kırbaç daha eksildi demektir. Üstelik de hain bir kırbaç...»

Olayı daha fazla düşünmeden hep birlikte yola koyuldular.

Caballero'lar atlarından indiler.

El Chicharron, onları çalılığın iki yüz metre kadar gerisine götürdü.

El Camaron'u, yere uzanmış buldular. Kazık, sırtından girmişti.

El Chicharron, doğru görmüştü. **Capataz** ölüydü. Bir elinde atını yakaladığı ip vardı. İp, sıkıca bileğine dolanmıştı. Ne kadar gevşerse gevşesin, at kaçamazdı.

Gözleri açık ve donuktu. Yüzünde bir dehşet havası okunuyordu. Sanki son anda, yaklaşmakta olan bir hayalet görmüştü.

Don Ramon, yanında getirdiği adamlara atı salmalarını, sonra da cesedi kaldırmalarını buyurdu.

Cesedi iyice çakılı olduğu kazıktan çıkarmak için epeyce uğraştılar. **Caballero**'lar kazığı inceledüer.

«Ender bir kaza,» dedi don Ramon. «Ama böyle şeyler olur. Bugünmüş gibi aklımdadır, çocukken böyle birşey görmüştüm. Çok doğal birşey bu...»

Kazık; sert, genç bir ağacın ince gövdesiydi. Ça-

tı yapmak için sopa arayan yerliler, böyle ağaçları tek bir machete darbesiyle keserlerdi. Machete'i hiç bir zaman ağaca dik olarak vurmazlar, aşağıdan yukarı doğru hafifçe eğik olarak vururlardı. Böylece ağacın yerde kalan gövdesi ancak elli santim kadar keskin olurdu. Karanlıkta cengelde dolaşan birisi eğer kazayla böyle bir kazığın üstüne düşerse feci bir. biçimde ölürdü. Hele elinde bir ucu ata bağlı olan bir ip varsa ve at da ipi gittikçe daha çok çekiyorsa, kazığa gittikçe daha çok gömülürdü. Tabiî, başka birşey de olmuş olabilirdi. Durmadan ipi çeken at bir-iki saniye daire çizerek dönmüş ve o sinir içinde kazara yere düşmüş adamın üstüne basarak onu kazığa geçirmiş de olabilirdi.

Don Albon, tükürüp istavroz çıkardı.

«Bu da en azından öbürünün, neydi adı?.. Evet evet... El Zorro'nun ölümü kadar iğrenç bir manzara-•• Neyse baylar, özür dilerim, ama burada daha fazla sallanamam... Gecikiyoruz, atıma binip gidiyorum.»

Don Ramon bir süre duraksadı.

«Bizim de burada kocakarılar gibi durmamızın hiç bir yararı yok. Onu yeniden canlandıranlayız... zaten çoktan buz gibi olmuş... Dün gece erkenden ölmüş olmalı... Korkunç bir ölüm... Nasıl da bakıyor! Onun şimdiden cehennemde olduğuna yemin edebilirim. Neyse, midem bulanmaya başladı... üstelik bir de kahvaltının üstüne!..»

Don Gabriel, bir sigara yaktı.

«Onu gömsek iyi olur sanırım!»

«Tabii,» dedi don Gervasio, «Tabii onu gömmemiz gerekli... elbette!.. Başka ne yapabiliriz ki?.. Onu yanımızda götüremeyiz. İki saat sonra kokmaya başlar. Neyse, ben gidiyorum baylar... Mallarımın başında olmam gerek. Onları yitirmeyi göze alamam!»

Gün, iyice aydınlanmıştı.

«Buraya bak don. Gabriel,» dedi don Ramon. «Ben, birliğe katılmaya gidiyorum. Onları yalnız bırakamam, biliyorsun. Eğer böyle, birbirimize aptal **aptal** bakmaya devam edersek, bugün ancak Cafetera **ya** kadar gidebiliriz. Orada da su yok. Kurbağalarla dolu, sarı ve pis bir birikinti var yalnız. Susuzluktan ölen eşekler bile yaklaşmazlar ona... Santa Clara **gö**lüne varmamız gerekli. Orada taze ve serin su bulabiliriz. Ben gidiyorum don Gabriel, sen buradaki **işi** bitirirsin!.. **Santisima Madre del Dios, ruega** por mi.»

İstavroz çıkardı ve atların yanında kendisini beklemekte olan yerlilere doğru hızla yürüdü.

«Ceplerini boşaltın,» buyruğunu verdi don Gabriel, cenazeyi gömmek için gelen yerlilere. «Üstünde mektup ya da herhangi bir kâğıt var mı?..»

«Nada de papeles jefecito,» dedi El Chicharron.

«Liste, eğer çantasında olmalı. Neyi varsa aranızda bölüşün!» dedi El Chicharron'la La Voleta'ya.

«Ama önce onu gömün, sonra miras üstüne kavga edersiniz...»

«Yüzüğü alabilir miyim **jefe?»** dedi El Chicharron.

«Alabilirsin! »

El Chicharron, El Camaronün parmağına tükürdü ve zorlukla yüzüğü çıkardı. Bir süre baktıktan sonra kendi parmağına taktı. Yüzük, onun ancak orta parmağına olduj Yerliler, çukuru çoktan kazmışlardı.

«Şu yüzüğe bir bakayım Chicharron,» dedi don Gabriel birden.

El Chicharron yüzüğü çıkardı ve düşkırıklığıyla **onu** don Gabriel'e verdi.

«Git **de** çocuklara yardım et, fazla oyalanmayalım!» **diye emretti.**

«Ayakkabılarını çıkarın, bakın bakalım içinde para ya da kâğıt var mı?»

«Bunu zaten yaptık jefe,» diye bağırdı yerlilerden **biri.** «İçi bomboş... Hem ayakkabıları da delik deşik!.»

Don Gabriel, dikkatle yüzüğü inceledi. Üstüne hohladı, gömleğine silerek parlattı. Herhangi bir şeyin üstüne yerleştirilmiş olup olmadığını anlamak için yüzüğe yandan ve içinden dikkatle baktı, elinde tarttı, yeniden gömleğinin üstünde parlatıp çakısıyla taşın üstünü çizdi. En sonunda yüzüğü parmağına geçirdi, elini keyifle uzattı ve çevirdi.

«Bak bak bak kimin aklına gelirdi ki!..» diye mırıldandı. «Bu düzenbazın yüzüğü nereden aldığını bilmek isterdim. Muhakkak onu almak için birini öldürmüştür. Hiç şaşmam buna...»

Yüzüğü parmağından çıkarıp cebine koydu. Bir süre sonra yine eline aldı, dikkatle kuşağına yerleştirdi.

«Hey tembel yaratıklar, hâlâ hazır değil misiniz?..»diye bağırdı sinirle.

En yakınındaki yerliye öyle bir tekme attı ki, yerli doğruca kazdığı çukurun içine düştü.

«Eğer buraya uyumaya geldiğinizi sanıyorsanız, ben sizi harekete geçiririm! **Vamos, rapido!** Allah bilir artık ne zaman birliğe yetişiriz!..»

Bir sigara yaktı, yüzüğü koyduğu yerin üstünü okşadı, biraz dolaşıp, yine çukurun başına geldi.

«Yeterince derin olmuş. Kaplanlar nasıl olsa onun kokusunu alır!.. Hadi, atm içine... Ama önce kuşağını çıkartın!»

«İşte burada **jefe!**»

Don Gabriel kuşağı açtı, salladı ve sonra mezara yaklaşıp bunu adamın yüzüne örttü. Kuşağın üstünden ölünün gözlerini kapadı. Ayağa kalktı, istavroz çıkardı.

«Vergencita, **Purisima...** bizim için dua et, amin!»

Üç kez istavroz çıkarıp başparmağını öptü.

Eğilip bir avuç toprak aldı ve cesedin üstüne attı.

«Hadi, örtün artık üstünü!.. Sen de bir haç yap Chicharron!»

«İşte burada, hazır jefecito...» dedi yerli.

«Bueno... hadi koy. Oraya değil aptal... baş ucuna!. Hadi bakalım şimdi hızla yürümeye başlayın... Yoksa size nasıl koşulacağını öğretirim!»

Yolda El Chicharron'a, El Camaron'un atının ipini çekmesini söyledi, kendisi de atma bindi. Adamlar çıkınlarını yüklenene dek bekledi ve atıyla son adamın arkasından gitmeye başladı. At tarafından itilmemek için küçük grup koşmak zorunda kalmıştı.

«Por Jesu Cristo, size nasıl yürüneceğini göstereceğim. Bugüne dek yürümenin ne demek olduğunu bilmiyordunuz... »

İki saat sonra birliğe yetişmişlerdi.

OTUZ BEŞİNCİ BÖLÜM

Bugün kervan aşağı yukarı on **legua**'dan geçmek zorunda kaldı. Gerçekten de zorlu bir gün olmuştu.

Öğleye doğru birliğin kısa bir mola için durduğu Desempone ırmağına vardılar. Don Gabriel'in yürümelerini söylediği **muchacho**'lar ölü gibi yere yıküdılar. Bunu gören don Ramon, yanlarına geldi.

«Eğer vahşiler gibi koşmaya başlarsanız, monte**ria'lara** hiç bir zaman varamazsınız!»

Her Meksikalı atlı gibi **o** günkü yiyeceğini taşıdığı **morral**'inden bir sardalya konservesi çıkararak soluk, soluğa kalmış adamlara attı.

«Bunu bölüşün. Çok su içmeyin, işinize yaramaz.»

Sonra don Gabriel'e gidip şöyle dedi:

«Bu işte öğrenmen gereken daha çok şey var **amigo,** adamları yakalamak yeterli değil. Onları monteria' lara sağlam ve güçleri yerinde olarak götürmelisin. Yoksa para alamazsın, biliyorsun!..»

«Ara sıra onları biraz sarsmanm bir zararı olmaz!» karşılığını verdi don Gabriel. «Hepsi keçi gibi...»

«Nasıl istersen...» dedi don Ramon. «Yalnız bilmeni istedim o kadar!..» Ömrüm boyunca sözleşmeli işçilerle uğraştım. Gençliğimde gümüş, çinko ve bakır madenleri için adam toplardım. Bütün işçilerin gücünün, yeteneğinin ve iyiniyetinin belli bir sınırı vardır. Eğer bunu aşarsan, başına iki şey gelir: ya tehlikeli olurlar, ya da hiç bir işe yaramazlar! Bu iki şık da bize göre değil herhalde!..»

«Belki de haklısın don Ramon,» diye mırıldandı don Gabriel. «O korkunç manzaradan elimden geldiğince çabuk uzaklaşmak istedim.»

Onlar konuşurken, yanlarına don Alban geldi.

«Kendimi çok kötü dissediyorum baylar. Sanki sonsuza dek bu cengelin içinde yürüyecekmişiz, sanki burada bir daire çiziyormuşuz gibi geldi baha. Bir kez olsun tepemizde mavi bir gök görmedik. Hep karanlık ve yeşil!.. Bir de bu boğucu sıcak ve nem. Çevremizde sürekli bir fısıltı var. Bütün gün kulaklarımda **griton**'larm o korkunç çığlıkları uğulduyor. Eğer yakında bir ev, bir masa, bir tabak ve değişik suratlar görmezsem, **por la Santisima,** çıldıracağım. Nereden aklıma geldi de **monteria**'lara mal götürmeye kalktım?..»

Don Ramon gülerek onun sırtına vurdu.

«Saçmalama don Alban. Her şey geçer... Yanında taşıdığın her şeyi yüzde yüz, çoğu kez de yüzde iki yüz kârla sattığında cengel konusundaki kanıların değişecektir. Asma suratını, bir şarkı söyle. Bizim de yanımızda kadın yok... senin asıl derdin

bu!.. Ben buna alıştım... Hadi baylar, atlarımıza binelim...»

Islık çalarak yürüyüşe başlama işaretini verdi.

öğleden sonra beş sıralarında havada büyük gölün belirtileri sezilmeye başladı. Hafif bir rüzgâr, gölün kıyısındaki çimenlerin, çamur ve bataklıkların kokusunu kervanın yavaş yavaş inmekte olduğu dik yokuşa dek getirdi. Ara sıra, göl ve cengelin ortasında meydana getirdiği büyük boşluk görülebiliyordu.

Yol, oldukça bozuktu. Kimi yerlerde yalnızca birbuçuk metre enindeydi. Ama insanin ayağı kayşa bile aşağı düşmesi olanaksızdı. Çünkü yüksek ve kayalık dağ, ağaçlar ve çalılıklarla kaplıydı.

Kervan tek bir sıra halinde ilerliyordu. Hiç kimse bir an bile olsun duramıyordu. Çünkü kendisinin durması bütün birliğin durmasına neden olacaktı. Arasıra hayvanların ayakları kayıyordu. Dikkatli olan **arriero**'lar, durmalarını önleyerek sopalarla dengelerini bulmalarını ve yola devam etmelerini sağlıyorlardı. • -

Arriero'lar bağırıp çağırıp çılgınlar gibi küfür ederken, gölün ve çevresindeki otlakların kokusunu alan hayvanlar da neşeyle yola devam ediyorlardı. Koca gölün kıyılarındaki yüksek kayalıklarda ve cengelden oluşan duvarlarda bütün bu seslerle birlikte gölün üstünde yaşayan hayvanlarm çığlıkları yankılanıyordu.

Kervan göle yaklaşırken hayvanlar daha hızlı yürümeye başladılar. Artık sırtlarmdaki yükler onları daha fazla yormuyor, gölün kokusu bütün yorgunluklarını unutturuyordu. .

Göl kuşlarının bütün çığlıklarına karşın, gölün çevresinde gizemli ve ezici bir yalnızlık vardı. Bunun için hemen hemen hiç bir neden yoktu görünürlerde. Ama yine de kişinin hemen farkettiği bir yal-

nızlıktı bu.

Her üç ayda bir monteria'lardan gönderilen öküzlerin otladığı geniş çayırlar, gölü çevreliyordu. Günlerce, aylarca ve yıllarca monteria'larda çalışan ve bir rastlantı eseri buradan kurtulan birkaç kişinin dışında bütün maun işçileri öldüklerinde buraya gömülürlerdi. Ama yine de, dinlenmeleri için tek bir gün verilmezdi onlara. Monteria'larda çalışan öküzler bile, bir süre için monteria'lardan uzaklaşıp otlaklarda dinlenmezlerse zayıflar, hatta ölürlerdi.

Monteria'larm gücünün yarısını bu öküzler oluştururdu. Öteki yarısı ise yerlilerdi. Söylendiğine göre, yerlilerin cennete giden ruhları vardı, belki de... Hayvanların ise, ruhları yoktu. Sonuç olarak, hiç bir kurtarıcı onlar için kendini üzmemişti. İşte bu yüzden, öküzlere tatil verilirken, yerliler tatilsiz çalışmak zorundaydı.

Gölün yakınında .duvarları olmayan, ağaç dallarıyla çatısı örtülü bir ev vardı. Burada, dinlenmekte olan öküzlere bakan yerliler yaşarlardı.

Kervan geldiğinde, bu iki yerliden hiç biri yoktu görünürlerde. Gölün karşı kıyısındaki öteki otlakları incelemek için yarım günlük bir yolculuk yapmışlardı. Oldukça şanslıydılar bu konuda; yoksa, kervanın hayvanlarıyla uğraşmak zorunda kalacaklar ve sonunda kimse kendilerine teşekkür bile etmeyecekti.

Konaklama yeri geniş bir düzlüktü. İnsan burada göğü rahatlıkla görebiliyordu. Koyu yeşil cengelin tekdüzeliğinde geçen uzun bir süreden sonra, bir karabasandan uyanmış gibi hissediyordu insan kendini. Ama üç saat sonra işkence yine başlıyordu, öylesine yoğun bir işkenceydi ki bu, insan gölün bütün güzelliklerini yadsıyabilirdi. Burada otlayan yüzlerce öküzden dolayı, konaklama yeri milyonlarca garrapata ile doluydu. Bir saat içinde herkesin vücudu ve

giysileri öylesine kene doluyordu ki, insan onlara karşı direnmeyi bırakıyor, böceklerin kendisini rahat rahat ısırmalarına ses çıkarmıyordu. Ne yazık ki gö-le girmek de onları öldürmüyor, tam tersine canlan-dırıyordu. Zaten yüzmek hemen hemen olanaksızdı. Kıyılar, yüz metrelik bir bataklıkla çevriliydi.

İçme suyu gölden değil, ırmağın yakınındaki yük-sek kayalardan akan iki pınardan elde ediliyordu.

Akşamleyin ateşin çevresinde otururken Celso Andrés'ye şöyle dedi:

«Sana El Camaron un bu soğuk suyun çıktığı ka-yalıklarda bir kazaya uğrayacağını söylemiştim. Ama görüyorsun, yazgının işine karışılmıyor. İnsan yaz-gıyı değiştirmeye çalışmamalı. Onunla hiç uğraşma-malı, nasıl olsa kendi bildiğini okuyor!»

«İşittin ya?» diye sordu Andrés. «Onu gömen ço-cuklar bunun bir kaza olmadığını, zaten öylesine akıl-lı bir herifin başına böyle bir kaza gelemeyeceğini söylüyorlar!»

«Eğer o aptalların saçmalıklarını dinleseydim hiç kendime özgü fikirlerim olmazdı...» dedi Celso. «Za-ten pis bir cabron ile neden ilgileneyim? Ama sana bir şey söyleyeyim: O ve El Zorro bir daha bir yerliyi oltalarına düşürüp karısından ayıramayacaklar. Bü-tün yapabileceğim, o iki herif aklıma gelince tükür-mek olacak.»

Ertesi gün yürüyüş cengelin oldukça yoğun bir bölgesinde devam etti. Kervanın daha önce geçtiği bölgelerden tümüyle değişik bir özelliği vardı bura-nın. Elli adım bile sert, kumluk ya da kayalık bir böl-gede yürümek mümkün olmuyordu. Her yer çamur ve bataklıktı.

«İşte, manito, şimdi çevrende caoba'nm kokusunu alabilirsin,» dedi Andrés'nin yanında yürümekte olan Celso. «Tek bir ağaç göremesen bile kokusunu duya-

bilirsin. Ama şu anda Caoba İmparatorluğunun içindesin. Bu akşam terkedilmiş büyük bir monteria'dan artakalanları göreceksin. Eğer düşünme yeteneğini hâlâ yitirmediysen, bunlar sana birşeyler anlatacaktır.»

Bitkiler iyiden iyiye değişmekteydi. Öylesine belirli bir değişimdi ki bu, yalnız yerliler değil, buradan lk kez geçen ve genellikle çevrelerine dikkat etmeyen tüccarların bile ilgisini çekmişti. Onlara göre, bir kural olarak bir ağaç bir ağaçtı, bir çalı ise bir çalıydı. Onun bir abanoz ya da bir mango ağacı olması, ticaret için işlerine yaramadıkça onlar için tamamen önemsiz bir şeydi. Bir ağaçla ya da onun değeri ile ilgilenmesi için hiç bir neden yoktu.

Atlar ve yük eşekleri her adımda derin, çamurlu toprağa büsbütün batıyorlardı. Dikkatle, yolu hissederek, toprağın en sert noktalarını seçmek zorunda kalıyorlardı.

Bu bölgelerde her zaman yağmurlu bir iklim vardı. Eğer birisi yaşlı ve tecrübeli bir monteria'lıya bu bölgelerde yağmur mevsiminin ne zaman başladığını ve ne zaman bittiğini sorsa gülerek şöyle karşılık verirdi:

«Evet bayım, burada yağmur mevsimi aşağı yukarı haziranın on beşinde başlar.»

Soma kaçınılmaz bir soru geliyordu:

«Peki yağmur mevsimi ne zaman sona erer?»

Yaşlı adam yine aynı ilgisizlikle yanıtlar:

«Haziranın ondördünde, geceyansma doğru.»

Bu doğruydu. Sabahları yağmur yağmasa bile cengelde öylesine yoğun bir çığ vardı ki, insan ayışığı altında atla dolaşmaya çıktığında ağaçlardan ve çalılardan sıçrayan sularla sırılsıklam olurdu. Bir sıralarında ortalık kurumaya başlar ve saat iki olduğunda hiç durmadan dört ya da altı saat tropik yağ-

muru yağmaya başlardı. İşte bu yüzden toprak, ekildikten sonra altı hafta yağmurda kalmış patates tarlasına dönmüştü.

" İnsan nereye baksa hurma ağaçları görüyordu. Bu ağaçların büyük yaprakları hemen hemen köklere yakın bir yerden çıkıyordu. Bu yüzden hurma ağaçlarının sanki gövdeleri yokmuş gibi duruyordu. Ve bu yapraklar ağaçların tepesinde değil de kökten itibaren çıkmaya başladığında cengel öylesine yoğundu ki, insanın bu ağaçlardan cengeli göremediği söylenebilirdi.

Gerçekten tarih öncesi zamanlardan kalma bitkilerin ördüğü vahşi ve ürkütücü bir görünümdü bu. Bu hurma ağaçlarının yaprakları otuz metre yüksekliğe dek çıkıyordu. Binlerce eğrelti otu da bunlar kadar yüksekti. İster istemez insana bitkilerin birbirleriyle savaştıkları fikrini veriyordu bu görüntü. İnsan dört bir yanda, bir çocuk eli kadar küçük bir açıklık için yapılan derin savaşı görüyordu. İnsanların varlıkları için giriştikleri savaşım, bu geniş bölgedeki bitkilerin verdikleri kavgaya çok benzer.

İşte caoba'yı kapsayan, onu dünyaya getiren ve güçlenip canlandırana dek onu besleyen bu topraktı. Bu soylu ağaç, ancak varlığı için hiç acımadan kabaca savaştığı sürece güzelleşebilir. Burada ne yetiştirilirse ve bu yetiştirilen şey yaşamayı başarırsa gerçekten soylu bir kişiliğe bürünür. Yumuşaklık ve çekingenlik her zaman çamurun içine gömülür. Neyse ki savaşta her yenilen nesne; daha güzel, güçlü ve soylu olanlar için bir gübre görevi görüyordu.

«Buraya bak, manito,» dedi Celso Andrés'ye. Bambaşka ve şimdiye dek kimsenin görmediği sihirli bir dünyada büyülenmiş gibi konuşuyordu. «Çevrene yeniden bak. İşte geniş vahşi Caoba Ülkesi burada başlıyor. Belki şimdi ilk kez insanların neden bir fin-

ca'nın tarlalarında caoba yetiştiremediğini anlarsın. Ben Socunusco'da kahve yetiştirdim. Orası da bir çeşit cengeldir. Görüyorsun ya, kahve öbür herhangi değerli bir ürün gibi özel bir dikkatle büyük ağaçların altına ekilir. Yoksa kahve, fasulye, cacahuate, mısır ya da öbürleri arasında pek bir fark yoktur. Ama burada caoba, evet caoba, tümüyle değişik bir şeydir. İnan bana eğer yalan söylüyorsam cehennemde yanayım. Şimdi yine burdayım, yine caoba koklarken gerçekten şunu düşünüyorum ki, ve eğer böyle değilsem, el maldito hijo de una puta, başka bir yerde yaşayamazdım. Nerdeyse gerçekten caoba'yı özlediğime inanacağım. O Dios mio, neler saçmalamaya başladım. Ama bana, sanki kendim bir caoba olmuşum gibi geliyor. Evet bir caoba. İşte bu yüzden bu ağaçları bu kadar özledim. Por la Madre Santisima, eğer yalan söylüyorsam doğruca cehenneme gideyim, şu anda gidip bu ağaçlara sarılıp onları öpebilirim. Belki sıcaktan ve yürümekten çıldırdığımı düşünebilirsin ama gerçekten onları öpebilirim. Zaten söyle bana mano yaşamın anlamı nedir? Kadın mı? On beş çocuk mu? Yün, tavuklar, domuzlar, mısır, benzin ya da pazara götürülecek olan mısırlar mı? Bunlardan da öylesine bıkabilirsin ki, her şeyden kaçmak istersin? Kaybolmuşum diyorum sana, kaybolmuşum ben... On beş tane piç cehenneme gitsin!.. Dikkatli ol manito, bir gün bunlar senin de başına gelmesin. O zaman ne kendin ne de senin.. Neydi adı... evet Esterellita'n için hiç bir şey yapamazsın.»

OTUZ ALTINCI BÖLÜM

Saatlerce sürüp gitti bu. Sanki yepyeni bir dünya başlamış, eskisi gömülüp gitmişti. Yeni bir dünya açıl-

mıştı. Ve bu yeni dünya karışık, iç içe girmiş, büyüyen bir şeyden oluşmuş bir örgüydü. Kişi tek bitkileri ayırdetme yeteneğini yitiriyordu. Büyüyor, büyüyor ve büyüyordu. Ortalıkta her şey yeşil, çok ve karışıktı. Küçük güneş ışıkları durmadan bir palmiye yaprağının üstünden ötekine sıçrıyor, dansediyordu. Sanki bu katı, yoğun bitki dünyasının üstünde, yeni bir dünyada, hiç bir insanın ya da hayvanın değil de, yalnızca bitkilerin egemen olacağı harika bir dünya yaratılması için bir çağrı var gibiydi.

İnsan bütün bütün dünyadan ayrılmış, yürüyen yerlilere, homurdanan hayvanlara karşın, kendini yine de yalnız ve terkedilmiş hissediyordu.

Yürüyenler; insanlar ve hayvanlar, sanki düşteymişçesine, kendini yutacak bu bitki dünyasının içine doğru yürüyordu.

Birdenbire Andrés bağırdı:

«Dios mio, ama bu... bu ne?»

Birdenbire durdu ve çıkmmı yere düşürdü.

«Ama bu ne?» diye soluk soluğa sordu yeniden.

Hiç beklemediği anda cengel gözlerinin önüne açılmıştı. Öylesine genişti ki bu yeni dünya ufkun her yönüne doğru genişliyordu. İki genç adamın ayaklarının dibinde, çok aşağılarda, güçlü, gizemli Ushumahcintla Irmağı, onsuz maun ağaçlarının bu vahşi bölgelerden uygar dünyaya götürülemeyeceği, o dev ırmak akıyordu. Caoba tarafından yutulacak yerliler için, her şeyden sorumlu olan ve görülebilir Tanrıydı bu. Cengelin bu dev ırmağı olmadan caoba, Kuzey Dakota'daki çam ağaçları kadar değersiz bir şey olurdu. O zaman caoba değersiz bir şey olacağmdan hiç kimse borçları karşılığında yerlileri monteria'lara satmayacaktı.

Bu yüksek kıyıdan bütün kıvrımları ile dev ırmağın izlenebildiği yer, hiçbir yerle kıyaslanamazdı.

Vakit henüz erkendi. Öğleden sonra saat iki sıralarmdaydı. Ama yine de konaklama buyruğu verilmişti. Burada, gereken monteria'lara işçi dağıtımı yapıldı.

Ana birlik birkaç gün daha cengelin içinden, ama yine ırmağın kıyısından ayrılmadan yoluna devam edecekti. Küçük gruplar kanolarla ırmağın karşı kıyısına geçirilip işletmelerini karşı yakaya kurmuş olan monteria'lara götürüldüler.

Karşı kıyıya kano ile geçirilen bu Meksika çocukları, hiç bilmeden yabancı bir ülkeye giriyorlardı. Kendilerine hiç sorulmadan başka bir hükümetin buyruğuna veriliyorlardı. Maun şirketleri ne ulus, ne de yurttaşlık hakları diye birşey tanımazdı. Başka bir ülkenin yurtaşlarmı kaçırmak ve ulusal sınırları aşmaktan da çekinmezlerdi. Caoba'nm egemen olduğu toprak onların egemen olduğu ve yalnızca onların yaptığı yasaların geçerli olduğu ve bu yasaları istedikleri gibi uyguladıkları bir ülkeydi. Ulusal sınırlar, başkanlar, cumhuriyetler ve diktatörler onları ilgilendirmezdi. Bunların hepsi yeryüzünden silinip gitmişti. Cengeldeki iki haftalık bitmez tükenmez yürüyüş bütün bunları ayırıp koparmıştı. Buraya adalet aramak için gelen kimse öylesine küçülüyor, öylesine önemsizleşiyordu ki, bir konuk olarak uğradığı ilk monteria'nın yöneticisi bir sinek teliyle onun burnuna kazara vursa bile bir daha ayağa kalkamıyordu. Oraya neden ve nasıl geldiğini bile anımsamayabilirdi. Kendisinden istenilmeden Caoba'nm diktatör olduğu bu kutsal ülkeyi istilâ etmişti artık o!..

Celso'nun takımında kimse o anda bir ateş yakmayı düşünmedi. Bunun için yeterince zaman vardı. Günün bitmesine hâlâ birkaç saat vardı. Oldukları yere çömelip dinlenebildikleri için sevindiler.

Ana birlikten ayrı bir yer seçmişlerdi kendileri-

ne. Yokuşun daha aşağı bir kesiminde ırmağı ve yüksek kıyıları daha iyi görebilecekleri bir yere oturmuşlardı.

«Nasıl da güzel, nasıl da etkileyici bu koca ırmak,» dedi Celso birden. «Burada ölecek bile olsak **monteria**'lara kadar yürümeye değer bu!.. Şuradaki şirin kumsalları görüyor musun?.. Daha sonra, günbatımma doğru, yüzmeye gidelim. Bizim için iyi olur!»

«Karşı kıyıdaki oturduğumuz bu yer kadar yüksek olan o kulübeler ne?» diye sordu Andrés.

«Orası **monteria,**» diye yanıtladı Celso. «Orada gördüğün de yönetim binası ve işverenler ile yöneticilerin **jacalito**'ları... Asıl **monteria** cengelin çok daha derinliklerinde. Buradan göremezsin orasını!»

Çevresine baktığı zaman ötekilerin kamp kurmakta olduklarını gördü.

«Eee,» dedi kendisine uzun ve kaim bir sigara sararak. «Askerler en sonunda geldiler. İşte savaş alanı burda başlıyor. Şu anda oturmakta olduğumuz yerde bile bir zamanlar bir **monteria** vardı...»

Sonra «Hey,» diye kesti konuşmasmı birden. «Şimdi anımsadım... Çok ilginç bir şey görmek istiyor musun? Hey arkadaşlar,» diye bağırdı yakındaki bir topluluğa. «Siz de gelin de bir bakın!»

Onları ırmağm alt bölümüne götürdü, sola döndü ve çalılıklardan zorla geçtikten sonra üstünde haçlar bulunan küçük toprak çıkıntılarının olduğu bir düzlüğe geldiler. Otlar ve dikenler büyümüştü her yerde. Ama yine de en azından yüz elli tepecik sayılabiliyordu. Haçların çoğu yere düşmüştü. Tümseklerin çoğu alçalmış, yerle aynı düzeye gelmişti. Görünüşlerinden bunların aç kaplanlar ve cengelin öteki hayvanlannca açıldığı anlaşılıyordu.

«Bunlar da ne?» diye sordu Santiago hem şaşırıp, hem de korkarak. «Bir bir... şeye benziyor...

Ama burada bu ıssız yerde nasıl olabilir?»

«Evet burada, bir zamanlar yakınlarında bir **monteria** olan bu ıssız yerde!» dedi Celso. «Evet, o unutulmuş **monteria**'nın caoba adamları son **paraje**'lerini burda bulmuşlar. Caoba ülkesine daha çok girdikçe daha başka sürprizlerle, soluğunuzu kesecek sürprizlerle karşılaşacaksınız. Siz saf koyunlara tek birşey söyleyebilirim: Caoba gibi olmazsanız, çelik gibi sert olmazsanız, damarlarınızdan koyu kırmızı bir kan akmazsa siz de son **paraje**'nizi başka bir **monteria**'nın yakınlarında bulursunuz! Burada, **capataz**'lara, onların kamçılarına ve zulümlerine ve her şeyden çok hiç acımadan sizi yutmak isteyen cengele karşı dişinizle ve tırnaklarınızla savaşmalısmız. Neyse, allah kahretsin! Unutun bunları!.. Kafanızı yormayın bu konuda. Burada durup ortalıktaki kemiklere bakmanın hiç bir anlamı yok. Bir zamanlar bunlara sahip olanlar artık seslerini çıkartamayacaklar.»

Birkaç saniye • gözleri ötekilerden daha eski görünen bir tepeceğe takılıp kaldı. Onu göstermek istercesine, ya da bir şey söyleyecekmişçesine elini kaldırdı. Ama dudaklarını ısırıp, birdenbire arkasını döndü:

«Haydi, **cuates,** fasulyelerimizi pişirelim ve bir parça salça ile karıştıralım, **verde y muchas yerbas.** Siz de.» Ağızları açık ortalığı seyretmekte olan bir grup gence döndü: «Eviniz ya da başka saçmalıklar konusunda düş görmeyi bırakın. Size hiç bir yararı dokunmaz bunun. Dinleyin sözümü. Bunun zehir olduğunu biliyorsunuz. Unutun bunu. Biraz odun toplayıp ateş yakın daha iyi.»

Birden bağırmaya başladı:

«Dünya bu **muchacho'lar**... Gerçek dünya bu... Ve siz de içindesiniz!»

Gül renkli kuşlar kampın üstünde dönüp duru-

yorlardı. Hiç bir tehlike sezmeden geniş çemberler çizerek dev ırmağın kumlu kıyılarına doğru süzülüyorlar, uzun, ince bacaklarının üstünde yavaş yavaş suya doğru yürüyorlar ve ağırbaşlı bir tavırla balık avlamaya başlıyorlardı.

S O N

s